

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПЛЮЩ ВАЛЕНТИНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 316.356.4:316.722

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДИНАМІКА АДАПТАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ
СУЧАСНИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ В ІЗРАЇЛІ**

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 054 Соціологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 В. А. Плющ

Науковий керівник **Чепурко Гульбаршин Іскаківна**, доктор соціологічних наук, завідувач відділу соціальної експертизи

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Плющ В. А. Динаміка адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 054 «Соціологія» (05 – Соціальні та поведінкові науки) – Інститут соціології Національної академії наук України, Київ, 2024.

У дисертації представлені результати дослідження динаміки адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі з 1991 до 2024 року із перспективи теорії етнічної стратифікації. Головна теза теорії етнічної стратифікації в рамках міграційних процесів стосується поділу іммігрантських груп за етнічною ознакою, а також орієнтації міграційної політики країни-реципієнта на певні етнічні групи мігрантів, що є характерним для ізраїльського суспільства, де етнічна стратифікація пов'язана з розподілом можливостей, привілеїв, матеріальних винагород з боку влади між різними етнічними групами.

Російська збройна агресія спровокувала нову хвилю українських мігрантів до Ізраїлю. Попри те, що країна перебуває в стані постійних бойових дій від початку свого заснування, високий відсоток українських мігрантів залишаються на постійне місце проживання в Ізраїлі, визначивши його як більш безпечну країну, що воює, ніж Україна. Отже, обрана тема наукового пошуку є надзвичайно актуальною в контексті обміну безпековим досвідом соціального влаштування великих обсягів людей, які тікають від бойових дій.

Наявний теоретичний доробок з цієї проблеми переважно зосереджується на «ідеальній моделі» адаптації мігрантів до приймаючого суспільства, яка складається з чотирьох адаптаційних стратегій (асиміляції, сепарації, інтеграції, маргіналізації) та налічує понад 120 варіацій залежно

від локальних міграційних контекстів. Обґрунтовано, що наявний теоретичний доробок щодо конструювання адаптаційних моделей мігрантів в іншокультурному середовищі створює теоретичні та практичні виклики, розв'язанню яких присвячена дисертаційна робота.

У першому розділі дисертаційного дослідження розглянуто теоретичні напрацювання щодо класичних і сучасних теоретико-методологічних підходів до проблем адаптації мігрантів у приймаючих суспільствах. Висвітлено генезу соціологічного розуміння поняття «адаптації» та «конструювання адаптаційних стратегій мігрантів» у світовій та вітчизняній соціології. Проаналізовано проблематику наявних досліджень щодо існуючих соціологічних моделей адаптаційних стратегій мігрантів у іншокультурному середовищі.

У другому розділі розглянуто теоретичні інтерпретації щодо основних етапів адаптації мігрантів до іншокультурної спільноти. Розкрито поняття «ідеального типу» трьох етапів адаптації, які можуть проходити з різним ступенем складності та тривалості для мігрантів, залежно від впливу мікро- та макрорівневих факторів. Визначено, що одне з найбільших навантажень на конструювання адаптаційних стратегій мігрантів спричиняє міграційна політика країни імміграції, яка має визначальний вплив на сприяння або гальмування адаптації мігрантів до приймаючого суспільства.

У третьому розділі проаналізовано проблематику особливостей міграційної політики Ізраїлю стосовно мігрантів з України в Ізраїлі з 1991 по 2024 рік залежно від їхньої етнічної та релігійної належності, описано дизайн емпіричного дослідження. Результати проведеного емпіричного дослідження дали змогу розробити авторську соціологічну модель адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі, враховуючи два виміри соціальних факторів адаптації – ціннісних орієнтацій та соціальної інклюзії.

Дисертаційне дослідження дало змогу досягти поставленої мети та виконати завдання роботи, а також зробити внесок у розвиток наукових досліджень адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі, визначивши на основі двовимірної концепції адаптації мігрантів до іншокультурного середовища їхню типологію та способи конструювання.

Для виявлення ключових характеристик адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі з 1991 по 2024 рік залежно від їхньої етнічної та релігійної належності було застосовано конструктивістський підхід на основі синтезу теоретичних положень щодо етнічної стратифікації, сегментної соціокультурної адаптації, зміни ідентичності та соціальної інклюзії мігрантів.

Матеріали авторського емпіричного дослідження з використанням якісного методу склали напівструктуровані інтерв'ю, проведені з 10 травня 2019 по 20 липня 2024 року серед мігрантів з України в Ізраїлі з досвідом проживання з 1991 до 2024 року. Всього було проведено 202 інтерв'ю – 120 інтерв'ю до 2022 року, 82 інтерв'ю після 2022 року.

На основі емпіричних даних було сформульовано нові наукові положення, які виносяться на захист. Так, уперше: 1) *розроблено* соціологічну модель конструювання адаптаційних стратегій мігрантів у іншокультурному середовищі на основі двовимірної концепції адаптації мігрантів з України в Ізраїлі, що налічує 5 адаптаційних стратегій мігрантів: асиміляції, ціннісної інтеграції, інклюзивної інтеграції, мультикультуралізму та сегрегації; 2) *визначено* два ключових виміри соціальних факторів, що впливають на успішність адаптації мігрантів з України в Ізраїлі – ціннісні орієнтації та соціальна інклюзія мігрантів до приймаючого середовища; 3) *з'ясовано*, що етнонаціональний устрій ізраїльської держави заохочує міграцію українських юдеїв та надає значну державну підтримку українській юдейській спільноті, проте водночас ускладнює та майже унеможлиблює вірогідність успішного поселення та

повноцінної інтеграції в ізраїльське суспільство українських мігрантів-неюдеїв; 4) *встановлено* взаємозв'язок між динамікою міграційної політики Ізраїлю з 1991 до 2024 року та стратегіями адаптації українських мігрантів до ізраїльського середовища залежно від їх етнічної та релігійної належності; 5) *виявлено*, що для українських релігійних і світських мігрантів-юдеїв, щодо яких з 1990-х років до 2024 року Ізраїлем проводиться міграційна політика асиміляції, стратегія асиміляції є характерною лише для категорії українських релігійних мігрантів-юдеїв, тоді як для українських світських мігрантів-юдеїв з 1991 до 2024 року характерною є стратегія мультикультуралізму; 6) *з'ясовано*, що для мігрантів-неюдеїв, щодо яких з 1991 до 2024 року Ізраїлем проводиться міграційна політика диференційного виключення та сегрегації, адаптаційні стратегії варіюються залежно від їхніх міграційних намірів і настроїв, а саме: для мігрантів-неюдеїв, що планують залишитись у Ізраїлі на довгий період проживання (від 5 років і більше), характерною є стратегія інклюзивної інтеграції, тоді як для мігрантів-неюдеїв, що планують залишитись у Ізраїлі на короткий період проживання (строком від 1 до 5 років), характерною є стратегія сегрегації; 7) *встановлено*, що адаптаційні стратегії біженців-неюдеїв, щодо яких з 2014 року до лютого 2024 року Ізраїлем проводилась міграційна політика сегрегації, варіювались залежно від їхніх міграційних намірів і настроїв: для біженців-неюдеїв, що планували залишитись у Ізраїлі на період заробітків (від 1 до 5 років), та для українських біженців-неюдеїв, що не могли планувати терміни свого перебування в Ізраїлі через ряд сегрегаційних рішень з боку Уряду Держави Ізраїль до лютого 2024 року, притаманна адаптаційна стратегія сегрегації, тоді як для біженців-неюдеїв, що планували залишитись у Ізраїлі на довгий період проживання (від 5 років і більше), попри політику сегрегації або змінили свої міграційні наміри залишитись у Ізраїлі на довгостроковий термін через рішення суду Тель-Авіва щодо надання українським

біженцям-неюдеям права на роботу, медицину та соціальний захист, характерною стала стратегія інклюзивної інтеграції.

Здобуті результати дисертаційної роботи підтвердили наукову спроможність запропонованої методології, а також технології збору та обробки інформації. У роботі визначено перспективи подальшого наукового вивчення проблеми та можливості використання результатів дослідження у розробках державних і громадських проєктів і програм, спрямованих на підвищення міжкультурної компетентності українських мігрантів за кордоном і сучасних потенційних мігрантів з України в Ізраїлі.

Ключові слова: міграція, українські біженці, мігранти, трудові мігранти, вимушені мігранти, цінності, ідентичності, міграційні настрої, міграційні стратегії, міграційна політика, методи і методологія, еміграційні настрої.

SUMMARY

Pliushch V. A. Dynamics of adaptation strategies of modern migrants from Ukraine in Israel. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 “Social and behavioral sciences”, speciality 054 “Sociology”, Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2024.

The dissertation presents the results of a study of sociocultural dynamics of adaptation strategies of modern migrants from Ukraine in Israel from 1991 to 2024 from the perspective of the theory of ethnic stratification. The main thesis of the theory of ethnic stratification in the framework of migration processes concerns the division of immigrant groups on ethnic grounds, as well as the orientation of the migration policy of the recipient country towards certain ethnic

groups of migrants, which is characteristic of Israeli society, where ethnic stratification is associated with the distribution of opportunities, privileges, material rewards from the authorities between different ethnic groups.

Russian armed aggression provoked a new wave of Ukrainian migrants to Israel. Despite the fact that the country has been in a state of constant hostilities since its inception, a high percentage of Ukrainian migrants remain in Israel permanently, identifying it as a safer country at war than Ukraine. Therefore, the chosen topic of scientific research is extremely relevant in the context of sharing the safe experience of social accommodation of large volumes of people fleeing from hostilities.

The existing theoretical work on this problem mainly focuses on the “ideal model” of adaptation of migrants to the host society, which consists of four adaptation strategies (assimilation, separation, integration, marginalization) and includes more than 120 variations depending on local migration contexts. It is substantiated that the existing theoretical work on the construction of adaptation models of migrants in a foreign cultural environment creates theoretical and practical challenges, the solution of which is devoted to the dissertation work.

In the first chapter of the dissertation research, theoretical developments regarding classic and modern theoretical and methodological approaches to the problems of adaptation of migrants in host societies are considered. The genesis of the sociological understanding of the concept of “adaptation” and “construction of adaptation strategies of migrants” in world and domestic sociology is highlighted. The problems of existing research on existing sociological models of adaptation strategies of migrants in a foreign cultural environment are analyzed.

The second chapter deals with theoretical interpretations regarding the main stages of adaptation of migrants to a foreign cultural community. The concept of the “ideal type” of three stages of adaptation, which can take place with different degrees of complexity and duration for migrants, depending on the

influence of micro- and macro-level factors, is revealed. It was determined that one of the greatest burdens on the construction of adaptation strategies of migrants is caused by the migration policy of the country of immigration, which has a decisive influence on promoting or inhibiting the adaptation of migrants to the host society.

The third chapter analyzes the specifics of Israel's migration policy in relation to migrants from Ukraine in Israel from 1991 to 2024, depending on their ethnicity and religion, and describes the design of the empirical study. The results of the conducted empirical research made it possible to develop the author's sociological model of adaptation strategies of migrants from Ukraine in Israel, taking into account two dimensions of social factors of adaptation: value orientations and social inclusion.

The dissertation allowed to achieve the set goal and fulfill the task of the work, as well as to contribute to the development of scientific research on the adaptation strategies of modern migrants from Ukraine in Israel, determining their typology and methods of construction based on the two-dimensional concept of adaptation of migrants to a foreign cultural environment.

To identify the key characteristics of the adaptation strategies of modern migrants from Ukraine to Israel from 1991 to 2024, depending on their ethnicity and religion, a constructivist approach was applied based on the synthesis of theoretical provisions on ethnic stratification, segmental socio-cultural adaptation, identity change and social inclusion of migrants.

The materials of the author's empirical research using a qualitative method consisted of semi-structured interviews conducted from May 10, 2019 to July 20, 2024 among migrants from Ukraine in Israel with residence experience from 1991 to 2024. A total of 202 interviews were conducted, 120 interviews before 2022, 82 interviews after 2022.

Based on empirical data, new scientific propositions were formulated, which are presented for protection. Thus, for the first time: (1) a sociological

model of the construction of adaptation strategies of migrants in a foreign cultural environment was developed based on the two-dimensional concept of adaptation of migrants from Ukraine in Israel, which includes 5 adaptation strategies of migrants: assimilation, value integration, inclusive integration, multiculturalism and segregation; (2) two key dimensions of social factors affecting the success of adaptation of migrants from Ukraine in Israel are determined: value orientations and social inclusion of migrants in the host environment; (3) it was found that the ethno-national system of the Israeli state encourages the migration of Ukrainian Jews and provides significant state support to the Ukrainian Jewish community, but at the same time complicates and almost makes impossible the likelihood of successful settlement and full integration into Israeli society of Ukrainian non-Jewish migrants; (4) the relationship between the dynamics of Israel's migration policy from 1991 to 2024 and the adaptation strategies of Ukrainian migrants to the Israeli environment, depending on their ethnicity and religion, is established; (5) it was found that for Ukrainian religious and secular Jewish migrants, in respect of whom Israel is conducting a migration policy of assimilation from the 1990s to 2024, the assimilation strategy is characteristic only for the category of Ukrainian religious Jewish migrants, while for Ukrainian secular Jewish migrants from 1991 to 2024 are characterized by the strategy of multiculturalism; (6) it is found that for non-Jewish migrants, for whom Israel has implemented a migration policy of differential exclusion and segregation from 1991 to 2024, adaptation strategies vary depending on their migration intentions and attitudes, namely: for non-Jewish migrants planning to stay in Israel for a long period of residence of 5 years or more, the strategy of inclusive integration is typical, while for non-Jewish migrants who plan to stay in Israel for a short period of residence of 1 to 5 years, the strategy of segregation is typical; (7) found that the adaptation strategies of non-Jewish refugees, for whom Israel implemented a migration policy of segregation from 2014 to February 2024, varied depending on their migration intentions and attitudes: for non-Jewish refugees who planned to stay

in Israel for a period of earnings (from 1 to 5 years) and non-Jewish Ukrainian refugees who could not plan their stay in Israel due to a number of segregation decisions by the government of the State of Israel until February 2024, an inherent adaptation strategy of segregation, while for non-Jewish refugees who planned to stay in Israel for a long period of residence of 5 years or more, despite the segregation policy, or changed their migration intentions to stay in Israel for a long term due to the decision of the Tel Aviv court to grant non-Jewish Ukrainian refugees the right to work, medicine and social protection, characteristic became a strategy of inclusive integration.

The obtained results of the dissertation confirmed the scientific ability of the proposed methodology, as well as the technology of information collection and processing. The work defines the prospects for further scientific study of the problem and the possibility of using the research results in the development of state and public projects and programs aimed at increasing the intercultural competence of Ukrainian migrants abroad and modern potential migrants from Ukraine in Israel.

Key words: migration, Ukrainian refugees, migrants, labor migrants, forced migrants, values, identities, migration moods, migration strategies, migration policy, methods and methodology, emigration moods.

Список публікацій здобувачки

Праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Плющ В. Адаптація українських мігрантів в Ізраїлі з 1991 по 2024 рік: емпіричне дослідження. *Габітус*. 2024. № 62. С. 11–20. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.62.1>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

2. Плющ В. Концептуалізація моделей адаптації сучасних мігрантів з України в Ізраїлі. *Соціологічні студії*. 2024. № 1(24). С. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2024-01-34-34>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

3. Плющ В. Соціокультурна адаптація мігрантів: концептуалізація, етапи та їх динаміка. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. № 31. С. 59–68. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/31_2021/14.pdf.

(Дата звернення: 10.10.2024)

4. Плющ В. Соціологічні моделі соціокультурної адаптації сучасних мігрантів в іншокультурному середовищі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. № 27. С. 103–114. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.930>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

5. Танчер В., Плющ В. Transfiguration of Moral Values foundations in Comtemporary Societies (Трансфігурація морально-ціннісних засад сучасних суспільств). *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. № 5. С. 266–275. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/203720>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

6. Плющ В. Адаптація мігрантів: генеза соціологічних теорій та концепцій. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 3. С. 79–95. DOI:

<https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.12>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

7. Плющ В., Чепурко Г. Міграційна політика Ізраїлю щодо мігрантів з України з 1991 до 2023 року. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 5. С. 78–92.

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.11>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Pliushch V. Human capital and Kuznetz effect in Migration: Ukrainian – Israeli case (Людський капітал та ефект Кузнеця в міграції: українсько-ізраїльський випадок). *V Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями наукових досліджень»*. Київ. 2019. С. 42–43.

URL: https://www.academia.edu/44564187/HUMAN_CAPITAL_AND_KUZNETS_EFFECT_IN_MIGRATION_UKRAINIAN_ISRAELI_CASE.

(Дата звернення: 10.10.2024)

9. Pliushch V. Relevant models of Sociocultural adaptation of Contemporary Ukrainian Migrants in Israel (Актуальні моделі соціокультурної адаптації сучасних українських мігрантів в Ізраїлі). *The Migration Conference 2020 in Tetovo, North Macedonia*. 8–11 September 2020. Book of Abstracts. Transnational Press London. 2020. с. 95.

URL: https://www.academia.edu/44049576/The_Migration_Conference_2020_Book_of_Abstracts_and_Programme.

(Дата звернення: 10.10.2024)

10. Pliushch V. Sociocultural adaptation of immigrants: concepts, stages, and dynamics (Соціокультурна адаптація мігрантів: поняття, етапи, динаміка). *Migration Conference 2022 in Rabbat, Morocco*. 7–10 September 2022. с. 156–159.

URL: https://www.academia.edu/49385441/The_Migration_Conference_2021

Programme.

(Дата звернення: 10.10.2024)

11. Плющ В. Особливості міграційної політики Ізраїлю щодо мігрантів з України. *XIII Міжнародна науково-практична конференція «Scientific research in the XXI century»*. Scientific Collection InterConf. Оттава, Канада. 2022. № 135. С. 159–166.

URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/6-8.12.2022/145>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

12. Плющ В. Концептуалізація адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі. *XIII Міжнародна науково-практична конференція «Theory and Practice of Science: Key Aspects»*. Scientific Collection InterConf. Рим, Італія. 2022. № 28(137). с. 135–146. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2022.015>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

13. Pliushch V. Migration policies for Asylum seekers from Ukraine in Israel (Міграційна політика Ізраїлю щодо шукачів притулку з України). *XX ISA World Congress of Sociology*. Melbourn, Australia. June 25 – July 1, 2023. с. 610. URL: <https://www.isa-sociology.org/uploads/imgen/1579-isa-wcs2023-book-of-abstracts.pdf>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ У ІНШОКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	14
1.1. Теоретичні підходи щодо адаптації мігрантів у рамках соціології міжнародної міграції	14
1.2. Стратегії адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі: основні соціологічні визначення та конструкти	59
Висновки до розділу 1	78
РОЗДІЛ 2.
АДАПТАЦІЯ МІГРАНТІВ ДО ІНШОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА: ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ	84
2.1. Етапи адаптації мігрантів до іншокультурного середовища	84
2.2. Міграційна політика як один з основних факторів впливу на адаптацію мігрантів до іншокультурної спільноти	102
Висновки до розділу 2	128
РОЗДІЛ 3.
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ СУЧАСНИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ В ІЗРАЇЛІ	135
3.1. Міграційна політика Ізраїлю стосовно різних етнічних категорій мігрантів з України з 1991 до 2024 року	135
3.2. Конструювання адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі з 1991 до 2013 року та українських біженців з 2014 до 2024 року (емпіричне дослідження).....	154
Висновки до розділу 3	186
ВИСНОВКИ.....	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	198
ДОДАТКИ.....	227
Додаток А. Список публікацій здобувачки	227
Додаток Б. Рисунки	230
Додаток В. Таблиці	245
Додаток Г. Анкета	265

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження пов'язане з істотною інтенсифікацією в останні десятиліття міжнародних міграційних процесів у світі загалом та в Україні зокрема. Конфігурації тимчасових, м'ягких, мобільних і постійних міграційних потоків відображають комплекс сучасних політичних, економічних, демографічних, екологічних та соціальних тенденцій і трансформацій, впливаючи на всі сфери суспільного життя населення як країн-донорів, так і країн-реципієнтів.

Основними факторами зовнішніх міжнародних міграцій є:

- цифровізація багатьох сфер суспільного життя та пов'язаний з нею доступ до інформації щодо переваг та недоліків способу життя, культури, працевлаштування та розвитку у власній країні і за кордоном;
- розвиток транснаціональних корпорацій і розміщення значної частини виробництв у країнах та регіонах, відмінних від їх місця реєстрації;
- лібералізація міграційних режимів, спрощення або скасування процедур перетину кордонів багатьох країн світу;
- демографічні процеси старіння населення та робочої сили економічно розвинених країн;
- зростання кількості регіонів планети, постраждалих внаслідок природних катаклізмів, зниження економічного рівня життя населення та розгортання військових дій.

Україна виступає одним із найактивніших учасників сучасних міжнародних міграційних процесів. Протягом останніх двох століть дослідники відмічають декілька хвиль зовнішньої міграції з України. Кожна міграційна хвиля формувалась під впливом різних факторів у різних історичних, політичних та економічних контекстах, але кожній із них притаманна одна спільна риса: основним поштовхом населення України до зовнішньої міграції була і залишається можливість потрапити в кращі політичні, економічні та соціальні умови для реалізації свого людського

потенціалу, а після початку війни у 2014 році Росії проти України та повномасштабного її вторгнення після 24 лютого 2022 року – для збереження власного життя та життя своїх дітей, рідних та близьких.

Інтенсивна зовнішня міграція з України привела до того, що на сьогодні українська діаспора є однією з найбільших діаспор у світі. Лише невелика частина українських мігрантів, які реалізували себе в приймаючих країнах, повертаються на Батьківщину, що свідчить про високий адаптаційний потенціал українського населення в країнах-реципієнтах.

У реаліях, що склались, актуальним запитом соціологічної науки і характеристикою проблемної ситуації є зростаюча потреба в пізнавальних практиках досліджень конструювання адаптаційних стратегій мігрантів з України за кордоном, а також у релевантних науково обґрунтованих пояснювальних концептах для поглибленого вивчення функціонування об'єктів міграційних процесів.

Особливу увагу у дослідженні проблеми адаптації українських мігрантів за кордоном, зважаючи на два основних показники, привертає Ізраїль. Першим показником є високий відсоток українських мігрантів, які залишаються на постійне місце проживання в країні-реципієнті, попри те, що країна перебуває в стані постійних бойових дій від початку свого заснування і, тим не менш, приваблює українських мігрантів високим рівнем економічного розвитку та привілейованим статусом мігрантів саме з України за рахунок високого людського капіталу українських мігрантів порівняно з людським капіталом мігрантів з інших країн світу. Другим показником виступає високий відсоток саме українських мігрантів у Ізраїлі. За статистичними даними, кількість мігрантів, прибулих з України, становить близько 20 % усіх мігрантів на території Ізраїлю. Тобто кожен п'ятий мігрант у Ізраїлі є українцем. На початок написання дисертації у 2018 році українські мігранти в Ізраїлі посідали 2-е місце за кількістю іноземних мігрантів, які проживають у Ізраїлі, з усіх інших країн світу, та 1-е місце з країн пострадянського простору.

Проте, зважаючи на історичні та політичні передумови, міграційна політика Ізраїлю була й залишається спрямованою передусім на заохочення до в'їзду в країну представників переважно юдейської етнічної спільноти та їхніх сімей і, навпаки, обмежує в'їзд представників усіх інших етносів. Політика Ізраїлю щодо мігрантів з України орієнтована на три типи міграційних потоків, кожен з яких має диференційовані умови в'їзду, проходить через відмінні інтеграційні механізми, заохочення та громадське ставлення, а отже, мають різні зовнішні фактори, що впливають на процес їхньої адаптації до приймаючого середовища:

- релігійні етнічні юдеї;
- світські етнічні юдеї;
- мігранти-неюдеї інших етносів і конфесій.

Окрім того, міграційна політика Ізраїлю змінювалась з часом, залежно від міжнародних, політичних, економічних і соціальних обставин. Відповідно й нинішні міграційні програми Ізраїлю суттєво різняться від тих, що були в 1990-х роках та на початку 2000-х.

Тож дослідження взаємозв'язку між динамікою міграційної політики Ізраїлю з 1991 до 2024 року та стратегіями адаптації українських мігрантів до ізраїльського середовища залежно від їхньої етнічної та релігійної належності набуває особливої актуальності як з теоретичної, так й з практичної точок зору.

Ступінь наукової розробки проблеми. Методологія теоретичних і практичних аспектів дослідження була розроблена в наукових працях зарубіжних і вітчизняних вчених. Дослідження етнічно-расових міграційних теорій таких науковців, як Д. Л. Ноель (D. L. Noel), А. Віммер (A. Wimmer), Дж. Лі (J. Lee), М. Чжоу (M. Zhou), Е. Теллес (E. Telles), В. Ортіз (V. Ortiz), Н. Глейзер (N. Glazer), П. Мойніхан (P. Mohniyan), М. Вотерс (M. Waters), Ф. Касініц (P. Kasinitz) дали змогу з'ясувати, що найбільш релевантною теорією для подальшої розробки проблеми адаптації сучасних мігрантів з України в Ізраїлі виступає теорія етнічної

стратифікації, головна теза якої стосується орієнтації міграційної політики країни-реципієнта на поділ іммігрантських груп за етнічною ознакою, що є характерним для ізраїльського суспільства. Етнічну стратифікацію Ізраїлю дослідники розглядають як систему структурованої нерівності, в якій мігрантські спільноти юдеїв і неюдеїв отримують різні соціальні можливості на основі належності до різних етнічних груп, що безпосередньо впливає на їхні стратегії адаптації до умов існування в цій країні.

Основні теоретичні концепції адаптаційних стратегій мігрантів у іншокультурному середовищі представлені в працях таких вчених, як Дж. В. Беррі (J. W. Berry), М. Кларк (M. Clark), Ш. Кауфман (S. Kaufman), С. Спенсер (S. Spencer), Ф. В. Рудмін (F. W. Rudmin), Т. Горовіц (T. Horowitz). Згадані дослідники визначили зміст і сутність адаптаційних стратегій мігрантів у іншокультурному середовищі, розробили понятійний апарат дослідження цього процесу, визначили «ідеальну модель» адаптації мігрантів до приймаючого суспільства, яка складається з чотирьох адаптаційних стратегій (асиміляції, сепарації, інтеграції, маргіналізації) та налічує понад 120 варіацій залежно від локальних міграційних контекстів. Особливу значущість для нашого дослідження має творчий доробок Т. Горовіц (T. Horowitz), яка пропонує соціокультурну модель чотирьох адаптаційних «гібридних сценаріїв» мігрантів з пострадянських країн у Ізраїлі.

Серед вітчизняних науковців різні аспекти дослідження адаптаційних стратегій у приймаючому іншокультурному середовищі та особливості міграційної політики приймаючого середовища як взаємозалежних змінних представлені такими науковцями, як О. А. Ровенчак і В. В. Володько, О. А. Малиновська, І. М. Прибиткова, Н. І. Варга, Ю. Ф. Пачковський, Е. М. Лібанова, О. В. Біленко, С. Ф. Горбань, О. Ю. Клименко та ін. Головний науковий внесок О. А. Ровенчак і В. В. Володько полягає у вивченні закономірностей кореляції між видами державної міграційної

політики приймаючого суспільства та адаптаційними стратегіями мігрантів. Науковий доробок О. А. Малиновської охоплює тематику міжнародних міграційних політик і регламентів, звертаючи особливу увагу на місце української міграції на міжнародній арені. Публікації І. М. Прибиткової присвячені тематиці сучасних міграційних процесів у міждисциплінарному вимірі. Публікації Н. І. Варги присвячені проблематиці міграційних настроїв/намірів мігрантів. В наукових працях Ю. Ф. Пачковського висвітлюється проблема соціального капіталу спільнот трудових мігрантів. Праці Е. М. Лібанової досліджують соціальні наслідки вимушених зовнішніх міграцій населення України. Дослідження О. В. Біленко та С. Ф. Горбаня спрямовані на питання демографічної ситуації в Україні в цілому. Публікації І. П. Майданік стосуються проблеми якості життя мігрантів за кордоном. Останні публікації О. Ю. Клименко розкривають проблеми вимушеної міграції з України та міграції дітей без супроводу батьків.

Водночас за наявності значної кількості наукових напрацювань у дослідженнях міграційної тематики проблематика трансформації адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі залишається малодослідженою, а сам конструкт «адаптаційних стратегій» є недостатньо включеним у соціологічний дискурс аналізу міграційних процесів у сучасному українському суспільстві.

Наукова проблема, на розв'язання якої спрямоване дослідження, полягає у невідповідності рівня теоретичного осмислення проблеми адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі з наявністю значної кількості суперечливих теоретичних моделей соціокультурної адаптації мігрантів та актуалізованим науковим запитом на необхідність перевірки їхньої релевантності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертація з науково-дослідними програмами, темами і планами організації, де вона виконувалася, не пов'язана.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є соціологічна концептуалізація детермінант та особливостей динаміки адаптаційних стратегій українських мігрантів у іншокультурному середовищі Ізраїлю в період з 1991 до 2024 року.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких дослідницьких завдань:

- визначити теоретико-методологічні засади соціологічного дослідження проблеми адаптації мігрантів у іншокультурних приймаючих суспільствах;

- дослідити генезу соціологічного розуміння понять «адаптація мігрантів» і «адаптаційні стратегії мігрантів» у світовій та вітчизняній соціології;

- систематизувати теоретичні інтерпретації щодо основних етапів адаптації мігрантів до іншокультурної спільноти та класифікувати мікро- та макрофактори впливу на процеси адаптації мігрантів;

- висвітлити та узагальнити науковий доробок вітчизняних і зарубіжних соціологічних досліджень щодо конструювання соціологічних моделей адаптаційних стратегій мігрантів у іншокультурному середовищі та перевірити релевантність відповідних пояснювальних концептів та їх застосування щодо мігрантів з України в Ізраїлі;

- розкрити специфіку взаємозв'язку між змінами міграційної політики Ізраїлю за останні 30 років і конструюванням стратегій адаптації українських мігрантів до ізраїльського середовища залежно від їх етнічної та релігійної належності;

- з'ясувати та дослідити особливості динаміки адаптаційних стратегій українських мігрантів у іншокультурному середовищі Ізраїлю в період з 1991 до 2024 року та побудувати соціологічну модель конструювання адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі.

Об'єктом дослідження є адаптаційні стратегії мігрантів у високорозвинених країнах-реципієнтах.

Предметом дослідження є динаміка адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі в період з 1991 по 2024 рік.

Методологічна основа дослідження. Для концептуалізації понять «адаптаційні стратегії», «моделі адаптації», «моделі конструювання адаптаційних стратегій» були використані методи аналізу та синтезу. Порівняльний метод застосований для концептуалізації аспектів адаптаційних стратегій, викладених у працях Дж. В. Беррі (J. W. Berry), Ф. В. Рудміна (F.W. Rudmin), Т. Горовіц (T. Horowitz), О. А. Ровенчак і В. В. Володько, для виявлення взаємозалежних змінних міграційної політики Ізраїлю та адаптаційних стратегій мігрантів з України в приймаючому іншокультурному середовищі Ізраїлю. Системний аналіз використовувався для розробки соціологічної моделі конструювання п'яти адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі на основі результатів власного емпіричного дослідження.

Емпіричну базу роботи складають матеріали авторського дослідження, реалізованого із застосуванням методу напівструктурованих інтерв'ю (n = 202) мігрантів з України в Ізраїлі. Дослідження проведене з 10 травня 2019 по 20 липня 2024 року. Також у роботі використано метод вторинного аналізу низки баз даних всеукраїнських та крос-національних досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у концептуалізації особливостей конструювання адаптаційних стратегій мігрантів з України в приймаючому суспільстві Ізраїлю з 1991 року по 2024 рік і включає такі положення:

Вперше:

1) *запропоновано* соціологічну модель конструювання адаптаційних стратегій мігрантів у іншокультурному середовищі на основі порівняльного аналізу існуючих соціологічних моделей адаптації, зокрема адаптаційних стратегій Дж. В. Беррі, Т. Горовіц та синтезу теоретичних положень щодо

етнічної стратифікації, сегментної адаптації, зміни ідентичності та соціальної інклюзії мігрантів. Головна відмінність авторської моделі від наявних соціологічних моделей адаптаційних стратегій мігрантів полягає у наявності двох вимірів соціальних факторів адаптації: ціннісних орієнтацій мігрантів і соціальної інклюзії мігрантів до приймаючого середовища, що дало змогу розмежувати ціннісну та інклюзивну адаптацію як окремі незалежні один від одного варіанти адаптації, що в наявних моделях є об'єднаними в одну стратегію «інтеграції». На основі двовимірної концепції адаптації мігрантів до іншокультурного середовища виділено 5 адаптаційних стратегій мігрантів: 1) асиміляції, 2) ціннісної інтеграції, 3) інклюзивної інтеграції, 4) мультикультуралізму та 5) сегрегації;

2) на основі даних авторського емпіричного дослідження *встановлено* взаємозв'язок між динамікою міграційної політики Ізраїлю з 1991 до 2024 року та стратегіями адаптації українських мігрантів до ізраїльського середовища залежно від їх етнічної та релігійної належності. Для українських релігійних і світських мігрантів-юдеїв, щодо яких з 1990-х років до 2024 року Ізраїлем проводиться міграційна політика асиміляції, стратегія асиміляції є характерною лише для категорії українських релігійних мігрантів-юдеїв, тоді як для українських світських мігрантів-юдеїв з 1990-х років до 2024 року характерною є стратегія мультикультуралізму. Для мігрантів-неюдеїв, щодо яких з 1990-х років до 2024 року Ізраїлем проводиться міграційна політика диференційного виключення та сегрегації, адаптаційні стратегії варіюються залежно від їх міграційних намірів, а саме: для мігрантів-неюдеїв, що планують залишитись у Ізраїлі на довгий період проживання (від 5 років і більше), характерною є стратегія інклюзивної інтеграції, тоді як для мігрантів-неюдеїв, що планують залишитись у Ізраїлі на короткий період проживання (строком від 1 до 5 років), характерною є стратегія сегрегації;

3) *з'ясовано*, що адаптаційні стратегії біженців-неюдеїв, щодо яких з 2014 року до лютого 2024 року Ізраїлем проводилась міграційна політика

сегрегації, варіювались залежно від їх міграційних намірів: для біженців-неюдеїв, що планували залишитись в Ізраїлі лише на період заробітків (від 1 до 5 років) та українських біженців-неюдеїв, які не могли планувати терміни свого перебування в Ізраїлі через ряд сегрегаційних рішень з боку Уряду Держави Ізраїль до лютого 2024 року, притаманна адаптаційна стратегія сегрегації. Для біженців-неюдеїв, що планували або залишитись у Ізраїлі на довгий період проживання (від 5 років і більше), попри політику сегрегації, або змінили свої міграційні наміри залишитись у Ізраїлі на довгостроковий термін через рішення суду Ізраїлю щодо надання українським біженцям-неюдеям права на роботу, медицину та соціальний захист, характерною стала стратегія інклюзивної інтеграції;

4) *виявлено*, що групи мігрантів-неюдеїв у Ізраїлі виключені або суворо обмежені в економічній і соціальній мобільності, тоді як мігранти-юдеї мають більший доступ до соціальних благ через ієрархічну структуру суспільства, засновану на належності до етнічної групи;

5) *обґрунтовано*, що саме етнонаціональний устрій ізраїльської держави заохочує міграцію українських юдеїв і надає значну державну підтримку українській юдейській спільноті, проте водночас ускладнює та майже унеможлиблює вірогідність успішного поселення та повноцінної інтеграції в ізраїльське суспільство українських мігрантів-неюдеїв;

6) на основі застосування для аналізу адаптації українських мігрантів у Ізраїлі теорії етнічної стратифікації, характерною ознакою якої в рамках міграційних процесів є поділ привілеїв іммігрантських груп за етнічною ознакою, а також орієнтації міграційної політики країни-реципієнта на певні етнічні групи мігрантів, що є притаманним для ізраїльського суспільства, *розроблено* авторський конструкт стратегій адаптації сучасних українських мігрантів у Ізраїлі та *перевірено* релевантність відповідних пояснювальних концептів та їх застосування щодо мігрантів з України в Ізраїлі.

Удосконалено:

– *соціологічне визначення* понять адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі та адаптаційних стратегій мігрантів. Під адаптацією мігранта до іншокультурної спільноти розуміємо процес і результат пристосування мігранта до нового соціокультурного середовища, що передбачає засвоєння чи відторгнення мігрантом нових соціальних і культурних норм, цінностей, способів поведінки, притаманних приймаючій спільноті. Під адаптаційною стратегією – спрямованість адаптаційних намірів і поведінки мігранта чи групи мігрантів щодо приймаючої спільноти країни імміграції, її культури та соціального устрою, які базуються на суб'єктивних уявленнях та об'єктивних можливостях мігрантів щодо їх соціальних, культурних, економічних та психологічних ресурсів їх досягнення, як-от людського капіталу мігрантів, міграційної політики країни імміграції та громадського ставлення до мігрантів з боку місцевого населення;

– *систематизацію* теоретичних інтерпретацій щодо основних етапів адаптації мігрантів до іншокультурної спільноти (перший етап – «медового місяця адаптації» характеризується ентузіазмом і позитивним настроєм мігрантів щодо їх адаптаційних можливостей і цілей щодо входження в приймаюче суспільство. Другий етап – «культурного шоку» або стресу від невідповідності між культурними особливостями власної і приймаючої спільноти, невизначеності щодо питання ідентичності, складнощів сприйняття та засвоєння елементів приймаючої культури, мовних і психологічних бар'єрів під час міжкультурних контактів. Третій етап – етап «варіативності результатів адаптаційного процесу» (успішна або неуспішна адаптація мігрантів до нового середовища існування). Кожен з етапів відрізняється низкою характерних ознак, що не є жорстко сталими, однак має певну тенденцію для переходу до наступного етапу адаптації;

– *класифікацію* мікро- та макрофакторів впливу на процеси адаптації мігрантів. До мікрорівневих факторів адаптації віднесено: об'єктивні

фактори – людський (соціальний, економічний і культурний) капітал мігрантів, рівень соціальної інклюзії мігрантів, час перебування в країні міграції та наявність попереднього досвіду міграції; суб'єктивні фактори – самоідентифікація мігранта, рівень мотивації, готовність до змін, готовність до невідомого досвіду, здатність до ризику, здатність до самоорганізації в нових умовах існування. До основних макрорівневих факторів віднесено соціокультурні та економічні умови приймаючого середовища, рівень толерантності місцевої громадськості до культурного різноманіття, рівень відкритості соціальних структур у приймаючому суспільстві, рівень інституційного та громадського сприяння адаптації мігрантам в умовах приймаючого суспільства.

Набули подальшого розвитку:

– *положення* теорії етнічної стратифікації Д. Л. Ноель щодо наявності інституційних бар'єрів з боку влади країн-реципієнтів для мігрантів з етнічними відмінностями, які розглянуті в дисертації як провідні при дослідженні динаміки адаптаційних стратегій українських мігрантів у Ізраїлі, що дало змогу проаналізувати рівень адаптації та інституційні можливості й перешкоди в приймаючому суспільстві Ізраїлю мігрантів групи мігрантів різних етносів, зокрема мігрантів-юдеїв та мігрантів-неюдеїв;

– *теоретичні напрацювання* Дж. В. Беррі (концепція двох рівнів акультурації мігрантів), Т. Горовіц (методика аналізу адаптаційних сценаріїв пострадянських мігрантів у Ізраїлі), Є. Головахи і С. Дембіцького (методика вимірювання адаптації, зміни ідентичностей та пасивної інклюзії), А. Ручки (положення щодо зміни ціннісних орієнтацій), В. Танчера і Л. Скокової (положення щодо культурно-побутових практик), які послугували базою для розробки авторського опитувальника щодо розкриття особливостей динаміки адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі залежно від їх етнічної та релігійної належності.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати розширюють можливості соціологічного розуміння адаптації мігрантів у цілому та адаптаційних стратегій мігрантів із України в Ізраїлі зокрема, можуть бути використані в якості теоретико-методологічної бази для подальших теоретичних та емпіричних досліджень адаптації мігрантів, в управлінській практиці для розробки державних і громадських проєктів і програм, спрямованих на підвищення міжкультурної компетентності українських мігрантів за кордоном і сучасних потенційних мігрантів з України в Ізраїлі, а також при викладанні навчальних дисциплін «Актуальні проблеми сучасної соціології», «Соціальна політика», «Соціологія міграцій» тощо.

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Наукові результати, висновки та положення наукової новизни, що містяться в дисертації, є особистим доробком здобувачки.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг дисертації становить 275 сторінок. Обсяг основної частини дисертації – 197 сторінок. Додатки містять 22 рисунки, 3 таблиці, 1 анкету на 49 сторінках. Список використаних джерел містить 268 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ У ІНШОКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Теоретичні підходи щодо адаптації мігрантів у рамках соціології міжнародної міграції

Міжнародна міграція – це процес, який зачіпає кожен вимір суспільного буття й розвиває власну складну внутрішню динаміку. Переважна більшість людей у світі (близько 97 %) не класифікуються як мігранти, проте їхні спільноти та спосіб життя часто змінюються саме внаслідок міжнародних міграційних процесів.

На початок XXI століття майже не залишилось суспільств, які можна було б назвати «моноетнічними» з точки зору їхньої гомогенності. Більшість країн світу перетворилися на різноманітні, поліетнічні суспільства, а ті, що не досягли цього стану, рішуче рухаються в цьому напрямі. Фактично кожна сучасна людина народжується в спільноті, де присутні культурні елементи сусідніх чи далеких країн внаслідок процесів прибуття, виїзду або транзиту власного та прибулого населення [Scott, 1989, с.1–2; Castles, 2014, с. 26; Massey, 1993, с. 431–432].

Термін «міграція» має багато значень. У науково-довідковій літературі термін «міграція» походить від латинського «migratio» (переселення) та визначається як «переміщення населення в межах однієї країни або з однієї країни в іншу». Доволі типовим і поширеним є визначення міграції як «переміщення людей через кордони певних територій зі зміною місця проживання назавжди або певний період часу» [Новий словник, 2008, с. 227; Риндзак, 2019, с. 7].

Міграція може розглядатись і як система, і як процес. Міграція як система являє собою складну, відкриту і часто саморегульовану структуру соціокультурних і соціоекономічних умов, факторів і ресурсів, що спрямовані на територіальний перерозподіл населення. Міграція як процес

супроводжується рядом визначальних етапів, має свою динаміку та веде до територіального перерозподілу населення. Міграційний процес складається з трьох етапів – потенційної міграційної мобільності, факту переміщення та етапу адаптації мігрантів до нових умов проживання [Риндзак, 2019, с. 8].

Міграція є складним і багатогранним процесом, для її кращого соціологічного осмислення та аналізу необхідно класифікувати її види, типи та форми. Класифікація відбувається за різноманітними ознаками.

Залежно від характеру меж, які перетинають мігранти, виділяють три типи міграцій:

1) внутрішня міграція, територіальний рух населення в межах кордонів країни походження;

2) міжнародна або внутрішня міграція – територіальний рух населення, що супроводжується перетином кордону країни їхнього походження;

3) транзитна міграція, територіальний рух населення, що супроводжується тимчасовим перебуванням на території однієї або декількох держав з метою подальшої міграції в країну кінцевого призначення.

Міжнародну міграцію поділяють на:

1) еміграцію – виїзд із однієї країни в іншу на постійне місце проживання особами, що отримують міграційний статус емігрантів;

2) імміграцію – в'їзд у країну іноземних громадян з метою постійного проживання або тривалого перебування осіб, що отримують міграційний статус іммігрантів;

3) реімміграцію – добровільне повернення в країну походження емігрантів, що отримують міграційний статус реіммігрантів.

За темпоральною ознакою виділяють два основні види міграції:

– стаціонарна міграція – безповоротна на довгий термін проживання;

– маятникова міграція – епізодична, сезонна, тимчасова, з періодичним поверненням мігрантів на батьківщину чи в країну свого походження [Риндзак, 2019, с. 9–10].

Відповідно до міжнародної класифікації виділяють п'ять основних різновидів міжнародних мігрантів:

1) тимчасові мігранти – мігранти, що приїжджають у країну для навчання;

2) трудові мігранти – мігранти, що приїжджають на роботу;

3) мігранти, що приїжджають для постійного поселення;

4) мігранти, що приїжджають для об'єднання або створення нових сімей;

5) біженці, шукачі притулку – мігранти, що приїжджають у країну з гуманітарних причин [Batalova, 2020, с. 8–15] .

У широкому значенні міграція – це територіальний рух населення між населеними пунктами, що здійснюється особами, які називаються мігрантами. За умов міжнародної міграції країни походження мігрантів виступають «країнами-донорами», а приймаючі країни переїзду мігрантів – «країнами-реципієнтами» [Риндзак, 2019, с. 9].

Комплексне визначення поняття міграції подає українська науковиця Ольга Ровенчак: «Міграція – це перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання; цей рух містить у собі еміграцію та імміграцію. Звідси мігрант – особа, яка здійснює міграцію» [Ровенчак, 2006, с. 129].

Міжнародна міграція, у рамках якої знаходиться об'єкт і предмет нашого дослідження, має давню історію, але є відносно малодослідженою. Перше систематичне наукове осмислення явища міжнародної міграції пов'язують з іменем видатного мислителя XVIII століття А. Сміта, який

заснував так званий меркантилістський підхід до дослідження міжнародної міграції. Відповідно до концепції меркантилізму міжнародна міграція зумовлена географічними відмінностями в доходах, зайнятості, а також інших економічних можливостях, що сприяє економічному зростанню країн та подоланню в них рівня бідності [Новосад, 2018, с. 21].

Сучасні дослідники міжнародної міграції вважають, що меркантилістська концепція відображає обмежене розуміння причин міжнародної міграції. Більшість мігрантів не переїжджають з найбідніших країн у найбагатші. Заможні промислово розвинені суспільства, як правило, відчують одночасно високий рівень як імміграції, так і еміграції, а також значні внутрішні переміщення власного населення. Обсяг і складність міграцій – часто прямо пропорційне явище до рівня розвитку країни. Це пояснюється тим, що покращений доступ до освіти та засобів отримання інформації, соціального капіталу та фінансових ресурсів збільшує прагнення та можливості населення мігрувати, а покращений транспорт і засоби комунікації полегшують механізми пересування [Castles, 2014, с. 25].

Водночас неможливо заперечити, що глобальні нерівності в доходах, політичній свободі та якості життя відіграють важливу роль у поясненні факторів міжнародної міграції. Однак, якщо і розвиток країн, і глобальна нерівність сприяють міграції, як ми можемо пояснити, що обсяг міжнародної міграції у відсотках від населення світу залишається стабільним на рівні від 2 до 3 % за минулі десятиліття? Такі парадокси доказують, що зв'язок між міграцією й ширшими процесами розвитку та глобальними змінами є надзвичайно складним [Castles, 2014, с. 25].

Дослідження соціальних процесів міжнародної міграції часто потребують міждисциплінарного підходу: соціологія, антропологія, політологія, історія, економіка, географія, демографія, психологія, культурологія та право є актуальними науками, методи дослідження яких

актуалізуються та використовуються науковцями з різних дисциплін для всебічного аналізу цього складного суспільного явища (Додаток Б, 1).

Антропология вивчає вплив міграції на зміну культури та етнічну ідентичність мігрантів і місцевого населення. Демографія займається вивченням впливу міграції на демографічні характеристики населення. Історія вивчає інтерпретацію життєвого досвіду різних поколінь мігрантів у темпоральному розрізі. Політологія висвітлює питання ідеології державних міграційних політик країн-донорів (країн еміграції) та країн-реципієнтів (країн імміграції). Економіка висвітлює міграційні процеси з точки зору руху робочої сили та економічних наслідків міграції як для країн еміграції, так і для країн імміграції. Юриспруденція займається вивченням міграційного законодавства, прав мігрантів і проблем юридичного статусу мігрантів у країнах-реципієнтах. Психологія вивчає мотиви міграції, адаптацію мігрантів до нового етнокультурного середовища, трансформації ідентичності різних поколінь мігрантів. Статистика фіксує масштаби міграцій і веде облік різних категорій мігрантів. Слід підкреслити, що деякі дослідники виокремлюють новий науковий напрям – міграціологію – науку, яка намагається об'єднати макро- та мікрорівні аналізу міграційних процесів і висвітлити всі види міграційного руху населення, зумовленого соціально-економічними, соціокультурними, політичними, демографічними та іншими чинниками в країнах-донорах і країнах-реципієнтах [Риндзак, 2019, с. 9].

Становлення соціології міграції як окремої галузі знань збігається з періодом перших хвиль масової міграції з Європи до США з середини ХІХ століття. Інтерес до вивчення міжнародної міграції набув актуальності завдяки потребам дослідження адаптації мігрантів у країнах-реципієнтах і дослідження наслідків масової міграції працездатного населення з країн-донорів. Соціальні проблеми, пов'язані з прибуттям великої кількості мігрантів, стимулювали соціологів ранньої Чиказької школи до вивчення

всєбічних аспектів взаємовпливу мігрантів та приймаючого середовища [Brettell, 2008, с. 186].

Майже два століття потому тематика міжнародної міграції залишається фундаментальною проблемою соціології. Вивчення причин і наслідків міграційних процесів у різних країнах світу привело до відкриття певних міграційних закономірностей, а з ними – і до розвитку значної кількості теоретичних підходів.

Існуючі теорії міжнародної (або зовнішньої) міграції можна розділити на три категорії:

- а) теорії причин міграцій;
- б) теорії стабільності міграцій;
- в) теорії адаптації мігрантів [Portes, 2014, с. 1].

Розглянемо ці категорії теорій і звернемо особливу увагу на теорії адаптації мігрантів як основу предметного поля нашого дослідження.

Теорії причин міграції

Теорії причин міграцій припускають, що міграція є чітко шаблонним і детермінованим конструктом, у якому індивідуальний вибір населення щодо міграційних рішень обмежений структурними факторами, такими як соціальна нерівність, закритість соціальних структур та інститутів, обмежений доступ до ринку праці, корумпованість владних установ, а також структурно зумовлена нерівність людського (соціального, економічного та культурного) капіталу, що впливає на міграційні рішення населення щодо потенційної міграції [Massey, 1998, с. 34–41; Пачковський, 2022; Pliushch, 2019, с. 42–43].

Концепції причин міграції розглядають міграцію як явище, обсяг і спрямованість якого визначаються державними міграційними заходами регулювання міграційних потоків і рівнем соціально-економічного розвитку країн еміграції та імміграції. Акцент робиться не на добровільному індивідуально обґрунтованому виборі населення щодо міграційних рішень, а на ролі інституційних структур у формуванні

міграційних намірів населення та напрямку міграційних потоків [Ровенчак, 2017, с. 50].

До основних теорій причин міграції належать: *класична теорія міграції, теорія «притягування – виштовхування», неокласична теорія, теорія залежності, теорія світових систем, теорія глобалізації, теорія подвійного або сегментного ринку праці та ін.*

Однією з перших теорій міграційних причин слід назвати **класичну теорію міграції**, що сформувалась у другій половині XIX століття. Витоки цієї теорії пов'язані з іменем британського економіста німецького походження, Ернста Георга Равенштайна (E. G. Ravenstein). Е. Г. Равенштайн розглядав міграцію як невід'ємну частину суспільного розвитку і стверджував, що її основні причини лежать у економічній площині. На прикладі досліджень міграцій у Великій Британії та Північній Америці Е. Г. Равенштайн вивів «закони міграції», основними з яких є такі:

- найчастіше міграції здійснюються на короткі відстані;
- що більший територіальний центр, то більше він привабливий для міграції населення;
- кожному еміграційному потоку відповідає імміграційний контрпотік;
- зростання великих міст більшою мірою зумовлене міграцією населення, ніж демографічним природним приростом;
- масштаби міграції зростають прямо пропорційно до розвитку промисловості, торгівлі та транспортних технологій;
- економічні причини міграції є визначальними [Ravenstein, 1885, с. 198].

У середині XX століття класична теорія міграції була доповнена та розвинена американським демографом Еверетом С. Лі (Everett S. Lee) і лауреатом нобелівської премії в галузі економіки, Вільямом А. Льюїсом (William A. Lewis), що стала відомою в соціологічному дискурсі як **«теорія притягування – виштовхування»**. Маючи витоки з законів тяжіння

І. Ньютона, теорія «притягування – відштовхування» передбачає взаємозв'язок міграцій між певними регіонами та країнами на основі відстані, чисельності населення та економічними можливостями в країнах-реципієнтах та країнах-донорах. На думку Е. С. Лі та В. А. Льюїса, концепція «притягування – виштовхування» визначає наявність економічних, екологічних і демографічних факторів «виштовхування», які спонукають населення емігрувати із місць свого походження (країн еміграції чи країн-донорів) та іммігрувати до місць призначення (країн імміграції чи країн-реципієнтів) завдяки економічним, екологічним та демографічним факторам «притягування». Фактори виштовхування з країни еміграції зазвичай включають у себе зростання населення та його щільність, відсутність економічних і політичних можливостей для місцевого населення за рахунок обмежень з боку місцевих органів влади, тоді як факторами притягування в країну-реципієнта є: попит на робочу силу, економічні та політичні можливості та свободи як для місцевого населення, так і для мігрантів. Фактори «притягування – виштовхування» за своїм характером можуть мати позитивний, негативний або нейтральний вплив на міграційні наміри потенційних мігрантів. Більшість дослідників теорії «притягування – виштовхування» підтримують тезу про те, що стратегія життєвого вибору індивіда на користь міграції може статися лише в тому випадку, якщо позитивні фактори у потенційній країні-реципієнті будуть перевершувати негативні фактори, що проявляються у країні-донорі. Окрім того, перевага позитивних факторів у країні-реципієнті має бути значною, оскільки зазвичай населення не бажає залишати свої звичні місця проживання [Lee, 1966, с. 47–48; Шульга, 2002, с. 232].

На перший погляд теорія «притягування – виштовхування» здається привабливою через її здатність включати основні фактори, що впливають на прийняття міграційних рішень. Однак цей підхід має труднощі з поясненням одночасних хвиль еміграції та імміграції мігрантів у одній і тій самій країні. Концепція «притягування – виштовхування» також

детермінована у припущенні, що головними є демографічні, екологічні та економічні фактори, що «спричиняють» міграцію, не беручи до уваги вагомий вплив соціокультурних чинників [Skeldon, 1990, с. 125–126].

Наприклад, підвищення рівня освіти та медіапросвітництва може посилити відчуття відносної депривації населення, тобто нездатності задовольнити свої життєві потреби, а також породити прагнення до зміни місця проживання без будь-яких економічних, екологічних чи демографічних змін у країні. Населення також може бути настільки бідним і репресованим, що навіть за наявності серйозних міграційних намірів воно буде економічно позбавлене можливості мігрувати, що частково пояснює, чому більшість міграцій відбувається далеко не з найбідніших країн до найбагатших, як це передбачено концепцією «притягування – виштовхування» [Bauer, 1998, с. 103].

Критика недоліків класичного підходу до досліджень міграції мала наслідком формування **неокласичного підходу**. Цей підхід сформувався наприкінці ХХ століття і представлений такими вченими, як Гарі Стенлі Беккер (Gary Stanley Becker), Джон Ріс Гарріс (John Rees Harris) та Майкл Тодаро (Michael Paul Todaro).

На мікрорівні неокласична теорія розглядає мігрантів як окремих, раціональних акторів, які приймають рішення мігрувати на основі індивідуального розрахунку своїх соціально-економічних витрат і винагород, максимізуючи свої можливі вигоди від міграції. Очікується, що індивіди будуть мігрувати в ті регіони та країни, де вони зможуть використати свій соціальний та економічний капітал, а отже, отримувати для себе найбільшу кількість соціально-економічних винагород [Todaro, 1969, с. 138].

На макрорівні неокласична теорія розглядає міграцію як процес, який оптимізує розподіл факторів виробництва між країнами-донорами та країнами-реципієнтами. Міграція зменшує дефіцит робочої сили в країні-реципієнті та збільшує її дефіцит у країні-донорі, що, зрештою, має

привести до руху економічного капіталу в протилежному напрямку, а з ним – і до конвергенції рівня оплати праці в обох країнах [Harris, 1970, с. 126–128]. Отже, у довгостроковій перспективі, відповідно до переконань теоретиків неокласичної теорії, міграція повинна сприяти підвищенню стимулів для її припинення та триватиме доки різниця в доходах між країною еміграції та країною імміграції не стане достатньо високою, щоб переважити ризики міграції [Todaro, 1969, с. 147].

Під впливом марксистських тенденцій була розроблена **теорія залежності**, яка стає популярною в 1960-х роках у країнах Латинської Америки. Згідно з теорією залежності еволюція економічної системи виробництва та суспільного ладу на його основі мала наслідком установлення нового міжнародного порядку, який став причиною поділу практично всіх країн світу на дві групи. Перша група являє собою розвинені промислові країни, в яких зосереджений капітал великомасштабних організацій і підприємств, що експлуатують держави другої групи, – аграрні країни «третього світу», які опинились на нижчому щаблі економічного розвитку. Теорія залежності вбачає нерозвиненість країн, що розвиваються, наслідком експлуатації природних і людських ресурсів цих держав у період колоніалізму, тоді як у постколоніальний період нерівність розвинених держав і держав, що розвиваються, зберігається та підтримується завдяки несправедливим умовам міжнародних економічних угод і торгівлі. Оскільки нерозвиненість одних держав, згідно з теорією залежності, розглядається як побічний ефект високого розвитку інших, міграція експлікується як механізм, що посилює цю нерівність за рахунок переміщення висококваліфікованого населення з малорозвинених держав до високорозвинених [Castles, 2014, с. 55–59; Ровенчак, 2017, с. 50].

У 1970-х роках набуває популярності **теорія світових систем** сучасного американського соціолога Імануеля Моріса Валерстайна (Immanuel Maurice Wallerstein). Теорія світових систем доповнює основні положення теорії залежності щодо інкорпорації менш розвинених країн у

світову економіку, контрольовану більш розвиненими країнами. Окрім використання традиційного економічного підходу, дослідники теорії світових систем схиляються до історичного тлумачення причин і наслідків міжнародних міграцій. Згідно з основними положеннями теорії система світових зв'язків складається з концентричних кіл. До складу кожного концентричного кола, яке можна порівняти з сонячною системою, входять: центральна держава або декілька держав, держави напівпериферії та держави периферії. Центральні держави використовують свої економічні та політичні важелі для експлуатації сировини і робочої сили на територіях держав напівпериферії та периферії, що призводить до інтеграції держав всіх рівнів у єдину світову систему [Ровенчак, 2017, с. 53; Wallerstein, 2000, с. 251–253].

З середини 1970-х років роль міграцій у розвинених країнах стає дедалі більшою. Теоретики світових систем починають убачати в міжнародній міграції один із методів домінування економічно розвинених країн над слаборозвиненою периферією внаслідок військової гегемонії, контролю над світовою торгівлею та інвестиціями в утримування «третього» світу залежним від «першого» [Massey, 1998, с. 35]. Якщо раніше цей процес відбувався в рамках колоніальних режимів, то в сучасному світі він відбувається завдяки створенню та поширенню міжнародних об'єднань, транснаціональних корпорацій, міждержавних організацій тощо. У цьому контексті міграція не лише походить від світової нерівності, а й спричиняє її, залишаючи взаємозалежними країни, які раніше були пов'язані між собою колоніальними зв'язками. Одним з вагомих недоліків теорії світових систем є те, що застосовувати її можна тільки на глобальному рівні [Ровенчак, 2017, с. 53].

Теорія залежності та теорія світових систем розглядаються в соціологічному дискурсі як підґрунтя подальших міжнародних студій, що стали поштовхом для розвитку **теорії глобалізації** в 1980–1990-х роках. Серед науковців-глобалістів слід відзначити таких відомих теоретиків і

практиків, як польський дослідник Зигмунд Бауман (Zygmunt Bauman), німецький соціолог Ульріх Бек (Ulrich Beck), британські науковці Роланд Робертсон (Roland Robertson), Девід Хелд (David Jonathan Andrew Held), Ентоні Гідденс (Anthony Giddens), австралійський вчений Браян Тернер (Bryan Turner), іспанський дослідник Мануель Кастельс (Manuel Castells) та австралійський науковець Стівен Каслз (Stephen Castles).

Теорія глобалізації наголошує на необхідності розуміння міжнародних міграцій як невід'ємної частини планетарних відносин між суспільствами. Попри численну кількість визначень, характерна риса глобалізації стосується «розширення, поглиблення та прискорення всесвітнього взаємозв'язку в усіх аспектах сучасного суспільного життя». Ключовим індикатором глобалізації є швидке зростання різного роду транскордонних потоків і зв'язків, серед яких знаходимо збільшення міграційних рухів і поширення демократичних цінностей, популяризація уніфікованих медіапродуктів і культурних практик, розвиток міжнародної торгівлі та фінансових міждержавних потоків [Ritzer, 1992, с. 784–787, 817; Tancher, 2020, с. 268–271].

Згідно з теорією глобалізації основні міграційні наслідки глобалізації полягають у розмиванні національних кордонів, що має наслідком зростання мобільності населення між країнами еміграції та країнами імміграції. Однак національний вимір залишається одним з найважливіших в умовах глобалізації для розуміння локальних міграційних політик щодо транскордонних переміщень, громадянства та громадського порядку, ринків праці та систем оподаткування, соціального забезпечення, доступності медичних послуг та освіти, які мають безпосередній вплив на головний соціальний об'єкт міграції – мігрантів. За твердженням австралійського соціолога Стівена Каслза (Stephen Castles), «міжнародна міграція в глобалізованому світі залишається вибірковою, оскільки лише ті верстви населення, які мають достатній людський (соціальний, культурний та економічний) капітал, щоб покрити високий рівень витрат на міграцію,

можуть стати потенційними мігрантами» [Castles, 2014, с. 35]. Зигмунд Бауман (Zygmunt Bauman) у своїй праці «Глобалізація: наслідки для людини» зауважує, що в глобалізованому світі, де «мобільність стала найпотужнішим і найбажанішим стратифікуючим фактором, багатство є глобальним, а нещастя – локальним» [Bauman, 1998, с. 9, 74].

На думку С. Каслза, саме держави та міждержавні об'єднання встановлюють диференційовані міграційні режими, які заохочують висококваліфікованих працівників до мобільності. Тоді як низькокваліфіковані працівники та населення, яке тікає від переслідувань, часто позбавлені прав на територіальну мобільність, що нерідко призводить до зростання нелегальної міграції та підвищеної вразливості мігрантів до експлуатації на ринках праці. Контроль над міграцією та диференційоване ставлення до різних категорій мігрантів стали основою нового типу транснаціональної класової структури [Castles, 2014, с. 35].

У контексті диференційованих міграційних режимів у 1990-х роках з'являється **теорія подвійного або сегментного ринку праці**, спрямована на вивчення структурних механізмів вкорінення попиту на високо- та низькокваліфіковану робочу силу мігрантів у сучасних розвинених країнах імміграції.

На основі аналізу міграційних потоків у економічно розвинених країнах американський дослідник Майкл Джозеф Піоре (Michael Joseph Piore) доходить висновку, що однією з вагомих рушійних сил міжнародної міграції може бути попит як на висококваліфікованих, так і низькокваліфікованих робітників у розвинених країнах, що має розвінчати поширений міф, що багаті країни потребують лише висококваліфікованих працівників-мігрантів [Piore, 1979, с. 2–4; Castles, 2014, с. 35].

Зміни в державній структурі економіки та на ринку праці країн імміграції стимулюють попит на певні групи мігрантів. Завдяки державній політиці в країні імміграції виникає поділ на первинний і вторинний ринки праці. На первинному ринку праці мігранти відбираються на основі

людського капіталу, належності до певної етнічної і вікової груп та легального статусу. На вторинний ринок праці потрапляють мігранти без освіти та професійної підготовки та, як правило, певної етнічної та вікової груп, які нелегально перебувають у країні. Зростання таких вторинних секторів підкріплюється численними державними законопроектами, а отже, слугує інтересам країн імміграції, оскільки завдяки мігрантам з'являється категорія дешевої та вразливої робочої сили, сприятливої для економічного розвитку місцевих роботодавців [Piore, 1979, с. 5–14].

Теорії стабільності міграцій (актор-мережеві теорії)

З 1990-х років зростає кількість теорій стабільності міграцій, або актор-мережевих теорій, і досліджень, які висвітлюють роль агентів-акторів у міжнародній міграції, за допомогою яких мігранти намагаються подолати структурні обмеження та перешкоди, такі як подвійні ринки праці, расизм та соціальна незахищеність у країнах-реципієнтах, а також міграційні обмеження та соціальну ізоляцію в країнах-донорах. Більшість цих теорій зосереджуються на мікро- та мезорівневих дослідженнях чинників, що спонукають індивідів і соціальні групи до міграції; процесів, що формують та змінюють ідентичність мігрантів; методів подолання структурних обмежень у країнах імміграції, що може сприяти забезпеченню самозбереження міграційних процесів [Castles, 2014, с. 38].

До основних теорій стабільності міграцій належать: *нова економічна теорія трудової міграції, теорія міграційних мереж, теорія соціального капіталу, теорія транснаціональної міграції, теорія міграційних систем та теорія причинної сукупності.*

Однією з перших актор-мережевих теорій на початку 1980-х років сформувалась **нова економічна теорія трудової міграції**, предметним полем якої виступає важливість ролі сім'ї, домашнього господарства, а також інформації та грошових переказів як чинників прийняття міграційних рішень і подолання структурних перешкод для мігрантів у країнах-реципієнтах [Stark, 2009, с. 147–148].

Як стверджує польський економіст Оded Старк (Oded Stark), по-перше, цей підхід розглядає міграцію як поведінку сімей або домогосподарств, пов'язану з розподілом міграційних ризиків. Такі домогосподарства можуть вирішити, що один або кілька їхніх членів повинні мігрувати для мінімізації ризиків за рахунок диверсифікації джерел доходу, при цьому грошові перекази мігрантів будуть забезпечувати страхування домогосподарства. Наприклад, додаткове джерело доходу від мігрантів може зробити селянські домогосподарства менш вразливими до екологічних небезпек, таких як посухи та повені, що є вагомим мотивом до міграції [Stark, 2009, с. 148].

По-друге, за О. Старком, нова економічна теорія трудової міграції розглядає міграцію як відповідь на структурні обмеження та бідність спільнот, які вирішують мігрувати. Хоча бідні люди часто позбавлені можливості мігрувати на великі відстані, відчуття того, що вони менш забезпечені, ніж інші члени громади, може бути сильним стимулом до міграції хоча б одного члена родини з метою подальшого досягнення ним вищого соціального та економічного статусу [Stark, 2009, с. 149].

Нова економічна теорія трудової міграції стала особливо корисною для пояснення міграції в країнах, що розвиваються, а також міграції соціально незахищених груп у розвинених країнах, де відсутність соціального забезпечення та високі ризики незахищеності підвищують важливість взаємодопомоги та розподілу ризиків у сім'ях [Castles, 2014, с. 39].

З початку 1990-х років низка науковців зацікавилась дослідженням того, як мігранти створюють, розвивають і підтримують соціальні зв'язки з іншими мігрантами, немігрантами та потенційними мігрантами. Дослідження у цій царині послугували появі **теорії міграційних мереж**.

На думку дослідниць міжнародних міграційних мереж Мері Кріц, Лін Лін та Ганії Злотнік (Kritz Mary M., Lin Lean Lim, and Hania Zlotnik), міграційні мережі – це соціальні структури на мезорівні, які мають

тенденцію сприяти подальшій міграції. Такі фактори, як війна, колоніалізм та вербування робочої сили, а також спільна культура, мова та географічна близькість часто відіграють вирішальну роль у ініціації міграційних потоків. Однак, як тільки критична кількість мігрантів осідає в країні-реципієнті, вступають у дію інші міграційні сили – вибір, зроблений першими мігрантами, впливає на вибір подальшої міграції наступних мігрантів [Kritz, 1992, с. 19–40; Castles, 2014, с. 40].

Міграційні мережі прагнуть до зменшення економічних, соціальних і психологічних витрат міграції. Тому міграційними мережами можна назвати мережі, які спричиняють зниження ризиків міграції, з одного боку, та зростання ймовірності міграції – з іншого. Ці тенденції підживлюють одна одну, з часом охоплюючи всі сегменти суспільства. Відтак міграційні мережі створюються актом самої міграції. Коли кількість мережевих об'єднань у країні-реципієнті досягає критичного рівня, міграція стає самозбереженою, налагодивши соціальну структуру для її подальшої підтримки [Massey, 1990, с. 8–9].

Теорію міграційних мереж часто пов'язують із **теорією соціального капіталу**, що наголошує не стільки на самих зв'язках мігрантів, як на тому, які міграційні вигоди приносять їм ці зв'язки [Ровенчак, 2017, с. 52]. За Д. С. Массеєм (D. S. Massey), у емпіричних дослідженнях наявність міграційних мереж операціоналізується через кількість міжособистісних контактів, які сполучають мігрантів, колишніх мігрантів і немігрантів у країнах-донорах і країнах-реципієнтах завдяки зв'язкам спорідненості та спільного походження громади, що являє собою одну з форм соціального капіталу [Massey, 1993, с. 448]. Дослідники визнають соціальний капітал багатомірним явищем. П'єр Бурдьє (Pierre Bourdieu) визначив соціальний капітал як «сукупність фактичних або потенційних ресурсів, які пов'язані з володінням довготривалою мережею інституціоналізованих відносин взаємного знайомства та визнання» [Bourdieu, 1986, с. 248].

Сучасний дослідник теорії соціального капіталу Йошихіро Френсіс Фукуяма (Y. F. Fukuyama) зазначає, що одним із найбільш потужних генераторів соціального капіталу є сім'я та псевдосімейні структури, що генерують соціальний капітал і поширюють його наслідки на певний діапазон суспільних груп, починаючи від невеликих спільнот до всіх членів суспільства [Fukuyama, 1996, с. 23–25]. Використовуючи вищезгадані ідеї, науковці, що розвивають міграційну теорію соціального капіталу, вважають соціальним капіталом сукупність наявних або потенційних ресурсів, якими володіє мігрант завдяки інституціоналізованим зв'язкам і мережам знайомих. Якщо індивід мігрує без таких ресурсів до країни-реципієнта, для нього міграція стає затратною та ризикованою життєвою стратегією. Проте знайомство з позитивними та негативними сторонами міграції стає цінним досвідом, а отже, і ресурсом для наступних мігрантів. Так, для кожного наступного представника міграційної мережі ризики і витрати значно скорочуються [Ровенчак, 2017, с. 52].

Наприкінці 1990-х років у науковому середовищі набуває поширення **теорія транснаціональної міграції** британської дослідниці Ніни Глік Шиллер (Nina Glick Schiller), яка стверджує, що глобалізація збільшила здатність мігрантів підтримувати мігрантські зв'язки на великих відстанях. Хоча швидке вдосконалення технологій транспорту та зв'язку не обов'язково збільшило міграцію, воно полегшило мігрантам налагодження тісних відносин із країнами їхнього походження через телефон, телебачення, Інтернет, глобалізовані банківські системи або неофіційні канали. Це збільшило здатність мігрантів розвивати різноманітні ідентичності, налагоджувати стосунки та працювати не лише в країні-реципієнті та в країні свого походження, а й в інших віддалених країнах також [Levitt, 2004, с. 1003; Glick Schiller, 1995, с. 49–51].

Багато дослідників стверджують, що глобалізація привела до швидкого поширення транснаціональних спільнот, заснованих на економічній, культурній чи політичній спорідненості, до розгалужених

віртуальних спільнот, які спілкуються на одному рівні, незважаючи на відстані. Отже, А. Портес (Alejandro Portes) розрізняє транснаціоналізм «згори», що здійснюється потужними інституційними акторами, такими як багатонаціональні корпорації та держави, і транснаціоналізм «знизу», який є результатом ініціатив мігрантів та їхніх колег з батьківщини» [Portes, 1999, с. 221–222].

Так, Н. Глік-Шиллер (Nina Glick Schiller) пропонує використовувати термін «трансмігрант» для визначення спільнот, які беруть участь у транснаціональних відносинах, заснованих на міграції. Дослідниця стверджує, що «життя все більшої кількості людей більше не можна зрозуміти, дивлячись лише на те, що відбувається в межах національних кордонів» [Glick Schiller, 1999, с. 203; Levitt, 2004, с. 1003].

У 1990-х роках з'являється інша міграційна теорія, дотична до теорій глобалізму, транснаціональної міграції та теорії міграційних мереж – **теорія міграційних систем**. Головні дослідження теорії міграційних систем спрямовані на вивчення складних зв'язків міграції з іншими формами обміну, зокрема потоками товарів, ідей і грошових переказів, та їхнього впливу на початкові умови, за яких відбувається міграція, як у суспільствах походження мігрантів, так і в країнах-реципієнтах [Castles, 2014, с. 44].

Теорія міграційних систем дає змогу поглибити наше розуміння того, як міграція включена в більш широкі процеси соціальної трансформації та суспільного розвитку. Згідно з теорією міграційних мереж міграція виступає природним результатом трансформаційних процесів, що відбуваються не лише в економічній сфері, а й в інших соціальних, політичних та культурних сферах життя суспільства [Castles, 2014, с. 44].

Нігерійський географ Акін Мабогунье (Akinlawon Ladipo Akin Mabogunje), який був піонером теорії міграційних систем, зосередив увагу на ролі потоків інформації та нових ідей (наприклад, про хороше життя та моделі споживання) у формуванні міграційних систем. Він наголосив на

важливості механізмів зворотного зв'язку, за допомогою яких інформація про прийом мігрантів і їхнє пересування в країнах-реципієнтах передається назад до країн-донорів. Сприятлива інформація заохочує подальшу міграцію та приводить до організованих міграційних потоків із пункту «А» до конкретного пункту «Б», що заохочує міграцію одним просторовим шляхом та перешкоджає іншим. Інформація не тільки сприяє міграції шляхом збільшення міграційних можливостей людей, а й нові ідеї та знайомства з новим стилем життя, що передається мігрантами, також може змінити міграційні настрої населення [Mabogunje, 1970, с. 12–13].

На макрорівні теорія міграційних систем вивчає міграційні рухи через історичні зв'язки між країнами на основі колонізації, політичного впливу, торгівлі, інвестицій або культурних зв'язків. Наприклад, переселення з Індії, Пакистану і Бангладешу до Британії пов'язані з британською колоніальною присутністю на Індійському субконтиненті. Великомасштабна міграція між двома країнами, як правило, стимулює торгівлю та рух капіталу, інвестицій, подорожей і туризму між тими самими країнами, відтак одна форма обміну між країнами чи регіонами, ймовірно, породить інші форми обміну, такі як обмін міграційними потоками [Castles, 2014, с. 45].

Значного поширення на початку ХХІ століття набуває **теорія сукупної причинності** шведського економіста Карла Г. Мюрдаля (Carl Gunnar Myrdal), яку розвинув сучасний американський соціолог Дуглас Массей (Douglas Massey). Головна ідея теорії сукупної причинності полягає в тому, що «міграція викликає зміни в соціальних та економічних структурах, які роблять ймовірним продовження міграції» [Massey, 1990, с. 4–5].

Згідно з теорією сукупної причинності міграція виступає самодостатнім явищем, що здатне само по собі забезпечувати своє продовження та відтворення. Міграція змінює навколишню дійсність так, що стимулює подальші зміни через низку соціальних процесів,

найважливішим з яких є «механізм зворотного контекстуального зв'язку» між мігрантами та немігрантами через діяльність мігрантських посередницьких мереж, налагоджування відносин з родичами, друзями та колегами в країні еміграції. Грошові перекази мігрантів є яскравим прикладом такого механізму контекстного зворотного зв'язку. Грошові перекази можуть збільшити нерівність у доходах у місцевих громадах, а отже, посилити відчуття відносної депривації й підсилити мотивацію та міграційні прагнення серед немігрантів [Massey, 1990, с. 5–6].

Інші приклади контекстуального зворотного зв'язку включають формування економічних ніш, специфічних для іммігрантів у країнах-реципієнтах, які створюють спеціалізований попит на працівників одного й певного етносу: наприклад, китайських кухарів і будівельників, кошерних або халяльних м'ясників, музикантів і священнослужителів [Castles, 2014, с. 41].

Хоча перші мігранти часто є відносно забезпеченими, такі механізми зворотного зв'язку можуть зробити міграцію більш доступною для бідніших груп і привести до поширення міграції всередині та між громадами. Якщо громадська думка починає пов'язувати міграцію зі стратегією успіху, то вона може сформувати так звану культуру міграції, в якій переміщення великих мас населення стає культурною нормою, а вибір «залишатися вдома» асоціюється з невдачею. Такі культурні зміни можуть ще більше посилити міграційні прагнення громадян, особливо в країнах з низьким рівнем економічного розвитку [Massey, 1990, с. 5–6].

Теорії адаптації мігрантів

Окреме місце в теоріях міжнародної міграції посідають теорії адаптації мігрантів до нового соціального середовища. Головною особливістю міжнародної міграції є її міжетнічний або міжкультурний аспект. На думку українського соціолога Віктора Степаненка, саме «етнокультурне розмаїття є однією з основних актуальних ознак і викликів» для сучасних суспільств у цілому та для мігрантів в іншокультурному

середовищі зокрема [Степаненко, 2015, с. 159]. На думку вітчизняної науковиці Ірини Прибиткової, «будь-яка міграція є етнічною». Кожен мігрант належить до певного етносу, відтак перетинає не лише політичні кордони, встановлені своєю та приймаючою державами, а й опиняється в новому для себе «іншокультурному» середовищі [Прибиткова, 1999, с. 170].

Побудова предметного поля вивчення адаптаційних процесів у контексті декількох етносів і культур дала важливе розуміння механізмів та принципів адаптації мігрантів й відобразилась у таких основних теоретичних перспективах, як: *класична теорія прямої асиміляції, теорія сегментної асиміляції, теорія культурного плюралізму (мультикультуралізму) та теорії етнічно-расової стратифікації* [Brettell, 2008, с. 187].

Розглянемо кожен з них і визначимо найбільш дотичну до нашої розвідки адаптації українських мігрантів у Ізраїлі.

Однією з перших теоретичних концепцій адаптації мігрантів стає **класична теорія прямої асиміляції**, запропонована дослідниками Чиказької соціологічної школи: Робертом Парком, Ернестом Берджесом Флоріаном Знанецьким, Вільямом І. Томасом, Мільтоном Гордоном (Florian Znaniecki, William I. Thomas, Robert Park, Ernst Burgess, Milton Gordon) та ін., напрямом яких було вивчення мігрантів у США в 1910–1920-х роках. Теорія прямої асиміляції передбачає, що новоприбулі мігранти (група меншості) слідує поступовій адаптаційній конвергенції, тобто поступово стають все більш схожими за нормами, цінностями та поведінкою з приймаючою спільнотою (групою більшості). Згідно з теорією прямої асиміляції ті мігранти, які проживають найдовше у приймаючому середовищі, а також наступні покоління дітей мігрантів, виявлятимуть все більшу культурну схожість з більшістю приймаючого населення, ніж ті, які провели менше часу у приймаючій спільноті [Brettell, 2008, с. 130–131].

У 1921 році Р. Е. Парк і Е. Берджес (R. E. Park, E. Burgess) у своїй праці «Вступ до соціології» дають перше визначення асиміляції мігрантів: «асиміляція – це процес соціального взаємопроникнення та злиття, у якому одні групи індивідів обмінюються своїм життєвим досвідом, поведінкою та історією з іншими групами індивідів і, таким чином, розділяють одні з одними своє соціальне і культурне життя, яке стає спільним» [Park, 1969, с.735].

Остаточне визначення «асиміляції» в рамках теорії прямої асиміляції Роберт Е. Парк пропонує в 1930 році в Енциклопедії суспільних наук. «Соціальна асиміляція, – зазначає Р. Е. Парк, – це процеси, за допомогою яких народи різного расового походження та з різною культурною спадщиною досягають культурної солідарності, що стає підставою для їхнього мирного співіснування на єдиній спільній території національного рівня» [Park, 1930, с. 281].

Роберт Е. Парк ототожнює поняття асиміляції з кінцевою стадією процесу адаптації, який дослідник називає «циклом міжрасових відносин» (Race Relations Cycle). Наприкінці цього довготривалого процесу науковець передбачає «абсолютне злиття» двох культур в одну. За Р. Парком, існує чотири етапи на шляху до досягнення повної асиміляції мігрантів в умовах нового іншокультурного суспільства (Додаток Б, 2).

Перший етап: контакт чи знайомство з приймаючою спільнотою.

Другий етап: конфлікт чи суперництво за свої права на новій території.

Третій етап: спроба акомодатії або домінування в новій соціальній групі.

Четвертий етап: асиміляція з приймаючою спільнотою як єдиний можливий варіант співіснування двох різних культурних груп на єдиній території [Park, 1950, с. 138].

У 1964 році Мілтон Гордон (Milton Gordon) у своїй праці «Асиміляція в американському житті» розширює загальне тлумачення прямої асиміляції,

розробляє аналітичні інструменти в соціологічному доробку асиміляційних досліджень і доходить висновку, що в процесі входження мігрантів у міжкультурні стосунки з приймаючою спільнотою асиміляція їхніх культурних патернів, поведінкових кліше та побутових практик не може бути прямолінійною. Натомість якщо й може відбуватись повна асиміляція мігрантів з приймаючою спільнотою, то лише на певних структурних рівнях, кожен з яких необов'язково пов'язаний з іншими [Gordon, 1964, с. 70–71]. У соціологічному дискурсі концепція Мілтона Гордона отримала назву «структурної асиміляції» та передбачає наявність семи структурних рівнів асиміляції мігрантів у процесі адаптації до іншокультурного середовища (Додаток Б, 3).

Дослідник виокремлює сім рівнів структурної асиміляції:

- 1) акультурація;
- 2) структурна асиміляція;
- 3) амальгамація;
- 4) етнічна асиміляція ідентичності;
- 5) поведінкова асиміляція;
- 6) асиміляція ставлення до приймаючої спільноти;
- 7) громадська асиміляція.

Дослідник М. Гордон стверджує, що акультурація, або «прийняття мігрантами культурних патернів приймаючого суспільства», може відбуватись автономно, без подальшого переходу мігрантом на інші рівні асиміляції. Мігрант може залишатись на цьому рівні нескінченно довго. Натомість каталізатором до успішного проходження всіх інших рівнів асиміляції є структурна асиміляція, яку М. Гордон називає «соціалізацією мігранта в соціальні структури приймаючого суспільства на рівні первинної групи». За М. Гордоном, «як тільки мігрант виходить на структурний рівень асиміляції, ним будуть автоматично досягнуті всі інші асиміляційні рівні». Це, зокрема, означає, що упередження та дискримінація між мігрантами та приймаючим суспільством знизяться, та

навіть можуть зникнути за умов, що шлюбні стосунки між мігрантами та приймаючою спільнотою стануть загальним явищем [Gordon, 1964, с. 80–81; Williams, 1990, с. 699–702].

Етнічна асиміляція, як четвертий вимір асиміляційної схеми М. Гордона, набула особливого значення в дискусіях щодо нащадків мігрантів. М. Гордон визначив етнічну асиміляцію ідентичності як «відчуття належності та самоідентифікації з приймаючою спільнотою або її частиною». Науковець також зазначив, що етнічна самоідентифікація особистості не є недиференційованим поняттям, і розподіляв етнічну асиміляцію на «історичну асиміляцію», яка впливає з відчуття взаємозалежної спільної долі етнічної групи мігранта та етнічної групи приймаючої спільноти, яка зазвичай поширюється на цілу етнічну групу, а також «часткову етнічну асиміляцію», тобто відчуття спільності долі лише з певним сегментом приймаючої спільноти, найбільш соціально подібним до особистості мігранта [Gordon, 1964, с. 53].

Асиміляція на рівні поведінки, за М. Гордоном, передбачає виявлення поваги та прийняття поведінкових патернів приймаючої спільноти, а також відсутність негативних упереджень щодо етнічних особливостей і поведінкових кліше приймаючого суспільства [Gordon, 1978, с. 169; Gordon, 1964, с. 70–71].

Асиміляція на рівні ставлення підкреслює досягнення рівня відсутності дискримінації по відношенню до певних етнічних груп мігрантів з боку місцевого населення.

Громадська асиміляція формується на відсутності конфліктів за владу між мігрантами та членами приймаючої спільноти. Така форма асиміляції існує за умови, що мігранти не висловлюють власних вимог щодо законодавчих змін у громадянському житті, пов'язаних з відмінностями ціннісних орієнтацій і культурних практик мігрантів та приймаючої спільноти. Цей рівень асиміляції передбачає слідування мігрантами

місцевим законам та нормам [Gordon, 1978, с. 168; Williams, 1990, с. 699–702].

Отже, М. Гордон виділив три різних кінцевих результати процесу асиміляції: англоконформність, плавильний котел та плюралізм. Англоконформність, якої так прагнули Р. Е. Парк і Е. Берджес, являє собою спосіб, за якого мігранти до Сполучених Штатів змінюються, щоб стати схожими на англосаксонську більшість, тобто асимілюються. Навпаки, у плавильному котлі – як мігранти, так і місцеве населення змінюються, щоб пристосуватися один до одного заради створення нового національного утворення. У плюралістичному варіанті, який узгоджується з сучасним розумінням поняття мультикультуралізму, мігранти певним чином пристосовуються до приймаючого суспільства, зберігаючи при цьому певні етнічні відмінності [Gordon, 1978, с. 170–171].

Кожна з запропонованих концепцій щодо результатів процесу адаптації мігрантів до іншокультурного середовища набула подальшого розвитку та посіла вагоме місце в соціологічних дослідженнях адаптації мігрантів.

У 1997 році у своїй праці «Переосмислення теорії асиміляції в рамках Нової міграційної ери» американські вчені Річард Альба і Віктор Ні (Richard Alba, Victor Nee) звернули увагу на те, що концепція прямої асиміляції не розділяє індивідуальний (мікро-) та груповий (мезо-) рівні адаптації та етнічних змін. Тим самим, вона не враховує ступінь взаємовпливу між груповим та індивідуальним рівнем впливу на вибір адаптаційної стратегії мігранта [Alba, 1997, с. 832].

На думку дослідників, певні інституції, включаючи ті, що підкріплені законом про громадянські права, відіграють важливу роль у виборі адаптаційної стратегії. Так, інституційна складова етнічної спільноти безпосередньо може впливати на індивідуальні міграційні цілі та наміри щодо вибору адаптаційної стратегії мігранта. У питанні етнічної належності контекст спільноти може бути вирішальним для індивідуального рівня

адаптації мігранта. У разі якщо на рівні спільноти можливості вираження етнічної належності не є розвиненими, то наміри мігранта зберегти свою етнічну належність можуть бути зведені нанівець. Збереження етнічних знаків і кодів ймовірно там, де вираження етнічної належності матиме можливості прояву [Alba, 1997, с. 832–833].

Дослідники Р. Альба і В. Ні підкреслюють, що теорія прямої асиміляції в цілому працює, однак лише тоді, коли можна легко визначити один культурний «мейнстрім». Ситуація в постіндустріальних суспільствах (особливо тих, у яких відносно великі сектори економіки залучені до діяльності, що ґрунтується на високотехнологічних знаннях) демонструє соціальні зміни, в яких дедалі важче окреслити єдиний культурний «мейнстрім», особливо стосовно численних соціокультурних сфер життя [Brettell, 2008, с. 130].

Як наслідок, упродовж багатьох років теорія асиміляції не використовувалася в соціологічній науці у зв'язку з її етноцентризмом та ідеологічною навантаженістю. На зміну їй прийшли концепції сегментної асиміляції, етнічно-расової стратифікації та мультикультуралізму.

Наприкінці 1980-х років у США виникає нова теорія адаптації мігрантів – **теорія сегментної адаптації**. На відміну від класичної теорії прямої асиміляції теорія сегментної асиміляції підкреслює, що мігранти та їхні нащадки, які вирізняються за своїм етнічно-расовим і класовим походженням, асимілюються з різними сегментами приймаючого суспільства, яке також є сегментованим, що приводить до широкого спектра сценаріїв асиміляції батьків-мігрантів і дітей-мігрантів [Клименко, 2021; Klymenko, 2024].

Найбільша увага цієї перспективи зосереджена на низхідній (неуспішній) тенденції асиміляції другого покоління. Починаючи з 1980 – 1990-х років, емпіричні дослідження Алехандро Портеса (Alejandro Portes) і його колег у галузі адаптації мігрантів демонструють, що в другому поколінні мігрантів у США простежується тенденція до зниження рівня

асиміляції. Науковці зазначають, що мігранти можуть асимілюватися не лише з місцевим населенням, а й із маргіналізованими групами корінних меншин, утворюючи таким чином частину нового «підкласу». Тобто мігранти та їхні наступні покоління асимілюються з різними сегментами суспільства [Portes, 2010, с. 74–75].

Концепція сегментної асиміляції А. Портеса складається з трьох компонентів:

- а) визначення основних адаптаційних факторів (детермінант);
- б) опис основних перешкод, з якими стикаються діти мігрантів;
- в) передбачення наслідків, які очікуються від взаємодії цих сил.

Адаптаційні фактори А. Портес концептуалізує як основні ресурси (або їхня відсутність), які сім'ї мігрантів привносять у протистояння із зовнішніми викликами, з якими стикаються їхні діти.

Такими факторами є:

- 1) людський капітал, яким володіють батьки-мігранти;
- 2) соціальний контекст;
- 3) склад сім'ї мігрантів.

За науковими переконаннями А. Портеса, операціоналізація поняття людського капіталу визначається формальною освітою і професійними навичками та перетворюється на конкурентоспроможність на місцевому ринку праці за досягнення бажаних позицій в ієрархії статусу в приймаючому суспільстві. Проте трансформація цього потенціалу в реальність залежить від соціального контексту приймаючого середовища, до якого включені мігранти: сприйнятлива міграційна політика з боку органів влади; співчутливе або принаймні невороже ставлення з боку місцевого населення; і існування тісних соціальних зв'язків між членами згуртованої етнічної спільноти мігрантів. І навпаки, обмежувальна міграційна політика, несприятливе ставлення з боку влади та громадськості, а також слабкі соціальні зв'язки в етнічній спільноті мігрантів заважають перетворенню людського капіталу в соціальний, культурний та

економічний капітал, відповідний до вимог нового іншокультурного середовища, та ускладнюють процес адаптації мігрантів і їхніх дітей у цілому [Portes, 2009, с. 1098–1100].

Нарешті, відповідно до теорії А. Портеса, склад сім'ї мігрантів також виявляється дуже важливим фактором впливу на успішність адаптації другого покоління. Повноцінні сім'ї з двох батьків і дітей, а також великі сім'ї, де бабусі й дідусі та старші брати і сестри відіграють роль у підвищенні мотивації та посиленні контролю над підлітками, що сприяє висхідній (успішній) адаптації. І навпаки, розбиті сім'ї, де один із батьків бореться з суперечливими умовами приймаючого середовища, залишаючи дітей напризволяще, мають прямо протилежний ефект [Portes, 2009, с. 1101].

Дослідник окреслює латентні шляхи адаптації та ключові детермінанти сегментної асиміляції, згідно з якими існує три варіанти «шляхів» адаптації (Додаток Б, 4). До перших двох належить висхідна сімейна адаптація та висхідна індивідуальна адаптація, засновані на людському капіталі та впливу сім'ї; до третьої – низхідна адаптація, що призводить до бідності, безробіття та девіантного способу життя, що більш поширено серед нащадків бідних і погано прийнятих мігрантів, зокрема, тих, хто прибув нелегально [Portes, 2009, с. 1097–1103].

Серед бар'єрів, з якими стикаються мігранти та їхні діти, вчені виділяють такі: расизм, подвійні ринки праці та існування альтернативного девіантного способу життя. Згідно з соціологічними дослідженнями більшість нинішнього другого покоління «небілих» формуються дітьми метисів, чорношкірих та азіатських батьків, фізичні особливості яких відрізняють їх від домінуючої білої американської більшості. Науковці довели, що раса та расові особливості не мають значення всередині расової групи. Їхнє значення приписується їм лише у процесі соціальної взаємодії з іншими расами. Відтак у расово чутливому середовищі фізичним особливостям надається настільки великого значення, що воно впливає на

життєві та адаптаційні стратегії мігрантів у приймаючому суспільстві [Massey, 1993, с. 434; Portes, 2009, с. 1078–1080].

У 1960-х роках зростання мультикультуральних настроїв, що було пов'язане з боротьбою за права чорношкірого населення у США, має наслідком розвиток **теорій культурного плюралізму (інакше – мультикультуралізму)**. Наприкінці 1980-х років спостерігається поворот міграційної політики багатьох західноєвропейських країн у бік культурного плюралізму, згідно з яким підтримка місцевих етнічних груп, їхньої мови та культури у межах країни є легітимною та обов'язковою [Rumblom, 1994, с. 623–640; Spencer, 1994, с. 547–567].

На початок ХХ століття велика кількість країн світу стають плюралістичними, де етнічні відмінності здебільшого пов'язані з соціальною нерівністю. Як зазначає один із провідних теоретиків мультикультуралізму, британський політолог індійського походження Бхікху Парех (Bhikhu Parekh), «Культурна ідентичність міграційних груп («меншин») не повинна обмежуватися приватною сферою, тоді як мова, культура і релігія приймаючої спільноти («більшості») будуть користуватися державною монополією і розглядатись як єдина можлива норма. Через брак громадського визнання, етнічна дискримінація завдає шкоди самооцінці мігрантів і не сприяє заохоченню до їхньої участі в громадській сфері життя» [Parekh, 2006, с. 67].

Отже, Б. Парех стверджує, що теорія культурного плюралізму має три головні тези. Перша теза підкреслює, що люди вбудовані в культурно структурований світ, який надає їм систему щоденних значень. Хоча поняття індивіда не визначається лише культурою, кожен індивід «глибоко формується» саме під впливом своєї культури. Друга теза зауважує, що культури різних народів світу містять різне уявлення про те, що означає «хороше чи погане», «добро і зло», «пристойне і непристойне». Водночас кожна культура потребує мати в своєму полі зору іншу культуру з альтернативним баченням, що спонукає її представників до критичних

роздумів і розширення горизонтів. Нарешті, третя теза говорить про те, що культури не є монолітними, а навпаки, внутрішньо різноманітними, поліетнічними, мультикультурними, де тривають дебати між різними ціннісними орієнтаціями, традиціями, культурно-побутовими практиками та новітніми трендами. Вирішальним завданням для мультикультурних суспільств у XXI столітті, на думку Б. Пареха, є «необхідність знайти шляхи узгодження законних вимог єдності та різноманітності, досягнення соціокультурної єдності без культурної одноманітності та культивування у її громадян здорового почуття власної етнічної належності, та готовності поважати глибокі культурні відмінності представників інших культур та етносів» [Parekh, 2006, с. 77–78].

Амартія Кумар Сен (Amartya Kumar Sen), індійський філософ і економіст, стверджує, що індивід бачить себе та інших належними до різноманітних видів ідентичності й не відчуває в цьому ніяких протиріч. Так, один і той самий індивід може бути громадянином Америки, карибського походження, мати африканських пращурів, бути християнином, лібералом, вегетаріанцем, істориком, шкільним учителем, письменником, екологічним активістом, джазовим музикантом і членом клубу шанувальників тенісу.

За результатами моніторингових досліджень, проведених вітчизняними дослідниками, кожна з соціальних груп, до яких одночасно належить індивід, надає йому відчуття належності до певного виду ідентичності з багатьох видів ідентичності [Панина, 2005, с. 44].

Відтак найнебезпечніше хибне соціальне уявлення, на думку Амартія Сена, стосується унікальної національної ідентичності, яка домінує над іншими ідентичностями національних меншин, що часто призводить до соціальних конфліктів [Sen, 2006, с. 12].

Сучасні політичні дебати щодо міграційної політики держав стосуються питання, чи має сприяння і заохочення етнічного та культурного розмаїття бути офіційною державною політикою. У багатьох

розвинених суспільствах лідери більшості етнічних меншин наголошують на шляху культурного плюралізму, де різні етнічні групи мають рівність соціального статусу, а їхня різноманітність має відкрито поважатися. Однак навіть у XXI столітті етнічні меншини все ще сприймаються етнічною більшістю як загроза їхнім робочим місцям, безпеці та національній ідентичності [Giddens, 2017, с. 123–124; Rattansi, 2011, с. 57].

Відмінності культурного плюралізму полягають у декількох положеннях. По-перше, національне діловодство, радіо, телебачення та навчальні заклади користуються мовою однієї (зазвичай найбільшої) етнічної групи. Культура та релігія цієї групи також є визначальною при виборі державних свят, гімну, герба та інших символів та атрибутів державності. При цьому етнічні меншини мають право приєднуватися або не приєднуватися до культурно-побутових практик більшості, наприкладі свят, а також дотримуватися своїх. По-друге, індивід сам визначає свою національну, етнічну та культурну ідентичність: його віросповідання, колір шкіри, походження, рідна мова тощо не мають значення для держави. Якщо хтось зараховує себе до тієї чи іншої соціальної групи, це є достатньою підставою для того, щоб його таким визнати. По-третє, етнічні меншини за культурного плюралізму мають широкі політичні права [Kymlicka, 1998, с. 143–157].

Метою адаптаційної стратегії мігрантів у рамках теорії мультикультуралізму є не асиміляція етнічних меншин з етнічною більшістю та не створення етнічно гомогенного суспільства, а визнання співіснування етнічних і культурних відмінностей у межах однієї багатонаціональної держави, де всі етнічні групи, які проживають на її території, мають рівні юридичні права та соціальні можливості [Kymlicka, 1998, с. 143–157].

Принциповою особливістю культурного плюралізму є його неагресивність стосовно інших етносів, рас і культур. Так, щодо етнічних меншин застосовується система правових норм різної юридичної сили

(конституційних, міжнародних і державних актів), що спрямовані на усунення та недопущення будь-яких форм їхньої дискримінації у публічній чи приватній сферах життя. Етнічні групи, які включаються до публічного простору, мають власні політичні та медіаресурси. Вони мають право на власну символіку, представництво у парламенті тощо. Від осіб, які бажають приєднатися до домінуючого суспільства, потрібне базове знання мови та історії цієї країни. При цьому етнічні меншини не повинні йти на радикальні кроки змін віросповідання, ідентичності, тощо [Kymlicka, 1998, с. 144–156].

У 90-х роках ХХ століття наукова спільнота доповнює та розширює ідеї культурного плюралізму в сучасних реаліях. У міграційних дослідженнях актуалізується й стає доволі поширеним теоретичний підхід, який у науковому соціологічному дискурсі отримує назву **теорії транснаціоналізму** [Beck, 2015, с. 62–69].

Перші версії транснаціоналізму протиставлялись концепціям асиміляції, вказуючи на те, що жорстке зосередження уваги на динаміці міграційних процесів усередині країни-реципієнта заважає дослідникам вивчати сталі зв'язки між мігрантами та країнами еміграції [Basch, 1994, с. 10–15]. Перспектива транснаціоналізму переосмислює сам феномен міграції та підкреслює відтворення транснаціональної спільноти. Замість того, щоб порівнювати відмінності між різними етнічними групами в приймаючих країнах, транснаціональна концепція стверджує, що процес міграції має транскордонний характер і впливає як на суспільство країни імміграції, так і на суспільство країни еміграції, яке не мігрує. Незалежно від того, чи повертаються мігранти періодично до країни свого походження, чи лише беруть дистанційну участь у житті своєї громади за допомогою грошових переказів та комунікацій, їхній досвід неможливо зрозуміти лише з точки зору адаптації до приймаючої країни імміграції. Сучасні версії транснаціоналізму в соціології відкидають дихотомічні категорії походження та призначення, емігранта та іммігранта, і навіть географічні

простори країн-донорів і країн-реципієнтів, стверджуючи, що натомість по всьому світу виникла єдина спільнота – соціальне поле третього простору поза міжнародними кордонами [Пріс, 2002, с. 375].

За концепцією транснаціоналізму, мігранти розвивають транснаціональні практики, які міграційні теорії нездатні зафіксувати і пояснити, оскільки зорієнтовані на вивчення та вирішення локальних проблем мігрантів і суспільств у країнах-реципієнтах. У рамках транснаціонального підходу суспільства країни-реципієнта та країни-донора утворюють єдине поле дослідження, де мігрант перебуває водночас у стосунках з обома спільнотами. Це дає змогу долучати до аналізу не лише мігрантів, а й немігрантів, які залишаються в країнах-донорах і залежать від різних форм економічних і соціокультурних зв'язків з мігрантами в країнах-реципієнтах [Ровенчак, 2015, с. 300].

Наприклад, люди, які живуть на островах Карибського басейну з високим рівнем еміграції, стають частиною «транснаціональної спільноти» острів'ян у Нью-Йорку завдяки транспортним, комунікаційним та технологічним формам транскордонних зв'язків, що поширюють норми культурного плюралізму [Levitt, с. 155].

У широкому розумінні транснаціоналізм у соціології є формою транскордонних зв'язків, у яких беруть участь різні соціальні актори, здебільшого мігранти, міжнародні волонтери, працівники транснаціональних корпорацій (ТНК), міжнародні агенції, громадські організації як у країнах еміграції, так і в країнах імміграції. Ці зв'язки існують у транскордонному позадержавному форматі, в якому самі держави та їхні міграційні політики не завжди присутні.

Першим таким дослідженням транснаціональних зв'язків можна назвати п'ятитомну працю Вільяма Ісаака Томаса і Флоріана Знанецького «Польський селянин в Європі та Америці» (1918–1920), в якій були проаналізовані міграційні ланцюги, які підтримували зв'язки між країною еміграції (Польщею) та країною імміграції (Сполученими Штатами).

Сучасні німецькі дослідники Людгер Пріс (Ludger Pries) і Томас Файст (Thomas Faist) розглядають транснаціональні соціальні простори як такі, що ґрунтуються на основі взаємодії між географічним і соціальним просторами. Ці простори «структурують життєдіяльність соціальних акторів й існують поза соціальних контекстів національних держав» [Пріс, 2002, с. 375; Faist, 1997, с. 248].

На думку українських науковиць Ольги Ровенчак і Вікторії Володько, мігранти як трансактори створюють нові форми соціальної взаємодії, у яких зв'язок між їхньою фізичною присутністю і соціальним простором змінений. Вони здатні соціально взаємодіяти з представниками різних суспільств без своєї фізичної присутності. Нова форма взаємодій між трансакторами дає змогу координувати соціальну діяльність у транснаціональних соціальних просторах [Ровенчак, 2015, с. 301]. Так грошові перекази від мігрантів у країни свого походження в усьому світі більш ніж удвічі перевищують рівень прямої іноземної допомоги, яку отримують країни, що розвиваються, і, таким чином, фізично стимулюють економічний і соціокультурний розвиток країн еміграції [Brettell, 2008, с. 197].

Відповідно до твердження польської дослідниці міжнародної міграції Катаржини Гмай (Katarzyna Gmaj) транснаціональний підхід апелює до двох типів адаптаційних стратегій мігрантів: мультикультурної та транснаціональної. Перший тип мультикультурної адаптаційної стратегії стосується категорії мігрантів, що живуть подвійним життям: розмовляють двома мовами, мають житло у двох країнах, регулярно й активно підтримують різноманітні контакти у двох суспільствах та ідентифікують себе як члени обох суспільств з подвійним громадянством, якщо подвійне громадянство дозволяє законодавство обох країн. Для мультикультурної стратегії адаптації мігрантів характерним є високий рівень соціальної інклюзії у життя суспільств країни імміграції та країни еміграції та мультинаціональна ідентичність мігрантів.

Транснаціональна адаптаційна стратегія стосується категорії мігрантів, яка не домагається включення себе у соціокультурну систему приймаючого суспільства з різних причин. Ця категорія мігрантів зацікавлена в пристосуванні до приймаючого суспільства лише на рівні певного соціального мінімуму, необхідного для функціонування в цьому соціумі, що пов'язано або з тимчасовим характером їхнього перебування за кордоном, або домінуючою орієнтацією на соціальні зв'язки з членами суспільства, що залишилося у країні їхнього походження, та сильною національною чи/та етнічною ідентичністю країни походження. Іноді навіть добре адаптований мігрант на рівні соціальної інклюзії до приймаючого суспільства не має потреби чи бажання поділяти цінності приймаючої спільноти, оскільки вбачає їх не обов'язковими в транснаціональному просторі. Як результат, транснаціональний досвід мігранта може призвести до глибоких змін у системі цінностей мігранта, спрямованих на транснаціональну соціальну інклюзію до двох і більше соціумів, що підтверджує його належність до нового виду суспільства – транснаціональної спільноти [Gmaj, 2006, с. 45–46].

Емпіричні дослідження щодо прямої залежності адаптаційних стратегій мігрантів від характеру етнічно-расової ієрархії в приймаючих суспільствах 1960–1970-х років дали поштовх для розвитку теорії **етнічно-расової стратифікації**.

Дотримуючись інституційних підходів, сучасний австрійський соціолог Макс Халлер (Max Haller) підкреслює, що історична етнічно-расова експлуатація, така як примусова праця, і, зокрема, найекстремальніша її форма, рабство, наклали тривалий відбиток на сприйняття суспільством етнічно-расових відмінностей. Це відбулося через створення експлуаторських соціальних і політичних інститутів, що прямо чи опосередковано впливало на внутрішню національну стратегію. У більшості країн рабство було пов'язане з дуже нерівним розподілом землі та природних ресурсів, а також централізованими авторитарними

політичними системами. Пізніше ці фактори гальмували розвиток інститутів етнічної та расової рівності. Наслідком цього є те, що етнічна та расова нерівності залишаються надзвичайно високими в сучасних суспільствах до сьогодні [Haller, 2014, с. 3].

Загалом, теорія етнічно-расової стратифікації має два виміри – етнічний та расовий. Расові концепції адаптації мігрантів підкреслюють, що до певних мігрантських груп, як-от з Африки, Латинської Америки чи Азії, у багатьох випадках приймаючі суспільства країн імміграції ставляться швидше як до расових осередків, ніж як до етнічних груп. Такі концепції надають більшої ваги расовому фактору, який вважається блокуючим по відношенню до процесу адаптації мігрантів відмінної від приймаючого суспільства раси. Визнаючи, що і раса, і етнічна належність є соціальним конструктом, концепції расової стратифікації концептуалізують расу як більш жорсткий, глибше вбудований конструкт, ніж конструкт етнічної належності [Massey, 2012, с. 16; Perez, 2009, с. 25–26].

Для дослідників расової концепції ключове питання полягає в тому, чи вбачають групи мігрантів однієї раси соціокультурні, економічні та політичні можливості для свого існування в приймаючому суспільстві іншої раси такими ж, якими їх бачать для себе расові групи приймаючої країни? Чи вважають вони свою расу такою ж рівноцінною та рівноправною як раса приймаючого суспільства? Чи вони уявляють свої життєві ситуації іншої раси подібними до ситуацій своєї раси? Чи можуть мігранти відмінної від приймаючої раси розраховувати та планувати такі ж життєві та адаптаційні стратегії, як і мігранти однієї раси з приймаючим суспільством? Яким собі уявляють життя білих меншин у приймаючому білому суспільстві небілі меншини, які піддаються дискримінації в країні імміграції? [Telles, 2008, с. 264].

У 1990-х роках американські вчені Едвард Теллес і Вілма Ортіз (Edward Telles, Vilma Ortiz) провели унікальне дослідження міграційного досвіду адаптації мігрантів з Мексики в США між чотирма поколіннями

мігрантів. Головне питання дослідження полягало в тому, чи посилюються чи розмиваються расові кордони між мексиканськими американцями та іншими групами, особливо домінуючими місцевими, з часом і міграцією з покоління в покоління [Telles, 2008, с. 3–4].

Дослідники ставили перед собою завдання проаналізувати рівень адаптації мексиканських американців до приймаючої спільноти за широким спектром показників: освіта, використання англійської та іспанської мов, соціально-економічний статус, змішані шлюби, сегрегація за місцем проживання, етнічна та расова ідентичність, політична активність.

На відміну від припущень про лінійний прогрес, що лежить в основі класичних перспектив асиміляції, автори виявили, що мексиканські мігранти бачать себе іншими: вони живуть у відокремлених районах, ідентифікують себе як неамериканці, мають різні політичні погляди, так само як і їхні нащадки. Успіхи в сфері освіти досягають піку серед дітей другого покоління мігрантів, але знижуються у третьому та четвертому поколіннях – внуків і правнуків мігрантів. Аналогічно економічний прогрес припиняється до другого покоління – освіта виступає єдиною змінною, яка послідовно пояснює відмінність у соціально-економічному статусі мексиканських американців. Рівень бідності залишається високим для наступних поколінь. З іншого боку, докази успішної адаптації є вагомими за кількома іншими показниками, передусім мовою. Англійська мова починає домінувати серед мексиканських мігрантів другого покоління, а іспанська майже не використовується після четвертого. Незважаючи на невикористання іспанської мови, мексиканська етнічна та расова ідентифікація зберігається в четвертому поколінні, причому лєвова частка респондентів вважають себе мексиканськими американцями та латиноамериканцями, а не американцями – результат, який автори частково пов'язують із «досвідом расової дискримінації» [Telles, 2008, с. 265–266; Bean, 2014, с. 343–345].

Автори визначають інституційні бар'єри основним джерелом неблагополуччя мігрантів з расовими відмінностями. Погане фінансування шкільних систем, де зосереджені діти іншої раси, каральна міграційна політика, та одночасно поширення дешевої мігрантської робочої сили в більшості штатів і стійка дискримінація – відрізняє іншорасову траєкторію адаптації мігрантів від траєкторії мігрантів однієї раси [Telles, 2008, с. 265–270].

Отже, дослідники дійшли висновку, що, по-перше, мігранти іншої раси бачать себе і вважають себе «іншими», відмінними від місцевої раси в своїх правах і можливостях, що прямо пропорційно впливає на рівень їхньої адаптації до іншорасового суспільства порівняно з їхнім рівнем адаптації до суспільства однієї раси; по-друге, за умови расової стратифікації, мігранти стикаються з достатньою кількістю структурних перешкод, що не лише уповільнює соціальну мобільність мігрантів, а й підвищує вірогідність блокування процесу соціальної мобільності та адаптації до іншорасового суспільства [Lee, 2010, с. 181–182; Telles, 2008, с. 265–270].

Другим теоретичним виміром етнічно-расової теорії адаптації мігрантів, що має евристичний потенціал у вивченні адаптації сучасних мігрантів з України в Ізраїлі, є вимір впливу етнічної належності на успішність адаптації мігрантів до приймаючого суспільства, що набув відображення в теорії етнічної стратифікації.

Слід зазначити, що за останні десятиліття такі слова, як «етнічна група», «етнічна ідентичність», «етнічність», «етнічні конфлікти» та «етнічні відмінності» є загальноповживаними для публічного дискурсу. Їх згадують не лише в академічному аналізі, а й у засобах масової інформації, на радіо, телебаченні, у соціальних мережах [Bashi, 1997, с. 670–672].

Роберт Шиллер, відомий американський дослідник у галузі соціальної економіки, лауреат нобелівської премії 2013 року, в своїх працях та лекціях використовує інструмент пошукової системи Гугл N-грам (Google Ngram Viewer) для аналізу частоти використання певного дискурсу

(слів, словосполучень чи термінів), що дає змогу отримати частоту будь-якого набору слів, знайдених у друкованих джерелах, опублікованих між 1500 та 2019 роками різними мовами світу. Гугл N-грам аналізує частоту вживання слова/вислова/терміна, зіставляючи їх із текстом із 40 чи більше книг, журналів, газет і будь-яких інших друкованих паперових чи онлайн-видань, а потім відображати їх у вигляді графіка. На горизонтальній осі абсцис діаграми відображено рік видання. Вертикальна вісь ординат відображає кількість випадків пошукового слова (терміна), поділеного на загальну кількість слів у всіх друкованих джерелах за визначений рік [Google Ngram Viewer, 2023; Shiller, 2023].

Згідно з пошуковою системою Гугл N-грам (Google Ngram Viewer) вживання таких слів, як «расизм» та «етнічність», починаючи з 1960-х років і до сьогодні, мають хвилеподібну діаграму з плином часу, однак з загальною тенденцією до збільшення частоти вживання цих категорій у загальних друкованих текстах (Додаток Б, 5) [Google Ngram Viewer, 2023].

Сучасні науковці в галузі расової та етнічної належності, нерівності та соціальної стратифікації, Вільна Баші (Vilna Bashi) і Антоніо МакДеніел (Antonio McDaniel), у своїй статті «Теорія імміграції та расової стратифікації» зауважують, що в сучасному соціологічному дискурсі етнічність фактично стає однією з найпоширеніших категорій, які використовуються з метою сформування уявлення людини про те, хто вона є і хто є інші, оцінити її досвід і характерну поведінку, зрозуміти її навколишній світ і навколишній світ інших. Хоча в деяких суспільствах одні етнічні категорії важливіші за інші, етнічність є одним із найбільш універсальних і фундаментальних понять XXI століття. Це явище стає невід'ємною частиною державних структур сучасних країн, перетворюючи їх на об'єднання етнічних груп з різним ступенем культурної унікальності [Bashi, 1997, с. 670–672].

Дотримуючись традиції, встановленої Максом Вебером (Max Weber), у соціологічному дискурсі «етнічна належність» або «етнічність»

визначається як «суб'єктивне відчуття належності, засноване на вірі в спільну культуру та спільне походження певних груп населення. Це переконання відноситься до культурно-побутових практик і ціннісних орієнтацій, які сприймаються як «типові» для певної спільноти, стосуються фенотипової подібності або віри в спільне історичне походження» [Weber, 1978, с. 385–386].

Дослідники впливу етнічної стратифікації на адаптацію мігрантів стверджують, що підкреслення етнічної належності зазвичай здійснюється мігрантами з метою збереження традиційних культурно-побутових практик і цінностей окремих етносів. Однак етнічна належність може відігравати як позитивну, так і негативну роль у процесі адаптації мігрантів до приймаючої іншокультурної спільноти залежно від етнічних особливостей країни-реципієнта [Glazer, 1970, с. 289–290; Portes, 2009, с. 1079].

Згідно з американським соціологом першопрохідником соціологічних розвідок етнічної стратифікації Дональдом Л. Ноелем (Donald L. Noel) етнічна стратифікація виникає за умов, коли етнічні групи країни-реципієнта характеризуються високим ступенем етноцентризму, конкуренції та диференційованої влади. Конкуренція на ринку праці забезпечує мотивацію до стратифікації; етноцентризм спрямовує диверсифікацію конкуренції за етнічною ознакою; а диференціація влади визначає, яка етнічна група має чи не має права брати участь у політичному житті країни [Noel, 1968, с. 157].

Сучасний швейцарський соціолог Андреас Віммер (Andreas Wimmer) у своїй статті «Створюючи та руйнуючи етнічні кордони» пропонує багаторівневу концепцію процесу становлення етнічної стратифікації. Автор обґрунтовує висновок про те, що етнічна стратифікація є результатом багаторівневої боротьби між етнічними акторами, розташованими в різних соціальних прошарках (стратах) суспільства. Як стверджує дослідник, три складові державного рівня визначають законодавче підґрунтя, становлення, зміцнення та поширення етнічної стратифікації – інституційний порядок,

спрямований на збереження влади лише у представників певної етнічної групи, ієрархічний розподіл влади серед певних етнічних груп та наявність етнічно забарвлених політичних партій [Wimmer, 2008, с. 970–971].

У своїй праці «Поza плавильним котлом», опублікованій на честь чергової хвилі міграції в США, Натан Глейзер і Патрік Мойніхан (Nathan Glazer, Partick Mohniyan) доходять висновку, що головним поштовхом для подальших теоретичних розвідок етнічної стратифікації став беззаперечний факт, що концепція «плавильного котла» на практиці виявилась хибною. «Плавильний котел» був широко прийнятою метафорою для процесів асиміляції, які передбачали злиття етнічних груп у загальний національний сплав, особливо в епоху процвітання після Другої світової війни, коли друге та третє покоління білих мігрантів досягали великих соціально-економічних успіхів та об'єднувались у етнічно, расово та релігійно інтегровані спільноти. Однак способи життя різних поколінь мігрантів змінювались доволі швидко, завдяки чому окремі етнічні спільноти почали дуже відрізнятися від своїх предків [Glazer, 1970, с. 289–291].

Згідно з Н. Глейзером і П. Мойніганом етнічні ідентичності мігрантів зберігаються незважаючи на зміну поколінь, оскільки надають відчутних і відмінних характерних рис представникам своїх етнічних груп на соціальному, культурному, політичному та економічному рівнях. Індивід зі своєю етнічною групою також «пов'язаний» з її «соціальними зв'язками, мережами та інтересами».

У США східноєвропейські юдеї привнесли ряд характерних корисних ознак у дрібні галузі промисловості, як-от торгівля, крамарство, швейна сфера, ювелірна галузь, банківська справа, музичні заходи, тоді як південні італійці походили переважно з сільського господарства в економічно відсталому регіоні, що означало, що вони мали обмежений рівень освіти, але часто володіли навичками, які були цінними в будівництві. Етнічні особливості також були зумовлені процесами, які почалися після прибуття етнічних груп і включали складну взаємодію між

груповими етнічними характеристиками, такими як сімейні цінності та культурно-побутові практики. Як наслідок, кожна група набула нагромадження взаємопов'язаних економічних і соціальних рис, які склали особливий профіль мігрантів: «Коли говорять юдеї, то також мають на увазі дрібні крамарі, професіонали, високооплачувані кваліфіковані робітники швейної промисловості. Коли говорять італійці, то мають на увазі працівників сільського господарства та будівництва» [Glazer, 1970, с. 16–17].

Американський соціолог азіатського походження Віктор Ні (Victor Nee) зі своєю американською колегою Хіларі Холброу (Hilary Holbrow) припускають, що культурні рамки та соціальні ресурси, наявні в етнічній спільноті, є особливо цінними для сприяння мобільності та високих досягнень дітьми мігрантів [Nee, 2013, с. 68–69].

Як свідчать відповіді, які отримали дослідниці азіатського походження Дженіфер Лі (Jennifer Lee) і Мін Чжоу (Min Zhou) під час інтерв'ю з китайськими, в'єтнамськими та мексиканськими мігрантами другого покоління у Лос-Анджелесі, азіатські мігранти та їхні діти, як правило, визначають успішність у середній школі та вступ до вищого навчального закладу як автоматичні середні очікування. Навпаки, мексиканські мігранти та їхні діти часто вважають закінчення навіть лише середньої школи значним досягненням. Крім того, вони також виявляють, що такі рамки підсилюються репутацією в мережах етнічних спільнот. Зокрема, у випадку азіатських груп вони відзначають поширеність успішних моделей поведінки для наслідування та обміну інформацією про стратегії пошуку хороших шкіл і відвідування позашкільних навчальних курсів, щоб навіть діти азіатських батьків з відносно низьким рівнем освіти мали вищу освіту, ніж їхні батьки [Lee, 2014, с. 46–47].

Сучасна концепція етнічної стратифікації зосереджена на різних видах соціальних ресурсів у етнічній спільноті, які підтримують мобільність серед мігрантів, закріплюють стійкі формальні й неформальні

зв'язки між мігрантами однієї етнічної групи, консолідують спільний соціальний, культурний та економічний капітали, підживлюють почуття солідарності та емоційної підтримки.

Американські науковці в галузі етнічної стратифікації Мері Вотерс і Філіпп Касініц (Mary Waters, Philip Kasinitz) наголошують на тому, що певна етнічна належність може перешкоджати успішній адаптації певних етнічних груп мігрантів. Тривалі етнічні конфлікти, етнічна дискримінація, епізодичні періоди «нативізму» (політичної позиції країн щодо зниження правового статусу конкретних етнічних груп, що призводить до того, що певні етнічні групи вважаються ворожими або чужими місцевому населенню), а також інституційні бар'єри на шляху до соціальної мобільності мігрантів продовжують формувати негативний контекст для адаптації мігрантів у приймаючому середовищі [Waters, 2013, с. 102–103].

Згідно з американським дослідником Джеймсом А. Банксом (James A. Banks) етнічна стратифікація передбачає поділ мігрантських груп у країні-реципієнті за етнічною ознакою. Цей тип стратифікації зазвичай має горизонтальний характер і пов'язаний з нерівним розподілом можливостей, привілеїв, переваг і матеріальних винагород між різними етнічними групами приймаючого суспільства [Banks, 2012, с. 836].

Основна ідея дослідника полягає в тому, що певні групи виключені або суворо обмежені в економічній і соціальній мобільності, тоді як інші мають більший доступ до ресурсів через ієрархічну структуру суспільства, засновану на належності до етнічної групи. Етнічну стратифікацію також можна розглядати як систему структурованої рівності чи нерівності, в якій індивіди отримують різні можливості та ресурси на основі належності до етнічної групи [Banks, 2012, с. 836–837].

Дослідження релевантного соціологічного дискурсу свідчить про те, що Ізраїль належить до однієї з країн, етнічна стратифікація якої безпосередньо впливає на адаптацію мігрантів. Ізраїльські вчені Моше Семьонов і Ной Левін-Епштайн (Semyonov Moshe, Lewin-Epstein Noah) у

своїй праці «Стратифікація в Ізраїлі: клас, етнічність та гендер) доходять висновку, що Ізраїль є розділеним за етнонаціональними ознаками суспільством, що складається з юдейського та неюдейського населення, мігрантів-юдеїв, мігрантів-неюдеїв, а також підгруп усередині юдейської та неюдейської етнічних груп [Semyonov, 2004, с. 2–10; Lewin-Epstein, 2019, с. 2118–2119].

Так, попри те, що мігранти в Ізраїль прибувають практично з усіх країн світу, їх часто поділяють на вісім основних груп на основі їхньої етнічної належності та географічного походження:

- юдеї-ашкеназі – мігранти-юдеї з Європи;
- юдеї-сефарди – мігранти-юдеї з Іберійського півострова;
- юдеї мізрахі – мігранти-юдеї з Іраку, Ірану, Ємену, Північної Африки та інших близькосхідних країн;
- ефіопські юдеї – мігранти-юдеї з Ефіопії;
- пострадянські юдеї – мігранти-юдеї з пострадянських країн;
- мігранти-неюдеї з пострадянських країн;
- мігранти-неюдеї з розвинених країн;
- мігранти-неюдеї з країн, що розвиваються.

За результатами емпіричних досліджень ізраїльського соціолога Самі Смуха (Sammy Smooha), порівняння себе з юдеями є усталеною нормою серед мігрантів-неюдеїв у Ізраїлі. Мігранти-неюдеї сприймають з повагою соціальну стратифікацію за етнічною належністю, так само, як і юдеї, що свідчить про їхню глибоку прихильність до Ізраїлю, однак усвідомлення етнічної стратифікації загострює у мігрантів-неюдеїв почуття невдоволення своїм нижчим статусом (особливо легальних трудових мігрантів) по відношенню до мігрантів-юдеїв [Smooha, 1992, с. 31–32].

Головна теза згаданих вище ізраїльських авторів полягає в тому, що з дня свого заснування Ізраїль проголошує себе країною етнічної діаспори, а отже, і країною етнічної стратифікації, оскільки міграційна політика Ізраїлю дозволяє імміграцію не лише етнічних юдеїв, а й мігрантів-неюдеїв,

особливо трудових мігрантів. Проте Ізраїль сприяє успішній адаптації до приймаючого середовища лише мігрантів-юдеїв, водночас перешкоджаючи процесам адаптації інших етнічних груп мігрантів-неюдеїв. Групи мігрантів-неюдеїв у Ізраїлі виключені або суворо обмежені в економічній і соціальній мобільності, тоді як мігранти-юдеї мають більший доступ до ресурсів через ієрархічну структуру суспільства, засновану на належності до етнічної групи.

Отже, з аналізу існуючих теоретичних підходів щодо адаптації мігрантів у рамках соціології міжнародної міграції випливає висновок, що всі теорії міжнародної (зовнішньої) міграції можна розділити на три категорії:

- а) теорії причин міжнародної міграції;
- б) теорії стабільності міжнародної міграції, або актор-мережеві теорії;
- в) теорії адаптації мігрантів до приймаючого середовища.

Кожна з теоретичних концепцій у рамках запропонованих категорій міграційних теорій не існує як самодостатня наукова течія, але визначається низкою історично та соціально зумовлених факторів, а також рівнем соціологічного аналізу.

Теорії причин міграції зосереджені на макрорівневому аналізі структурних факторів міжнародної міграції, серед яких – політична, демографічна, соціально-економічна та екологічна ситуації країн-донорів і країн-реципієнтів, що стимулюють мігрантів до зовнішньої міграції.

Теорії стабільності міграцій, або актор-мережеві теорії, звертаються до аналізу мікро- та мезорівневих факторів, як-от діаспорні зв'язки, міграційні мережі, зміна ідентичності мігрантів під впливом поширення комунікаційних технологій, інформації, ідей, грошей, товарів та соціальних медіа. Об'єднує ці теорії те, що вони аналізують роль міграційних акторів, що створюють соціальні, економічні та культурні структури на мікро- та мезорівнях.

Соціологічні теорії адаптації мігрантів зосереджені передусім на процесах соціальних і культурних трансформацій, які відбуваються за умов вступу мігрантів у тривалий і безперервний контакт з відмінним від власного соціокультурним середовищем, що призводить до змін як на індивідуальному рівні щодо цінностей, поглядів, ідентичності та культурно-побутових практик мігранта, так і на груповому рівні щодо самоідентифікації та самовизначення мігрантської спільноти.

Відповідно до проаналізованих концепцій адаптації мігрантів найбільш доцільною для аналізу в контексті нашої розвідки щодо адаптації українських мігрантів у Ізраїлі виступає теорія етнічної стратифікації. Характерною ознакою етнічної стратифікації в рамках міграційних процесів є поділ іммігрантських груп за етнічною ознакою, а також орієнтація міграційної політики країни-реципієнта на певні етнічні групи мігрантів, що є притаманним для ізраїльського суспільства, де етнічна стратифікація пов'язана з розподілом можливостей, привілеїв, матеріальних винагород і влади між різними етнічними групами. Етнічну стратифікацію Ізраїлю дослідники розглядають, як систему структурованої нерівності, в якій мігрантські спільноти юдеїв і неюдеїв отримують різні соціальні можливості та ресурси на основі належності до різних етнічних груп.

1.2. Стратегії адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі: основні соціологічні визначення та конструкти

Емпіричні дослідження стратегій адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі розпочались понад 100 років тому та не втрачають своєї актуальності до сьогодні. Однак, аналізуючи публікації за темою дослідження, доходимо висновку, що єдиного визначення конструкту «адаптаційної стратегії або стратегії адаптації мігрантів» у соціогуманітарних науках не існує. Натомість ряд його аспектів, зазвичай вичерпних, знаходимо в таких теоретичних конструктах, як: «адаптаційна

реакція» (В. І. Томас, Ф. Знанецький), «стратегія міжкультурної акультурації» (Р. Редфілд, Р. Лінтон, М. Герсковіц), «інтеграційна модель» (П. Адлер), «стратегія акультурації» (Дж. В. Беррі), «стратегія інтеграції» (О. Малиновська), «модель адаптації» (Ф. В. Рудмін), «адаптаційний сценарій» (Т. Горовіц) та ін. Особливо актуальним це питання видається з огляду на зростаючу диверсифікацію публікацій щодо кожного з цих конструктів. Для позначення теоретичних меж конструкту «адаптаційних стратегій» важливим є визначення понять «адаптація», «аккультурація», «соціокультурна адаптація» та «інтеграція» як дотичних, якщо не синонімічних до конструкту «адаптаційних стратегій» у контексті адаптації мігрантів до іншокультурного середовища.

У сучасному соціологічному дискурсі термін «аккультурація» позначає «процес взаємовпливу культур, за якого здійснюється запозичення елементів однієї культури іншою, повністю чи частково засвоюються правила, норми та цінності чужої культури, її моральні та матеріальні здобутки, які в свою чергу змінюються під впливом нових соціокультурних умов» [Соціологія, 1998, с. 7].

За Р. Редфілдом, Р. Лінтоном та М. Герсковіцем (Robert Redfield, Ralph Linton, Melville Herskovits), акультурація визначається як «процес культурної зміни, який відбувається, коли індивіди з різним культурним походженням вступають у тривалий безпосередній контакт один з одним» [Redfield, 1936, с. 149].

Визначення адаптації мігрантів трактується як «комплекс особливостей вчинків і поведінки мігрантів, що має соціокультурне походження, завдяки якому особа чи група осіб забезпечує собі успіх у конкуренції з представниками інших етнічних груп, які спільно проживають на одній території певної держави» [Римаренко, 1998, с. 88; Плющ, 2020, с. 103].

Канадський соціальний психолог Джон В. Беррі (John Widdup Berry) порівнює ці два поняття та дає пояснення їхньої взаємозалежності та

взаємозаміни, оскільки «адаптація», за визначенням вченого, є «стратегією самого процесу акультурації та безпосередньо її результатом» (Додаток Б, б) [Berry, 1992, с. 71–72, 81]. Дослідник поділяє адаптацію на два види – соціокультурну та психологічну. З точки зору соціальної психології психологічна адаптація пов'язана зі взаємодією особи і соціального середовища, що призводить до оптимального співвідношення цілей і цінностей особи та групи. Цей вид адаптації припускає пошукову активність особи до самоідентифікації, усвідомлення нею свого соціального статусу і соціально-рольової поведінки, її місце в процесі виконання спільної діяльності та власне ставлення до норм, цінностей і традицій соціальної групи [Завацька, 2010, с. 91; Плющ, 2020, с. 104; Tancher, 2020, с. 269–271].

Українські дослідниці В. Володько і О. Ровенчак визначають адаптацію мігрантів як «процес і результат пристосування мігранта до нового соціокультурного середовища, що передбачає взаємне засвоєння чи відторгнення нових соціальних та культурних норм, цінностей, способів поведінки, притаманних мігранту в приймаючій спільноті» [Володько, 2008, с. 192].

Відтак у дисертаційній роботі під поняттям «адаптаційна стратегія» надалі розуміємо спрямованість поведінки мігранта чи групи мігрантів щодо їхніх адаптаційних намірів щодо соціального устрою приймаючої спільноти країни імміграції та її культури, що базується на суб'єктивних уявленнях та об'єктивних ресурсах їхнього досягнення, як-от людського капіталу мігрантів, міграційної політики країни імміграції та громадського ставлення до мігрантів з боку місцевого населення.

Загалом, адаптація мігранта, на думку Дж. В. Беррі, стосується двох вимірів: по-перше, підтримки своєї культури, тобто якою мірою зберігається власна культурна ідентичність мігранта в новому іншокультурному середовищі, та, по-друге, участі в міжкультурних контактах або мірі залученості мігранта до культури приймаючої спільноти.

Тобто, за Дж. В. Беррі, необхідно з'ясувати позицію індивіда стосовно його ставлення до цінностей власної культури і необхідності її збереження для розвитку його етнокультурної ідентичності; та ставлення індивіда до групи приймаючого середовища: наскільки взаємодія з членами іншокультурної групи є цінною і бажаною для індивіда. Якщо обмежити відповіді на ці питання відповідями «так» або «ні», Дж. В. Беррі отримує чотири «адаптаційні стратегії акультурації», які в соціологічній літературі прийнято називати «стратегіями адаптації», а саме це стратегії асиміляції, інтеграції, сепарації та маргіналізації (Додаток Б, 7) [Berry, 1992, с. 72, 82].

Стратегія асиміляції передбачає, що мігрант зорієнтований на самоідентифікацію з новою етнонаціональною спільнотою, засвоєння культурних цінностей і поступове заміщення ними цінностей власної культури.

Стратегія сепарації (сегрегації) припускає, що мігрант відхиляє культуру приймаючого середовища і зберігає свої культурні цінності.

Стратегія маргіналізації означає, що мігрант не ідентифікує себе з жодною культурою. Це може бути результатом неможливості підтримки власної культурної ідентичності й відсутності бажання встановлювати позитивні відносини з групою приймаючого середовища.

Стратегія інтеграції передбачає, що мігрант ідентифікує себе як із власною, так і з приймаючою етнонаціональною спільнотою, зберігаючи власну культурну спадщину разом із доброзичливим ставленням до культури країни-реципієнта.

На сьогодні, окрім типології адаптаційних стратегій Дж. В. Беррі, у науковій літературі налічується понад 120 варіацій адаптаційних конструктів – стратегій, реакцій, моделей, сценаріїв адаптації / акультурації / інтеграції мігрантів, що пропонуються вченими різних гуманітарних дисциплін (соціології, психології, антропології та інших). Відтак адаптаційні конструкти (стратегій, моделей, сценаріїв) надалі називатимемо «адаптаційними стратегіями», або «стратегіями

адаптації», як загальний термін відповідних теоретичних конструктів, що за визначенням відповідають головним аспектам адаптації мігрантів до іншокультурного середовища.

Норвезький соціолог Флойд Вебстер Рудмін (Floyd Webster Rudmin) структурував їх через згаданий конструкт Дж. В. Беррі чотирьох стратегій адаптації, залежно від відносної ваги власної культури (**ВК**) і приймаючої культури (**ПК**). Ці чотири адаптаційні стратегії, які надалі називатимемо «класичними», позначені як:

1. Адаптаційна стратегія **-ВК +ПК**, згідно з якою приймаюча культура є вагомішою за власну.

2. Адаптаційна стратегія **+ВК -ПК**, згідно з якою власна культура мігранта є вагомішою за приймаючу культуру.

3. Адаптаційна стратегія **+ВК +ПК**, згідно з якою обидві культури мають рівноцінну вагу для мігранта.

4. Адаптаційна стратегія **-ВК -ПК**, згідно з якою жодна з культур не є прийнятною для мігранта [Rudmin, 2009b, с. 6].

Анотована бібліографія теоретичних досліджень у галузі соціології, психології, антропології, лінгвістики та інших соціальних дисциплін щодо можливих адаптаційних моделей мігрантів у приймаючому іншокультурному середовищі, починаючи з початку ХХ століття і до сьогодення, надана в таблиці 1 (Додаток В, 1). У своїх роботах «Критика історії акультурації: психологія асиміляції, сепарації, інтеграції та маргіналізації» і «Каталог конструктів акультурації: Опис 128-ми адаптаційних стратегій» Ф. В. Рудмін звертається до критичного аналізу кожної з вищезгаданих концепцій, ми ж розглянемо лише декілька найвідоміших з них і найбільш дотичних до нашого дослідження [Rudmin, 2009a; Rudmin, 2009b; Плющ, 2020, с. 106].

Одними з перших науковців, які теоретизували основні індивідуальні адаптаційні реакції мігрантів у іншокультурному середовищі, були В. І. Томас і Ф. Знанецький (W.I. Thomas, F. Znaniecki). У своїй роботі

«Польський селянин в Європі та Америці» початку ХХ століття науковці стверджують, що культура складається зі спільних апперцептивних процесів, як-от звичок, асоціацій, поглядів і переконань, які називаються «схемами» та є присутніми в будь-якому стабільному соціальному середовищі. Так, на основі емпіричних досліджень щодо польських мігрантів США, дослідниками були виокремлені три адаптаційних реакції мігрантів, залежно від їхнього рівня страху перед змінами чи рівня цікавості щодо цих змін [Thomas, 1918b, с. 27–30].

1. Богемна реакція [-ВК +ПК], згідно з якою іммігрант має низький рівень страху і високий рівень цікавості до змін, що стимулює його до пошуку змін і пристосування до будь-якого соціального контексту, однак через дезорганізацію особистості. Відмовившись від культурних «схем» меншості й завжди приймаючи нові, особистість богемного типу може добре асимілюватися з приймаючою культурою [Thomas, 1918b, с. 27–28].

2. Міщанська реакція [+ВК -ПК], згідно з якою іммігранти мають високий рівень страху і низький рівень цікавості до змін, дотримуючись культурних і соціальних традицій і відкидаючи сучасні зміни та досягнення, відтак тяжко адаптуючись до нових соціокультурних умов [Thomas, 1918b, с. 28–29].

3. Творча реакція [+ВК +ПК], згідно з якою іммігранти мають баланс рівня страху і цікавості і тим самим прагнуть збалансованих змін, одночасно підтримуючи і змінюючи власну культуру, пристосовуючись до нового соціокультурного середовища [Thomas, 1918b, с. 29–30].

У 1928 році американський соціолог Роберт Е. Парк (Robert Ezra Park), досліджуючи расові проблеми міжкультурної взаємодії в американських містах, розробляє теорію асиміляції, згідно з якою будь-який індивід, який за власним бажанням або проти нього, знаходить себе в ситуації існування на межі двох різних культур, проходить процес адаптації на шляху до пристосування до полікультурних умов. Відповідно до

концепції Р. Парка існує чотири адаптаційні стани мігранта: перехідний, сепараційний, гібридний та стан асиміляції [Park, 1928, с. 881–892].

1. Перший стан є перехідним [+ВК -ПК] від приймаючої культурної спільноти та збереження культурних ознак власної.

2. Другий можливий стан асиміляції [-ВК +ПК] у новий суспільний порядок, що характеризується прийняттям чужої культури та поступовим відчуженням від власної.

3. Третій можливий стан сепарації [-ВК -ПК], що характеризується звільненням від кордонів, рамок та установ власної культури та водночас упередженням і внутрішнім конфліктом щодо приймаючої культури.

4. Четвертий можливий стан культурного гібрида [+ВК +ПК], що характеризується спільною участю в культурному житті двох різних народів, не готових залишити свої минулі традиції, однак відкриті для культури приймаючої спільноти.

У 1936 році американськими антропологами Р. Редфілдом, М. Герсковіцем та Р. Лінтоном (Robert Redfield, Melville Herskovits, Ralph Linton) були розроблені теоретичні положення процесу акультурації та адаптації на основі вивчення впливу англо-саксонської культури на місцеве населення індіанців та примусових іммігрантів африканського походження. Вони зосередили свою увагу на тому, як різні види спільнот, відносин та політики приймаючої групи впливають на процес акультурації. Науковцями були введені поняття «донорських і реципієнтних спільнот», згідно з якими реципієнтна (приймаюча) спільнота адаптується, відмежовується або асимілюється з донорською (іммігрантською), залежно від її мирного чи ворожого взаємовпливу одна на одну, внаслідок чого відбуваються «культурні зміни», що позначають нав'язування або прийняття елементів чужорідної культури культурі реципієнтної спільноти [Redfield, 1936, с. 149–152].

Відповідно до характеру культурних змін Р. Редфілдом, М. Герсковіцем і Р. Лінтоном були виділені три адаптаційні моделі акультурації:

1. Модель прийняття [-ВК +ПК] елементів приймаючої спільноти, згідно з якою процес акультурації відбувається через прийняття більшої частини елементів приймаючої культури та втрати більшої частини власної культурної спадщини з мовчазної згоди членів приймаючої групи, і, як наслідок, засвоєння ними не тільки моделей поведінки, а й цінностей культури, з якою вони вступили в контакт.

2. Модель сепарації [+ВК -ПК] або реакції на донорську спільноту, згідно з якою приймаюче місцеве населення чинить контрадаптаційний опір пригнобленню його власної культури та примусовому нав'язуванню елементів чужорідної культури.

3. Модель адаптації [+ВК +ПК] до приймаючої спільноти, згідно з якою поєднуються елементи як донорської, так і приймаючої культури в процесі їх гармонійної співпраці або примирення конфліктних точок зору та ситуацій з метою утворення функціонального культурного цілого.

Своєю чергою Маргарет Кларк, Шарон Кауфман і Роберт Пірс (Margaret Clark, Sharon Kaufman, Robert Pierce) у 1978 році на основі емпіричних досліджень щодо мексиканських та японських мігрантів у США, запропонували шість типів адаптаційних стратегій. Науковцями було розроблено три шкали адаптаційної орієнтації:

1) традиційна орієнтація, тобто рівень знань і поведінки в рамках власної культури;

2) американська орієнтація, тобто рівень знань і поведінки в рамках приймаючої культури;

3) третьою шкалою виступила шкала адаптаційного балансу, де високий бал вказував на відносно вищий рівень знань про приймаючу культуру, ніж про власну, а низький бал – на вищий рівень знань власної культури, ніж приймаючої.

Кластерний аналіз трьох шкал показників адаптаційної орієнтації призвів до шести емпірично перевірених типів адаптаційних стратегій. Жодна з них не виразила стратегію асиміляції [-ВК +ПК], зазвичай присутню в «ідеальному конструкті» стратегій адаптації, проте натомість кластерний аналіз дав змогу виділити чотири різні адаптаційні стратегії бікультуралізму (Додаток Б, 8) [Clark, 1976, с. 233–236].

Адаптаційна стратегія 1 [-ВК -ПК] – несумісність знань і поведінки, з набагато вищим рівнем знань власної культури, ніж американської, але набагато вищим рівнем поведінки в рамках американської, ніж власної.

Адаптаційна стратегія 2 [+ВК -ПК] – вищий рівень знань про приймаючу культуру, ніж власну, але дуже високий рівень поведінки в рамках власної культури та дуже низький рівень поведінки в рамках культури приймаючого середовища.

Адаптаційна стратегія 3 [+ВК +ПК] – набагато вищий рівень знань про власну традиційну культуру, ніж приймаючу, але помірно високий та збалансований рівень участі в рамках обох культур.

Адаптаційна стратегія 4 [+ВК +ПК] – передбачає збалансований рівень знань двох культур і трохи вищий рівень участі в рамках приймаючої культури, ніж власної культури.

Адаптаційна стратегія 5 [+ВК +ПК] – передбачає збалансований рівень знань двох культур, однак трохи нижчий рівень участі в американській культурі.

Адаптаційна стратегія 6 [+ВК +ПК] – вищий рівень знань американської культури, ніж власної, але дуже високий і рівний рівень участі в рамках обох культур.

У 2003 році британські дослідниці Анджа Рудігер і Сара Спенсер (Anja Rudiger, Sarah Spenser) запропонували п'ять адаптаційних стратегій, які науковці назвали «концепціями соціальної інтеграції мігрантів», однак, якщо застосувати до цих стратегій конструкт чотирьох адаптаційних стратегій Ф. В. Рудміна, то чотири із п'яти запропонованих стратегій

А. Рудігер і С. Спенсер зосереджені на варіаціях бікультурного співіснування власної і приймаючої культур (+ВК +ПК):

1. Асиміляція [-ВК +ПК] – односторонній процес засвоєння імігрантом уже наявного соціального порядку, гомогенної культури та набору цінностей, який передбачає зміни, що стосуються лише імігранта.

2. Включення та участь [+ВК +ПК] – двосторонній процес взаємодії суспільства, що приймає, та імігрантів через їхню участь у різних сферах життя суспільства. Однак часто імігрант опиняється у ситуації, коли він інтегрований у певні сфери суспільства (у ринок праці, наприклад) за одночасного вилучення з інших (наприклад, з політичного процесу).

3. Злиття [+ВК +ПК] – це не розчинення імігрантських спільнот в однорідному суспільстві, а навпаки, «соціальне злиття» у плюралістичному суспільстві, що досягається через взаємодію різних спільнот, яке передбачає визнання відмінностей та взаємозалежності цими спільнотами.

4. Рівність [+ВК +ПК] – це свого роду доповнена концепція «злиття», оскільки тут взаємодія різних імігрантських спільнот і суспільства, що приймає, відбувається на підставі взаємного визнання рівності, рівноправного доступу до соціальних ресурсів, інституцій, механізмів вирішення конфліктів та відповідальності за процеси, які відбуваються в цьому суспільстві. У цьому разі конфлікти, які ґрунтуються на відмінностях цінностей, вирішують за допомогою демократичного механізму переговорів та примирень, що відкритий для всіх спільнот.

5. Мультикультуралізм [+ВК +ПК] – концепція інтеграції, яка передбачає визнання культурних відмінностей спільнот і регулювання їх за принципом рівноправності. У цьому випадку не підтримується ані стирання культурних кордонів, ані їхнє зміцнення, натомість підтримується посилення проникності цих кордонів і полегшення участі всіх груп у всіх сферах суспільного, економічного, культурного, політичного життя, що робить можливим безболісне подолання проблем, пов'язаних з відмінностями та явищами сегрегації [Rudiger, 2003, с. 4–7].

Отже, упродовж ХХ століття низка дослідників у царині міжкультурних взаємин використовували та удосконалювали методики вивчення адаптації мігрантів, проте переважно дотримувались конструкту чотирьох основних адаптаційних стратегій, зважаючи на необхідність розширення адаптаційних альтернатив.

Так, у 2003 році Ф. В. Рудмін (F.W. Rudmin) проводить критичний аналіз традиційної концепції чотирьох стратегій адаптації і доходить висновку, що більшість існуючих конструктів адаптаційних стратегій, як правило, не були ні продовженням, ні вдосконаленням попередніх концепцій, але пропонувались як авторські розробки (Додаток В, 1). За Ф. В. Рудмінім, у середньому, вчені, що пропонують типологію чотирьох класичних стратегій адаптації мігрантів до іншокультурного середовища, цитують лише 5 % своїх попередників, і майже половина із існуючих концепцій адаптаційних стратегій позиціонуються як оригінальні винаходи, оскільки вони не включають посилань на жодну з попередніх концепцій [Rudmin, 2003, с. 3–7; Rudmin, 2009a, с. 16].

Натомість, піддаючи сумніву релевантність класичних чотирьох адаптаційних стратегій, Ф. В. Рудміну вдалось виокремити 16 (шістнадцять) стратегій адаптації. Дослідник апелює до висновку, що наявність двох культур, двох ідентичностей або двох мов супроводжується наявністю подібних культурних, технічних, побутових і психологічних елементів, а також елементів, не існуючих у жодній з двох культур. Ідея автора походить від припущення, що 1) дві культури можуть мати ряд спільних культурних рис; 2) культурний вибір індивіда не є обмеженим лише двома культурами, але може включати елементи третьої та інших культур; 3) перевагу у виборі та практиці елементів інших культур можна виражати, використовуючи багатоваріативність їх поєднання [Rudmin, 2009a, с. 25–26].

У 2005 році ізраїльська науковиця Тамар Горовіц (Tamar Horowitz), на основі емпіричних досліджень іммігрантів з пострадянських країн,

поділяє думку Ф. В. Рудміна, наголошуючи на тому, що жодна з класичних чотирьох стратегій адаптації не є домінуючою серед мігрантів з пострадянського регіону в Ізраїлі, оскільки адаптаційні стратегії мігрантів з колишніх радянських країн можуть включати в себе елементи декількох стратегій одночасно. Відтак Т. Горовіц вводить поняття «адаптаційного сценарію», як аналогу «адаптаційних стратегій», підкреслюючи, що «сценарій» може не лише поєднувати елементи різних адаптаційних стратегій, але і змінюватись з часом, залежно від мікро- та макрорівневих факторів впливу на процес адаптації мігранта в новому для нього середовищі. Під мікрорівневими факторами дослідниця розуміє об'єктивний і суб'єктивний людський капітал, як-от наявність економічних, психологічних та освітніх ресурсів мігрантів. До макрорівневих факторів дослідниця відносить зміну міграційної політики країни Ізраїль упродовж певного періоду часу, відкритість / закритість соціальних структур та інститутів, економічні й соціальні зв'язки мігрантів з країною їхнього походження, особливості ставлення до мігрантів у приймаючих спільнотах, які з точки зору соціології як науки можуть мати набагато більший вплив, ніж особистісні індивідуальні фактори [Horowitz, 2005, с. 127–135; Pliushch, 2020, с. 95].

Т. Горовіц пропонує такі адаптаційні сценарії:

1. Сценарій асиміляції [-ВК +ПК], згідно з яким з самого початку ідеї створення Держави Ізраїль нові іммігранти мали на меті відділитися від норм і цінностей країни свого походження та сформувати, розвинути і прийняти норми та цінності ізраїльського суспільства, розвиваючи самоідентифікацію ізраїльської ідентичності.

2. Сценарій сепарації [+ВК -ПК], згідно з яким іммігранти мали багате культурне життя у колишній країні перебування, тому мають на меті не лише перенести свою культурну спадщину в Ізраїль, а й долучити до неї приймаючу спільноту.

3. Сценарій інтеграції або мультикультуралізму [+ВК +ПК], згідно з яким іммігранти воліють зберігати подвійне громадянство та ідентифікують свою належність одночасно до двох і більше різних культур (як-от української, ізраїльської та радянської чи української, ізраїльської та американської).

4. Сценарій гібридної адаптації, згідно з якою в різний період часу, для різних вікових груп адаптаційні сценарії можуть змінювати один одного, залежно від намірів: від асиміляції [-ВК +ПК] до сепарації [+ВК -ПК] або ж інтеграції [+ВК +ПК]. Окрім того, гібридний сценарій адаптації іммігрантів передбачає вагомий вплив культури іммігрантів на місцеву культуру до рівня їхнього злиття [Плющ, 2020, с. 109–110].

Із запропонованих сучасними вітчизняними вченими стратегій варто відзначити адаптаційні стратегії В. Володько і О. Ровенчак, які вчені називають «моделями адаптації». Головний внесок дослідниць полягає не лише в розробці моделей адаптації, а й у їхній кореляції з видами державної міграційної політики адаптації мігрантів у приймаючому суспільстві та «моделями реакцій» приймаючих спільнот на спільноти мігрантів [Володько, 2008, с. 194–199].

Запропоновані В. Володько і О. Ровенчак адаптаційні «двосторонні моделі адаптації» є такими:

Адаптаційна модель протесту: з боку мігрантів [+ВК -ПК] передбачає активний протест проти насадження норм і цінностей приймаючої культури; з боку приймаючої спільноти передбачає реакцію супротиву імміграційних потоків у країну, прояв ксенофобії та заперечення норм і цінностей спільнот іммігрантів.

Адаптаційна модель добровільної сегрегації: з боку мігрантів [+ВК -ПК] передбачає добровільне відгородження від норм і цінностей приймаючої культури; з боку приймаючої спільноти передбачає реакцію часткового прийняття норм і цінностей іммігрантських спільнот.

Адаптаційна модель творення діаспор: з боку мігрантів [+ВК +ПК] передбачає часткове прийняття норм і цінностей приймаючої культури, поряд зі своїми власними; з боку приймаючої спільноти передбачає реакцію часткового прийняття норм і цінностей іммігрантських спільнот поряд із вже чинними в суспільстві.

Адаптаційна модель сегрегації: з боку мігрантів [+ВК +ПК] передбачає часткове прийняття норм і цінностей приймаючої культури; з боку приймаючої спільноти передбачає реакцію заперечення норм і цінностей іммігрантських спільнот, намагання відгородити їх від суспільства.

Адаптаційна модель маргіналізації: з боку мігрантів [-ВК -ПК] передбачає неуспішне прийняття норм і цінностей приймаючої культури та відмову від своїх власних; з боку приймаючої спільноти передбачає реакцію заперечення норм і цінностей іммігрантських спільнот, намагання асимілювати їх з приймаючим суспільством [Володько, 2008, с. 194–199].

Адаптаційні моделі В. Володько і О. Ровенчак демонструють поглиблений аналіз як мікро-, так і макрорівневих факторів, що впливають на процес адаптації мігрантів в умовах багатоетнічного співіснування, звертаючи особливу увагу на вплив міграційної політики країн імміграції, ставлення до мігрантів приймаючої спільноти на стратегії вибору адаптаційних моделей мігрантів.

Дослідниці доходять висновку, що «реакція на мігрантів у країні імміграції проявляється на двох рівнях: індивідуально-груповому та державному. Індивідуально-груповий рівень знаходить своє відображення у вигляді громадської думки та громадських настроїв щодо присутності мігрантів певних країн та етносів у країні імміграції. Державний рівень проявляється у вигляді державних постанов і законів, спрямованих на дотримання певного курсу міграційної політики щодо певних категорій мігрантів». Проте, за словами дослідниць, «розмаїтість моделей адаптації різних категорій мігрантів у одному й тому ж самому суспільстві не завжди

корелюється з державними міграційними політиками цих суспільств», що потребує подальшого детального вивчення впливу окремих міграційних політик на окремі категорії мігрантів в межах кожної держави імміграції [Ровенчак, 2015, с. 113].

На основі вивчення історії теоретичних та емпіричних досліджень адаптаційних стратегій мігрантів робимо припущення, що в рамках предметного поля нашої розвідки щодо адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі питання релевантного конструкту адаптаційних стратегій також потребує певного теоретичного доопрацювання. Це припущення випливає з двох основних теоретичних тез.

Перша теза стосується багатогранності адаптації мігрантів як соціального феномену, що включає в себе ряд адаптаційних елементів. Загалом у соціологічному дискурсі адаптація мігрантів стосується широкого кола проблем: зміни етнонаціональної ідентичності країни еміграції на етнонаціональну ідентичність країни імміграції; збереження власної культури чи долучення до культури приймаючої спільноти; участь у соціальному житті країни імміграції чи збереження зв'язків з країною еміграції через міграційні мережі, тісні стосунки з членами діаспори; рівень залученості до економічного життя країни імміграції чи надання переваги підтримувати економіку домогосподарств в країні еміграції через грошові перекази та подальші міграційні наміри повернутись на батьківщину та ін. [Berry, 1987, с. 496; Плющ, 2020, с. 104].

Друга теза стосується специфіки мігрантів саме з України в Ізраїлі. По-перше, значна частина українських мігрантів у Ізраїлі, зокрема релігійні мігранти-юдеї та світські мігранти-юдеї, не вважають себе мігрантами як такими, але реїмігрантами, або олім («олім» – на івриті «юдейські реїмігранти»), тобто особами, що повертаються на свою історичну батьківщину та мають ряд культурних ознак, притаманних ізраїльському суспільству. Інша частина українських мігрантів у Ізраїлі, зокрема українські мігранти-неюдеї не ідентифікують себе юдеями, однак

дотримуються ізраїльських культурно-побутових практик на знак поваги до громадян країни-реципієнта, при цьому зберігають свою українську ідентичність та ряд культурних ознак рідної культури [Авторське дослідження].

На основі теоретичних та емпіричних досліджень адаптаційних стратегій мігрантів у рамках предметного поля нашої розвідки був розроблений авторський конструкт стратегій адаптації сучасних українських мігрантів у Ізраїлі.

Концептуальними засадами для розробки авторського конструкту були обрані теоретичні положення щодо етнічної стратифікації, сегментної адаптації, двох рівнів акультурації, зміни ціннісних орієнтацій, культурно-побутових практик, методики аналізу адаптаційних сценаріїв пострадянських мігрантів у Ізраїлі, методики вимірювання адаптації, зміни ідентичності і соціальної інклюзії, обґрунтовані в роботах вітчизняних та іноземних соціологів, завдяки яким удалося визначити два основні рівні процесу адаптації мігрантів до іншокультурного середовища: рівень ціннісних орієнтацій або зміни ідентичності мігрантів (позначені на Рис. 9 як ЦО) та рівень соціальної інклюзії або участі мігрантів у соціальному та культурному житті приймаючої спільноти (позначений на Рис. 9 як СІ).

На Рис. 9 (Додаток Б, 9) схематично зображений узагальнений авторський конструкт стратегій адаптації мігрантів з України в Ізраїлі, залежно від ціннісних орієнтацій мігрантів по відношенню до своєї етнічної ідентичності та рівня соціальної інклюзії мігрантів до приймаючої спільноти. Конструкт включає п'ять основних адаптаційних стратегій: асиміляції, ціннісної інтеграції, інклюзивної інтеграції, сегрегації та мультикультуралізму.

Адаптаційна стратегія *асиміляції* (+ЦОПК +СІПК) передбачає повне прийняття мігрантом цінностей приймаючого суспільства (+ЦОПК), самоідентифікацію мігранта як представника місцевого юдейського етносу, високий рівень пасивної та активної соціальної інклюзії до приймаючого

суспільства (+СІПК), дотримання культурно-побутових практик приймаючої спільноти, а також відчуження мігранта від соціальної інклюзії та ціннісних орієнтацій культури країни еміграції (-ЦОВК, -СІВК).

Адаптаційна стратегія *ціннісної інтеграції* (+ЦОПК -СІПК) передбачає прийняття світогляду, цінностей, норм і законів приймаючого суспільства (+ЦОПК), самоідентифікацію мігранта як представника місцевого юдейського етносу (-ЦОВК), однак низький рівень соціальної інклюзії до приймаючого суспільства (-СІПК), на користь підтримання особистісних і ділових контактів з представниками діаспори або мігрантами та збереження культурно-побутових практик країни еміграції (+СІВК).

Адаптаційна стратегія *інклюзивної інтеграції* (-ЦОПК +СІПК) передбачає високий рівень соціальної інклюзії мігранта до приймаючого суспільства долучення мігранта до культурно-побутових практик місцевої спільноти (+СІПК), однак відчуження від ціннісних орієнтацій місцевої культури, самоідентифікацію мігранта як представника країни еміграції (-ЦОПК).

Адаптаційна стратегія *сегрегації* (-ЦОПК -СІПК) передбачає відчуження мігранта від приймаючої культури як у царині ціннісних орієнтацій (-ЦОПК), так і у сфері пасивної та активної соціальної інклюзії (-СІПК). Натомість мігрант зберігає ціннісні орієнтації або країни еміграції (+ЦОВК) або будь-якої іншої країни, окрім приймаючої. Ідентифікує себе як представника етносу країни еміграції (+ЦОВК) або будь-якої іншої культури, окрім приймаючої. Віддає перевагу підтримувати ділові та особистісні стосунки або з представниками власної культури (+СІВК), або будь-якої іншої культури, окрім приймаючої (-СІПК).

Стратегія *мультикультуралізму* (+ЦО ВК&ПК +СІ ВК&ПК) передбачає орієнтацію мігранта на ціннісні світоглядні преференції, самоідентифікацію, соціальну інклюзію та культурно-побутові практики як країни еміграції, так і приймаючого суспільства.

У рамках нашого дослідження мігранти з України в Ізраїлі умовно поділяються на мігрантів-неюдеїв і мігрантів-юдеїв, з яких останні своєю чергою поділяються на релігійних мігрантів-юдеїв і світських мігрантів-юдеїв. Відтак кожна з п'яти адаптаційних стратегій має свої характерні ознаки серед певних категорій мігрантів, що докладніше висвітлено в підрозділі 3.2 «Особливості адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі з 1991 до 2024 року (емпіричне дослідження)»).

Як висновок зазначимо, що емпіричні дослідження стратегій адаптації мігрантів до іншокультурного середовища розпочались більше ста років тому, однак не втрачають актуальності й до сьогодні, концептуалізуючись у локальних контекстах глобального міграційного простору, не є винятком з яких вивчення адаптації мігрантів з України в Ізраїлі.

Підсумовуючи генезу вивчення адаптації мігрантів до приймаючого суспільства в соціологічному дискурсі та дотичних до проблематики міграції дисциплінах, варто підкреслити, що більшість дослідників вирізняють «ідеальний конструкт» стратегій (моделей, реакцій, сценаріїв) адаптації. До складу ідеального конструкту входять чотири основні адаптаційні стратегії, залежно від відносної ваги власної культури (**ВК**) і приймаючої культури (**ПК**):

1) стратегія **асиміляції [-ВК +ПК]** – повне прийняття умов суспільства країни міграції, його норм, цінностей і культури та відмова від власних;

2) стратегія **сепарації [+ВК -ПК]** – повна відмова прийняти вимоги, норми, цінності та культури нового суспільства, натомість повне збереження власних ціннісних преференцій та культурно-побутових практик;

3) стратегія **інтеграції (або мультикультуралізму) [+ВК +ПК]** – часткове прийняття нового суспільства, що виявляється у згоді

інтеріоризувати його обов'язкові норми, закони, цінності та культуру, при цьому зберегти свої власні ціннісні орієнтири;

4) стратегія **маргіналізації [-ВК -ПК]** – відмова від власних норм, цінностей та культури і несприйняття нових, загальноприйнятих у новому суспільстві.

Узагальнена міждисциплінарна теоретична типологізація адаптаційних стратегій від початку ХХ століття до сьогодення налічує понад 120 варіацій конструктів стратегій адаптації. Однак частіше теоретизуються не самі стратегії, а їхні змінні, залежно від локальних контекстів, у яких опиняються певні категорії мігрантів у певних країнах імміграції.

З точки розу предметного поля нашого дослідження щодо адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі, на основі теоретичних положень щодо етнічної стратифікації, сегментної соціокультурної адаптації, зміни ідентичності та соціальної інклюзії мігрантів був розроблений авторський конструкт адаптаційних стратегій.

Авторська концепція стратегій адаптації українських мігрантів у Ізраїлі звертається до аналізу двох адаптаційних рівнів: ціннісних орієнтацій і соціальної інклюзії мігрантів. Залежно від рівня соціальної інклюзії та ціннісних орієнтацій мігрантів щодо їхньої етнічної належності, що є характерними саме для українських мігрантів у Ізраїлі, авторський конструкт вирізняє п'ять можливих адаптаційних стратегій мігрантів щодо реакції на умови навколишнього соціального середовища: асиміляції, ціннісної інтеграції, інклюзивної інтеграції, мультикультуралізму та сегрегації, кожна з яких притаманна певним категоріям мігрантів з України в Ізраїлі, про що докладніше висвітлено в підрозділі 3.2 «Конструювання адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі з 1991 до 2024 року (емпіричне дослідження)».

Висновки до розділу 1

Міграції супроводжують розвиток людства впродовж всієї його історії, набуваючи різних масштабів, форм і наслідків, залежно від історичної епохи та особливостей суспільств, між якими відбуваються міграційні процеси. Унаслідок посилення процесів глобалізації світового простору міграційна глобалізація стає однією з невід'ємних складових сучасних суспільств.

Зростаюча інтенсифікація міжнародних економічних, соціальних і культурних взаємодій та інфраструктурних можливостей, формування глобального ринку праці та міжнародної мобільності населення, пом'якшення міграційних режимів багатьох країн світу та утворення недержавних організацій з метою подолання жорстких міграційних режимів, пошуки оптимальних умов життя та стимулюючих міграційних політик у суспільствах-реципієнтах створюють передумови для поглибленого наукового осмислення міжнародних міграцій і супутніх викликів економічного, соціокультурного та управлінського характеру як у країнах-донорах, так і країнах-реципієнтах.

Урізноманітнення міграційних потоків, напрямів і процесів зумовило виокремлення широкого міждисциплінарного предметного поля міграційних досліджень у загальній системі соціальних наук, на автономну нішу в якому претендує і соціологія.

Соціологічні дослідження міграційних процесів, їхніх чинників і наслідків мають давню історію і представлені рядом робіт, починаючи від чиказької школи соціології у 1920-х роках та до сучасності. Становлення соціології міграції як окремої галузі збігається з періодом перших хвиль масової міграції з Європи до США на зламі XIX і XX століть та стосується досліджень проблем адаптації та інтеграції мігрантів до нового для них іншокультурного соціуму. У наступні роки XX століття ряд дослідників у галузі вестернізації, іспанізації, японізації, китаїзації та інших міжкультурних процесів використовували, доповнювали та

концептуалізували теоретичні та емпіричні доробки адаптаційної проблематики. Майже два століття потому тематика адаптації мігрантів до приймаючого середовища залишається фундаментальною сферою теоретичних та емпіричних розвідок соціології міграції.

Науковий дискурс, присвячений теоретико-методологічним основам адаптації мігрантів в іншокультурному середовищі, в цьому розділі стосується теоретичних концепцій адаптації мігрантів у рамках соціології міжнародної міграції та основних соціологічних концепцій адаптаційних стратегій мігрантів.

На основі аналізу релевантної іноземної та вітчизняної літератури з'ясовано, що наразі в соціологічному дискурсі не існує єдиної, узгодженої теорії адаптації мігрантів. Однак сучасні міграційні тенденції свідчать про те, що повного розуміння успішної адаптації мігрантів до приймаючого середовища неможливо досягти, покладаючись лише на інструментарій однієї теорії або одного рівня аналізу. Радше, їхня складна, багатогранна природа потребує різноманітних точок зору та рівнів аналізу.

Головною особливістю теорій адаптації мігрантів є їхній міжетнічний соціокультурний аспект. Побудова предметного поля вивчення адаптації мігрантів як «іншокультурного» в контексті декількох етносів і культур дала важливе розуміння механізмів і принципів адаптації мігрантів та відобразилась у чотирьох основних теоретичних перспективах: класичній теорії прямої асиміляції, теорії сегментної асиміляції, теорії культурного плюралізму або мультикультуралізму та теорії етнічно-расової стратифікації.

Теорія прямої асиміляції передбачає, що новоприбулі мігранти (група меншості) слідують поступовій адаптаційній конвергенції, тобто поступово стають все більш схожими за нормами, цінностями та поведінкою з приймаючою спільнотою (групою більшості). Згідно з теорією прямої асиміляції ті мігранти, які проживають найдовше у приймаючому середовищі, а також наступні покоління дітей мігрантів, виявлятимуть все

більшу культурну схожість з більшістю приймаючого населення, ніж ті, які провели менше часу у приймаючій спільноті.

На противагу класичній теорії асиміляції теорія сегментної асиміляції підкреслює, що мігранти та їхні нащадки, які вирізняються за своїм етнічно-расовим і класовим походженням, асимілюються з різними сегментами приймаючого суспільства, яке також сегментовано за етнічно-расовим і класовим походженням, що призводить до широкого спектра сценаріїв асиміляції батьків-мігрантів і дітей-мігрантів.

Теорія мультикультуралізму має три головні тези. По-перше, люди вбудовані в культурно структурований світ, який надає їм систему щоденних значень. І хоча поняття індивіда не визначається лише культурою, кожен індивід «глибоко формується» саме своєю культурою. По-друге, культури різних народів світу містять різне уявлення про те, що означає «хороше чи погане». Але кожна культура потребує мати у своєму полі зору іншу культуру з альтернативним баченням, що спонукає її представників до критичних роздумів і розширення горизонтів. Нарешті, культури не є монолітними, а навпаки, внутрішньо різноманітними, де тривають дебати між різними традиціями, практиками та новітніми трендами. Вирішальним завданням для полікультурних суспільств у XXI столітті, згідно з теоретиками мультикультуралізму, є необхідність знайти шляхи узгодження законних вимог єдності та різноманітності, досягнення соціокультурної єдності без культурної одноманітності та культивування у її громадян як здорового почуття належності, так і готовності поважати глибокі культурні відмінності представників інших культур.

З'ясовано, що найбільш релевантною теорією до теми нашої розвідки адаптації сучасних мігрантів з України в Ізраїлі є теорія етнічної стратифікації. Головна теза теорії етнічної стратифікації в рамках міграційних процесів стосується поділу іммігрантських груп за етнічною ознакою, а також орієнтація міграційної політики країни-реципієнта на

певні етнічні групи мігрантів, що є характерним для ізраїльського суспільства, де етнічна стратифікація пов'язана з розподілом можливостей, привілеїв, матеріальних винагород і влади між різними етнічними групами. Етнічну стратифікацію Ізраїлю дослідники розглядають, як систему структурованої нерівності, в якій мігрантські спільноти юдеїв і неюдеїв отримують різні можливості та ресурси на основі належності до різних етнічних груп, що безпосередньо впливає на їхні стратегії адаптації до приймаючої спільноти.

У розділі розглядається науковий дискурс щодо понять «адаптаційних стратегій» і «моделей адаптації», експлікуються поняття «адаптація», «акультурація», «адаптація мігрантів».

Дослідження релевантного соціологічного дискурсу свідчить про те, що навіть у випадку соціологічних і дотичних до соціології праць, у яких не вживається поняття «адаптаційних стратегій», увага вчених часто спрямована на пояснення мікро- та макрофакторів, що впливають на перебіг процесу адаптації мігрантів після їхнього прибуття в приймаючі суспільства країн імміграції, а отже, на вибір ними життєвої адаптаційної стратегії щодо приймаючої спільноти.

З'ясовано, що для згаданого дискурсу єдиного визначення поняття «адаптаційної стратегії» у соціогуманітарних науках не існує. Натомість ряд його аспектів набувають висвітлення в таких теоретичних поняттях, як «адаптаційна реакція» (В. І. Томас, Ф. Знанецький), «стратегія міжкультурної акультурації» (Р. Редфілд, Р. Лінтон, М. Герсковіц), «інтеграційна модель» (П. Адлер), «стратегія акультурації» (Дж. В. Беррі), «стратегія інтеграції» (О. Малиновська), «модель адаптації» (Ф. В. Рудмін), «адаптаційний сценарій» (Т. Горовіц) та ін.

Визначено, що в сучасній соціологічній літературі «адаптація» трактується як комплекс особливостей вчинків і поведінки мігрантів, що має соціокультурне походження, завдяки якому особа чи група осіб

забезпечують собі успіх у конкуренції з представниками інших етнічних груп, які спільно проживають на одній території певної держави.

Вітчизняні дослідниці В. Володько і О. Ровенчак «адаптацію мігранта» визначають як процес і результат пристосування мігранта до нового соціокультурного середовища, що передбачає взаємне засвоєння чи відторгнення нових соціальних і культурних норм, цінностей, способів поведінки, притаманних мігранту в приймаючій спільноті.

Відтак під «адаптаційною стратегією» розуміємо спрямованість поведінки мігранта чи групи мігрантів щодо адаптаційних намірів по відношенню до приймаючої спільноти країни імміграції, її культури та соціального устрою, які базуються на суб'єктивних уявленнях та об'єктивних можливостях мігрантів щодо їхніх соціальних, культурних, економічних та психологічних ресурсів досягнення бажаної адаптаційної стратегії.

Емпіричні дослідження стратегій адаптації мігрантів в іншокультурному середовищі розпочались у 1918 році із вивченням В. І. Томасом і Ф. Знанецьким польських мігрантів у США та не втрачають своєї актуальності до сьогодні.

Відтоді більшість дослідників вирізняють «ідеальний конструкт», що складається з чотирьох стратегій адаптації мігрантів до приймаючого суспільства, а саме:

1) адаптаційна стратегія **асиміляції [-ВК +ПК]** – повне прийняття умов суспільства країни міграції, його норм, цінностей та культури і відмова від власних;

2) адаптаційна стратегія **сепарації [+ВК -ПК]** – повна відмова прийняти вимоги, норми, цінності та культуру нового суспільства, натомість повне збереження власних ціннісних преференцій та культурно-побутових практик;

3) адаптаційна стратегія **інтеграції (бі- мультикультуралізм) [+ВК +ПК]** – часткове прийняття нового суспільства, що виявляється у згоді

інтеріоризувати його обов'язкові норми, закони, цінності та культуру, при цьому зберегти свої власні ціннісні орієнтири;

4) адаптаційна стратегія **маргіналізації [-ВК -ПК]** – відмова від власних норм, цінностей та культури і несприйняття нових, загальноприйнятих у новому суспільстві.

Узагальнена міждисциплінарна теоретична типологізація адаптаційних стратегій від початку ХХ століття до сьогодення налічує понад 120 варіацій конструктів стратегій адаптації, залежно від локальних міграційних контекстів.

З точки зору предметного поля нашого дослідження щодо адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі, на основі теоретичних положень щодо етнічної стратифікації, сегментної соціокультурної адаптації, зміни ідентичності та соціальної інклюзії мігрантів, був розроблений авторський конструкт адаптаційних стратегій.

Авторська концепція стратегій адаптації українських мігрантів у Ізраїлі звертається до аналізу двох адаптаційних рівнів: ціннісних орієнтацій та соціальної інклюзії мігрантів. Залежно від рівня соціальної інклюзії та ціннісних орієнтацій мігрантів щодо їхньої етнічної належності, що є характерними саме для адаптаційних стратегій українських мігрантів у Ізраїлі, авторський конструкт вирізняє п'ять можливих адаптаційних стратегій мігрантів щодо реакції на умови навколишнього соціального середовища: асиміляції, ціннісної інтеграції, інклюзивної інтеграції, мультикультуралізму та сегрегації, кожна з яких притаманна певним категоріям мігрантів з України в Ізраїлі, про що докладніше висвітлено в підрозділі 3.2 «Конструювання адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі з 1991 до 2024 року (емпіричне дослідження)».

Основні положення першого розділу дисертаційної роботи висвітлені в таких публікаціях здобувачки: [Плющ, 2020; Плющ, 2023а].

РОЗДІЛ 2.

АДАПТАЦІЯ МІГРАНТІВ ДО ІНШОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА: ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ

2.1. Етапи адаптації мігрантів до іншокультурного середовища

У сучасному світі міграційні процеси набули масштабного характеру й залишаються невід'ємною складовою глобальних тенденцій, зумовлених соціально-економічними, політичними, демографічними та іншими причинами. Потрапивши в нову країну, мігранти тією чи тією мірою вступають у соціокультурні відносини зі спільнотою, в якій вони проживають. Однак, оскільки мігранти зазвичай є представниками інших культурних традицій – це породжує низку проблем і труднощів на шляху їхньої культурної і соціальної адаптації. Чимало нинішніх розвинених суспільств стають мультикультурними (полікультурними), і це не може не призводити до проблем і конфліктів на цьому шляху.

Особливе місце серед актуальних проблем міграційної тематики посідає питання перебігу етапів процесу адаптації мігрантів у нових умовах існування, що є багаторівневим механізмом у рамках міжкультурних взаємодій [Gebhard, 2011, с.42].

У соціологічній літературі під адаптацією мігранта до іншокультурної спільноти розуміють «процес і результат пристосування мігранта до нового соціокультурного середовища, що передбачає засвоєння чи відторгнення мігрантом нових соціальних і культурних норм, цінностей, способів поведінки, притаманних приймаючій спільноті» та стосується двох проблем: по-перше, ступеня підтримки мігрантом своєї власної культури, тобто того, якою мірою зберігається власна культурна ідентичність мігранта в новому іншокультурному суспільстві; по-друге, участі мігранта в міжкультурних контактах або ступеня залучення мігранта до культури приймаючої спільноти [Володько, 2008, с. 192; Плющ, 2021а, с. 104].

Один із першопроходців проблематики міжкультурної адаптації – канадський антрополог Калерво Оберг (Kalervo Oberg) зауважує, що кожна культура є складною системою цінностей, знань, вірувань, формальних і неформальних правил, мають відображення відображення в «культурних знаках і символах» та проявляються через щоденні побутові практики, моделі поведінки, вербальне й невербальне спілкування, манери, зовнішній вигляд, кулінарні преференції, обряди та звичаї, організацію сімейних, робочих, родових і дружніх взаємин, за допомогою яких ми орієнтуємось у соціальному просторі [Oberg, 1960, с. 178].

Так, коли мігрант потрапляє в новий ареал культури, він знаходить себе в ситуації втрати та непередбачуваності більшості (якщо не всіх) знайомих йому культурних знаків соціального оточення, феномен, що в науковій літературі отримав назву «культурного шоку». В 1951 році вчена-антрополог Кора Дю Буа (Cora Du Bois) вводить цей термін для позначення досвіду культурної дезорієнтації і амбівалентності, з якими, за спостереженнями дослідниці, стикаються антропологи при контакті з представниками інших культур. У 1954 році Калерво Оберг розширив значення терміна, введеного К. Дю Буа, та застосував його до всіх, хто опиняється в ситуації тривалого перебування в середовищі нової культури. За К. Обергом, сам феномен культурного шоку полягає у внутрішньому конфлікті індивіда між старими та новими культурними нормами та має чотири стадії свого розвитку:

- 1) медовий місяць;
- 2) регресія;
- 3) пристосування;
- 4) відновлення.

1. Перша стадія ейфорії та захоплення новою культурою, позначена К. Обергом як фаза «медового місяця», коли впродовж перших декількох тижнів більшість мігрантів захоплюються досвідом знайомства з новою

культурою, знаходить у ній позитивні аспекти та відмінності. Цей етап може тривати від кількох днів до декількох місяців.

2. Якщо мігрант залишається за кордоном на довший час і вимушений стикатися з побутовими, юридичними, мовними та іншими проблемами, саме тоді починається другий, кризовий етап «регресії», який характеризується критичним ставленням до країни перебування і її представників через численні труднощі в повсякденних питаннях і брак соціальних зв'язків для їхнього успішного вирішення. Якщо мігрант долає цю стадію, він стає на шлях успішної адаптації, якщо ні, то може або перебувати в цій стадії довгий період часу, або залишити країну перебування.

3. Якщо мігрантові вдається отримати певні знання щодо соціального устрою, мови, норм і правил поведінки, настає фаза «пристосування», коли мігрант відкриває та пізнає особливості нового культурного оточення. У нього все ще є труднощі, але він намагається їх подолати через новий досвід. Зазвичай на цьому етапі критичне ставлення до навколишнього середовища змінюється намаганням зрозуміти та проаналізувати незвичні для мігранта культурні знаки, обставини та труднощі.

4. На четвертій стадії «відновлення» культурний шок мігранта тяжіє до завершення. Мігрант починає сприймати звичаї, правила та норми країни як інший, відмінний від власного спосіб життя, поважати, вивчати їх та все більше відчувати себе активним членом нової спільноти [Oberg, 1960, с. 178–179].

Головна теза дослідника говорить про те, що явище культурного шоку є певною реакцією мігранта на нездатність зрозуміти чи передбачити поведінку інших людей, однак його можливо подолати за умов довготривалого вивчення культурних знаків і кодів приймаючої спільноти [Oberg, 1960, с.143, 177].

Упродовж останнього півстоліття гіпотеза «культурного шоку» стала каталізатором для великої кількості досліджень цього феномену та інших

можливих етапів перебігу процесу адаптації мігрантів до іншокультурного середовища. Їхнім результатом стали численні теоретичні концепції «кривої етапів адаптації», що схематично зображують динаміку адаптаційних настроїв, реакцій та станів мігранта в темпоральному вимірі впродовж усього адаптаційного періоду.

В енциклопедичному значенні динаміка передбачає процес зміни певного явища під впливом зовнішніх або внутрішніх факторів або рушійних сил, їхню зумовленість, спрямованість та наслідки [Словник української мови 1980, с. 279]. Отже, тут під динамікою процесу адаптації маємо на увазі процес змін адаптаційних настроїв і станів мігранта впродовж певного адаптаційного періоду за умов нового для мігранта соціокультурного середовища.

Однією з найперших і найбільш цитованих теоретичних концепцій кривої перебігу процесу адаптації стала U-крива норвезького соціолога Свера Лісгаарда (Sverre Lysgaard).

Після ряду досліджень серед коротко- та довгострокових норвезьких мігрантів у США С. Лісгаард припускає, що адаптація як процес у часі має перебіг за U-подібною кривою та проходить в три етапи (Додаток Б, 10):

- 1) позитивна первинна адаптація;
- 2) адаптаційна криза;
- 3) відновлення позитивної адаптації.

1. На першому етапі свого перебування за кордоном мігранти позитивно налаштовані на перспективи успішного співіснування в нових соціальних умовах, відповідно вони зацікавлені у знайомстві з новою культурою, входженні в нові соціальні групи, налагодженні нових соціальних зв'язків.

2. Далі через певний час (індивідуальний для кожного мігранта) слідує другий етап адаптації – «адаптаційна криза». Нова культура, її правила, норми та закони здаються мігранту більш складними, ніж йому здавалось на першому етапі адаптації. Мігрант відчувається чужим,

самотнім, йому здається, що він не відповідає оточуючому середовищу, не розуміє місцеві соціальні норми і правила.

3. І, нарешті, за умови довготривалого перебування в контакті з іншокультурною спільнотою, мігрант переходить на третій етап «відновлення позитивної адаптації». З часом у мігранта з'являється більше часу й можливостей для знайомства та вивчення нової культури, він починає почуватися все більш інтегрованим у нове соціокультурне середовище, відтак відновлює свої позитивні наміри щодо входження в нову спільноту в якості її повноцінного члена.

Так, дослідник С. Лісгаард висуває головне припущення, що динаміка процесу адаптації як темпоральний процес є прямо пропорційною до часу перебування мігранта в іншому соціокультурному середовищі і чим довше, а отже, тісніше та активніше мігрант контактує з представниками іншої культури, тим більше вірогідності його успішної поступової адаптованості до нових соціокультурних умов існування [Lysgaard, 1955, с. 51].

Критики U-кривої адаптації, Джейн і Джон Гуллахорни (Jane Gullahorn, John Gullahorn), розширили концепції С. Лісгаарда та К. Оберга, запропонували W-криву адаптації, в якій концептуалізували наявність двох пов'язаних між собою U-кривих (Додаток Б, 11).

За результатами досліджень серед мігрантів-студентів з різних країн за кордоном, Дж. і Дж. Гуллахорни стверджують, що крива перебігу процесу адаптації складається з п'яти етапів: 1) медовий місяць; 2) культурний шок; 3) основна адаптація; 4) ментальна ізоляція; 5) прийняття і інтеграція.

1. На першому етапі «медового місяця» мігрант щойно прибуває до нової країни. Перші декілька днів він у захопленні від нових вражень, обставин та позитивно налаштований на налагоджування нових соціальних контактів. У цей період в нього переважає бажання не повертатися на батьківщину і почати нове життя в нових умовах. Як правило, цей період

триває впродовж перших декількох днів чи тижнів і супроводжується ентузіазмом та надіями, що новий досвід має піти лише на користь.

2. Другий етап «культурного шоку» пов'язаний із зіткненням між реальними подіями та невинуватими очікуваннями. Мігрант ще погано орієнтується в новій місцевості, не знає до кого звертатись у випадку невіршуваних питань, відчувається чужим, самотнім і загубленим у невідомому середовищі. Ним відчувається розбіжність між місцевими та власними цінностями. Цей етап супроводжується ваганнями чи правильним було рішення мігрувати та ідеями щодо можливого відступу назад у своїх намірах залишитись у цій країні.

3. Третій етап «основної адаптації» пов'язаний з накопичувальним досвідом перебування мігранта в приймаючій країні. Мігрант починає орієнтуватись у місцевості, краще розуміти культурні знаки та коди, відчуває себе знавцем певних місцевих особливостей порівняно з новоприбулими мігрантами, якщо такі потрапляють до його кола знайомих. Розбіжності між місцевими та власними цінностями зберігаються, але не викликають більше занепокоєння. Практика вирішення щоденних проблем сприяє позитивному накопичувальному досвіду. Третій етап супроводжується відчуттям вдалого пристосування до нових умов існування.

4. Четвертий етап «ментальної ізоляції» характеризується відчуттям амбівалентності: з одного боку, мігрант відчуває себе певною мірою адаптованим до зовнішніх умов існування завдяки включенням в активну діяльність у різних сферах життя, однак замислюється над дистанцією між цінностями власної і місцевої культури, які здаються йому недосяжними. Відтак мігрант відчувається ізольованим від оточуючої спільноти, піддає сумніву «правильність» як власних, так і місцевих норм поведінки. Четвертий етап супроводжується самоідентифікацією мігранта як «чужого серед чужих», що може підсилюватись у випадку повернення або відвідин мігрантом батьківщини.

5. П'ятий етап «прийняття та інтеграції» характеризується досягненням «психосоціального балансу»: мігрант синтезує отриманий досвід у певних царинах свого нового соціального життя, відчуває себе належним до різних соціальних груп у новій спільноті, формує своє остаточне ставлення до місцевих цінностей та узгоджує їх з цінностями власної культури. П'ятий етап супроводжується відчуттям «нового дому» [Gullahorn, 2010, с. 41–46].

Отже, Дж. і Дж. Гуллахорни висновують, що динаміка процесу адаптації має хвилеподібну криву. Головний висновок дослідників стосується того, що проблеми відчуження, аномії та неприйняття, які переживає мігрант у процесі соціокультурної взаємодії, виникають не лише на етапах пристосування до нової соціальної системи, а й можуть повторюватись і підсилюватись з різною інтенсивністю на етапах, коли мігрант періодично або надовго повертається до свого рідного соціального середовища [Gullahorn, 2010, с. 46].

У 1975 році американський соціолог Пітер Адлер (Peter Adler) у своїй статті «Перехідний досвід: альтернативне бачення культурного шоку» називає процес адаптації «перехідним досвідом від стану низького само- та іншокультурного усвідомлення до стану високого само- та іншокультурного усвідомлення». Дослідник пропонує трьохрівневий аналіз динаміки процесу адаптації мігрантів (на рівні сприйняття, емоційного стану та соціальної поведінки) та виводить п'ять адаптаційних етапів:

- 1) контакт;
- 2) дезінтеграція;
- 3) реінтеграція;
- 4) автономія;
- 5) незалежність.

1. На першому етапі «контакту» з новим середовищем мігрант сприймає самостійно обрані та перевірені культурні відмінності як цікаві та захопливі, на емоційному рівні відчуває стимул до пізнання нового, у

соціальному вимірі активно шукає можливості активної інклюзії. За П. Адлером, на цьому етапі мігрант функціонально тісно пов'язаний зі своєю власною культурою і пізнає нове соціальне середовище з позиції обмеженості власного етноцентризму. Він зацікавлений новими культурними особливостями та їхнім контрастом із його власними, однак набагато більше налаштований на культурні подібності, ніж на відмінності. Це підсилює впевненість мігранта щодо його можливої соціальної ролі в новій спільноті та слугує підкріпленням для продовження його культурного саморозвитку [Adler, 1975, с. 16].

2. На другому етапі «дезінтеграції» культурні відмінності стають дедалі помітнішими через різні способи поведінки мігранта та приймаючої спільноти. На емоційному рівні мігрант відчувається розгубленим і нездатним приймати адекватні (в його розумінні) рішення щодо нових ситуаційних вимог. У соціальному вимірі мігрант відчувається «чужим», культурно дезорієнтованим та ізольованим від приймаючої спільноти.

На думку П. Адлера, саме на цьому етапі закладається фундамент для розвитку нової ідентичності мігранта. Відповідно до того, як культурні відмінності починають бути більш помітними, одночасно зростають напруженість, розчарування, відчуження та навіть депресія, оскільки зменшується здатність мігранта до міжособистісного та соціального прогнозування. Його власні культурні знаки перестають бути доречними та не приносять очікуваних результатів, відтак з'являється потреба у вивченні нових культурних знаків та кодів. Таким чином одночасно відбувається дезінтеграція «попередньої» особистості мігранта та формування нових знань та навичок у новій культурній системі [Adler, 1975, с. 16–17].

3. На третьому етапі «реінтеграції» мігрант сприймає культурні знаки приймаючої спільноти з невпевненістю (сприйняття), відчуває розчарування або тривогу (емоційний стан) і критично сприймає культурні коди, знаки та символи приймаючої спільноти (соціальна поведінка).

Етап реінтеграції на рівні сприйняття характеризується стадією незрозуміння та неприйняття мігрантом культурних знаків і кодів приймаючої спільноти. Культурні подібності та відмінності аналізуються мігрантом стереотипно, отримують узагальнену та осудливу оцінку. На цьому етапі мігрант, як правило, шукає стосунки лише з представниками своєї власної культури. На емоційному рівні незрозумілі для мігранта культурні знаки та коди викликають у нього дуалістичні, якщо не негативні почуття, що є ознакою зростання культурної свідомості мігранта. Це ставить його перед вибором між «старим» і «новим» емоційним, когнітивним та соціальним досвідом. На цьому етапі мігрант може або регресувати до поведінки та реакцій етапу «дезінтеграції» або ж прогресувати в бік альтернативних методів вивчення та осмислення оточуючої соціальної реальності [Adler, 1975, с. 17].

4. На четвертому етапі «автономії» на рівні сприйняття мігрант легітимізує відмінності та подібності між власною та приймаючою культурою. На емоційному рівні – відчувається впевненість і позитивно налаштованим. На соціальному рівні четвертий етап відзначається набуттям мігрантом нових навичок розуміння елементів другої культури та підвищенням рівня активної соціальної інклюзії – готовності мігранта до включення в активну діяльність в різних сферах суспільного життя.

На цьому етапі мігрант значною мірою здобуває досвід орієнтуватись у культурних знаках і символах іншої культури, вербально та невербально розуміти інших людей. Хоча ступінь його розуміння елементів іншої культури може бути далекою від досконалої, однак порівняно з минулими етапами адаптації мігрант починає вважати себе експертом у новій культурі. Почуття автономії, яке переживає мігрант на даному етапі, походить від його здатності самостійно виживати в новому культурному середовищі без додаткових підказок з боку місцевої спільноти. Мігрант стає повноцінно функціонуючою одиницею суспільства у звичній або новій для

нього соціальної ролі, йому комфортно й безпечно, оскільки він отримує статус «свого і чужого» одночасно в двох культурах [Adler, 1975, с. 17].

5. На завершальному етапі «незалежності» на рівні сприйняття культурні відмінності та подібності стають для мігранта однаково цінними, зростає та стає сталою здатність особистої гнучкості мігранта впевнено балансувати між двома культурами. Рівень емоційності мігранта стає збалансованим, він відчуває довіру та інші сильні емоції, що були властиві йому на батьківщині. Стає впевненим у собі та креативним у щоденному житті [Adler, 1975, с. 18].

На соціальному рівні заключний етап адаптації відзначається незалежними від культурного впливу установками та активною соціальною поведінкою. Людина повністю здатна сприймати та навчатись за рахунок культурних відмінностей і подібностей, здатна надавати високий ступінь довіри та чуйності й розглядати як себе, так і інших людей, як продукти культури.

Відтак П. Адлер стверджує, що мігрант успішно адаптується настільки, наскільки він здатен пережити досвід нових емоційних, поведінкових і соціальних станів, позначених на всіх етапах адаптації. Найголовніше, щоб мігрант був здатен до життєвих перетворень у нових соціокультурних умовах і зміг знайти нові шляхи для самореалізації, через альтернативи нових заперечень, припущень, цінностей та установок, кожна з яких має різний ступінь складності та певний набір завдань на кожному з етапів адаптації.

Ще однією концепцією, яка вплинула на соціологічне розуміння перебігу процесу адаптації, є концепція Тома Дж. Льюїса і Роберта Е. Юнгмана (Tom J. Lewis, Robert E. Jungman). У 1986 році у своїй міжнародній антології «Бути іноземцем: культурний шок у коротких описах». Том Дж. Льюїс і Роберт Юнгман у своєму дослідженні звертають особливу увагу на феномен зміни ідентичності мігранта впродовж адаптаційного періоду, піддаючи аналізу наскільки мігрант відчувається

своїм чи чужим у новому середовищі на різних етапах адаптації. Науковці пропонують шість етапів адаптації, включаючи доадаптаційний етап та постадаптаційний етап за умов повернення мігранта на батьківщину (Додаток Б, 12):

- 1) початковий доадаптаційний етап;
- 2) глядацький етап;
- 3) етап зростаючого рівня інклюзії;
- 4) етап культурного шоку;
- 5) етап адаптації;
- 6) етап повернення в рідну культуру.

Кожний етап позначений низкою характерних ознак, які не є сталими впродовж періоду проходження етапу, однак мають певну тенденцію для переходу до наступного етапу [Lewis, 1986, с. 45–51].

1. Перший «початковий етап», за Т. Льюїсом і Р. Юнгманом, включає попереднє уявлення та очікування мігранта щодо майбутньої приймаючої культури, її цінностей, умов життя, планів щодо пасивної соціальної інклюзії – тобто можливості розраховувати на підтримку з різних джерел після переїзду та активної соціальної інклюзії – можливостей для самореалізації в певних царинах життя після зміни місця проживання. Для цього етапу характерним є уявне порівняння приймаючої спільноти і рідного середовища, що дає поштовх прийняти остаточне рішення щодо переїзду [Lewis, 1986, с. 45].

2. Другий «глядацький етап» починається з прибуття мігранта в нову країну і, як правило, супроводжується наростаючою хвилею емоційних переживань. Перші враження спочатку здаються монументальними, однак пізніше мають тенденцію перетворюватись на буденні. На цьому етапі мігранта можна охарактеризувати як пасивного, але надзвичайно пильного глядача, котрий спостерігає за приймаючою спільнотою, її правилами, законами, устроєм. Цей етап зазвичай закінчується, коли стає неможливим

підтримувати пасивну позицію щодо приймаючої культури [Lewis, 1986, с. 46].

3. Під час третього етапу «зростаючого рівня інклюзії» мігрант іноді за власним бажанням, інколи вимушено стає частиною певних соціальних груп та починає виконувати певну соціальну роль у новому соціальному оточенні. Спочатку нова роль може викликати в мігранта розчарування через складність з найпростішими елементами повсякденного життя. Однак як тільки він починає справлятися з труднощами, притаманними соціокультурній ситуації, у нього підвищується самооцінка, зростає рівень упевненості в собі. Слід зазначити, що на етапі зростаючого рівня інклюзії реакція мігранта найбільш варіативна, залежно від його особистісних характеристик та накопиченого соціального капіталу [Lewis, 1986, с. 47].

Третій етап, на думку Т. Льюїса і Р. Юнгмана, є переломним, оскільки передбачає період зіткнення культур, конфлікту між власною поведінкою та цінностями приймаючої спільноти. Успішним проходженням цього етапу науковці вважають прийняття зовнішніх проявів приймаючої культури та часткове залучення до них [Lewis, 1986, с. 47].

4. Для четвертого етапу «культурного шоку» характерними є ознаки кризи ідентичності мігранта. У цей період індивід відчуває одночасно як спільність, так і розбіжність між культурними кодами власної країни та приймаючої. Усвідомлення мігрантом свого поступового входження до приймаючої спільноти та наявності здатності функціонувати в ній викликає відчуття відокремлення від власної культури та кризи самоідентифікації мігранта. На цьому етапі мігрант не відчуває себе ані повноцінним членом нового суспільства, ані повністю належним до рідного [Lewis, 1986, с. 48].

5. П'ятий етап «адаптації» є кульмінаційною стадією самоідентифікації мігранта. Адаптація може бути успішною або неуспішною, що виражається через відчуття себе своїм у приймаючій спільноті в разі успішної адаптації або ж чужим – у разі неуспішної

адаптації. Головною ознакою того, що мігрант досяг успішної адаптації, є його відчуття належності до певних місцевих соціальних груп і готовність до включення в активну соціальну діяльність у різних сферах суспільного життя [Lewis, 1986, с. 49].

6. Шостий етап «повернення на батьківщину» можливий внаслідок неуспішної адаптації або життєвих обставин / планів мігранта щодо повернення до рідної країни. Цей етап відзначається повторним культурним шоком, що характеризується повторним переосмисленням власної ідентичності та її належності до однієї з двох культур. Як правило, та категорія мігрантів, якій вдалося найкраще адаптуватися до приймаючої спільноти, зазнає найбільших труднощів повторної адаптації на батьківщині. Згідно з дослідниками етап «повернення на батьківщину» можна розглядати як стислу версію всіх попередніх п'яти етапів [Lewis, 1986, с. 50].

Вчені переконані, що зазначену динаміку процесу адаптації мігрантів до іншокультурного середовища слід розглядати як наближене наукове уявлення про те, які саме етапи адаптації чекають на мігрантів внаслідок їхнього перебування в країні імміграції. Подібно до того, як різняться країни міграції, міграційні умови в країнах імміграції та самі особистості мігрантів, так і адаптаційні можливості кожного мігранта чи групи мігрантів можуть відрізнятися від загальної теоретичної кривої адаптації. У деяких мігрантів початковий етап може бути відсутнім або значно скороченим, для інших – етап культурного шоку може бути лише ледь помітним, а для третіх – культурний шок може спричинити розчарування та депресію на довгий період часу, що стане причиною їхнього повернення на батьківщину. Проте, незважаючи на відмінність у окремих випадках, закономірність, як правило, справедлива для більшості мігрантів [Lewis, 1986, с. 45–51].

Американський дослідник Роберт Кольз (Robert Kohls) в 1996 році запропонував сучасну концепцію U-кривої динаміки адаптації мігрантів, що складається з чотирьох етапів (Додаток Б, 13):

- 1) початкова ейфорія;
- 2) дратівливість і ворожість;
- 3) поступова адаптація;
- 4) адаптація або бікультуралізм.

1. На першому етапі «початкової ейфорії» більшість мігрантів починають своє «нове життя» з великими сподіваннями та позитивним мисленням щодо свого майбутнього. Вони прибувають до нового культурного середовища із високими очікуваннями щодо приймаючої спільноти та власних перспектив у ньому. На цьому етапі все нове інтригує та цікавить мігранта, він знаходить певні подібні риси між новою країною та батьківщиною. Цей період ейфорії може тривати від одного до декількох тижнів [Kohls, 2001, с. 96].

2. На другому етапі «дратівливості і ворожості» поступово увага мігранта переходить від подібностей між двома культурами до відмінностей між ними, і ці відмінності, які раптом здаються «скрізь присутніми», викликають занепокоєння. Мігрант убачає в невеликих і незначних труднощах великі катастрофи. Ця стадія, як правило, визначається як культурний шок [Kohls, 2001, с. 97].

3. На третьому етапі «поступового пристосування», як правило, мігрант переходить у стадію реабілітації від культурного шоку. Ця стадія проходить настільки повільно й поступово, що спочатку мігрант може навіть не помічати, що вона настала. Щойно мігрант починає орієнтуватись й інтерпретувати культурні знаки та коди, які раніше ним не помічались, це знак, що нова культура стає для нього «більш звичною». Мігрантові стає комфортніше перебувати в іншопольтурному середовищі й він почувається менш ізольованими від нього. Поступово у мігранта з'являється почуття

самоідентифікації в новому суспільстві, і він усвідомлює, що його життєва ситуація не безнадійна [Kohls, 2001, с. 98].

4. На четвертій стадії «адаптації та бікультуралізму» настає повне відновлення після кризового періоду, що сприяє здатності мігранта впевнено функціонувати в обох культурах, – як приймаючій, так і власній. На цьому етапі мігрант знаходить значну для себе кількість культурних знаків, які йому до вподоби, тобто це знаки та коди, які він вивчив, та до яких він певною мірою встиг адаптуватись. На цій стадії мігрант починає себе ідентифікувати як повноцінного члена приймаючої спільноти [Kohls, 2001, с. 99].

Отже, слід зазначити, що «крива процесу адаптації залежить не лише від тривалості перебування мігранта в іншокультурному середовищі, але певною мірою від особистісних намірів і характеристик самого мігранта» [Kohls, 2001, с. 96–100]. Так, не кожен мігрант проходить кризовий етап адаптації, або проходить його з відносною легкістю, лише зрідка переживаючи більш серйозні наслідки. Окрім того, якщо початкова мета індивіда перебувати в новій країні лише певний короткий термін (навчання, заробітки, переселення в іншу країну), то в нього може бути недостатньо часу для того, щоб вийти зі стадії стресу, познайомитись, вивчити, звикнути та адаптуватись до культурних знаків та кодів нової спільноти [Варга, 2020]

Беручи до уваги різноманітність кривих адаптації, можна поставити запитання, чи існує універсальна крива процесу адаптації? Більшість дослідників стверджують, що це неможливо. Однак найбільш наближеною до універсальної автор вважає концепцію багатоваріативної кривої адаптації сучасного американського соціального психолога Стівена Райнсмита (Stephen Rhinesmith), який використовує багатоальтернативний підхід щодо можливих адаптаційних станів мігранта на кожному з етапів адаптаційного процесу.

Модифікована W-крива С. Райнсмита відображає п'ять етапів у циклі соціокультурної перебудови, проте кожен етап має як мінімум дві альтернативи реакцій мігранта в процесі адаптації до нових умов соціокультурного існування (Додаток Б, 14).

1. Перший етап «першого стресу» передбачає два варіанти стану мігранта: а) захоплення від зміни умов життя та нового середовища або ж б) несприйняття нового соціокультурного середовища.

2. На другому етапі «попередньої адаптації» мігрант а) перебуває в стані «медового місяця», позитивно налаштованого на поступове вивчення та прийняття нових культурних правил, знаків і кодів шляхом зближення з представниками іншої культури або ж б) мігрант перебуває в стані мінімізації чи відторгнення контактів з представниками іншої культури.

3. Третій етап «внутрішніх протиріч» пов'язаний із зіткненням з розбіжностями між місцевими та власними цінностями мігранта, передбачає стан а) вагання, спантеличеності і втрати впевненості щодо своїх планів на майбутнє проживання в новій спільноті або ж б) початкової депресії через відчуття себе чужим та самотнім у новому середовищі.

4. Для четвертого етапу «внутрішньої кризи» характерним є відчуття переломного кризового періоду для обох варіантів, однак стан варіанта а) супроводжується ентузіазмом і надіями на майбутнє, намаганнями вийти з кризи шляхом подальшого знайомства з новими культурними знаками та кодами, вивченням місцевої мови, налагодженням контактів з місцевим населенням, поступове входження в певні соціальні групи, тоді як варіант б) не вірить у можливості подолання кризи і не приймає належних дій для виходу з кризового стану.

5. П'ятий етап «відновлення та зміцнення» пов'язаний з узагальненим досвідом перебування мігранта в приймаючій спільноті та передбачає такі варіанти станів мігранта: а) розвідування можливих шляхів подальшої самореалізації в приймаючому соціальному середовищі, оцінка поточного та потенційного власного соціального капіталу щодо успіху майбутнього

існування в приймаючій спільноті; б) прийняття місцевих правил та умов існування, налагодження контактів з приймаючою спільнотою, ідентифікація місцевих культурних знаків і кодів та прийняття їх за «правильні», що супроводжується відчуттям успішного поточного чи потенційного пристосування до нових умов існування в) мігрант приймає рішення пустити ситуацію на самотік, не вживаючи додаткових дій для поступового входження в приймаючу спільноту, що призводить до продовження кризи, котра може тривати довгий період часу; г) мігрант приймає рішення здатися, не налагоджувати контакти з приймаючою спільнотою, не вивчає місцеві культурні знаки та коди, з подальшими намірами спілкуватись лише з представниками власної культури, або ж повернутись на батьківщину, або ж продовжити шлях до іншої країни міграції [Rhinesmith, 2001, с.153–161].

За С. Райнсмідом, кожна людина може пройти через зазначені вище етапи різною мірою інтенсивності та тривалості часу, однак їхня наявність є необхідною складовою поступового переходу від однієї культури і входження до іншої. На думку автора, саме крива адаптації С. Райнсмита демонструє можливість впливу численних факторів на реакції мігранта та вибір його адаптаційної стратегії [Chaban, 2009, с. 12–13; Rhinesmith, 2001, с. 161].

Як висновок, варто підкреслити, що численні розвідки адаптації мігрантів до іншокультурного середовища свідчать про наявність складного багатоетапного процесу адаптації. Головна теза емпіричних досліджень щодо етапів адаптаційного процесу висвітлює його хвилеподібну динаміку, що відбувається впродовж тривалого періоду часу та стосується фактично кожного мігранта, незалежно від країни його походження чи країни прибуття.

У соціологічному дискурсі адаптаційний процес мігрантів стосується двох основних проблем: по-перше, ступеня підтримки мігрантами своєї власної культури або збереження власної культурної ідентичності в новому

іншокультурному суспільстві; по-друге, ступеня залученості мігрантів до культури приймаючої спільноти, участі мігрантів у міжкультурних контактах та соціальному житті спільноти.

Ідеальний тип адаптаційної кривої налічує три етапи адаптації. Зокрема, перший етап процесу адаптації характеризується ентузіазмом і позитивним настроєм мігрантів щодо їхніх адаптаційних можливостей і цілей щодо входження в приймаюче суспільство. Другому етапу адаптаційного процесу відповідає період «культурного шоку» або стресу від невідповідності між культурними особливостями власної і приймаючої спільноти, невизначеності щодо питання ідентичності, складнощів сприйняття та засвоєння елементів приймаючої культури, мовних і психологічних бар'єрів під час міжкультурних контактів. Завершальний етап адаптації висвітлює два можливих адаптаційних варіанти. Перший варіант передбачає успішну соціальну адаптацію мігрантів до нового соціального середовища існування, збалансовану міжкультурну орієнтацію, успішне сприйняття та засвоєння елементів приймаючої культури, високий рівень залученості до культури приймаючої спільноти та подолання мовних і психологічних бар'єрів під час міжкультурних контактів. Другому варіанту відповідає неуспішна адаптація мігрантів до нового середовища існування, що супроводжується збереженням власної культурної ідентичності мігрантів, неприйняттям і нерозумінням культурних знаків та кодів приймаючого суспільства, низьким рівнем залученості до культури приймаючої спільноти, небажанням участі в міжкультурних контактах.

Однак більшість дослідників доходять одностайного висновку про те, що кожен етап адаптаційного процесу може проходити з різним ступенем тяжкості та тривалості для мігрантів, залежно від ряду мікро- та макрорівневих факторів. На мікрорівні особливу увагу дослідники приділяють часу перебування в країні міграції, становленню реалістичних адаптаційних цілей самими мігрантами, рівню пасивної та активної інклюзії мігрантів, ступеню схильності мігрантів до самоорганізації в нових умовах

існування, наявності необхідного соціального капіталу та попереднього досвіду міграції. На макрорівні велике значення дослідники відводять факторам соціокультурних умов приймаючого середовища, рівня відкритості соціальних структур у приймаючому суспільстві, ставлення до мігрантів місцевого населення та міграційної політики приймаючої країни.

2.2. Міграційна політика як один з основних факторів впливу на адаптацію мігрантів до іншокультурної спільноти

На думку провідних соціологів у галузі адаптаційних процесів, під час міграції успішність адаптації мігрантів до приймаючого середовища залежить від ряду чинників:

1) мікрорівневих чинників, що виражені у формі індивідуальних характеристик мігрантів та їхнього людського (соціального, економічного та культурного) капіталу, які визначають можливу зміну когнітивних і поведінкових настанов мігрантів, збереження або відчуження від своєї етнічної, національної, релігійної та інших типів ідентичності, пов'язаних з країною еміграції;

2) макрорівневих чинників, як-от міграційна політика приймаючої країни, соціокультурні та економічні умови приймаючого середовища, відкритість / закритість соціальних структур, ставлення до мігрантів місцевого населення, які визначають рівень інституційного та громадського сприяння адаптації мігрантам в умовах приймаючого суспільства.

Згідно з В. І. Томасом і Ф. Знанецьким вплив зовнішніх, об'єктивних або макрорівневих чинників на поведінку мігрантів виявляється суттєвим лише тією мірою, якою вони були суб'єктивно пережиті мігрантами. Відтак, як зазначають дослідники, аналітичне завдання соціолога полягає в тому, щоб знайти взаємозв'язок між тим, як мікрорівневі, суб'єктивні схильності та патерни, сформовані життєвим досвідом, визначають реакцію мігрантів на ті чи інші об'єктивні чинники, що їх оточують і які на них впливають [Thomas, 1918a, с. 22; Coser, 1977, с. 512–513].

На рис. 15 (Додаток Б, 15) показана схема основних мікро- та макрорівневих чинників адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі.

Мікрорівневі чинники адаптації стосуються двох категорій: об'єктивних та суб'єктивних чинників адаптації мігрантів.

– Об'єктивні чинники, що безпосередньо впливають на результати адаптації, пов'язані із соціально-демографічними, соціально-економічними та соціокультурними особливостями мігрантів.

– Суб'єктивні чинники стосуються індивідуально-психологічних характеристик мігрантів, їхнього почуття самореалізації та рівня задоволеності власним життям.

Макрорівневі фактори адаптації визначаються умовами та можливостями входження мігранта до соціального й культурного життя нової спільноти.

До них відносять:

– Особливості приймаючої спільноти: ставлення до мігрантів з боку місцевого населення, рівень толерантності до культурної різноманітності, ступінь культурної дистанції між приймаючою і прибулою спільнотою, рівень відкритості соціальних структур та інститутів, наявність громадських організацій та об'єднань діаспори і масштаби їхньої діяльності.

– Особливості міграційної політики приймаючої країни: офіційні розпорядження та ініціативи з боку органів влади щодо статусу мігрантів, наявність інтеграційних заходів, наявність міграційної угоди між державами (країною-донором і приймаючою країною-реципієнтом) [Слюсаревський, 2013, с. 175–177].

Сучасні дослідники міграційних процесів доходять висновків, що визначальну роль у сприянні або гальмуванні соціальної адаптації мігрантів у приймаючих країнах-реципієнтах відіграють макрофактори, головним з

яких є характер міграційної політики країни-реципієнта [Semyonov, 2012, с. 160–162].

За визначенням Ірини Прибиткової, міграційною політикою називають «впроваджену державою сукупність заходів, спрямованих на регулювання інтенсивності, структури і напрямів міграційних потоків у країні-реципієнті» [Прибиткова, 2002, с. 165].

На думку провідної української науковиці в галузі міграційних процесів О. Малиновської, «якщо раніше у поясненнях міграції панівним був економічний підхід, відповідно до якого міграція відбувається під впливом економічних диспропорцій, а мігрантів до переїзду спонукало прагнення віднайти кращі умови життя та праці, то з часом дедалі більше уваги науковці приділяють аналізу аспектів міграційної політики держав, та її визначального впливу на міграційний процес» [Малиновська, 2018, с. 154].

Згідно з О. Малиновською міграційна політика має «свідомий і цілеспрямований вплив на міграційні процеси з метою формування бажаної інтенсивності та складу міграційних потоків у межах історичних, політичних, економічних, демографічних, соціокультурних та багатьох інших факторів, які можуть впливати як позитивно, так і негативно на адаптацію мігрантів у приймаючій спільноті» [Малиновська, 2010, с. 154].

У соціологічному дискурсі налічується три основні міграційні стратегії будь-якої держави: стратегія стимулювання міграційних потоків, стратегія селективного відбору мігрантів і стратегія зачинених дверей. Перша стратегія стосується стимулювання міграційних потоків внаслідок впровадження державних міграційних ініціатив для успішної адаптації мігрантів у новому для них середовищі. Стратегія «зачинених дверей» передбачає стримування міграційного припливу в країну-реципієнта. Третя міграційна стратегія держави стосується селективного відбору мігрантів за певними показниками, що потребує серйозного державного регулювання та

врахування демографічних та економічних можливостей і потреб країни-реципієнта [Ровенчак, 2015, с. 146].

Станом на 2017 рік, згідно з даними Організації Об'єднаних Націй, із 111 розвинених країн і країн, що розвиваються, 12 % мають стратегію стимулювання або підвищення рівня імміграції, 61 % дотримуються стратегії підтримки поточного рівня імміграції або селективного відбору мігрантів, 13 % урядів мають міграційну стратегію зачинених дверей або зниження поточного рівня регулярної міграції та 14 % не мають офіційної міграційної стратегії або не прагнуть впливати на рівень імміграції [United Nations, 2017, с. 3].

Відповідно до кожної міграційної стратегії уряди країн-реципієнтів впроваджують законодавчі акти та заходи щодо адаптації мігрантів, що визначає їхню міграційну політику на міжнародній міграційній мапі. Міграційна політика кожної країни-реципієнта має чіткий набір складових. До них належать: охорона кордонів від нелегальної міграції, заохочення економічно та культурно вигідної міграції, виконання міжнародних зобов'язань щодо прийняття біженців і наявність законодавчих заходів, спрямованих на успішну адаптацію мігрантів до приймаючого суспільства [Ровенчак, 2015, с. 146; Penninx, 2004, с. 141].

Серед основних індикаторів міграційної політики щодо адаптації мігрантів у приймаючому суспільстві британські дослідниці Анджа Рудігер та Сара Сперсер називають такі: вільний доступ до освіти для дітей мігрантів і самих мігрантів, можливість доступу до місцевого ринку праці, можливість вивчення місцевої мови, участь у громадському та політичному житті нової спільноти, задоволення культурних потреб мігрантів, високий рівень міжнаціональних шлюбів між мігрантами і місцевим населенням, можливість здобуття громадянства [Rudiger, 2003, с. 13–14].

Дослідники стверджують, що перебіг і результат процесу адаптації мігрантів часто залежать саме від державних заходів, спрямованих на

стимулювання або стримування успішної адаптації мігрантів. До таких заходів відносять:

- права мігрантів, визначені на законодавчому рівні, як-от право на об'єднання сім'ї, можливість отримання громадянства та дозволу на постійне проживання, антидискримінаційні закони;

- державні заходи, спрямовані на соціальне включення, як-от забезпечення доступу до ринку праці, освітніх закладів, охорони здоров'я, можливості мати якісне житло в етнічно змішаних районах;

- заходи місцевих органів влади, спрямовані на участь мігрантів у громадському та політичному житті місцевої громади;

- державні заходи, спрямовані на підвищення рівня обізнаності місцевого населення щодо позитивних наслідків присутності мігрантів у країні-реципієнті [Rudiger, 2003, с. 17–30; Sousa, 2008, с. 178].

У соціологічній літературі визначення «міграційної політики адаптації мігрантів» ототожнюється з визначенням «міграційної політики інтеграції» та визначається як «наявність або відсутність впроваджуваних державою законодавчих заходів, спрямованих на успішну адаптацію мігрантів до соціокультурного, економічного та політичного життя приймаючого суспільства» [Ровенчак, 2015, с. 147].

На основі взаємозалежності показників рівня сприяння адаптації та міграційної політики країнами ЄС був розроблений індекс міграційної політики адаптації та інтеграції (MIREX), який визначає рівень адаптаційної складової міграційної політики країн у шести сферах соціального життя: відкритість ринку праці для мігрантів, можливість об'єднання сімей мігрантів, можливість довготермінового перебування в приймаючій країні, участь мігрантів у політичному житті країни, доступ до набуття громадянства приймаючої країни та просування антидискримінаційної міграційної політики [United Nations, 2020, с. 33; Solano, 2020, с. 5–9].

На рис. 16 схематично зображений розподіл 56 країн за рівнем сприяння успішній адаптації та інтеграції мігрантів (Додаток Б, 16). Країни

розподілені на групи на основі їхнього рівня сприяння адаптації мігрантів стосовно трьох вимірів:

- рівності громадянських прав мігрантів по відношенню до прав громадяни країни (приміром, рівні права на працю, навчання, охорону здоров'я, недискримінація);

- рівних соціальних можливостей (наприклад, цільова держава підтримка у сфері освіти, охорони здоров'я та участі в політичному житті країни);

- безпеки майбутнього щодо можливостей оселитися на тривалий термін і почуватися в безпеці щодо свого статусу мігранта чи майбутнього громадянина (наприклад, законодавчі акти щодо возз'єднання сім'ї, постійного проживання та доступу до отримання громадянства) [Solano, 2020, с. 9].

На основі отриманих даних, дослідники виокремлюють чотири основних адаптаційних підходи щодо міграційної політики адаптації та інтеграції мігрантів:

- Комплексна адаптація – міграційна політика адаптації та інтеграції, що гарантує мігрантам рівні права, можливості та безпеку впродовж всього періоду міграції.

- Рівність на папері – міграційна політика, згідно з якою мігранти мають рівні права та довгострокову безпеку, але не рівні можливості.

- Тимчасова інтеграція – міграційна політика тимчасової інтеграції означає, що мігранти мають право користуватись основними правами та рівними можливостями, але не рівною безпекою, оскільки вони стикаються з перешкодами для довготривалого поселення.

- Імміграція без інтеграції – міграційна політика, за якої мігрантам відмовляють у базових правах і рівних можливостях, навіть якщо вони можуть довгостроково оселитися в країні [Solano, 2020, с. 9].

Однак країни з одним з чотирьох вище згаданих адаптаційних підходів можуть відрізнитись різними складовими міграційної політики,

відтак поділяються на 10 категорій країн, які відображають рівень адаптаційної складової в міграційній політиці цих країн.

1. Країни найсприятливішої комплексної інтеграції мігрантів.

Країни цієї групи представляють першу десятку з 56 країн МІРЕХ. Вони приймають комплексний підхід до адаптації та інтеграції мігрантів, який повністю гарантує рівні права, можливості та безпеку для мігрантів та громадян. Політика в цих країнах загалом заохочує громадськість сприймати мігрантів як собі рівних та потенційних майбутніх громадян. До країн першої категорії належать: Канада, Фінляндія, Нова Зеландія, Португалія, Швеція, Австралія, Бельгія, Бразилія, Ірландія та США.

2. Країни сприятливої комплексної інтеграції.

Ці країни застосовують комплексний підхід до адаптації та інтеграції мігрантів до приймаючого суспільства. Однак політика в цих країнах є менш сприятливою і менш прогресивною, ніж у країнах першої категорії. У цих країнах міграційна політика не завжди заохочує громадськість сприймати мігрантів як собі рівних та потенційних громадян. До країн другої категорії відносять: Ісландію, Люксембург, Норвегію, Іспанію.

3. Країни дещо сприятливої тимчасової інтеграції.

Ці країни надають мігрантам основні права і рівні можливості, але не безпечно майбутнє щодо їхнього статусу як мігрантів чи майбутніх громадян у країні. Політика цих країн заохочує громадськість бачити мігрантів як собі рівних сусідів чи як іноземців, а не як потенційних громадян. До країн третьої категорії відносять: Францію, Німеччину, Італію, Нідерланди, Велику Британію.

4. Країни напівсприятливої комплексної інтеграції.

Країни четвертої групи мінімально сприяють адаптації та інтеграції мігрантів у своїх країнах у всіх трьох вимірах, оскільки їхня політика йде лише наполовину стосовно надання мігрантам рівних прав, можливостей і безпечного майбутнього щодо їхнього статусу як мігрантів чи майбутніх

громадян. До країн четвертої категорії належать: Чехія, Естонія, Корея, Мальта, Туреччина.

5. Країни дещо сприятливої інтеграції та рівності на папері.

Формальна рівність на папері означає, що мігранти користуються рівними умовами прав і довгострокової безпеки щодо свого статусу перебування в країні, але не мають рівних з громадянами можливостей у сфері освіти, охорони здоров'я та участі в політичному житті країни. Міграційна політика цих країн зазвичай заохочує громадськість бачити мігрантів як потенційних громадян, але як чужих, а не як рівних собі. До країн п'ятої категорії відносять: Аргентину, Мексику, Сербію, Південну Африку, Словенію, Україну.

6. Країни несприятливої тимчасової інтеграції.

Ці країни пройшли лише половину шляху до надання мігрантам основних прав і рівних можливостей. Крім того, вони не надають мігрантам гарантій безпечного майбутнього щодо їхнього статусу в країні. Міграційна політика в цих країнах заохочує громадськість сприймати мігрантів як чужих, іноземців, а не як повністю рівних собі. До країн шостої категорії належать: Австрія, Данія, Швейцарія.

7. Країни імміграції без інтеграції.

До списку цієї категорії країн, згідно з MIPЕХ, віднесена лише Японія, оскільки міграційна політика Японії не є сприятливою, ані для міграції, ані для адаптації мігрантів до приймаючого суспільства. Іммігранти в Японії можуть знайти легальні шляхи для довгострокового проживання в країні, але вони не підтримуються рівними правами та можливостями участі у житті суспільства. Згідно з даними рейтингу MIPЕХ міграційна політика Японії спонукає громадськість сприймати мігрантів лише як підлеглих і чужих, а не як рівних собі чи потенційних громадян країни.

8. Країни дещо несприятливої інтеграції та рівності на папері.

Ця група країн зосереджена переважно на основних правах мігрантів і лише наполовину пройшла шлях до забезпечення їм довгострокової безпеки проживання в країні, де де-факто мігранти не мають рівних можливостей. Політика може спонукати громадськість сприймати мігрантів як рівних собі, але як підлеглих, та не як потенційних громадян. До країн восьмої категорії відносять: Болгарію, Чилі, Угорщину, Молдову, Північну Македонію, Румунію, Словаччину.

9. Країни несприятливої інтеграції та рівності на папері.

Ця група країн пройшла менше половини шляху до надання мігрантам основних прав, рівних можливостей та безпечного майбутнього щодо їхнього довгострокового проживання. Міграційна політика цих країн заохочує громадськість сприймати мігрантів як підлеглих, а не як рівних собі чи потенційних громадян. До країн дев'ятої категорії відносять: Албанію, Хорватію, Грецію, Латвію, Литву, Польщу.

10. Країни найменш сприятливої імміграції без інтеграції.

Ці країни віднесені до категорії «країн імміграції без інтеграції», оскільки міграційна політика цих країн не є сприятливою, ані для міграції, ані для адаптації мігрантів до приймаючого суспільства. Мігранти можуть знайти легальні способи довгострокового проживання в країнах, але не мають базових прав чи рівних можливостей брати участь у житті суспільства. Політика спонукає громадськість сприймати мігрантів як підлеглих і чужинців. До країн десятої категорії віднесені: Китай, Кіпр, Індія, Індонезія, Йорданія, Росія, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія.

Згідно з даними MIREX 2020 року в 56 опитуваних країнах міграційна політика в середньому лише наполовину сприятлива для адаптації мігрантів, а отже, створює для мігрантів стільки ж перешкод, скільки й можливостей для постійного проживання та інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство [Solano, 2020, с. 10–11].

Сучасні британські науковиці Сара Спенсер і Катрін Чарслі (S. Spencer, K. Charsley) визначають п'ять суспільних вимірів, у яких відбуваються процеси адаптації та інтеграції:

- 1) структурні (участь у ринку праці, житла, освіти та навчання);
- 2) соціальні (соціальна взаємодія, стосунки, шлюб);
- 3) культурні (зміна цінностей, культурно-побутових практик, поведінки та способу життя);
- 4) громадська та політична участь (у житті громади та демократичному процесі);
- 5) ідентичність (процеси, за допомогою яких індивіди розвивають спільну ідентичність і почуття належності до місця, нації, спільноти і групи людей, серед яких вони живуть) [Spencer, 2021, с. 5–7].

Потреба у виробленні законодавчих заходів у рамках міграційної політики адаптації мігрантів з'являється в суспільствах, які через значні міграційні потоки перетворюються з моноетнічних національних спільнот на мультиетнічні утворення. Функціонування цих мультиетнічних утворень підпорядковується специфічним економічним, політичним і соціокультурним особливостям окремо взятої держави на певному етапі свого історичного та культурного розвитку. Ці утворення постійно змінюються, набуваючи часто протилежних за суттю форм, відтак потребують зовнішнього регулювання з боку державної міграційної політики [Кавалеров, 2001, с. 38].

З розвитком сучасних мультиетнічних суспільств диверсифікувалися чотири моделі міграційної політики адаптації мігрантів до приймаючого суспільства:

- 1) політика асиміляції,
- 2) політика диференційного включення / виключення,
- 3) політика сегрегації,
- 4) політика культурного плюралізму або мультикультуралізму.

За умов *міграційної політики асиміляції* мігранти поступаються своїми лінгвістичними характеристиками і культурно-побутовими практиками та втрачають зовнішні ознаки соціокультурної відмінності від місцевого населення. Роль держави в політиці асиміляції полягає у створенні сприятливих інституційних умов індивідуальної та групової адаптації, трансформації культури і більшості цінностей через обов'язкове використання домінуючої в суспільстві мови, культурних практик та отримання обов'язкової місцевої освіти, особливо для другого покоління мігрантів [Rudiger, 2003, с. 8; Ровенчак, 2015, с. 149].

Міграційна політика диференційного включення / виключення передбачає наявність обмежувальних міграційних законів щодо обсягів міграційних потоків і надання мігрантам і їхнім нащадкам громадянства приймаючої країни. Залежно від ступеня та важливості сфер включення / виключення мігрантам надається можливість стати включеними до одних сфер суспільного життя, як-от до ринку праці та інституту освіти, однак виключеними з інших сфер суспільного життя, як-от політичного – на прикладі відсутності права голосу навіть на місцевому рівні. За таких умов обмежуються права мігрантів, створюються перешкоди для їхнього включення до певних сфер суспільного життя за етнічними, класовими та іншими ознаками [Rudiger, 2003, с. 8; Ровенчак, 2015, с. 149].

Міграційна політика сегрегації (або повного виключення) характеризується «закритими кордонами» та сегрегацією за етнічними, расовими, класовими та іншими ознаками тих мігрантів, яким вдається потрапити до країни. За таких умов країна-реципієнт обмежує права мігрантів, створює перешкоди для їхнього доступу у будь-які сфери соціокультурного життя, включаючи навіть ринок праці [Ровенчак, 2015, с. 149].

За умов *міграційної політики мультикультуралізму* (або культурного плюралізму) державні програми захищають культурні особливості мігрантів, забезпечують рівність прав і можливостей різних етнічних

спільнот на рівні з корінним населенням, лобіюють упровадження антидискримінаційного законодавства та збереження культурно-етнічних особливостей мігрантів в умовах багатонаціонального суспільства [Rudiger, 2003, с. 8; Ровенчак, 2015, с. 149].

Зазначені моделі міграційної політики адаптації мають тісний зв'язок з теоретичними концепціями адаптації мігрантів. Міграційна політика асиміляції набуває відображення в класичній теорії прямої асиміляції, міграційна політика диференційного включення / виключення та сегрегації – в теоретичних концепціях сегментної асиміляції та теорії етнічно-расової стратифікації, міграційна політика мультикультуралізму співвідноситься з теоретичними концепціями культурного плюралізму [Castles, 2000, с. 134–135].

Разом з поступальним розвитком міграційної теорії адаптації від асиміляції до мультикультуралізму до середини минулого століття найпоширенішою міграційною політикою адаптації мігрантів вважалась політика асиміляції, яка передбачала включення етнічних меншин мігрантів у суспільство домінуючої етнічної групи через односторонній процес адаптації, спрямований на штучне стримання проявів традиційної культури мігрантів і створення таких соціальних умов, за яких включення мігрантів в інституційні структури приймаючого суспільства можливе лише за умови повного прийняття мігрантами соціокультурних практик приймаючої спільноти та утворення в її межах єдиного гомогенного суспільства. До 1960-х років політика асиміляції вважалась єдиною можливою міграційною політикою успішної адаптації, а мігрантів, чи їхніх нащадків, які протягом багатьох років не асимілювались у приймаюче суспільство, вважали загрозливими елементами суспільства з девіантною поведінкою [Castles, 2000, с. 21].

Серед сучасних «країн імміграції» міграційної політики асиміляції продовжує дотримуватись відносно невелика кількість держав, серед яких чільне місце посідає Французька Республіка. Розглянемо її для прикладу

міграційної політики асиміляції. Статус країни імміграції Франція отримала переважно внаслідок свого колоніального минулого. Перші десятиліття після розпаду колоніальної імперії Франція заохочувала трудову міграцію з країн колишніх колоній у зв'язку зі своїми економічними потребами. До 1993 року у Франції діяло спрощене право набуття французького «громадянства по крові» – тобто французьке громадянство автоматично отримували діти мігрантів. З кінця 1970-х років Франція має політику «добровільного повернення», яка стосується іммігрантів з колишніх колоній та інших країн – постачальників найбільшої кількості французьких мігрантів і передбачає підготовку спеціалістів, фінансову підтримку щодо повернення та заохочення грошових вливань у розвиток країни еміграції. Проте згодом на це право почали накладати обмеження, а у 2003 році Франція прийняла зміни до міграційного законодавства, що передбачають обмеження міграції [La nationalité française, 2023; Loi n° 2003–1119, 2008].

Подібно до міграційної політики адаптації та інтеграції своїх історичних областей Франція обрала стратегію асиміляції стосовно колоніальних мігрантських меншин, маючи на меті асимілювати всіх мігрантів у єдину французьку націю, позбавивши їх власних етнічних ідентичностей та культурно-побутових практик. Політику асиміляції Франція втілює насамперед через систему шкільної та позашкільної освіти, шляхом навчання протягом року на спеціальних «курсах французької культури». Діти мігрантів мають змогу вивчати рідну мову на окремих курсах чи у спеціалізованих школах [Ничкало, 2008, с. 106]. Однак французький «плавильний котел» не врахував релігійних відмінностей вагової частки мігрантів у Франції – мусульман, які виявилися не готовими відмовитись від своїх релігійних ідентичностей та практик [Kivisto, 2003, с. 181–185]. Релігійне питання мусульман у Франції вирішується до цих пір шляхом проголошення секуляризації держави, а політика адаптації мусульман-мігрантів до соціокультурного життя базується на принципах несуперечності республіканському ладу. Відтак політика асиміляції у

Франції, хоча і є проголошеним ідеальним конструктом, проте на практиці не повністю втілюється в життя, оскільки Уряду Франції не вдається провести релігійну асиміляцію і навряд чи коли-небудь вдасться це зробити, принаймні стосовно мігрантів, які сповідують іслам [Adetunji, 2015, с. 1; Ровенчак, 2015, с. 166].

Своєю чергою за індексом адаптаційної складової, міграційна політика Франції класифікується MIPEX як політика «тимчасової інтеграції», згідно з якою країна надає мігрантам основні права й рівні можливості, але не безпечне майбутнє щодо їхнього статусу як мігрантів чи майбутніх громадян у країні. За законодавством Франції, громадяни країн, які не входять до ЄС, можуть скористатися основними правами та певною підтримкою рівних можливостей, але не довгостроковою безпекою, необхідною для постійного проживання та участі в суспільному житті країни як повноправних громадян. Міграційна політика Франції заохочує французьку громадськість сприймати мігрантів як рівних собі, але «чужих» іноземців (Додаток Б, 18) [MIPEX 2020, France].

З 2014 року Франція покращила свою позицію в рейтингу MIPEX на +3 пункти. Протягом останніх років громадяни Франції, які не входять до країн ЄС, законодавчо отримали більше можливостей та більший рівень безпеки в декількох сферах адаптаційної політики. З 2015 року цільові програми допомагають мігрантам і біженцям отримати доступ до вищої освіти. З огляду на перешкоди, з якими стикаються роз'єднані сім'ї, які не входять до складу ЄС, з 2016 року неефективні мовні та інтеграційні вимоги за кордоном були замінені програмами підтримки після прибуття воз'єднаних сімей. З 2018 року завдяки Міжвідомчому представництву з питань прийому та інтеграції біженців консультується більша кількість біженців. Більше законопроектів було прийнято з питань здоров'я мігрантів [MIPEX 2020, France].

Найпоширенішими стратегіями міграційної політики щодо адаптації мігрантів до приймаючого суспільства станом на сьогодні є *політики диференційного включення та виключення*.

Серед країн, що проголосили політику диференційного *включення*, – Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія, Японія та ін. З-поміж країн, що проголосили політику диференційного *виключення*, – Австрія, Велика Британія, Коста-Ріка, Німеччина, США, Швейцарія та ін.

Для прикладу *міграційної політики включення* розглянемо міграційну політику Японії. Станом на 2020 рік Японія є сьомою моноетнічною країною світу (98,5 %) після Мальдівів (100 %), Північної Кореї (99,9 %), Королівства Лесото (99,7 %), Єгипту (99,7 %), Марокко (99 %) та Грецького Кіпру (98,8 %), проте в країні проживає значна кількість іншоетнічних меншин, серед яких – мігранти з Китаю та Кореї, В'єтнаму, Філіппін та Бразилії; а також японські реіммігранти з Північної та Південної Америки [World Factbook, 2023].

Незважаючи на поширене уявлення про те, що імміграція майже не зачіпала Японії, де-факто країна зазнала значного потоку мігрантів з-за кордону. Близько століття тому іноземні трудові мігранти з Китаю створювали власні громади у великих портових містах Японії. Після колонізації Кореї імперською Японією в 1910 році міграційні потоки між Корейським півостровом та Японією швидко зростали, хоча вони визначалися як внутрішня, а не міжнародна міграція. До 1970-х років переважна більшість іноземних жителів Японії були колоніальними мігрантами та їхніми нащадками, які були оголошені іноземними громадянами у квітні 1952 року, коли Японія відновила свою незалежність [Kashiwazaki, 2006].

З 1960-х років етнічні японці (реіммігранти) повертаються з Китаю, де вони вирости сиротами після Другої світової війни, та разом з ними мігрують в Японію їхні китайські сім'ї. Іноземні резиденти поступово отримали ряд соціальних прав завдяки громадській активності іноземних

резидентів, з одного боку, і правових змін після ратифікації Японією в 1979 році міжнародних конвенцій з прав людини – з іншого [Kashiwazaki, 2006].

Міграційна політика щодо японських реїмігрантів вимагає повної асиміляції до японського суспільства, особливо у сфері освіти і японської мови. Питаннями інтеграції реїмігрантів у сфери суспільного життя в Японії займаються не державні структури, а неурядові організації та релігійні об'єднання [Ровенчак, 2015, с. 163].

З 1970-х років, всупереч попередній офіційній позиції не приймати іноземних шукачів притулку, Японія приймає значну кількість індокитайських біженців та в 1981 році ратифікує Конвенцію про статус біженців 1951 року [Kashiwazaki, 2006].

У 1970-х роках, хоча японська економіка відчувала нестачу робочої сили під час економічного буму, японський уряд прийняв рішення не залежати від іноземної робочої сили та натомість автоматизувати виробництво. Низький рівень імміграції в 1960-х і 1970-х роках призвів до поділу мігрантів у аналітичній літературі на дві категорії: «мігрантів-старожилів» та їхніх нащадків, які проживали в Японії до 1952 року, та «новоприбулих мігрантів», маючи на увазі передусім іноземних трудових мігрантів, які прибули до Японії після 1970-х років [Kashiwazaki, 2006].

Зростання статусу Японії як головного глобального та регіонального економічного гравця, закріплення курсу єни, нестача робочої сили та розвиток транснаціональних міграційних мереж, включаючи діяльність міграційних брокерів, сприяли помітному збільшенню іноземних трудових мігрантів, переважно з таких країн, як Корея, Китай, Філіппіни, Таїланд, Малайзія та Індонезія [Kashiwazaki, 2006; Japan in statistics, 2021].

На міжнародній арені Японія не визнає себе країною імміграції, що призводить до суперечливої міграційної політики країни. Незважаючи на те, що міграційні закони Японії були створені за зразком американської міграційної політики, де-факто вони не спрямовані на заохочення мігрантів

до поселення в країні, створюють інституційні бар'єри для отримання громадянства іноземними резидентами, та не сприяють поширенню громадської думки щодо іноземних жителів як повноцінних членів суспільства [Kashiwazaki, 2006].

З 1990-х років японський уряд розпочав реформування Закону про імміграційний контроль, щоб полегшити імміграцію професійного та кваліфікованого персоналу, особливо медичного, для якого існує серйозна нестача робочої сили в Японії, та одночасно підтверджуючи свій основний принцип неприйняття «некваліфікованої» іноземної робочої сили. Також були введені санкції до роботодавців, щоб перешкоджати «нелегальному» працевлаштуванню, хоча «некваліфікована» трудова міграція продовжувалась через доступну систему стажування, у рамках якої мігранти знайшли можливості довгострокового стажування в сільському господарстві, рибальстві, будівництві, харчовій промисловості, текстильній промисловості, машинобудуванні та металообробці та інших галузях [Kashiwazaki, 2006].

Слід зазначити, що громадська думка також не сприяє адаптаційним програмам міграційної політики Японії. За останні роки серед громадськості Японії зростає думка, що мігранти, особливо з несанкціонованим або сумнівним статусом у країні, сприяють зростанню рівня злочинності та загальному погіршенню громадської безпеки. У відповідь на це Уряд Японії у 2004 запровадив план щодо скорочення кількості мігрантів і шукачів притулку [Kashiwazaki, 2006].

Відтак деякі соціальні та економічні чинники, як-от старіння нації, негативний приріст населення та дефіцит робочої сили, спонукають Японію до більш відкритої міграційної політики, яка пом'якшує обмеження для іноземних трудових мігрантів у певних економічних галузях і забезпечує диференційне включення на ринок праці лише висококваліфікованих трудових мігрантів на відносно рівних умовах із місцевим населенням, хоча їхні заробітні плати залишаються на нижчому рівні, ніж заробітні плати

ідентичних професій та категорій працівників місцевого населення [McCurry, 2019; Takenaka, 2016, с. 506, 527–529].

Водночас інші фактори, такі як зростаюче занепокоєння громадськості щодо безпеки та міжнародного тероризму, спонукають Японію дотримуватись суворого міграційного контролю [Kashiwazaki, 2006; Tian, 2018; World Migration Report, 2020, с. 79–80].

За індексом адаптаційної складової, міграційна політика Японії класифікується MIREX як політика «імміграції без інтеграції» (Додаток Б, 20). Іноземні громадяни можуть знайти певні способи довгострокового поселення в Японії, проте міграційна політика Японії не гарантує їм рівні можливості у сфері охорони здоров'я, освіти, захисті від дискримінації [MIREX 2020, Japan].

Іноземні мігранти, які отримали громадянство Японії, мають відносно сприятливий доступ до возз'єднання сім'ї, постійного проживання та системи охорони здоров'я, та вони все ще стикаються з серйозними перешкодами у сфері освіти, участі в політичному житті та високим рівнем дискримінації. Японія не має антидискримінаційного законодавства та державних органів у цій сфері, відтак потенційні жертви етнічної, расової, релігійної та національної дискримінації в країні не можуть захистити свої права. Японія входить до трійки найнижчих за рейтингом країн за антидискримінаційною політикою разом з іншими країнами «імміграції без інтеграції» – Індією та Йорданією. Політика Японії загалом заохочує громадськість сприймати мігрантів як підлеглих, а не як своїх сусідів чи рівних собі громадян [MIREX 2020, Japan].

З 2014 року японська міграційна політика підвищила свій рейтинг за показниками MIREX на +1 пункт завдяки введенню в дію Закону про імміграцію, який пом'якшує обмеження для іноземних трудових мігрантів 2018 року, та створенню цього ж року «комплексних консультаційних центрів для мультикультурного співіснування». Ці центри в понад 100 місць по всій Японії надають іноземним громадянам швидку інформацію та

поради в багатьох сферах життя, від пошуку житла та працевлаштування до охорони здоров'я, соціального забезпечення та освіти [BBC Asia, 2018; MIREX 2020, Japan].

Для прикладу *міграційної політики виключення* розглянемо міграційну політику Великої Британії. Протягом багатьох років Велика Британія була й залишається країною імміграції для своїх колишніх колоній. Натепер близько 65 % мігрантів Великої Британії мають азіатське або африканське походження [Sturge, 2022]. У 2002 році Велика Британія приймає Закон «Про національність, імміграцію та притулок», з поправками у 2022 році, та вводить ряд обмежень для імміграції до країни. Одним з основних пунктів закону стає впровадження для мігрантів, які бажають отримати громадянство Великої Британії, разом зі знанням англійської мови обов'язковим стає вивчення британської політики, культури та складання обов'язкового іспиту з «британського способу життя», з метою засвоєння мігрантами основних британських законів, звичаїв і культурно-побутових практик [Nationality Immigration and Asylum Act, 2002].

У 2005 році Уряд Великої Британії оголошує курс на посилення міграційної політики виключення за рахунок заохочення до міграції лише тих спеціалістів, знань і навичок яких найбільше потребує економіка країни, а також обмеження дозволів на об'єднання родин мігрантів [Тиндик 2006, с. 145]. Якщо спочатку мігрантів до Великої Британії розглядали як співгромадян, пізніше вони отримують статус громадян колишніх колоній і відповідно їх не розглядають як мігрантів, що потребують адаптації та інтеграції до приймаючого суспільства. За останні 40 років міграційні закони, спрямовані на боротьбу із проявами етнорасової дискримінації, зосереджуються здебільшого на елементах диференційного включення, а саме – інтеграції мігрантів у економічні сфери країни та вивченні англійської мови. Така міграційна політика Великої Британії простежується і сьогодні [Ровенчак, 2015, с. 157].

З поширенням ідей мультикультуралізму Велика Британія в 1997 році приймає на законодавчому рівні деякі його елементи, як-от толерантність до культурного розмаїття та визнання деяких релігій мігрантських спільнот, проте, не знайшовши підтримки серед громадськості та політичної опозиції, міграційна політика мультикультуралізму Великої Британії відходить на другий план. Нині основою міграційної політики адаптації мігрантів у Великій Британії залишається концепція індивідуального підходу до кожного мігранта, залежно від економічних та соціокультурних потреб країни в рамках етнічно-расової розмаїтості, що характеризує сучасну Велику Британію [Kivisto, 2003, с. 150–154].

За індексом адаптаційної складової, міграційна політика Великої Британії класифікується MIPEX як політика «дещо сприятливої тимчасової інтеграції», як і політика Франції, однак Велика Британія пройшла лише половину шляху до надання мігрантам гарантій на збереження їхнього статусу, довгострокового проживання, постійного поселення, інвестування в інтеграцію та участі в суспільному житті країни як повноправні громадяни.

З 2014 року позиція Великої Британії погіршилась у рейтингу MIPEX на 1 пункт, позаяк ввела обмеження в наданні мовної підтримки мігрантам у сфері освіти. Загалом, британська міграційна політика заохочує громадськість сприймати мігрантів як собі рівних, але лише тимчасово проживаючих іноземців (Додаток Б, 19) [MIPEX 2020, United Kingdom].

Крайнім видом міграційної політики включення / виключення є рідкісна на сьогодні *міграційна політика сегрегації (або повного виключення)*. Країною, що дотримується політики сегрегації, є колишня французька колонія Кот-д'Івуар, яка стає країною трудової імміграції для мешканців сусідніх країн, як-от Малі та Буркіна-Фасо, після здобуття незалежності в 1960 році. На початок 1960-х років країна потребувала значної кількості мігрантів для роботи на кавових плантаціях і в діамантових копальнях. Проте, починаючи з 1978 року, Кот-д'Івуар

починає обмежувати імміграцію з сусідніх країн та проголошує міграційну політику «івуаризації». Політика івуаризації передбачала залучення міграційних потоків реіммігрантів івуарійського походження з інших країн світу [Charbit, 1994, с. 52–55].

У 1993 році разом зі смертю незмінного впродовж тридцяти трьох років президента Кот-д'Івуару у країні починається етнополітичний громадянський конфлікт, у якому питання мігрантів відіграло вагомий роль, оскільки боротьба за владу розгорнулася між етнічною групою, до якої належав перший президент, яка проживає у центральній частині країни, сповідує християнство і становить близько 42 % населення, та іншими етнічними групами, які живуть переважно на півночі, сповідують іслам і поповнюють свою кількість мігрантами з етнічно і культурно споріднених країн. Відтак близько 70 % іммігрантів у Кот-д'Івуарі зосереджені саме у цій частині країни [Konate, 2004, с. 37–39].

Міжетнічна боротьба за владу призвела до того, що з середини 1990-х років точаться суперечки стосовно того, хто має право голосу на виборах, на громадянство та на право називати себе «івуарійцем». Якщо до 1990-х років івуарійцями вважались всі громадяни країни, то тепер правляча етнічна група «акан» проголосила доктрину, згідно з якою івуарійцями можуть бути лише громадяни країни щонайменше в другому поколінні, за умови, що їхні батьки і вони самі не мають досвіду зміни громадянства. Ця доктрина спрямована проти мігрантської півночі Кот-д'Івуару загалом та проти кандидата у президенти, якого підтримувала ця частина [Konate, 2004, с. 32–39].

Після поразки на виборах 2000 року кандидата північних регіонів, політика дискримінації півночі продовжилась, що призвело до збройного конфлікту. Відтоді мусульман, що мають громадянство Кот-д'Івуару, вважають «внутрішніми ворогами», а іммігрантів – «зовнішніми ворогами», що спрямовано на продовження міграційної політики сегрегації мігрантів [Konate, 2004, с. 37–39, Ровенчак, 2015, с. 164–165].

До завершальної моделі міграційної політики адаптації мігрантів до приймаючого суспільства належить *політика культурного плюралізму або мультикультуралізму*. Мультикультуральна тенденція в міграційній політиці відображає нормативну реакцію органів влади на культурне розмаїття більшості сучасних розвинених країн. Ця політика передбачає затвердження на законодавчому рівні готовності держави до толерантного ставлення по відношенню до мігрантів, їхніх етнічних, мовних, релігійних, класових, побутових і поведінкових відмінностей від місцевого населення [Rudiger, 2003, с. 9; Ровенчак, 2015, с. 149].

Найвідомішими країнами, які сьогодні дотримуються *політики мультикультуралізму*, є Канада та Австралія. Сучасна міграційна політика мультикультуралізму Австралії визнає три основні категорії мігрантів: кваліфіковані трудові мігранти, члени сімей мігрантів та біженці. До середини 1950-х років у Австралії діяла політика асиміляції європейських мігрантів та сегрегації неєвропейських. Нове законодавство 1958 року поклало кінець доктрині «Білої Австралії» і започаткувало політику адаптації та інтеграції мігрантів, що передбачала визнання та урівноваження етнічних і расових відмінностей мігрантів. У 1973 році Австралія офіційно проголошує міграційну політику мультикультуралізму, основою якої стає держава як політична, неетнічна одиниця, де відбувається не лише підтримка етнічних меншин, а й реальне забезпечення їхніх конституційних та соціальних прав [Migration Act, 1958].

Визнання відмінностей і заохочення розмаїтості стали основою австралійської ідентичності. Міграційна політика мультикультуралізму Австралії вимагає, щоб «всі австралійці приймали базові принципи австралійського суспільства, а саме: конституцію та верховенство права, толерантність та рівність, парламентську демократію, свободу слова та віросповідання, гендерну рівноправність та англійську мову як державну» [Kivisto, 2003, с. 100–112; Lawson 2007, с. 174–175] .

Починаючи з 1999 року, в рамках програми «Життя в гармонії» 21 березня Австралія відзначає День гармонії, що передбачає заходи, спрямовані на пропаганду толерантності та заохочення культурної розмаїтості. З 2009 року ця програма еволюціонувала у програму «Австралійська розмаїтість», що має на меті поглиблення загальної обізнаності та заохочення самоосвіти і поширення інформації про культурну розмаїтість, етнокультурні особливості та історію меншин, з яких складається австралійське суспільство [Diverse Australia Program, 2009].

За індексом адаптаційної складової, міграційна політика Австралії класифікується МІРЕХ як політика «найсприятливішої комплексної інтеграції» (Додаток Б, 21), тобто приймає комплексний підхід до адаптації та інтеграції мігрантів, який повністю гарантує рівні права, можливості та безпеку для мігрантів та громадян [МІРЕХ 2020, Australia].

Порівняно з 2014 роком Австралія погіршила свою позицію в рейтингу МІРЕХ на 4 пункти, ввівши структурні перешкоди для доступу мігрантів до ринку праці та на шляху до постійного місця проживання. З 2016 року багато тимчасових мешканців не мають права на постійне проживання після менше ніж 5 років легального проживання в Австралії: шлях до постійного проживання подовжено та/або обмежено для різних категорій тимчасових мешканців у різних сферах захисту, сім'ї та роботи [МІРЕХ 2020, Australia].

Незважаючи на позитивні сторони політики мультикультуралізму, ця модель міграційної політики часто піддається критиці з огляду на те, що мультикультуралізм ставить під загрозу існування та поширення унікальності культури приймаючого суспільства. Поширення культурного та релігійного розмаїття, підтримання відмінностей культурно-побутових практик зумовлює роздробленість суспільства та перешкоджає формуванню єдиної національної ідентичності [Barry, с. 307–313; Lawson, 2007, с. 174–175].

У межах предметного поля нашого дослідження країною імміграції сучасних українських мігрантів виступає Ізраїль. Вітчизняні теоретичні розвідки позиціонують Ізраїль як країну, що проводить міграційну політику асиміляції [Ровенчак, 2015, с. 166; Малиновська, 2018, с. 263]. Офіційний рейтинг міжнародних досліджень індексу адаптаційної складової міграційної політики країн (MIPEX) відносить Ізраїль до категорії країн «сприятливої комплексної інтеграції мігрантів», тобто застосовує комплексний підхід до адаптації та інтеграції мігрантів до приймаючого суспільства (Додаток Б, 17) [Solano, 2020, с. 10–11]. За більш докладним аналізом даних MIPEX та ізраїльських теоретичних та емпіричних розвідок, релевантних до тематики дослідження, це твердження є не зовсім правильним.

Державні постанови та закони Ізраїлю, що підпадають під визначення міграційної політики асиміляції, стосуються лише етнічних і релігійних мігрантів-юдеїв, тоді як приховують експліцитну та імпліцитну дискримінацію мігрантів інших етнічних груп, які проживають у країні, як-от ізраїльських мусульман, ізраїльтян-неюдеїв, мігрантів-неюдеїв та біженців-неюдеїв. Ізраїль не надає цілеспрямованої підтримки мігрантам-неюдеям та не заохочує громадськість сприймати мігрантів-неюдеїв як собі рівних та потенційних громадян [MIPEX 2020, Israel; Harpaz 2018, с. 8–9].

За шкалою інтеграції MIPEX Ізраїль отримує 49 балів із 100 у трьох адаптаційних вимірах: рівності громадянських прав, рівних соціальних можливостей та безпеки майбутнього щодо статусу свого перебування на тривалий термін. Інші країни рейтингу MIPEX з 49-бальним і навіть вищим рейтингом відносять до категорії «напівсприятливої адаптації» або «рівність лише на папері», тобто роблять мінімум у всіх трьох адаптаційних вимірах, оскільки їхня міграційна політика лише наполовину відповідає вимогам надання мігрантам рівних прав, можливостей і безпечного майбутнього [Solano, 2020, с. 10]. Відтак впливає необхідність концептуалізації міграційної політики Ізраїлю та подальшої розвідки

адаптаційних складових міграційної політики Ізраїлю по відношенню до мігрантів загалом та мігрантів з України в Ізраїлі зокрема, про що докладніше йдеться в підрозділі 3.1 «Міграційна політика Ізраїлю стосовно різних етнічних категорій мігрантів з України з 1991 до 2024 року».

Як висновок, зазначимо, що провідні зарубіжні та вітчизняні дослідники міграційних процесів розглядають міграційну політику як свідомий і цілеспрямований вплив не лише на міграційні процеси з метою формування бажаної інтенсивності та складу міграційних потоків, а й на сприяння чи гальмування адаптації мігрантів до приймаючого суспільства.

Міжнародними організаціями з питань адаптації мігрантів розроблені класифікації міграційної політики адаптації та інтеграції, які визначають рівень адаптаційної складової міграційної політики країн у найважливіших сферах соціального життя мігрантів. Сучасними дослідниками запропонований ряд класифікацій міграційних політик, серед яких найпоширенішою є класифікація С. Каслза, до якої належать:

- 1) міграційна політика асиміляції;
- 2) політика диференційного включення та виключення;
- 3) міграційна політика сегрегації;
- 4) міграційна політика мультикультуралізму.

За умов міграційної політики асиміляції роль держави полягає у створенні сприятливих інституційних умов індивідуальної та групової адаптації, трансформації культури і більшості цінностей через обов'язкове використання домінуючої в суспільстві мови, культурних практик та отримання обов'язкової місцевої освіти, особливо для другого покоління мігрантів.

Політика диференційного включення / виключення передбачає наявність обмежувальних міграційних законів щодо обсягів міграційних потоків і надання мігрантам і їхнім нащадкам громадянства приймаючої країни. Залежно від ступеня та важливості сфер включення / виключення, мігрантам надається можливість бути включеними до одних сфер

суспільного життя та виключеними з інших за етнічними, класовими, професійними та іншими ознаками.

Міграційна політика сегрегації (або повного виключення) характеризується «закритими кордонами» та сегрегацією за етнічними, расовими, класовими та іншими ознаками тих мігрантів, яким вдається потрапити до країни. За таких умов країна-реципієнт обмежує права мігрантів, створює перешкоди для їхнього доступу в будь-які сфери соціокультурного життя.

За умов міграційної політики мультикультуралізму державні інституції стають на захист культурних особливостей мігрантських груп та етнічних меншин країни, забезпечують рівність прав і можливостей, впровадження антидискримінаційного законодавства та входження представників мігрантських спільнот у всі сфери життя держави та місцевого населення за одночасного збереження етнічних особливостей мігрантів та їх культури.

Теоретично саме мультикультуральна модель міграційної політики є найбільш сприятливою для адаптації мігрантів до іншокультурного середовища, однак на практиці всі моделі міграційної політики, окрім міграційної політики сегрегації, відносно рівною мірою впроваджуються різними країнами світу, відповідно до своїх етнонаціональних, соціокультурних, демографічних, економічних та інших державних інтересів, що потребує детального вивчення локальних факторів становлення тієї чи іншої міграційної політики як одного з основних факторів впливу на адаптацію мігрантів до приймаючого суспільства. Однак на практиці лише незначна кількість країн підтримує цілі міграційної політики мультикультуралізму. Інші країни дотримуються ідеї про те, що поширення культурного та релігійного розмаїття, підтримання відмінностей культурно-побутових практик різних етносів у територіальних рамках однієї національної одиниці може призвести до

роздробленості суспільства країни імміграції та перешкодити формуванню єдиної етнонаціональної ідентичності її громадян.

Відтак усі стратегії міграційної політики більшою чи меншою мірою рівномірно присутні на міграційній мапі світу, за винятком міграційної політики сегрегації або повного виключення, що є рідкісною на сьогодні.

У межах предметного поля нашого дослідження вітчизняні та зарубіжні теоретичні розвідки позиціонують Ізраїль як країну, що проводить міграційну політику асиміляції та застосовує комплексний підхід до адаптації та інтеграції мігрантів до приймаючого суспільства. За більш докладним аналізом ізраїльських теоретичних та емпіричних розвідок державні ініціативи та закони Ізраїлю, що підпадають під визначення міграційної політики асиміляції, стосуються лише етнічних та релігійних мігрантів-юдеїв, тоді як приховують експліцитну та імпліцитну дискримінацію мігрантів інших етнічних груп, які проживають у країні, включаючи українських мігрантів-неюдеїв, що спонукає до необхідності подальшої розвідки адаптаційних складових міграційної політики Ізраїлю по відношенню до мігрантів загалом і мігрантів з України в Ізраїлі зокрема, про що докладніше йдеться в підрозділі 3.1 «Міграційна політика Ізраїлю стосовно різних етнічних категорій мігрантів з України з 1991 до 2024 року».

Висновки до розділу 2

Соціологічні дослідження адаптації мігрантів мають більш ніж столітню історію, починаючи від Чиказької соціологічної школи до сучасності. На сьогодні накопичено значний обсяг теоретичних та емпіричних досліджень у сфері адаптації мігрантів до іншокультурного середовища. Особливе місце серед актуальних проблем міграційної тематики посідає питання динаміки процесу адаптації мігрантів у нових умовах існування, що є багаторівневим механізмом у рамках міжкультурних взаємодій. У розділі розглядається науковий дискурс щодо

основних етапів перебігу адаптаційного процесу та головних мікро- та макрорівневих факторів впливу на успішність адаптації мігрантів, розкриваються соціологічні поняття «кривої адаптації», «культурного шоку» та «медового місяця адаптації».

Головна теза теоретичних та емпіричних досліджень щодо етапів адаптаційного процесу демонструє їх хвилеподібну динаміку впродовж тривалого періоду часу. Ідеальний тип адаптаційної динаміки представлений у концепціях «кривої адаптації», що налічує певну кількість етапів адаптаційного процесу. Науковці виділяють три основних етапи адаптації, кожен з яких позначений низкою характерних адаптаційних ознак, що не є сталими впродовж періоду проходження етапу адаптації, однак мають певну тенденцію для переходу до наступного етапу.

Перший етап адаптації характеризується позитивним настроєм мігрантів щодо їхніх адаптаційних намірів і можливостей у формі достатнього людського капіталу та сприятливої міграційної політики, необхідних для успішної адаптації до нового соціального та культурного середовища приймаючого суспільства, що в науковому дискурсі отримав назву «медового місяця адаптації».

Другому етапу відповідає період, що в науковій літературі окреслений у рамках поняття «культурного шоку» – соціальної невизначеності мігрантів унаслідок невідповідності між соціокультурними особливостями власної і приймаючої спільноти, невизначеності щодо питання зміни чи збереження національної та соціокультурної ідентичності, складнощів сприйняття та засвоєння соціального порядку та елементів культури країни імміграції.

Третій етап адаптації стосується варіативності наслідків і результатів адаптаційного процесу. Перший можливий результат процесу адаптації передбачає успішну соціальну адаптацію мігрантів до нового соціального середовища, збалансовану міжкультурну орієнтацію, успішне сприйняття та засвоєння культурних елементів приймаючої спільноти, високий рівень

залученості до соціального життя та культурно-побутових практик приймаючої спільноти, подолання мовних і психологічних бар'єрів під час міжкультурних контактів. Навпаки, другим можливим результатом адаптації передбачає неуспішність адаптації мігрантів до приймаючого середовища в формі неприйняття та нерозуміння культурних знаків і кодів приймаючого суспільства, низький рівень соціокультурної залученості мігрантів до приймаючої спільноти, небажання підтримувати міжкультурні, міжетнічні, міжнаціональні контакти.

Концептуалізація «кривих адаптації» як схематичного зображення динаміки адаптаційного процесу представлена рядом зарубіжних авторів, таких як Калерво Оберг, Свер Лісгаард, Джейн і Джон Гуллахорни, Пітер Адлер, Том Дж. Льюїс і Роберт Е. Юнгман, Роберт Кольз і Стівен Райнсмїт.

На основі аналізу релевантної літератури щодо успішності адаптації мігрантів до іншокультурного середовища з'ясовано, що кожен етап адаптаційного процесу може проходити з різним ступенем тяжкості та тривалості для мігрантів, залежно від ряду мікро- та макрорівневих факторів.

Мікрорівневі фактори виражені в наявності або відсутності необхідного людського (соціального, економічного та культурного) капіталу мігрантів, які визначають можливу зміну когнітивних і поведінкових настанов мігрантів, пов'язаних з країною еміграції, а також часу перебування в країні міграції, становленню реалістичних адаптаційних цілей самими мігрантами, рівню соціальної інклюзії мігрантів, ступеня схильності мігрантів до самоорганізації в нових умовах існування та наявністю попереднього досвіду міграції.

До основних макрорівневих факторів відносять соціокультурні та економічні умови приймаючого середовища, рівень відкритості соціальних структур у приймаючому суспільстві, ставлення до мігрантів місцевої громадськості, які визначають рівень інституційного та громадського сприяння адаптації мігрантам в умовах приймаючого суспільства.

Одним із таких макрорівневих факторів, що несе на собі одне з найбільших адаптаційних навантажень, є міграційна політика країни імміграції як свідомий і цілеспрямований державний вплив на сприяння або гальмування адаптації мігрантів до приймаючого суспільства.

Аналітична класифікація країн імміграції за адаптаційними складовими міграційної політики в найважливіших сферах соціального життя мігрантів дає можливість зіставити особливості міграційних політик країн імміграції із можливостями та перешкодами на шляху до успішної адаптації мігрантів до приймаючих суспільств. Міграційна політика кожної країни імміграції має чіткий набір складових стосовно трьох вимірів:

- рівності громадянських прав мігрантів по відношенню до прав громадяни країни (рівні права на працю, навчання, охорону здоров'я, недискримінація);

- рівних соціальних можливостей (наприклад, цільова державна підтримка у сфері освіти, охорони здоров'я та участі в політичному житті країни);

- безпеки майбутнього щодо можливостей оселитися на тривалий термін і почуватися в безпеці щодо свого статусу мігранта чи майбутнього громадянина (законодавчі акти щодо возз'єднання сім'ї, постійного проживання та доступу до отримання громадянства).

Найпоширенішою класифікацією типів міграційних політик залежно від їхніх адаптаційних складових є класифікація С. Каслза, до якої віднесені чотири основних типи міграційних політик:

- міграційна політика асиміляції;
- політика диференційного включення та виключення;
- міграційна політика сегрегації або повного виключення;
- міграційна політика мультикультуралізму.

Відповідно до кожного типу міграційної політики уряди приймаючих суспільств країн імміграції впроваджують законодавчі акти та заходи щодо

адаптації мігрантів, що визначає вектор міграційної політики країни на міжнародній міграційній мапі.

За умов міграційної політики асиміляції держава створює інституційні умови сприятливої індивідуальної та групової адаптації, спрямованої на асиміляцію мігрантів з місцевим приймаючим суспільством через обов'язкове використання домінуючої в суспільстві мови, культурно-побутових практик і соціальних норм, отримання обов'язкової місцевої освіти.

Політика диференційного включення / виключення передбачає наявність обмежувальних міграційних законів щодо обсягів міграційних потоків і надання мігрантам і їхнім нащадкам громадянства приймаючої країни. Залежно від ступеня та важливості сфер включення / виключення мігрантам надається можливість адаптуватись і бути включеними лише до певних сфер суспільного та культурного життя країни за етнічними, класовими, професійними чи іншими ознаками.

Міграційна політика сегрегації або повного виключення характеризується «закритими кордонами» та сегрегацією за етнічними, расовими, класовими та іншими ознаками тих мігрантів, яким вдається потрапити до країни. За таких умов країна-реципієнт обмежує права мігрантів, створює інституційні перешкоди для їхньої успішної адаптації до приймаючого суспільства та доступу у будь-які сфери соціокультурного життя.

За умов міграційної політики мультикультуралізму державні інституції стають на захист культурних особливостей мігрантських груп та етнічних меншин країни, забезпечують рівність прав і адаптаційних можливостей для мігрантів, впровадження антидискримінаційного законодавства та входження мігрантських спільнот у всі сфери життя держави та місцевого населення за одночасного збереження етнічних особливостей мігрантів та їхньої культури.

У теоретичних та емпіричних розвідках знаходимо підтвердження того, що перебіг і результат процесу адаптації мігрантів часто залежать саме від державних заходів, спрямованих на стимулювання або гальмування успішної адаптації мігрантів. До таких заходів відносять:

1) державні заходи, спрямовані на забезпечення прав мігрантів на об'єднання сім'ї, можливість отримання громадянства та дозволу на постійне проживання, антидискримінаційні закони;

2) державні заходи, спрямовані на соціальне включення, такі як забезпечення доступу до ринку праці, освітніх закладів, охорони здоров'я, можливості мати якісне житло в етнічно змішаних районах;

3) заходи місцевих органів влади, спрямовані на участь мігрантів у громадському та політичному житті місцевої громади;

4) державні заходи, спрямовані на підвищення рівня обізнаності місцевого населення щодо позитивних наслідків присутності мігрантів у країні імміграції.

Усі типи міграційної політики більшою чи меншою мірою рівномірно присутні на міграційній мапі світу, за винятком міграційної політики сегрегації або повного виключення, що є рідкісною на сьогодні.

У межах предметного поля нашого дослідження вітчизняні та зарубіжні теоретичні розвідки позиціонують Ізраїль як країну, що проводить міграційну політику асиміляції та застосовує комплексний підхід до адаптації та інтеграції мігрантів до приймаючого суспільства. За більш детальним аналізом ізраїльських теоретичних та емпіричних розвідок державні ініціативи та закони Ізраїлю, що підпадають під визначення міграційної політики асиміляції, стосуються лише етнічних і релігійних мігрантів-юдеїв, тоді як приховують експліцитну та імпліцитну дискримінацію мігрантів інших етнічних груп, які проживають у країні, включаючи українських мігрантів-неюдеїв.

З огляду на це актуалізується необхідність дослідження адаптаційних складових міграційної політики Ізраїлю по відношенню до мігрантів

загалом і мігрантів з України в Ізраїлі зокрема, про що докладніше йтиметься в підрозділі 3.1 «Міграційна політика Ізраїлю стосовно різних етнічних категорій мігрантів з України з 1991 до 2024 року».

Основні положення другого розділу дисертаційної роботи висвітлені в таких публікаціях здобувачки: [Плющ, 2021; Pliushch, 2019; Pliushch, 2020; Pliushch, 2022].

РОЗДІЛ 3.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ СУЧАСНИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ В ІЗРАЇЛІ

3.1. Міграційна політика Ізраїлю стосовно різних етнічних категорій мігрантів з України з 1991 до 2024 року

З дня свого заснування 1948 року Ізраїль стає «країною діаспори» або етнічної міграції, що повертається на свою історичну батьківщину. Центральне значення ідеї міграції як повернення діаспори набуло вираження в державних репатріаційних програмах на основі двох законів: Закону про повернення етнічних юдеїв та їхніх нащадків на свою історичну батьківщину 1950 року (із поправками 1954 р. та 1970 р. щодо членів юдейських сімей, що не є етнічними юдеями); та Закону про громадянство 1952 року [Segal, 2009, с. 378–379; Law of return, 1970].

Ці закони створили правову базу, що юридично закріплює право на отримання громадянства та державні пільги лише для категорій мігрантів-юдеїв. Для визначення статусу мігрантів-юдеїв та їхніх нащадків країна спиралася виключно на *jus sanguinis* – «закон крові» за юдейською релігійною традицією. Згідно з *jus sanguinis* юдейська етнічність передається по крові одного з батьків, а саме – матері [Segal, 2009, с. 378–379; Law of return, 1970].

Так, до кінця 1960-х років більшість мігрантів, які прибували в Ізраїль з територій колишнього СРСР, включаючи Україну, мали юдейське походження за юдейським релігійним визначенням. Однак на початку 1970-х років демографічний профіль прибуваючих мігрантів зрушився в бік «мігрантів-неюдеїв», які протягом довгого періоду часу створювали сім'ї з представниками інших етнічних груп і не підпадали під релігійні критерії *jus sanguinis* [Horowitz, 2005, с.118].

У 1970 році керівництво країни вносить поправку до Закону про повернення, намагаючись вирішити проблему радянських мігрантів.

Поправка до Закону про повернення є чинною до сьогодні й поширює право на ізраїльське громадянство та державні пільги на нащадків юдеїв, їхні нуклеарні сім'ї, дітей, онуків, а також подружжя цих дітей і онуків, навіть якщо вони не є юдеями [Horowitz, 2005, с.118, Lav, 2009, с. 4; Law of return, 1970].

Після розпаду Радянського Союзу неочікувана для Ізраїлю кількість мігрантів починає прибувати до країни з колишніх радянських республік. Країна з 4,5 мільйона жителів на початку 1990-х років прийняла майже 1,1 мільйона мігрантів з колишнього Радянського Союзу між 1990 і 2019 роками, збільшивши своє населення за останні 30 років на 25 %, 45 % з яких прибуло лише за 1991 рік [Immigration to Israel 1948–2017, 2018; Immigration and Naturalization, 2022].

За статистичними даними, протягом 1990-х років демографічна база етнічної міграції до Ізраїлю вичерпується на користь нерелігійних (світських) юдеїв. Серед загальної кількості мігрантів до Ізраїлю в 1989 році частка юдеїв становила 96 %, до 2006 року вона знизилась до 46 %, а у 2019-му становила лише 41 %. Більшість мігрантів з колишнього Радянського Союзу, які прибули на початку 1990-х років, не були юдеями за визначенням юдейської релігійної традиції [Immigration and Naturalization, 2022; Sharon, 2019].

У період з 1990-х до 2000-х серед мігрантів з України в Ізраїль вирішальними стають не етнокультурні, а соціально-економічні мотиви навіть у випадку виїзду за репатріаційними програмами мігрантів-юдеїв. Серед юдеїв, які планували емігрувати з України протягом 1990-х років, частка економічно вмотивованих зросла з 52 % у 1989 році до 59 % у 2006-му, тоді як тих, хто керувався етнокультурними мотивами, зменшилася з 31 % у 1990 році до 21 % у 2006-му [Шульга, 2001, с. 72].

Як результат, міграція 1990-х років уперше включає дедалі більше мігрантів, які не є юдеями за юдейським релігійним законом, але які прибули згідно з поправкою 1970 року до Закону про повернення,

створивши нову категорію «нерелігійних олім», або «світських юдеїв», які з 1995 року в офіційній статистиці отримують позначення «інші», щоб відрізнити їх від етнічних юдеїв за юдейським релігійним законом і від корінного неюдейського населення мусульман [Raijman, 2020].

За даними Центрального бюро статистики Ізраїлю, у період з 1995 до 2019 року частка «інших» зростає з 1,5 % загальної кількості населення в 1995 році до 4,6 % у 2018 році, зменшивши частку юдеїв з 80,6 % до 74,5 % [Immigration to Israel 1948–2017, 2018; Raijman, 2020].

Світських українських юдеїв, які прибувають за репатріаційними програмами відповідно до поправки Закону про повернення, держава заохочує прийняти юдаїзм. Проте лише 5 % мігрантів з усього колишнього Радянського Союзу прийняли юдаїзм станом на 2017 рік [Raijman, 2020].

Також на початку 1990-х років у Ізраїлі з'являється нова категорія мігрантів неюдейського походження – трудові мігранти-неюдеї. З метою замінити значну кількість місцевих робітників мусульман на території Ізраїлю, мігранти-неюдеї і немусульмани були офіційно запрошені на «тимчасові роботи» в трьох основних економічних галузях: сільське господарство, будівництво та домашній догляд і становили близько 30 % від щорічної квоти всіх мігрантів [Raijman, 2016, с. 3–6].

Однак офіційні дані не відображають реальної кількості трудових мігрантів у Ізраїлі. Багато трудових мігрантів, які прибувають із дозволом на роботу, залишають своїх законних роботодавців і працюють без дозволу або не від'їжджають з країни після закінчення контракту, таким чином нелегально продовжують проживати в Ізраїлі. За оцінками експертів, у секторі домашнього догляду нелегально працюють близько 17 % мігрантів-неюдеїв, 7 % – у сільському господарстві та 5 % – на будівництві [Kav LaOved, 2020].

У випадку українських трудових мігрантів-неюдеїв близько 10 % в'їжджають у країну за туристичною візою до 2011 року та без візи з початку запровадження безвізового режиму між Україною та Ізраїлем

9 лютого 2011 року, що забороняє їм працювати та продовжувати перебування довше зазначеного туристичного терміну [Immigration to Israel 2020, 2021].

Станом на 2019 рік понад 50 % мігрантів з України до Ізраїлю були неюдеями, юдеями – лише 16 % (порівняно з 57 % мігрантів-юдеїв у 1995 р., 30 % – у 1999 р., 16,6 % – у 2004 р.) [Малиновська, 2018, с. 364; Immigration to Israel 2020, 2021].

Унаслідок російської збройної агресії, яка спустошила східну частину України у 2014 році та з повномасштабним військовим вторгненням 24 лютого 2022 року, Ізраїль стикається з новою хвилею мігрантів-неюдеїв з України, а саме – біженців. У 2014 році понад 5 тисяч українських мігрантів переважно зі сходу України переїхали до Ізраїлю в пошуках притулку. Ця хвиля міграції склала двохсотвідсоткове збільшення мігрантів з України порівняно з кількістю українських мігрантів у Ізраїлі за 2013 рік [Rosen, 2022; Immigration to Israel 2018, с. 3].

Отже, на сьогодні в Ізраїлі налічується дві категорії українських мігрантів:

1. Українські мігранти-юдеї, до яких належать: українські етнічні мігранти-юдеї згідно з юдейським релігійним законом та українські «інші» світські мігранти-юдеї, які прибувають під егідою поправки до Закону про повернення 1970 року.

2. Українські мігранти-неюдеї, а саме: українські трудові мігранти-неюдеї; напівлегальні українські мігранти-неюдеї, які прибувають до країни як туристи і залишаються працювати нелегально на тривалий термін перебування; та українські мігранти-неюдеї шукачі притулку.

Міграційна політика щодо перелічених категорій мігрантів з України в Ізраїлі варіюється та змінюється протягом тривалого періоду часу. Міністерство алії та інтеграції – державний орган, що займається розробкою програм адаптації мігрантів до прибуваючого населення, визначає три основні міграційні політики щодо мігрантів з України в Ізраїлі:

– політика асиміляції стосовно категорії українських етнічних мігрантів-юдеїв, а також їхніх неюдейських членів родин, сімей та нащадків;

– політика диференційного включення по відношенню до українських мігрантів-неюдеїв: трудових мігрантів, напівлегальних мігрантів-неюдеїв та дітей-неюдеїв, народжених на території Ізраїлю;

– політика сегрегації (або повного виключення) щодо біженців-неюдеїв.

Розглянемо державні акти, програми та заходи щодо адаптації мігрантів з України в Ізраїлі з моменту становлення незалежної України в рамках цих трьох векторів міграційної політики Ізраїлю.

Міграційна політика асиміляції українських мігрантів-юдеїв

З моменту утворення Держави Ізраїль її уряд проголошує та впроваджує міграційну політику асиміляції для мігрантів-юдеїв з усіх країн світу. Це стало поштовхом для затвердження трьох основних державних програм, спрямованих на адаптацію мігрантів-юдеїв: програма адаптації через абсорбційні центри, програма «прямої абсорбції» та програма «кошика абсорбції», що відзначаються наявністю державних пільг і привілеїв, як-от державна фінансова допомога, забезпечення мігрантів-юдеїв безкоштовним навчанням, пільговим або безоплатним соціальним житлом [Segal, 2009, с. 378–379].

У рамках програми адаптації через «абсорбційні центри» держава забезпечує українських мігрантів-юдеїв безкоштовним соціальним житлом, безкоштовним навчанням або підвищенням кваліфікації, з подальшим працевлаштуванням, доступом до участі в політичному житті країни, автоматичним наданням громадянства. Обов'язковою вимогою для українських мігрантів-юдеїв є проходження програми культурної адаптації в спеціалізованих культурних центрах «ульпан», основою яких є вивчення івриту та знайомство з культурно-побутовими практиками юдейської спільноти [Keren, 2022].

До «абсорбційних центрів» належать громадські комуни – «кібуци» («кібуц» – на івриті «спільнота»), де українські мігранти-юдеї та українські світські юдеї можуть безкоштовно жити і працювати на засадах суспільного договору. Сукупний дохід, отриманий громадою та її членами, потрапляє в загальний фонд громади, заснований на егалітарних принципах «спільного блага» та розподіляється рівномірно між її членами, що дає матеріальну та соціальну підтримку українським мігрантам-юдеям з перших днів свого перебування в країні [Keren, 2022].

Перші кібуци на території сучасного Ізраїлю являли собою добровільно об'єднані спільноти, що сповідували принципи соціалізму та сіонізму (юдейського національного руху за створення юдейської держави). Традиційно кібуци базувалися на сільському господарстві, однак сьогодні сільське господарство частково витіснене промисловими та високотехнологічними галузями економіки [Goldenberg, 1972, с. 227]. Станом на 2022 рік у Ізраїлі налічується понад 270 кібуців з населенням більше 130 тисяч людей, на які припадає близько 10 % промислового виробництва Ізраїлю, і 40 % загального сільськогосподарського виробництва Ізраїлю. За релігійною належністю близько 250 кібуців є нерелігійними громадами, і лише 16 – релігійними [Keren, 2022].

У період масової міграції з колишнього Радянського Союзу з 1990 по 1995 роки Ізраїль започатковує програму адаптації світських і релігійних мігрантів-юдеїв – програму «прямої абсорбції». Відповідно до цієї програми передбачається забезпечення мігрантів-юдеїв з України безкоштовним соціальним житлом або пільговими кредитами на іпотеку, безкоштовним професійним навчанням і разовою фінансовою допомогою з боку держави в розмірі до 10 тисяч доларів США (залежно від кількості членів сім'ї), тоді як організацією процесу адаптації до приймаючого суспільства має займатись або сам мігрант, або його родичі чи знайомі, які вже проживають у Ізраїлі.

Проте наприкінці 1990-х років Уряд Ізраїлю виступає за зменшення пільг для світських мігрантів-юдеїв на користь ринкової конкуренції. Провідні економісти виступили проти цього кроку через складність прийому і адаптації такої великої кількості мігрантів, особливо тієї, що має високі показники людського капіталу і низькі показники культурної належності до юдаїзму. Деякі з них виступали за вибіркові пільги в галузі професійного навчання та робочої мобільності. Ідеологія вільного ринку була реалізована за допомогою механізму «кошика абсорбції» як пакета послуг, пільг і прав, якими мігранти-юдеї можуть користуватись за своїм власним бажанням [Spivak, 1991, с. 325–326].

Світські мігранти-юдеї, що прибули з України в 1990-х роках, отримували «кошик абсорбції» у вигляді готівки та послуг і мали змогу обирати між різними стратегіями адаптації за підтримки держави. «Кошик абсорбції» включав одноразову грошову допомогу в розмірі приблизно 10 тисяч доларів США, житлові субсидії, мовні курси, програми перепідготовки, звільнення від податків та безкоштовну академічну освіту. Мігранти-юдеї могли вибирати, де жити, чи купувати квартиру, чи орендувати її, коли і де знайти себе на ринку праці [Semyonov, 2012, с. 161].

Отже, проголошена міграційна політика асиміляції щодо мігрантів-юдеїв передусім спрямована на заохочення етнічної міграції до ізраїльської держави. Урядові репатріаційні програми надають значну соціальну та економічну підтримку спільноті мігрантів-юдеїв з метою успішної інтеграції в ізраїльське суспільство тих мігрантів, які прибувають відповідно до Закону про повернення та поправки до Закону 1970 року.

Міграційна політика щодо українських мігрантів-неюдеїв

Міграційна політика стосовно українських мігрантів-неюдеїв істотно відрізняється від асиміляційної політики українських мігрантів-юдеїв та має два вектори: *«диференційного включення»* та *«сегрегації»*.

Міграційна політика «диференційного включення» передбачає наявність обмежувальних заходів щодо обсягів міграційних потоків певних

категорій мігрантів, можливості бути включеними до обмежених сфер суспільного життя, як-от до ринку праці та інституту освіти, за етнічними, класовими та іншими ознаками [Rudiger, 2003, с. 8]. Політика диференційного включення Ізраїлю стосується таких категорій українських мігрантів-неюдеїв: українських трудових мігрантів; українських напівлегальних мігрантів, що прибули в країну за туристичною візою без дозволу на роботу, але працюють в Ізраїлі; членів сімей трудових та напівлегальних мігрантів-неюдеїв, а також дітей, що були народжені під час перебування українських мігрантів-неюдеїв на території Ізраїлю.

Трудова міграція українських мігрантів-неюдеїв є найбільшою за кількістю в'їзду українських мігрантів-неюдеїв на територію Ізраїлю. Цей тип міграції базується на контрактній основі максимального строку на 1 рік, з правом подовження контракту, але без прав на постійне проживання поза визначеним контрактним строком, отримання громадянства, возз'єднання сім'ї на час перебування в Ізраїлі навіть у межах контрактного терміну, чи в'їзду до Ізраїлю разом зі своїм подружжям або будь-якими іншими родичами першого ступеня. Щоб запобігти подовженню проживання на території Ізраїлю, уряд не дозволяє іноземним трудовим мігрантам-неюдеям працювати в країні більше 5 років, крім трудових мігрантів-неюдеїв у сфері догляду за літніми людьми [Ellman, 2003, с. 12–14, *Foreign workers' handbook*, 2021; Raijman, 2012, с. 19–21].

Держава не дозволяє подовження перебування на території Ізраїлю без чинного чи подовженого дозволу на роботу, навіть якщо мігрант вирішить звільнитись з поточної роботи та шукати іншу. Одним з основних результатів такої системи є те, що легально найняті українські трудові мігранти, які бажають залишити своїх роботодавців, автоматично стають «нелегальними» [Ellman, 2003, с. 14; *Foreign workers' rights*, 2022, с. 11–12; *Foreign workers statistics*, 2022].

Трудові мігранти не мають права на медичне обслуговування в державних клініках Kupat Holim Meuchedet, оскільки не є резидентами

країни. Їхні дозволи на роботу дають їм право лише до обмежених державних медичних послуг. Міністерство охорони здоров'я має право індивідуально розширювати коло медичних послуг для трудових мігрантів, однак, за результатами емпіричних досліджень Міжнародної федерації прав людини, де-факто спрощує цю інформацію [Ellman, 2003, с. 31].

Лише після інтенсивного лобіювання лікарів за права людини в Ізраїлі та інших неурядових організацій, деякі медичні послуги стали доступними для трудових мігрантів та їхніх дітей у державних клініках Kupat Holim Meuchedet [Ellman, 2003, с. 31; Raijman, 2012, с. 20–21].

Другий вектор державної міграційної політики щодо українських мігрантів-неюдеїв стосується *міграційної політики «сегрегації» або «повного виключення»* та проводиться по відношенню до українських біженців-неюдеїв. Цей вектор міграційної політики передбачає проведення заходів «закритих кордонів» і сегрегації за етнічними, расовими та іншими ознаками. За таких умов країна-реципієнт обмежує права мігрантів, створює перешкоди для їхнього доступу в різні сфери соціокультурного життя, включаючи медичне обслуговування та ринок праці [Ровенчак, 2015, с. 149].

Правовою основою, на якій Ізраїль визначає свою політику щодо біженців з України з 2014 року та з 2022 року, є Закон про боротьбу з нелегальною міграцією 1954 року [Law for Prevention, 1954; Kav LaOved Policy Brief, 2022]. Відповідно до цього закону будь-яка особа, яка в'їжджає на територію Ізраїлю нелегально, включаючи біженців-неюдеїв з країн з безвізовим режимом (як Україна) або за туристичною візою, визначається як «нелегальний мігрант» та може бути затриманий терміном до 60 днів, відповідно до пункту «про відмову у співпраці», якщо їхнє громадянство оскаржується Міністерством внутрішніх справ або через їхнє небажання чи неможливість повернутись до країни походження [Law for Prevention, 1954; Detention of Asylum Seekers in Israel, 2022, с. 9–11].

Затримання переглядається Трибуналом з перегляду міграційних затримань протягом 96 годин, а потім – кожні 30 днів. Утримання під вартою понад 60-денний термін дозволяється, якщо звільнення може завдати шкоди громадському здоров'ю, порядку чи безпеці держави, або якщо затриманий не співпрацює з процедурою депортації з країни [Raijman, 2020; Detention of Asylum Seekers in Israel, 2022, с. 9–11].

Період утримання під вартою спочатку мав термін трирічного ув'язнення, пізніше був скорочений до одного року ув'язнення та, зрештою, ці терміни утримання шукачів притулку були визнані неконституційними та скасовані Верховним судом Ізраїлю 2013 року. Відтоді термін тримання під вартою було скорочено до нинішнього – двох місяців на таких підставах, як неподовження візи вчасно або порушення географічних кордонів. Закон дозволяє дострокове умовне звільнення шукача притулку на обмежених підставах, таких як стан здоров'я, особливі гуманітарні причини або якщо затриманий є дитиною без супроводу [Law for Prevention, 1954; Detention of Asylum Seekers in Israel, 2022, с. 9].

У 2012, 2013 і 2014 роках уряд намагався внести декілька поправок до Закону, які дозволили б державі утримувати біженців-неюдеїв під адміністративним арештом без суду чи навіть обвинувачення. Однак Верховний суд Ізраїлю скасував ці поправки «через порушення конституційних прав на свободу та людську гідність, на які має право кожна особа згідно з ізраїльським законодавством» [Raijman, 2020].

На рівні захисту здоров'я шукачам притулку відмовляють у державному медичному обслуговуванні, за винятком невідкладної допомоги. Вони не мають права працювати в Ізраїлі. Тим не менш, не існує заходів проти роботодавців, що наймають біженців на роботу. Тому де-факто багато нелегалізованих біженців-неюдеїв працюють у Ізраїлі в готелях, ресторанах і приватних домогосподарствах до того моменту, доки не будуть заарештовані чи депортовані. Більше того, роботодавці зобов'язані відраховувати 36 % від заробітної плати біженців-неюдеїв та

вносити їх на окремий рахунок. Ці кошти виплачуються лише після виїзду біженця з Ізраїлю, що фактично зменшує дохід біженців та ще більше погіршує їхній ненадійний статус в ізраїльському суспільстві [Raïjman, 2020].

Попри те, що Ізраїль підписав Конвенцію про статус біженців 1951 року та Протокол 1967 року, а також є членом Виконавчого комітету Верховного комісаріату ООН у справах біженців (УВКБ ООН), де-факто держава не готова до надання притулку біженцям-неюдеям на території своєї країни.

Оскільки перспективи регулярного оформлення їхнього статусу безрезультатні, відбулося різке зниження кількості біженців, які проживають у країні: з 52 961 у 2013 році до 33 627 на кінець 2018 року. Приблизно 12 700 шукачів притулку виїхали за програмою добровільної депортації у 2015 році та багато інших отримали офіційний статус біженця в таких країнах, як Канада, Швеція, Нідерланди та Сполучені Штати [Immigration to Israel 1948–2017, 2018].

У 2018 році була розпочата кампанія примусової депортації біженців-неюдеїв, яку не підтримало громадянське суспільство. У відповідь на громадське обурення прем'єр-міністр Біньямін Нетаньяху оголосив про досягнення угоди з Управлінням Верховного комісаріату Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН), згідно з якою, Організація Об'єднаних Націй погодилася переселити 16 250 біженців-неюдеїв з Ізраїлю до інших країн. У обмін на це решті біженцям-неюдеям буде дозволено залишитися в Ізраїлі з дозволом на роботу. Однак через негативну реакцію правого уряду Б. Нетаньяху змушений був скасувати угоду з ООН і відтак залишити питання біженців-неюдеїв у Ізраїлі невирішеним [Raïjman, 2020].

21 лютого 2022 року Росія офіційно визнала дві самопроголошені держави – Донецьку та Луганську Народні Республіки та ввела на ці території свої війська. Через три дні було розпочато повномасштабне

військове вторгнення Росії в Україну, і одразу тисячі українських біженців почали шукати притулку в різних країнах світу, зокрема і в Ізраїлі [Лібанова, 2022; Біленко, 2022; Майданік, 2024]. Проте Уряд Ізраїлю на чолі з прем'єр-міністром Яір Лапідом офіційно заявив, що продовжуватиме політику виключення щодо біженців-неюдеїв будь-якої національності, подібно до його позиції щодо біженців-неюдеїв із Сирії, Судану, Еритреї та будь-яких інших країн, охоплених війнами [Rosen, 2022; Rubin, 2022].

У серпні 2022 року 24 тисячі українських біженців прибули до Ізраїлю, третина з яких (близько 8 тисяч) – біженці-юдеї, інші дві третини (близько 16 тисяч) – українські біженці-неюдеї [Цензор.Нет, 2022; Rubin, 2022]. Ізраїль тимчасово дозволив залишитися українським біженцям-неюдеям, а також 4 тисячам українцям-неюдеям, які вже перебували на території Ізраїлю за туристичними візами або нелегально до моменту повномасштабного вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 року, але лише за двох умов. По-перше, українські біженці-неюдеї можуть залишитись у Ізраїлі до кінця війни Росії з Україною, якщо в них є родичі чи знайомі в Ізраїлі, які можуть їх прийняти; та, по-друге, якщо вони не працюватимуть у Ізраїлі, оскільки станом на 4 вересня 2022 року Уряд Ізраїлю не планує надавати дозволи на роботу українським біженцям-неюдеям [Kav LaOved Policy Brief, 2022; Pliushch, 2023, с. 610].

Міністр внутрішніх справ Аелет Шакед, відповідальна за міграційну політику країни щодо біженців, підкреслила сталу позицію Ізраїлю щодо біженців з будь-яких країн, включаючи біженців-неюдеїв з України. За словами пані Шакед, у березні 2022 року «наплив українських біженців-неюдеїв може поставити під загрозу статус Ізраїлю як країни з етнонаціональною юдейською більшістю» [Gross, 2022].

Станом на травень 2022 року Уряд Ізраїлю обмежив квоту на кількість українських біженців-неюдеїв, яких країна може прийняти – до 5 тисяч осіб; та дозволив в'їзд у Ізраїль необмеженій кількості українських біженців до припинення військових дій, за умови наявності в них родичів, друзів чи

знайомих у Ізраїлі, які візьмуть на себе відповідальність за їхнє перебування в Ізраїлі без дозволу на роботу; та прийняв законопроект щодо готовності Ізраїлю прийняти 100 тисяч українських біженців-юдеїв, які мають право на громадянство Ізраїлю відповідно до Закону про повернення [Rubin, 2022].

Станом на грудень 2023 року понад 6 мільйонів громадян України були зареєстровані як біженці в усьому світі [UN High Commissioner for Refugee, 2023]. До Ізраїлю за перший рік війни в'їхали 61 500 біженців з України, з яких 14 тисяч біженців-юдеїв українського походження, які мають право на отримання ізраїльського громадянства на основі Закону про повернення, та 46 тисяч українських біженців-неюдеїв, які в'їхали в країну за туристичними візами [Population and Immigration Authority, 2023]. Станом на січень 2024 року, після атаки Хамасу на Ізраїль, кількість тих, хто має туристичну візу, зменшилась і, за оцінками, становила 11 тисяч осіб [Rozovsky, 2024].

Українські біженці-неюдеї фактично не отримували захисний статус, а скоріше їм кожні кілька місяців продовжували туристичні візи, без дозволу на роботу, медичного страхування чи соціальної допомоги, однак уряд оголосив, що це становище триватиме до кінця війни [Refugee Organisation Forum, 2023]. Крім того, українські біженці-неюдеї не мали права на регулярні програми допомоги. Замість цього було створено спеціальну програму допомоги через урядовий адміністративний орган під назвою «Декрет про надзвичайні ситуації». Завдяки цій програмі допомога надійшла у вигляді рішень у сфері охорони здоров'я та освіти, допомоги у формі одягу та поповнюваних карток на продукти, тимчасової психологічної допомоги та рішень щодо житла для невеликої кількості біженців, які не мали в Ізраїлі родичів чи друзів. Однак деякі програми, такі як продуктові картки та підтримка психічного здоров'я, були обмежені до трьох місяців після прибуття біженців. Інші програми, такі як медичне

страхування, були обмежені лише для невеликої кількості біженців [Birger, 2024; Refugee Organisations Forum, 2023].

У лютому 2024 року стався перший у історії Ізраїлю прецедент щодо зміни міграційної політики Ізраїлю стосовно біженців-неюдеїв. Суд Тель-Авіва зобов'язав імміграційне управління надати всім українським біженцям-неюдеям у Ізраїлі візу Aleph-5, яка дає їм право на працевлаштування, медичне обслуговування, освіту, соціальне забезпечення та тимчасовий захист від депортації до кінця 2024 року [UNN, 2024; Population and Immigration Authority, 2024].

Наступний вектор державної міграційної політики Ізраїлю щодо українських мігрантів-неюдеїв стосується депортації нелегальних трудових мігрантів, біженців та їхніх дітей і здійснюється владою Ізраїлю з кінця 1996 року кожні 5–10 років [Raijman, 2016, с. 8].

Загальна мета, поставлена міністерством праці, полягає в тому, щоб зменшити частку трудових мігрантів-неюдеїв з 10 % ізраїльської робочої сили до 1 %. Політика депортації спричинила порушення основних прав людини, оскільки багато мігрантів були депортовані, коли вони намагалися вимагати своїх прав у своїх роботодавців або в Інституті соціального страхування; сотні трималися під вартою протягом тривалого часу в суворих умовах і без судового слідства [Raijman, 2016, с. 8–9].

У 2003 році Уряд Ізраїлю розпочав кампанію «Добровільна депортація», покликану заохотити мігрантів без документів добровільно покинути країну. Політика добровільної депортації мала подвійну мету: по-перше, зменшити кількість нелегальних мігрантів-неюдеїв; по-друге, уникнути створення неюдейських сімей і «другого покоління» мігрантів-неюдеїв та біженців-неюдеїв. Однак замість зменшення кількості сімей мігрантів реалізація цієї політики отримала зворотний ефект. Після масової депортації одного з членів сім'ї, як правило, чоловіків, це призвело до підвищеної кількості нелегальних мігрантів жінок та дітей [Rozenholc, 2011, с. 16–17].

Окрім дорослих мігрантів-неюдеїв, міграційна політика диференційного виключення стосується дітей мігрантів-неюдеїв та біженців-неюдеїв, народжених у Ізраїлі від батьків, які не є громадянами Ізраїлю чи не мають права на отримання правового статусу перебування в Ізраїлі. В Ізраїлі не існує офіційного реєстру народжень дітей трудових мігрантів, окрім релігійних установ. З цієї причини кожні кілька десятиліть в Ізраїлі виникає проблема з цілими поколіннями підлітків, які народилися та соціалізувались в ізраїльських дитсадках і школах, але не мають легального статусу. Ця проблема стала причиною кількох урядових рішень про надання цим дітям статусу «іноземних трудових мігрантів» [Raijman, 2020; Ellman, 2003, с. 31].

Улітку 2005 року Ізраїль прийняв одноразовий регламент, про надання статусу проживання дітям іноземців за певних умов. Критерії були доволі обмежувальними, і їх виконали лише кілька сотень дітей нелегальних мігрантів-неюдеїв. Щоб мати право на участь, діти повинні були народитися в Ізраїлі від батьків, які в'їхали в країну легально, навіть за туристичними візами. На момент прийняття постанови (липень 2005 року) їм також мало бути шість років і більше. Щоб отримати дозвіл, діти також повинні були говорити на івриті. Враховуючи всі умови, лише 600 з 3200 дітей по всій країні отримали дозвіл на проживання. Їхні брати і сестри (близько 300) також отримали дозвіл на проживання за статусом іноземних трудових мігрантів. Згідно з постановою у віці 21 року ці діти зможуть або повернутись на батьківщину своїх батьків, або отримати ізраїльське громадянство за умови, якщо виконають військовий обов'язок [Rozenholc, 2011, с. 17–18].

Окрему увагу дослідники взаємозалежності міграційної політики та адаптації мігрантів звертають на те, що міграційна політика стосується не лише державних законодавчих ініціатив, а й через засоби масової інформації впливає на громадську думку та ставлення громадськості до

певних категорій мігрантів у країні-реципієнті та відповідно впливає на перспективи взаємодії мігрантів з місцевим населенням.

Згідно з дослідженнями рейтингу MIPEX Ізраїль не заохочує громадськість сприймати мігрантів-неюдеїв як собі рівних чи потенційних громадян, а як «чужих» іноземців та підлеглих [MIPEX 2020, Israel].

На початку 1990-х років соціологічні опитування серед приймаючого населення показували готовність місцевих жителів Ізраїлю змінити свій рівень життя заради адаптації та інтеграції новоприбулих мігрантів. Так, за результатами опитувань у 1990 році, лише 4 % місцевих громадян були проти того, щоб жити в одній будівлі з новими пострадянськими нерелігійним мігрантами. У бідних районах поблизу великих міст місцеве населення виявляло доброзичливість до нових мігрантів, які оселилися в їхніх районах і співпрацювали з ними. Для допомоги новим світським мігрантам-юдеям були створені добровільні юдейські асоціації, і багато існуючих юдейських асоціацій перевизначили свою роль на користь світських мігрантів-юдеїв [Leshem, 2017, с. 320–322; Horowitz, 2005, с. 122].

До кінця 1991 року, лише через два роки після початку міграційної хвилі світських мігрантів-юдеїв і мігрантів-неюдеїв, показники сприятливого ставлення місцевого населення стосовно світських мігрантів-юдеїв почали знижуватись. У дослідженні 1991 року було виявлено, що місцеві громадяни сприймали світських мігрантів-юдеїв і мігрантів-неюдеїв як «соціальну проблему». Дослідники також виявили, що місцеве населення сформувало щодо них ряд негативних стереотипів [Horowitz, 2005, с. 122].

У опитуванні, проведеному в 1994 році, 25 % ізраїльтян висловили неприйняття жити з новими пострадянськими мігрантами. Діти та підлітки також виявляли гостру нетерпимість до пострадянських мігрантів. Основним аргументом негативного ставлення було те, що мігранти з пострадянського простору не інтегруються відповідно до «норм і цінностей ізраїльського суспільства» [Horowitz, 2005, с. 123].

У дослідженні, проведеному у 1999 році, громадян Ізраїлю запитували про внесок пострадянських мігрантів у ізраїльське суспільство у сфері культури, економіки, безпеки та науки. Від 40 до 75 % відповіли, що вони зробили позитивний внесок загалом: найменший позитивний вплив спостерігався у сфері безпеки, а найбільш позитивний – у науці. Більше половини побачили позитивний вплив на економіку та культуру [Horowitz, 2005, с. 123].

У дослідженні, проведеному 2000 року, ізраїльськими дослідниками було виявлено, що ставлення місцевого населення до мігрантів залежить від етнічної належності та рівня освіти респондентів, а саме: найбільш позитивне ставленням до світських мігрантів-юдеїв і мігрантів-неюдеїв мали освічені світські юдеї з високим рівнем доходів. Менш освічені релігійні юдеї з низьким рівнем доходів були налаштовані найменш прихильно [Lissitsa, 2002, с. 204; Horowitz, 2005, с. 123].

Згідно з ізраїльською дослідницею Тамар Горовіц за останні декілька років маятник громадської думки повернувся до більш позитивного ставлення до світських мігрантів-юдеїв і мігрантів-неюдеїв, що передусім пояснюється тим, що ізраїльське суспільство стало більш ідеологічно багатокультурним за останні 30 років безперервної міграції в Ізраїль [Horowitz, 2005, с. 123].

Однак згідно з аналізом релевантних сучасних емпіричних досліджень 2022–2024 років установлена залежність між рівнем толерантності до мігрантів-неюдеїв місцевих громадян Ізраїлю та їхньої етнічної і релігійної належності.

Станом на березень місяць 2022 року, згідно з результатами опитування, проведеного Ізраїльським інститутом демократії, 44 % ізраїльтян висловили свою думку про те, що Ізраїль повинен приймати українських біженців незалежно від їхньої релігії та етнічної належності, однак ці показники мають релігійно-етнічну забарвленість [Israel Democracy Institute, 2022, с. 5].

Так, лише 6 % релігійних ізраїльтян-юдеїв погодилися із твердженням, що «Ізраїль має прийняти стільки українських біженців, скільки бажають в'їхати, незалежно від того, юдеї вони чи ні». З тих, хто назвав себе помірно-релігійним або світськими юдеями, 35 % погодилися з твердженням. Тоді як понад 60 % світських ізраїльтян підтримали необмежений в'їзд усіх українських біженців [Israel Democracy Institute, 2022, с. 5; Hermann, 2022].

Отже, аналіз теоретичних та емпіричних розвідок щодо міграційної політики Ізраїлю стосовно сучасних українських мігрантів дає підстави зробити ряд висновків. По-перше, міграційна політика Ізраїлю є диференційованою та містить елементи декількох моделей міграційних політик одночасно. По-друге, за державними програмами та законодавчими актами або їх відсутністю, диференційовану модель міграційної політики Ізраїлю можна поділити на три вектори: політика асиміляції по відношенню до українських мігрантів-юдеїв, політика диференційного включення по відношенню до українських мігрантів-неюдеїв, а також політика сегрегації або повного виключення по відношенню до українських біженців-неюдеїв.

Етнонаціональний устрій ізраїльської держави заохочує міграцію українських юдеїв та надає значну державну підтримку українській юдейській спільноті і водночас ускладнює, майже унеможлиблює вірогідність успішного поселення та повноцінної інтеграції в ізраїльське суспільство українських мігрантів-неюдеїв.

Мігранти-юдеї мають право на автоматичне отримання громадянства після прибуття до країни, а також мають доступ до спеціальних програм адаптації, включаючи фінансову допомогу протягом першого року перебування в Ізраїлі, безкоштовні мовні курси івриту в державних центрах «ульпан», позики на купівлю нерухомості, гранти для студентів, допомогу в пошуку роботи, підвищення кваліфікації та податкову підтримку роботодавців, які наймають мігрантів-юдеїв.

Щодо мігрантів-неюдеїв і біженців-неюдеїв, на яких не поширюється поправка до Закону про повернення, міграційний режим Ізраїлю є надзвичайно обмеженим і виражається через два вектори міграційної політики: політику диференційного включення та політику сегрегації. Міграційна політика диференційного включення проводиться стосовно українських трудових мігрантів-неюдеїв і характеризується відкритим доступом до легалізованого ринку праці, однак жорсткими обмеженнями на право возз'єднання сімей і відмовою в наданні статусу довгострокового проживання на території Ізраїлю. Міграційна політика сегрегації проводилась щодо українських та інших біженців-неюдеїв на території Ізраїлю до лютого 2024 року та характеризувалась відсутністю законодавства чи цілеспрямованих державних програм підтримки шукачів притулку, а також наявністю регулярних депортаційних заходів по відношенню до біженців та напівлегальних мігрантів. У лютому 2024 року стався перший в історії Ізраїлю прецедент щодо зміни міграційної політики Ізраїлю стосовно біженців-неюдеїв. Суд Тель-Авіва зобов'язав імміграційне управління надати всім українським біженцям-неюдеям у Ізраїлі візу A1eph-5, яка дає їм право на працевлаштування, медичне обслуговування, освіти, соціальне забезпечення та тимчасовий захист від депортації. Однак навіть це рішення вважається лише тимчасовим – до закінчення війни.

Загалом, міграційна політика щодо мігрантів-неюдеїв від початку заснування країни Ізраїль до лютого 2024 року здійснювалась переважно шляхом прийняття державних рішень «включення» щодо кількості дозволів на роботу трудових мігрантів-неюдеїв, квоти на в'їзд українським біженцям-неюдеям, що мають соціальний капітал у формі родинних і дружніх зв'язків; державних «сегрегаційних» рішень щодо нев'їзду українських біженців-неюдеїв, які не мають родинних чи дружніх зв'язків у Ізраїлі; законодавчих постанов щодо періодичної депортації мігрантів та

біженців-неюдеїв без документів, а також дітей, які народились в Ізраїлі у мігрантів-неюдеїв під час їхнього проживання в країні.

Отже, протягом останніх 30 років відсутність правового статусу та соціального захисту залишає українських мігрантів-неюдеїв в Ізраїлі у вразливому і нестабільному становищі, що змушує їх шукати шляхи подолання цих проблем заради успішної адаптації до умов приймаючого середовища поза державними установами шляхом конструювання адаптаційних стратегій, про що докладніше йдеться в підрозділі 3.2 «Конструювання адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі з 1991 до 2013 року та українських біженців з 2014 до 2024 року (емпіричне дослідження)».

3.2. Конструювання адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі з 1991 до 2013 року та українських біженців з 2014 до 2024 року (емпіричне дослідження)

На початку XXI століття в умовах посиленої інтенсифікації міграційних процесів через ряд соціальних, економічних і політичних причин перед науковцями постало завдання дослідження проблем адаптації мігрантів у зростаючих міжкультурних спільнотах. Численні вітчизняні та зарубіжні дослідження стратегій поведінки мігрантів у міжгрупових іншокультурних відносинах показують, що вибір адаптаційної стратегії зумовлюється двома видами факторів: мікрорівневими факторами, пов'язаними з індивідуальними життєвими стратегіями мігранта та макрорівневими факторами, пов'язаними з інституційним контекстом приймаючого суспільства, залежно від яких період інтеграції мігрантів у приймаюче середовище може тривати від декількох місяців до багатьох років, а іноді й десятиліть, переходячи з покоління в покоління.

На сьогодні ряд сучасних ізраїльських соціологів (Т. Горовіц, Р. Райджман, Л. Ременнік, М. Семьонов, Н. Кушнірович та ін.) звертають особливу увагу на проблему адаптації мігрантів у Ізраїлі саме з

пострадянського простору, зокрема з України. Для цього є декілька вагомих причин.

По-перше, більшість існуючих парадигм у соціологічній літературі щодо адаптації мігрантів до приймаючих суспільств мають справу з мігрантами, які переїжджають з нерозвинених країн у розвинені. У випадку пострадянської імміграції до Ізраїлю українська імміграція переважно є імміграцією високоосвіченого населення, що належить до категорії так званого витоку мізків.

По-друге, у більшості країн імміграції іммігранти становлять незначну меншість. У Ізраїлі, починаючи з 1991 року, пострадянські іммігранти становлять 20 % населення, серед яких близько 50 % припадає на мігрантів з України [Immigration to Israel 2020, 2021].

Науковці доходять висновку, що велику роль у формуванні адаптаційних стратегій мігрантів з пострадянських країн у Ізраїль відіграють характерні для країни-реципієнта, Ізраїлю, мікро- та макрофактори впливу. До мікрофакторів дослідники відносять суб'єктивний та об'єктивний особистісний капітал мігрантів, як-от питання ідентичності мігрантів, їхній рівень освіти та культурної дистанції, наявність економічних і соціальних ресурсів та ін., серед макрофакторів науковці перелічують закритість / відкритість соціальних структур, умови приймаючого середовища та вектор міграційної політики з боку органів влади Ізраїлю [Horowitz, 2005; Remennick, 2007; Raijman, 2012; Semyonov, 2012; Prashizky, 2015; Kushnirovich, 2017].

За результатами нашого огляду літератури стосовно ступеня досліджуваності проблеми щодо мікро- та макрофакторів впливу на адаптаційні стратегії мігрантів з України в Ізраїлі, недостатньо дослідженими та висвітленими залишаються:

– питання етнічної та релігійної належності мігрантів саме з України в Ізраїлі та їхній зв'язок з адаптаційними стратегіями;

– питання особливостей адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі залежно від міграційної політики Ізраїлю в період з 1991 до 2024 років. Саме на ці два аспекти було спрямоване наше емпіричне дослідження.

Виходячи з теорії етнічної стратифікації, нами було висунуте припущення, що існує взаємозв'язок між міграційною політикою Ізраїлю протягом останніх 30 років і стратегіями адаптації українських мігрантів до ізраїльського середовища, залежно від їхньої етнічної належності та періоду їх переїзду до Ізраїлю, що й стало предметною тематикою нашого дослідження.

На основі теоретичних та емпіричних досліджень адаптаційних стратегій мігрантів у рамках предметного поля нашої розвідки була розроблена авторська модель конструювання стратегій адаптації сучасних українських мігрантів у Ізраїлі (Додаток Б, 9).

Концептуальними засадами для розробки авторського конструкту були обрані теоретичні положення щодо етнічної стратифікації, сегментної адаптації, двох рівнів акультурації, зміни ціннісних орієнтацій, культурно-побутових практик, методики аналізу адаптаційних сценаріїв пострадянських мігрантів у Ізраїлі, методики вимірювання адаптації, зміни ідентичності і соціальної інклюзії, обґрунтовані в роботах вітчизняних та іноземних дослідників, як-от Дональда Л. Ноель, Мільтона Гордона, Джона В. Беррі, Анатолія Ручки, Віктора Танчера та Людмили Скокової, Тамар Горовіц, Євгена Головахи та Сергія Дембіцького.

Завдяки цим дослідженням вдалося визначити два основні рівні адаптації мігрантів до іншокультурного середовища: рівень ціннісних орієнтацій або зміни ідентичності мігрантів (позначені на Рис. 9 як ЦО) та рівень соціальної інклюзії або участі мігрантів у соціальному та культурному житті приймаючої спільноти (позначений на Рис. 9 як СІ).

Перший рівень авторського концепту адаптації мігрантів в іншокультурному середовищі стосується ідентичності мігрантів. У розділі

своєї монографії «Набуття, видозміна та реалізація соціокультурних ідентичностей (ім)мігрантів» В. Володько і О. Ровенчак відзначають, що ідентичність мігранта є складним соціальним конструктом, основою якого виступають цінності та ціннісні орієнтації мігрантів [Ровенчак, 2015, с. 185].

На думку вітчизняного науковця у сфері культурних досліджень Анатолія Ручки, саме цінності індивіда, що фундаментально інтеріоризовані особистістю впродовж періоду соціалізації та становлення є «джерелом стійкості і центром, навколо якого формуються ідентичності», являючи собою сталі життєві стандарти, поведінкові зразки та мотиви [Ручка, 2020, с. 69, 181].

Дослідники Світового дослідження цінностей визначають цінності як «найбільш загальні схильності особистості надавати перевагу певному стану речей», що впливає на вибір життєвих стратегій і засобів їхнього досягнення в різних сферах соціальної дійсності – від міжособистісних стосунків до визначення етнічної належності [Світове дослідження цінностей, 2020, с. 18].

Сучасна українська науковиця Ольга Ровенчак вважає, що ціннісні орієнтації своєю чергою «відображають співвідношення та можливу динаміку цінностей, установок, мотивів та моделей поведінки індивіда, підтверджених у соціальних та культурних практиках» [Ровенчак, 2015, с. 185]. Провідні вітчизняні вчені Віктор Танчер і Людмила Скокова підкреслюють, що «ціннісні орієнтації індивіда виводять висновки про добро і зло, правильне і неправильне» в широкому спектрі вираження культурних проявів [Танчер, 2009, с. 28].

Сучасний вітчизняний науковець Сергій Дембіцький, у своїй праці «Індивідуальні та соціетальні цінності під час війни: актуальність, структура та вплив» поділяє цінності на дві основні категорії: індивідуальні та надіндивідуальні, або соціетальні. Згідно з дослідником «індивідуальні цінності є об'єктами, що задовольняють базові біологічні або психологічні

потреби», тоді як цінності соціетального рівня являють собою бажані або необхідні емерджентні властивості соціальної взаємодії між соціальними акторами, однак можуть відрізнитись своїм складом і першочерговістю в різних типах суспільств [Дембіцький, 2022, с. 93–94].

Дослідження світових цінностей спирається на два основні виміри міжкультурних відмінностей у світових культурах (Додаток Б, 22):

Вісь абсцис: цінності виживання та цінності самовираження;

Вісь ординат: традиційні цінності та секулярні цінності.

На рис. 22 зображена карта світових цінностей Рональда Інглхарта і Христиана Вельзеля (Ronald Inglehart, Christian Helmut Wenzel), що являє собою діаграму, на якій країни розташовані на основі їхніх балів щодо двох вимірів цінностей, відображених на осі абсцис (цінності виживання проти цінностей самовираження) та осі ординат (традиційні цінності проти секулярних цінностей). Карта показує, де розташовані суспільства в цих двох вимірах. Кластери країн відображають їхні спільні ціннісні орієнтації [World Values Survey, 2023].

Вимір традиційних цінностей стосується рівня важливості в суспільстві релігії, зв'язків між батьками та дітьми, поваги до влади і традиційних сімейних цінностей. Зазвичай опитувані, які сповідують традиційні цінності, також не підтримують розлучення, аборти, евтаназію та самогубства. Суспільства, які сприймають традиційні цінності, як правило, мають високий рівень національної гідності [World Values Survey, 2023].

Секулярні цінності вважаються протилежними традиційним цінностям. Суспільства, які схильні до секулярних цінностей, менше наголошують на дотриманні релігійних канонів, практик, традиційних сімейних відносинах і авторитеті, натомість сфокусовані на досягненнях науки та техніки, мають раціоналістичний підхід до соціального співіснування, підтримують демократичну владу, толерантно ставляться до альтернатив інституту сім'ї, де розлучення, аборти, евтаназія та

самогубства вважаються відносно прийнятними для соціального благополуччя [World Values Survey, 2023; Pliushch, 2018, с. 185–187].

Цінності виживання пов'язані з економічною і фізичною безпекою, низьким економічним рівнем життя зазвичай у країнах з високим рівнем корупції та тоталітарними режимами правління, отже, низьким рівнем довіри до влади та до інших, високим занепокоєнням щодо самовиживання та виживання членів сім'ї та суспільства на фізичному рівні. Прийняття демократичних цінностей, однак неможливість їхнього здійснення за рахунок високого рівня корупції та бюрократії. Зазвичай супроводжуються низьким рівнем толерантності до інших етносів, національностей, рас [World Values Survey, 2023].

Цінності самовираження надають пріоритет суб'єктивному благополуччю, самовираженню та якості життя на фоні встановленого фізичного достатку та високого рівня життя. Вони включають захист навколишнього середовища, зростання рівня толерантності до іноземців, ЛГБТ-спільноти і гендерної рівності, зростання вимог до участі в прийнятті рішень у економічному та політичному житті, міжособистісну довіру, політичну поміркованість і зміну цінностей виховання дітей від наголосу на фізичній праці до креативності та розумовій діяльності [World Values Survey, 2023].

У методологічній записці до першого тому «Польський селянин в Європі та Америці» В. І. Томас і Ф. Знанецький наголошують, що будь-які об'єктивні чинники, з якими стикається мігрант за межами свого соціокультурного ареалу, виявляються суттєвими лише тією мірою, наскільки вони суб'єктивно сприймаються мігрантами в рамках індивідуальних установок та культурних ціннісних орієнтацій [Thomas, 1918a, с. 22].

У контексті дослідження адаптації мігрантів до іншокультурного середовища, ціннісні орієнтації мігрантів передусім стосуються самоідентифікації мігрантів як представників приймаючого суспільства чи

суспільства походження, етнічної належності, прийняття і дотримання моралі і норм співжиття обраного суспільства, суспільно-політичних правил і законів, що накладається на міграційний досвід і трансформує деякі компоненти ціннісних орієнтацій мігрантів і, як наслідок, уможливорює феномен зміни етнонаціональної ідентичності мігрантів.

Науковець Мільтон Гордон визначив етнічнонаціональну ідентичність як «відчуття належності та самоідентифікації з приймаючою спільнотою країни імміграції або її частиною». Науковець зазначив, що етнічнонаціональна самоідентифікація особистості не є недиференційованим сталим поняттям. Ряд мікро- та макрорівневих факторів впливають з відчуття взаємозалежної спільної долі етнічної групи мігранта та етнічної групи приймаючої спільноти. Відчуття спільності долі може поширюватись як на цілу етнічну групу, так і лише на певну її частину, тобто певний сегмент приймаючої спільноти, найбільш соціально подібний до особистості мігранта [Gordon, 1964, с. 53].

Специфіка мігрантів саме з України в Ізраїлі полягає в тому, що значна частина українських мігрантів у Ізраїлі, зокрема релігійні мігранти-юдеї та світські мігранти-юдеї, не вважають себе мігрантами як такими, а реіммігрантами, або олім, тобто особами, що повертаються на свою історичну батьківщину, та мають ряд культурних ознак, притаманних самовизначенню ізраїльської ідентичності. Інша частина українських мігрантів у Ізраїлі, зокрема українські мігранти-неюдеї та біженці-неюдеї за умов міграційної політики виключення стосовно мігрантів-неюдеїв, зберігають свою українську ідентичність і ряд культурних ознак країни еміграції, однак мають за мету адаптуватись до приймаючого суспільства через входження на ринок праці, налагодження контактів з місцевим населенням та дотримання ізраїльських культурно-побутових практик на знак поваги до країни імміграції [Авторське дослідження].

Відтак другий фундаментальний рівень авторського концепту щодо адаптації українських мігрантів у Ізраїлі містить показники соціальної

інклюзії мігрантів та їхніх міграційних намірів (позначені на Рис. 9 як СІ). Згідно з сучасними та зарубіжними дослідниками зі зміною місця проживання та оточуючого суспільного середовища трансформація міграційних намірів мігрантів відбувається настільки швидко, наскільки швидко мігранти здатні брати участь у соціальному та культурному житті спільноти, тобто залежить від рівня соціальної інклюзії мігрантів [Kohls, 2001; Ровенчак, 2015; Варга, 2020; Mjelva, 2023].

Поняття інклюзії (від *англ. inclusion – включення*) в соціології передбачає ступінь залучення громадян до соціального життя суспільства. Сучасні українські науковці Є. Головаха і С. Дембіцький у своїй статті «Методики дослідження адаптації, інклюзії та зміни ідентичностей за умов масових міграцій: розроблення та апробація» розглядають проблему соціальної інклюзії та досліджують її у двох вимірах: пасивному та активному. Під пасивною інклюзією дослідники розуміють можливість мігрантів розраховувати на соціальну, моральну та матеріальну підтримку з боку державних інституцій та установ, громадських недержавних організацій і мереж, а також найближчого оточення мігрантів. До активної інклюзії вчені відносять готовність мігрантів до включення в активну діяльність у різних сферах соціального життя приймаючого суспільства, а саме налагодження контактів з представниками приймаючої спільноти та участь у політичному та громадському житті спільноти [Головаха, 2020, с. 26, 30].

У рамках нашого дослідження до активної соціальної інклюзії відносимо також культурно-побутові практики мігрантів, тобто дії, відносини та комунікації між мігрантами та приймаючою спільнотою, які створюють і підтримують реальність повсякденного життя, що тісно пов'язана з процесами соціалізації та соціальної інтеграції мігрантів до приймаючого суспільства [Parsons, 1951, с. 7, 154; Alexander, 2003, с. 13; Turner, 1830, с. 358–360; Танчер, 2009, с. 27–28; Ручка, 2013, с. 285–287].

Провідна вітчизняна дослідниця культурних практик Людмила Скокова у своїй монографії «Культурні практики в сучасному суспільстві: теоретичні підходи та емпіричні виміри» підкреслює, що «кожна практика в людському житті є культурною, вписаною у специфічні (суб)культурні середовища, в яких опиняється індивід відповідно до зміни локацій і ситуацій». Кожна соціальна дія «фундується генералізованими правилами і фоновими знаннями, мінливими емоціями і бажаннями, обдуманими проектами і цілями, задля яких і відбувається дія» [Скокова, 2018, с. 100, 128–129, 285].

За М. Гордоном, соціальна інклюзія через культурно-побутові практики передбачає виявлення поваги та прийняття поведінкових патернів приймаючої спільноти [Gordon, 1978, с. 169; Gordon, 1964, с. 70–71].

У контексті адаптації мігрантів до іншокультурного середовища, культурно-побутові практики передусім стосуються життєдіяльності мігрантів у сфері культурного споживання та організації побуту, царини дозвілля, зовнішнього вигляду, правил поведінки, святкування національних і релігійних свят, споживання продуктів поп-культури тощо – усього того, з чим зазвичай стикається мігрант у щоденному житті [Судакова, 2020, с. 168; Малиш, 2019, с. 101].

На Рис. 9 (Додаток Б, 9) схематично зображений узагальнений авторський конструкт стратегій адаптації мігрантів з України в Ізраїлі, залежно від ціннісних орієнтацій мігрантів по відношенню до своєї етнічної ідентичності та рівня соціальної інклюзії мігрантів до приймаючої спільноти. Конструкт включає п'ять основних адаптаційних стратегій: асиміляції, ціннісної інтеграції, інклюзивної інтеграції, сегрегації та мультикультуралізму.

Адаптаційна стратегія *асиміляції* (+ЦОПК +СІПК) передбачає повне прийняття мігрантом цінностей приймаючого суспільства (+ЦОПК), самоідентифікацію мігранта як представника місцевого юдейського етносу, високий рівень пасивної та активної соціальної інклюзії до приймаючого

суспільства (+СІПК), дотримання культурно-побутових практик приймаючої спільноти, а також відчуження мігранта від соціальної інклюзії та ціннісних орієнтацій культури країни еміграції (-ЦОВК, -СІВК).

Адаптаційна стратегія *ціннісної інтеграції* (+ЦОПК -СІПК) передбачає прийняття світогляду, цінностей, норм і законів приймаючого суспільства (+ЦОПК), самоідентифікацію мігранта як представника місцевого юдейського етносу (-ЦОВК), однак низький рівень соціальної інклюзії до приймаючого суспільства (-СІПК), на користь підтримання особистісних і ділових контактів з представниками діаспори або мігрантами, та збереження культурно-побутових практик країни еміграції (+СІВК).

Адаптаційна стратегія *інклюзивної інтеграції* (-ЦОПК +СІПК) передбачає високий рівень соціальної інклюзії мігранта до приймаючого суспільства, долучення мігранта до культурно-побутових практик місцевої спільноти (+СІПК), однак відчуження від ціннісних орієнтацій місцевої культури самоідентифікація мігранта як представника країни еміграції (- ЦОПК).

Адаптаційна стратегія *сегрегації* (-ЦОПК -СІПК) передбачає відчуження мігранта від приймаючої культури як у царині ціннісних орієнтацій (-ЦОПК), так і у сфері пасивної та активної соціальної інклюзії (-СІПК). Натомість мігрант зберігає ціннісні орієнтації або країни еміграції (+ЦОВК) або будь-якої іншої країни, окрім приймаючої. Ідентифікує себе як представника етносу країни еміграції (+ЦОВК) або будь-якої іншої культури, окрім приймаючої. Віддає перевагу підтримувати ділові та особистісні стосунки або з представниками власної культури (+СІВК), або будь-якої іншої культури, окрім приймаючої (-СІПК).

Стратегія *мультикультуралізму* (+ЦО ВК&ПК +СІ ВК&ПК) передбачає орієнтацію мігранта на ціннісні світоглядні преференції, самоідентифікацію, соціальну інклюзію та культурно-побутові практики як країни еміграції, так і приймаючого суспільства.

Відтак у рамках нашого дослідження адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі протягом 2019–2024 років було проведене емпіричне дослідження, у межах якого був використаний метод напівструктурованих інтерв'ю з мігрантами з України в Ізраїлі (n=202), яке тривало з 10 травня 2019 року по 20 липня 2024 року та проводилося за авторським інструментарієм.

Авторський інструментарій розроблений на основі таких аналітичних джерел: Кабінетний аналіз міграційної політики Ізраїлю щодо мігрантів з України з 1991 по 2024 рік; шкала соціальної дистанції Е. Богардуса; опитувальник вивчення адаптаційних моделей акультурації мігрантів Дж. В. Беррі; методика аналізу адаптаційних сценаріїв Т. Горовіц; методики вимірювання адаптації, зміни ідентичностей та пасивної інклюзії Є. Головахи, С. Дембіцького.

Анкета включає аналіз макро- та мікрорівневих чинників адаптації мігрантів з України в Ізраїлі, серед яких:

1. Міграційна політика Ізраїлю щодо мігрантів з України з 1991 по 2024 рік: соціальні ініціативи по відношенню до мігрантів з України з боку органів влади.
2. Закритість / відкритість соціальних структур та інститутів: можливість мігрантів до соціальної мобільності.
3. Умови приймаючого середовища: упередження, стереотипи, особливості ставлення до мігрантів з України, характеристики взаємодії з представниками приймаючої спільноти.
4. Економічні та соціальні зв'язки мігрантів з Україною та з представниками української діаспори в Ізраїлі.
5. Самоідентифікація мігранта (етнічна, національна, групова зі спільнотою в Україні чи спільнотою в Ізраїлі).
6. Ставлення до культури країни-реципієнта (стереотипи, упередження).

7. Особистісні преференції щодо культурно-побутових практик (країни еміграції чи країни імміграції).
8. Вік переїзду в Ізраїль.
9. Рівень освіти.
10. Знання івриту та інших іноземних мов.
11. Здатність мігранта до самоорганізації в нових умовах проживання.
12. Доміграційний досвід і статус.
13. Задоволеність власним способом життя.
14. Наявність або здобуття кваліфікованої професії мігранта на ринку праці Ізраїлю.
15. Наявність неформальних мереж спілкування в Ізраїлі.
16. Наявність економічних ресурсів для задоволення потреб на час адаптації та становлення в нових умовах існування.

Завданням емпіричного дослідження було з'ясування особливостей конструювання стратегій адаптації сучасних українських мігрантів у Ізраїлі залежно від їхньої етнічної належності та періоду переїзду в Ізраїль, з досвідом проживання в Ізраїлі з 1991 до 2024 року.

Для збору основної частини інформації було обрано метод напівструктурованого інтерв'ю. Застосування якісних методів збору інформації загалом є популярним під час вивчення нашої проблематики з двох причин. З одного боку, кількісні методи не мають змоги якісно описати ряд соціальних проблем, з якими можуть стикатись мігранти в процесі адаптації; з іншого боку – мігранти утворюють доволі розрізнену групу, стосовно якої складно розробити репрезентативну вибірку, що є однією з ключових характеристик кількісних досліджень.

Респондентів для дослідження підібрано за методом снігової кулі; дослідження виконано за цільовою вибіркою. Загалом у рамках нашого дослідження з 202 опитаних було виокремлено 7 сукупностей респондентів за етнічною, релігійною належністю, періодом їх міграції в Ізраїль і

наявністю або відсутністю статусу біженців, що проілюстровані в таблиці 2 (Додаток В, 2). Ці сукупності позначено відповідними аббревіатурами.

За етнічною та релігійною належністю виокремлено 2 категорії респондентів: українські мігранти-неюдеї (N=97), серед яких за наявністю чи відсутністю статусу біженця виокремлено: УН – українські мігранти-неюдеї, що прибули в Ізраїль після 2014 та 2022 років без статусу біженців (N=24), та БН – українські мігранти-неюдеї, що прибули в Ізраїль після 2014 та 2022 років зі статусом біженців (N=48); та українські мігранти-юдеї (N=105), серед яких СЮ – українські світські мігранти-юдеї (N=71); РЮ – українські релігійні мігранти-юдеї (N=34).

Інший критерій поділу респондентів за періодом їх міграції в Ізраїль виокремлює 2 основні групи, що проілюстровані в таблиці 2 (Додаток В, 2):

1. Українські мігранти, що переїхали в Ізраїль в період з 1991 до 2013 року (n=87).

2. Українські мігранти, що переїхали в Ізраїль в період з 2014 по 2024 рік (n=115).

Соціально-демографічні характеристики респондентів є такими. За статтю серед респондентів жінки становлять 54 % (n=109), чоловіки – 46 % (n=93). За етнічною та релігійною належністю 48 % (n=97) становлять українські мігранти-неюдеї (УН), 35 % (n=71) – українські світські юдеї (СЮ) та 17 % (n=34) – українські релігійні юдеї (РЮ). За віком найбільшою групою респондентів є особи віком від 35 до 55 років (n=89, 44 %). Другу за чисельністю вікову групу становлять особи віком понад 55 років (n=62, 31 %). Найменшу за чисельністю групу становлять особи віком до 35 років (n=51, 25 %).

Серед опитаних проживають у Ізраїлі більше 5 років 47 % (n=95), від 1 до 5 років – 12 % (n=24), до 1 року – 20 % (n=41), до 6 місяців – 21 % (n=42). Із загальної кількості опитаних 43 % (n=87) респондентів прибули до Ізраїлю в період з 1991 по 2013 рік включно, з них 39 українських світських юдеїв (1СЮ), 23 українських релігійних юдеїв (1РЮ) і 25

українських мігрантів-неюдеїв (1УН); 57 % (n=115) респондентів прибули до Ізраїлю в період з 2014 по 2024 рік, з них 32 українських світських юдеїв (2СЮ), 11 українських релігійних юдеїв (2РЮ) і 72 українських мігрантів-неюдеїв, з них 24 мігранти-неюдеї, що прибули в Ізраїль після 2014 та 2022 років не як біженці (2УН) та 48 українських мігрантів-неюдеїв, що прибули в Ізраїль після 2014 та 2022 років як біженці (2БН).

Далі у тексті вживатимемо аббревіатури і терміни, визначені при описі дизайну дослідження. За відсутності відмінностей у виокремлених групах респондентів подаємо загальний аналіз відповідей усіх опитаних, тобто мігрантів з України в Ізраїлі, що належать до вибіркової сукупності (n=202). Головні соціально-демографічні характеристики респондентів із зазначенням належності до виокремлених груп проілюстровано в таблиці 3 в додатку (Додаток В, 3).

Відтак, аналізуючи адаптаційні стратегії, за якими адаптуються сучасні мігранти з України в Ізраїлі, варто зазначити, що вони варіюються залежно від їхньої етнічної та релігійної належності, періоду переїзду до Ізраїлю та їх міграційних настроїв / цілей.

У групі українських релігійних мігрантів-юдеїв, які переїхали як у період з 1991 до 2013 року, так і з 2014 до 2024 року найпоширенішою стратегією адаптації виступає стратегія асиміляції. Вона є сталою для обох періодів переїзду українських мігрантів у Ізраїль. Серед вагомих мікро- та макрорівневих чинників, що вплинули на вибір **асиміляційної стратегії адаптації** українських релігійних мігрантів-юдеїв у Ізраїлі респонденти виокремили: високий рівень самоідентифікації на користь юдейської ідентичності та партиципацію в юдейських культурно-побутових практиках як у доміграційний період, так і після; міграційну політику асиміляції Ізраїлю по відношенню до мігрантів-юдеїв, соціальний, культурний, економічний капітал мігрантів на момент переїзду в Ізраїль.

1РЮ41: «Нам не довелось сильно звикати до життя в Ізраїлі. В Україні ми теж спілкувались на івриті між собою та з батьками,

дотримувались юдейських традицій. Тому для нас відбулись зміни територіальні, але не культурні, це точно. Ми як були юдеями в Україні, так ними і продовжуємо бути тепер тут, на своїй історичній батьківщині».

1РЮ43: «Ми і в Україні притримувались юдейських традицій, тому для нас переїзд був швидше територіальний і не вплинув ні на наші культурні преференції, ні на нашу ідентичність юдеїв».

1РЮ49: «Де б ми не жили, в Україні, США, Канаді і тепер у Ізраїлі, – наша сім'я була, є і буде залишатись юдеями в повному сенсі цього визначення».

2РЮ45: «Держава дуже допомогла всій нашій родині досить швидко інтегруватись в ізраїльське суспільство, особливо завдяки репатріаційній програмі та абсорбційному центру. Це було одним з ключових чинників нашого переїзду. Ми одразу відчули, що повернулись «додому» і як вдома відчуваємось і дотепер».

1РЮ53: «Так, ми дорого платимо за кордоном за те, що залишаємось прихильниками юдаїзму. Ми не можемо вільно обирати місця відпочинку, не можемо їздити в певні країни, де поширений антисемітизм, не можемо навіть їсти в некошерних ресторанах, що не так просто іноді. Але ми віддаємо перевагу мати труднощі з їжею, ніж відмовитись від своїх юдейських традицій».

У групі українських світських мігрантів-юдеїв, які переїхали як у період з 1991 до 2013 року, так і з 2014 до 2024 року найпоширенішими стратегіями адаптації є стратегії ціннісної інтеграції та мультикультуралізму. Більша частина світських мігрантів-юдеїв, які переїхали в період з 1991 до 2013 року відзначили, що в 1990-х роках вони ще вагались між правильністю їхнього вибору двокультурної ідентичності в рамках державної політики асиміляції та їх прихильності до культурно-побутових практик двох культур одночасно, відчуваючи необхідність віддячити перед державою та пращурами проявом асиміляції з місцевою спільнотою. Відтак самоідентифікуючи себе з представниками місцевого

юдейського етносу, приймаючи норми та закони приймаючого суспільства, українські світські мігранти-юдеї, які переїхали в період з 1991 до 2013 року, відзначали збереження культурно-побутових практик країни еміграції. Проте з часом, коли пострадянські мігранти зарекомендували себе як мігранти з високим рівнем людського капіталу (про що поширювали інформацію місцеві ЗМІ та урядові установи), за відповідями респондентів, світські мігранти-юдеї перестали соромитись своєї прихильності до мультикультуралізму [Авторське дослідження].

Основними з факторів, що вплинули на вибір **світськими мігрантами-юдеями мультикультурної** адаптаційної стратегії респонденти відзначили: високий рівень самоідентифікації на користь двокультурної ідентичності «українських юдеїв» і партиципацію в культурно-побутових практиках обох культур, міграційну політику Ізраїлю по відношенню до світських мігрантів-юдеїв, доміграційний досвід проживання в інших іншокультурних країнах, бажання жити в двох і більше культурних традиціях, повага до своїх історичних традицій, повага до соціального устрою Ізраїлю, інтерес до соціального, культурного та політичного життя приймаючої спільноти, налагодження контактів з місцевим населенням.

ІСЮ30: «Мені пощастило жити в різних країнах, тому мені є з чим порівнювати. В Ізраїлі, як і в будь-якій іншій країні міграції, є свої плюси і мінуси. Їх треба знати, на них треба зважати і вирішити для себе, чи здатен ти змиритись з місцевими мінусами міграції, та наскільки тобі до вподоби місцеві плюси. Для мене важливо, що тут є можливість гарно заробляти, вести активний у культурному та фізичному плані спосіб життя, жити в близькій доступності до природних красот моря, гір і пустелі. І це мене дуже надихає».

ІСЮ15: «Коли ми переїжджали до Ізраїлю, перед нами міністерство ілії та інтеграції поставило вибір: ми могли взяти або безкоштовне житло, або безкоштовну освіту (медичну у нашому випадку). Ми з чоловіком

вибрали, звісно, освіту і зовсім не шкодуємо про це. Гарна освіта, як на мене, – це найголовніше, що може бути у людському житті, особливо, якщо ти мігруєш до іншої країни, але у випадку, якби ми не були юдеями, то ситуація була б значно складнішою».

1СЮ27: «Не можу сказати, що відчуваю себе лише українцем, або лише юдеєм, або лише ізраїльтянином. Так, я маю ізраїльське громадянство, відвідую синагогу, шаную юдейські свята і культуру, а також вільно розмовляю на івриті, однак я так само вільно розмовляю українською мовою, шаную культуру, в якій я народився і виріс, люблю, і в якійсь мірі навіть віддаю перевагу українській кухні, переживаю за своїх колишніх співвітчизників в Україні, коли почалась війна 2014 року і 2022 року. І ізраїльтянином я себе теж відчуваю, бо я тут живу постійно, маю громадянство і хотів би жити тут все своє життя. Тому, скоріше, я відчуваю себе і тим, і тим, і тим».

1СЮ36: «Хоча це моя історична батьківщина, але українську культуру я також не можу викорінити з себе, бо прожив там досить довгий період часу і до сих пір маю українські «замашки» і звички».

1СЮ29: «Я вважаю, що краще бути двокультурною, ніж монокультурною особистістю. Це збагачує твої знання, світогляд, можливості. І сам вважаю себе таким».

1СЮ13: «У нашій родині, певно, всі двокультурні, українські юдеї, так ми себе називаємо, і юдеї, і українці тобто. Готуємо борщ, одягаємося на європейський манер, як в Україні, віддаємо перевагу українському вихованню дітей, не місцевому, українській освіті, не місцевій».

2СЮ24: «Ми – українські юдеї за релігійною належністю, але однаково святкуємо і Рош ха-Шана і Новий рік, і Песах і Пасху. Для нас це не є проблема. Навпаки, ми з чоловіком вважаємо, що це лише розширює наш культурний світогляд і світогляд наших дітей».

2СЮ25: «Не дивлячись на те, що Ізраїль – юдейська країна, тут живуть як юдеї, так і неюдеї абсолютно різних національностей, етносів та

країн-походження з усього світу: Північної і Південної Америки, Африки, Австралії і Нової Зеландії, Близького та Далекого сходу. Абсолютно звідусюди. Окрім того, в країні більше 20 % мусульман – тобто це кожен п'ятий, і ще 20 % пострадянських неюдеїв, тобто, фактично, «слов'ян». І більшість з них приїхали або вже проживали тут зі своїми етнонаціональними особливостями і відмінностями, котрі можуть проявляти себе будь-де: на вулиці, серед колег, у публічних місцях. До цього треба звикнути. У такому насправді мультикультурному середовищі не вижити без мультикультурної ідентичності та відповідного рівня толерантності до інших культур».

2СЮ21: «Хоча я народився в Україні, я вважаю себе не лише юдеєм, але перш за все ізраїльтянином. Це моя історична батьківщина, батьківщина моїх пращурів, а отже і моя. Юдеї були вигнані з цієї землі, і ось, нарешті, мають змогу повернутись».

2СЮ16: «В Україні нас вважали юдеями. Тут держава прийняла нас за програмою повернення юдеїв, але місцеві юдеї не вважають нас «справжніми» юдеями, оскільки ми з України і не є релігійними. Важко сказати хто ти є тепер, оскільки ми маємо і українські звички, і місцеві манери. Однак, якщо Ізраїль прийняв нас як юдеїв, дав нам освіту, житло, роботу, то і ми в свою чергу є вдячними цій країні, що змінила наше життя».

1СЮ35: «Інколи я запитую себе «що зробила для нас Україна» і «що зробив для нас Ізраїль». Відповіді очевидні.. Відтак я пишаюсь тим, що повернувся до Ізраїлю, що маю можливість тут жити, працювати, платити податки і віддячити цій країні за те, що вона зробила особисто для мене і моєї родини, хоча і Україні я теж багато чим завдячую і вважаю себе і українцем, і юдеєм одночасно».

1СЮ39: «Я нічого не маю проти свинини, приміром. Мої батьки народились в Україні і мають слов'янські кулінарні преференції. Проте в знак поваги до юдеїв, які були страчені за те, що відмовлялись їсти свинину

за релігійними законами, і я теж не їм свинину. Це мій особистий прояв поваги до минулого нашого народу».

2СЮ20: «За що я поважаю Ізраїль і навіть його не менш корупційне, ніж в Україні, керівництво, так це за те, що якщо в державі хтось продав велике підприємство, скажімо, і державна податкова отримала велику суму податку з цього продажу, то в кінці року цей податок буде розділений як спільна субсидія між всіма (!!!) громадянами, що платять податки. І замість 100 євро, приміром, ми заплатимо по 80, 70 чи менше. В жодній країні світу я не чув про такі жести «благодійності» від держави по відношенню до своїх громадян. А тут вони існують. Ну як після такого не поважати місцеву владу і закони?»

1СЮ31: «Коли почалась війна 1973 року багато юдеїв прилетіли з різних куточків світу, або відстояти землю і культуру своїх пращурів. За такі вчинки дуже поважаю свій народ».

1СЮ12: «Звісно, як і в будь-якій країні, Ізраїль не без своїх негативних сторін. Однак, що мені більше всього любиться у юдеїв, це їх здатність прийти один одному на поміч, підтримувати свої спільноти за кордоном, зберігати свої звичаї та традиції продовж тисячоліть навіть під загрозою терору та геноциду. Нам ще багато є чого повчитись у них у цьому сенсі, і я не проти, щоб мої діти були напівукраїнці, напівюдеї».

У групі українських мігрантів-неюдеїв, які переїхали в період з 1991 до 2013 року, найпоширенішою стратегією адаптації виступає стратегія **інклюзивної інтеграції**, оскільки більшість опитуваних зберегли свою українську ідентичність і водночас демонструють високий рівень соціальної інклюзії до приймаючого суспільства, долучення до культурно-побутових практик місцевої спільноти, знання мови, постійне або довгострокове місце на ринку праці. Їхні міграційні наміри з самого початку їхнього переїзду мали довгострокові плани, що і стало причиною їхнього постійного та багаторічного проживання в Ізраїлі.

Серед вагомих мікро- та макрорівневих чинників, що вплинули на вибір адаптаційної стратегії **інклюзивної інтеграції** українських мігрантів-неюдеїв, респонденти виокремили: міграційну політику сегрегації або повного виключення Ізраїлю по відношенню до мігрантів-неюдеїв, високий рівень культурної дистанції між мігрантами-неюдеями, мігрантами-юдеями та приймаючою спільнотою в цілому, високий рівень дискримінації мігрантів-неюдеїв на ринку праці, високий соціальний капітал мігрантів-неюдеїв, що сприяє поширеним формальним і неформальним зв'язкам з представниками української та слов'янської спільноти в Ізраїлі, бажання зберегти свою українську ідентичність, при цьому мати доступ до ізраїльського ринку праці та соціального захисту.

1УН8: «Тут можна жити, навіть якщо ти не знаєш мови. В Бат-Ямі багато слов'янських магазинів, офісів, установ, які допоможуть і необхідні документи оформити, і платіжки сплатити, і роботу знайти, і подати на громадянство за певних умов. Офіційні державні сайти зазвичай дублюються чотирма мовами: івритом, арабською, англійською і російською. Написи на вулицях теж кількома мовами. Наші люди тут не дадуть пропасти».

1УН9: «Я приїхала лише завдяки своїм друзям, які впевнили мене, що Ізраїль може бути дуже привабливою країною для міграції, навіть для неюдеїв. Треба лише знати до кого звернутись за допомогою в необхідну годину. І так і вийшло».

1УН17: «Якщо ти не юдей, тобто в тебе немає права на офіційну державну допомогу, але в тебе є знайомі, які можуть тебе прихистити на якийсь час, то навіть без гарної фінансової подушки в Ізраїлі можна обійтись. Хоча ціни на продукти, проїзд і житло тут не маленькі, але заробітні плати, навіть нелегальні, досить високі, щоб не лише прогодувати себе, але і ще і додому висилати».

2УН15: «Хоча я і заміжня за юдеєм, але мені особисто тяжко дається ця культура, мова, звичаї. Мене більше приваблює наше рідне – люди,

манера спілкуватись, одягатись, ввічливість та гостинність наших співвітчизників. Наші знайомі юдеї теж дуже гостинні, я не маю нічого проти, але не моє це і все. Тому намагаюсь спілкуватись і працювати більше з нашими людьми. Так мені легше тут жити».

1УН5: «В Ізраїлі розвинена слов'янська соціальна, побутова, робоча, культурна мережа на гідному рівні. Весь Ізраїль зітканий хоч і переважно з юдеїв, але з різних країн світу, тому кожен тут може знайти свій культурний куточок, свою рідну спільноту, своє середовище».

1УН6: «Спершу, коли ми приїхали, мені все було незвично і майже неприємно. Мені здавалось, що люди розмовляють занадто голосно скрізь, навіть у громадському транспорті. Що більшість людей не поважають інших у громадських місцях: чоловіки не пропускають жінок; люди не обходять тебе стороною, виходячи з транспорту, коли ти стоїш осторонь від автобуса і чекаєш, доки всі вийдуть; не поважають чергу, кожен підходить і стає першим як ні в чому не бувало. Тільки з часом я навчилася розрізняти, що не всі люди однакові, що вони всі з різних країн, племен, етносів, і ведуть себе по-різному. І навчилася приймати ці відмінності як вони є, без осуду, оскільки зрозуміла, що хоча я і залишаюсь українкою, але тепер є частиною ізраїльського соціуму, відповідно маю жити хоча б формально за його правилами».

1УН18: «Не скажу, що Ізраїль мені полубився на перший погляд, але назад в Україну точно не хотілось їхати, відтак з часом я навчився жити вдома та в сім'ї – так як українець, на роботі – за місцевими правилами. І мене це цілком влаштовує».

1УН10: «Коли приїжджаєш до будь-якої країни, то маєш вчити місцеву мову та хоча б якісь елементарні місцеві правила поведінки, хіба не так? Це ж не вони до нас приїхали, а ми до них, то і маємо вже жити за місцевими законами. Звичаї та особисті вподобання, це вже справа особиста. Якщо твої звичаї та пристрасті не стосуються оточуючих, то хоч

на голові стій у своїй хаті. Але на людях краще вести себе як всі, як на мене».

1УН7: «Хибна думка про те, що Ізраїль є моноетнічною країною юдеїв, навпаки, тут стільки культур намішано, що кожен має можливість жити в осередку своєї культури. Але водночас щось є спільного в усіх цих культурах, і це і об'єднує такі різностороннє суспільство в одну спільноту, з якимось спільним знаменником. І особисто мені це дуже до вподоби. Я себе відчуваю українкою і, певно, ніколи не зміню свою культуру, та і не бачу в цьому ніякої потреби навіть через стільки років життя в Ізраїлі (більше 10)».

1УН15: «Я українець, але відчуваю себе частиною цього суспільства в першу чергу через спільність економічних інтересів мого проживання на цій території. Я поділяю їх страждання через напади з боку мусульман, засуджую злочини мусульман проти юдеїв, підтримую прагнення юдеїв мати свою країну. Що ж їм робити, жити далі розкиданими по всьому світу? Ні, міжнародна спільнота виділила їм і без того не кращий клапоть землі посеред пустелі, і я поважаю їх право на територію, устрій, суспільний лад».

1УН19: «Хоч ми і не юдеї, але нам подобається жити саме тут, у цій країні, і таких як ми багато. Ми любимо ізраїльську кухню, шануємо деякі їх свята, маємо багато друзів та колег юдеїв. Навіть після отримання ізраїльського громадянства, ми все рівно залишаємось українцями».

1УН1: «Ізраїль закрита для неюдеїв країна, тому тут краще поводити себе якщо не як юдеї, то хоча б з шаною до них, вчити їх мову, історію, свята, правила етикету врешті-решт. Ці знання ніколи не завадять і стануть лише в пригоді, якщо вже ми вирішили влаштувати наше життя і життя наших дітей тут».

У групі українських мігрантів-неюдеїв 2014–2024 років найбільша кількість опитуваних мігрантів становить категорія біженців через початок війни Росії в Україні 2014 року та повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Адаптаційною стратегією більшості цієї

категорії українських біженців-неюдеїв в Ізраїлі є стратегія **сегрегації**, окрім групи біженців-неюдеїв, що прагнуть залишитись у Ізраїлі на постійне проживання. Їхня адаптаційна стратегія, так само як і стратегія мігрантів-неюдеїв 1991–2013 років, тяжіє до **інклюзивної інтеграції**.

Серед вагомих мікро- та макрорівневих чинників, що вплинули на вибір адаптаційної стратегії **сегрегації** українських мігрантів-неюдеїв та біженців-неюдеїв у Ізраїлі респонденти виокремили: міграційну політику сегрегації або політику повного виключення Ізраїлю по відношенню до мігрантів-неюдеїв до лютого 2024 року, рівень культурної дистанції між ними і приймаючою спільнотою, рівень дискримінації мігрантів-неюдеїв та біженців-неюдеїв, соціальний капітал мігрантів-неюдеїв, що сприяє формальним і неформальним зв'язкам з представниками української спільноти в Ізраїлі.

2УН17: «Тут можна жити як в Україні, є наші магазини, наші ресторани, продукти, гуртки для дітей і дорослих, райони та цілі міста заселені пострадянськими мігрантами. Багато наших людей працюють у магазинах, ресторанах, готелях. Скрізь можна знайти наших співвітчизників. Є також християнські церкви. В інтернеті які хочеш, такі і читаєш новини, тобто можна жити за сто-дев'ять земель, а читати українську пресу. Є слов'янські ЗМІ, газети та сайти навіть місцеві. Українських не бачила, але за сьогоденної ситуації Росії в Україні, не виключаю, що з'являться окремі українські теж».

2УН13: «У цій країні важливо, щоб ти був юдеєм. На цьому будується вся політика країни. По радіо щовечора лунають гасла, наскільки юдеїв не люблять інші національності в усьому світі: німці, французи, поляки і багато інших, включаючи українців. Якщо ти не юдей, на тебе будуть дивитись так само, як дивляться на юдеїв у антисемітських спільнотах. Тобто насправді тут дуже поширений анти-не-семітизм, тому навіть якщо ти не юдей, у публічних місцях, де тебе ніхто не знає, краще казати, що ти юдей. Я особисто вважаю, що це чиста дискримінація за етнічною ознакою,

однак це право країни захищати свою етнічність у мультиетнічному суспільстві, зважаючи на історію антисемітизму та переслідування юдеїв».

2БН4: «З війною і у нас, і тут, я, як працівник готельної сфери, звісно, бачу значні недоліки та малу кількість туристів у Ізраїлі, що не дивно. Відтак, ще трошки попрацюю тут на пташиних правах, як багато хто тут працює, та і поїду до інших країн, у Іспанію, можливо, де зараз краще приймають українських біженців, надають житло і дозвіл на роботу. Це найголовніше, коли ти мігрант, а тим більше, коли ти біженець. Такі умови далеко не для всіх біженців у Європі з інших країн світу. У Ізраїлі ж, якщо ти не юдей, то мало на що тут можна розраховувати. Особливо, у готельній сфері».

2БН51: «Уся територія Ізраїлю поділена на юдейські і неюдейські «зони». Їх всього три. Перша зона, де проживають переважно чи виключно юдеї. Вона вважається безпечною для життя, туризму, роботи. Друга зона змішана, де проживають і юдеї, і мусульманські юдеї (які конвертувались з мусульман у юдеїв), і інші етноси. Ця зона теж вважається безпечною. І третя зона – мусульманська, її легко помітити, вона обнесена високим бетонним парканом з колючою проволокою. І ця зона в ЗМІ та серед юдеїв вважається небезпечною. Тут були зафіксовані випадки насильства мусульман над юдеями, включаючи смертельні. З-за цього паркану, який на північ від Тель-Авіва йде вздовж автомагістралі, також бувають випадки, коли мусульмани перекидають велике каміння на проїжджаючі машини. Тому все залежить від того, з ким ви «товаришуєте». Якщо з юдеями, то вони будуть Вас застерігати ні в якому разі не їздити в мусульманську третю зону. Якщо ж ви, як ми, неюдеї і маєте друзів-мусульман, то з ними ми в безпеці, ми заїжджаємо в міста і села третьої зони купити місцевої традиційної їжі, випічки і солодощів. І люди дуже привітні до нас. Однак це лише підтверджує правильність намірів залишатись при своїй нейтральній в умовах Ізраїлю національності та етнічності – українській».

У групі українських мігрантів-неюдеїв 2014–2024 років найбільша кількість опитаних мігрантів становить категорія біженців через початок війни Росії в Україні 2014 року та повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Адаптаційною стратегією більшості цієї категорії українських біженців-неюдеїв у Ізраїлі є стратегія **сегрегації**, окрім групи біженців-неюдеїв, що прагнуть залишитись у Ізраїлі на постійне проживання. Їхня адаптаційна стратегія, так само як і стратегія мігрантів-неюдеїв 1991–2013 років, тяжіє до **інклюзивної інтеграції**.

Серед вагомих мікро- та макрорівневих чинників, що вплинули на вибір адаптаційної стратегії **сегрегації** українських мігрантів-неюдеїв і біженців-неюдеїв у Ізраїлі, респонденти виокремили: міграційну політику сегрегації або політику повного виключення Ізраїлю по відношенню до мігрантів-неюдеїв до лютого 2024 року, рівень культурної дистанції між ними і приймаючою спільнотою, рівень дискримінації мігрантів-неюдеїв і біженців-неюдеїв, соціальний капітал мігрантів-неюдеїв, що сприяє формальним і неформальним зв'язкам з представниками української спільноти в Ізраїлі.

2БН32: «Я приїхала до Ізраїлю як біженка у 2022 році, проте не маю намірів залишатись тут назавжди. Є країни, які краще приймають українців зараз, відтак трошки попрацюю, доки це можливо, оскільки біженцям-неюдеям тут навіть працювати не дозволяли до початку 2024 року. Якщо дозволи на роботу будуть давати, то буду працювати тут, якщо ні, то поїду далі, можливо, у Нову Зеландію навіть, там приймають українців назавжди, не лише на час війни, наскільки мені відомо».

2БН5: «Я нещодавно приїхала до Ізраїлю до своїх знайомих, що тут вже давно живуть. Подивлюсь на можливості, попрацюю, скільки можна буде, бо легально стало можливо працювати тільки нещодавно, та в мене і немає бажання, якщо чесно, залишатись у Ізраїлі на все життя. Попрацюю, скільки вийде, хоча з досвіду від інших знаю, що і нелегально тут можна було досить довго затриматись, років до 2–5, що теж немало, та і поїду далі

десь. Зараз українців скрізь приймають, головне, щоб ці умови залишились для нас».

2БН3: «Я потрапила сюди майже випадково, так склалось, що мене вмовили приїхати мої друзі, які вже давно тут живуть і без документів, то підказали мені. Але трошки попрацюю, так само як вони, та і поїду десь шукати кращих умов, доки вони взагалі є. Бо закінчиться війна, дасть бог, та і закінчатся пільги для українців, то зрозуміло. Треба поспішати. Відтак мови сильно не вчу. Використаю можливість заробити, бо оплата тут краща, ніж у Європі, наскільки мені відомо, а і вйо звідси, доки їхня війна не набула ще більших масштабів, ніж у нас».

2БН11: «Я підозрюю, що рано чи пізно нас (біженців-неюдеїв) можуть депортувати звідси. Зараз надали дозволи біженцям-неюдеям на роботу, але завтра можуть і забрати, це ж Ізраїль. Тому не бачу сенсу інтегруватись у це суспільство. Я знаю на побутовому рівні, достатньому для щоденного спілкування та роботи, мову, але мене не переймають ані цінності цього суспільства, ані моє майбутнє в ньому. Попрацюю, скільки можливо, і або повернусь додому, або поїду на заробітки в якусь іншу країну, – європейську».

2БН7: «Якби країна мала хоча б трошки кращі умови для подальшої перспективи жити в Ізраїлі як ізраїльтянин, а не як дешева робоча сила, то я би більше і мову вчила, і звичаї їхні. А так, з таким ставленням уряду країни до людей, які чесно працюють, віддають свою молодість, час та сили на процвітання їхньої економіки, то не хочеться і битись як риба об лід. Як вони до нас ставляться, так і ми до них. Навіть їх судові рішення на користь мігрантів-неюдеїв не здається реально виконуваним. Уряд ще на апеляцію подасть, от побачите, бо це Ізраїль – країна лише для юдеїв».

Також українські мігранти в Ізраїлі виділяють **вік свого прибуття до Ізраїлю та тривалість проживання в Ізраїлі** як одні з важливих мікрорівневих чинників, що, на їхню думку, вплинули на (не)успішність їхньої адаптації до приймаючого суспільства Ізраїлю.

2СЮ12: «На мою думку, краще переїжджати до іншої країни, особливо такої як Ізраїль, молодим, до вступу до університету, або одразу після здобуття вищої освіти по тій причині, що коли тобі вже за 50-т, всі твої друзі, близькі знайомі, соціальні зв'язки залишаються в країні, яку ти покинув, напрацьовані за багато років життя. В такому віці дуже тяжко створювати нові кола знайомств, окрім твоїх родичів та людей без спільного минулого».

1УН25: «Я переїхала в Ізраїль коли мені було 30 років, і вважаю, що це найкращий час для міграції. Переді мною було все життя попереду, молодість, бажання створити сім'ю, народити дітей, працювати і будувати нове життя, нехай навіть у таких тяжких умовах війни в Ізраїлі, але «коли ти молодий, як каже моя бабця, і я з нею погоджуюсь, – таке відчуття, що будь-які негаразди тобі під силу і ти з ними обов'язково справишся». Я такої ж думки. Нехай так і буде».

1СЮ24: «Мені було 42 роки, коли я мігрував до Ізраїлю. Скажу відверто, лише заради дітей, щоб у них була можливість мати краще життя. Я особисто почуваю себе не в своїй тарілці змінювати місце проживання, оточення, роботу, на якій працював майже пів життя. Я би радив мігрувати в віці хоча б до армії, поки жага до змін кипить у крові, а мозок ще вірить у рівні можливості для всіх».

1СЮ22: «Найкраще, я вважаю, переїжджати в Ізраїль дитиною з батьками або до повноліття. Тоді дитина має можливість пройти всі етапи соціалізації через освітні заклади та не відчувати себе чужим серед однолітків. Я переїхав до Ізраїлю, коли мені було 36 років, і вважаю, що цей вік вже застарілий для того, щоб почувати себе тут «як вдома», хоча наші родичі, сусіди і колеги дуже привітні і доброзичливі до нас. Але я все рівно сумую за тим оточенням та стилем життя, яке мав в Україні».

1СЮ21: «Зараз мені 31 рік, я переїхала до Ізраїлю разом з батьками в напівсвідомому 10-річному віці і мені не було сильно з чим порівнювати моє життя на той момент. Для мене Ізраїль є моєю історичною батьківщиною,

сім'єю. Періодично ми їздили в Україну, в Крим, до початку війни Росії в Україні 2014 року та анексії Криму, але окрім віддалених спогадів з дитинства я особисто нічого не відчувала, оскільки моїм рідним домом вже став Ізраїль. Мої однолітки в університеті та колеги на роботі, які переїхали в Ізраїль в більш зрілому віці, після 20 років теж вважають Ізраїль своїм рідним краєм, але їм, мені здається, тяжче звикнути до місцевих правил і звичаїв, ніж тим, хто тут виріс з дитинства. Тому я більше схильна до того, що переїздити в іншу країну найкраще в дитячому віці».

2БН37: «Доки ми молоді і здорові, то ще можемо мати бажання і хист до міграції. Якщо не зараз, то вже ніколи, тим більше за таких страшних умов війни в Україні. Якщо війна нас не заставить виїхати, навіть біженцями, то вже нічого не заставить, поки ще є здоров'я на витримку, нерви та роботу, це сто відсотків».

2БН19: «В такому віці як я переїздити можна тільки за підтримки рідних та дітей, та ніяк інакше. Вже звик до свого способу життя, де б ти не був, в яких би умовах жив. Але ця клята війна заставить навіть літніх людей залишити домівки. Коли над тобою зриваються ракети, то вже не до роздумів про своє звичне життя, це вже питання про виживання, якщо ти ще чимось можеш бути корисний своїм дітям у чужій державі».

Незалежно від віку та статі, всі групи українських мігрантів у Ізраїлі особливу увагу акцентують на **етнічній належності та релігійному сповіданні**.

2РЮ39: «Якщо ти юдей, то мігрувати до Ізраїлю, на мою думку, не складно в будь-якому віці, оскільки економічно тебе підтримує держава, морально тебе підтримує спільнота. Однак з психологічної точки зору краще мігрувати все ж таки, поки ти ще не звик до свого оточення настільки, що не хотів би з ним розлучатись. Коли тобі 40 і в тебе вже діти, друзі, робота і певний уклад життя, складно залишати все напрацьоване і починати життя з нуля».

2БН54: «На жаль, законодавство країни передбачає дискримінацію за етнічною належністю навіть для біженців – матеріальні та фінансові привілеї і субсидії для твого існування в Ізраїлі, якщо ти юдей, і навпаки – ряд адміністративних перешкод і труднощів, якщо ти юдеєм не є, навіть у тому випадку, коли ти чесно хочеш легально жити і працювати тут. Однак чим довше тут живеш, тим більше з'являється знань, можливостей і інформації, як все ж таки залишитись у Ізраїлі на постійне проживання».

2БН9: «Якщо ти не юдей, у цій країні дуже тяжко прижитись хоч у зрілому, хоч у молодому віці, хоч під час війни в Україні, хоч після. Попрацювати і поїхати назад додому, так, можна в будь-яку пору свого життя, але так, щоб влаштувати своє життя тут, найкраще їхати молодими, незаміжніми, без багажу дітей вдома, років до 25–30, я гадаю. Але потрібно шукати можливостей, як залишитись тут легально, вивчати мову, вийти заміж, конвертуватись у юдаїзм. І чим раніше, тим краще».

1СЮ30: «Річ у тім, що ізраїльське суспільство стратифіковане за етнічною належністю, релігійною належністю та країною Вашого походження. Робочі місця, житлові квартали, освітні заклади – формуються залежно від того «хто ви і звідки» «Найпрестижнішими» в культурному, соціальному та економічному планах вважаються юдеї з Америки, Європи та колишніх країн СРСР, особливо з України. На нижчій ієрархічній сходинці всі інші, крім юдеїв з Ефіопії та мусульманських країн Азії. Нижче ефіопів на цій «соціальной драбині» можуть бути лише неюдеї».

1СЮ37: «Бути юдеєм у Ізраїлі велика гордість. Якби не перші юдеї, що мали сміливість мріяти про свою історичну батьківщину, то не було б і самої країни. Відтак, на мою думку, важливо, щоб у країні було більше юдеїв, ніж будь-яких інших національностей. У Ізраїлю і так досить зовнішніх ворогів, щоб їх не стало ще більше всередині самої країни».

1РЮ59: «Юдеї теж є різні: ортодоксальні релігійні юдеї, помірно релігійні та нерелігійні. Ортодоксальних юдеїв зазвичай не люблять навіть самі юдеї (помірно релігійні та нерелігійні). Посудіть самі: вони живуть за

рахунок державних дотацій, не платять податки, не служать в армії. У них свої релігійні школи, вищі навчальні заклади, вони не вчать точні науки, а вивчають лише релігійні талмуди, їм заборонено користуватись інтернетом, вони ходять у чорному вбранні так само, як ходили наші пращури 2000 років тому, і, що найприкріше, після них у громадських місцях, у автобусах, літаках завжди залишається величезна купа бруду та сміття. І весь світ думає, що всі юдеї такі. Ну що тут скажеш? У них багатодітні сім'ї, діти в яких зазвичай не мають права на інше, окрім релігійного, життя. Вони знайомляться лише з ортодоксами, створюють сім'ї лише з ортодоксами, спілкуються лише між собою. На момент формування Ізраїлю їх була дуже невелика кількість на цих територіях, і Бен Гуріон вирішив допомогти їм дотаціями, щоб зберегти аутентичну юдейську культуру. Однак саме на дотаціях їх кількість зростає настільки, що на сьогодні в парламенті більшість саме ортодоксів. Як результат, вся країна живе за релігійними законами. Навіть громадський транспорт ходить за законами Тори! Тобто в п'ятницю ввечері рівно з заходом сонця перестає працювати будь-який громадський транспорт до кінця шабату – суботи ввечері. І це в двадцять першому столітті»...

1СЮ32: «Помірно релігійні юдеї вважаються найшанованішими в ізраїльському суспільстві. Саме завдяки їм була створена Держава Ізраїль. Саме вони мають успіхи та високі досягнення в різних наукових сферах, саме вони стають нобелівськими лауреатами та визначними відомими людьми. Вони служать у армії, платять податки; гарно навчаються у своїх спеціалізованих школах і ВУЗах, де вивчаються всі науки, включаючи точні; вони теж зазвичай багатодітні, але їхні діти завжди охайні, виховані і ввічливі. Їх часто називають «high quality people» – людьми вищого гатунку».

1СЮ28: «Українських і всіх інших юдеїв з колишнього СРСР у Ізраїлі називають «руськими» без розбору, тому що всі ми зазвичай спілкуємось російською мовою, живемо в російськомовних районах, таких як Бат-Ям,

Хайфа, Ейлат. Однак після початку війни Росії в Україні з 2014 року, а після 22 лютого 2022 року тим більше – відмінності починають все частіше обговорюватись на публіці та в соціальних мережах, оскільки радянські юдеї вважаються «юдеями» тільки в країнах свого походження. А в Ізраїлі ми не є «справжніми юдеями», бо ми або шануємо нашу православну віру, або навіть якщо є зовсім нерелігійними, то все рівно святкуємо християнські свята – такі як Різдво, Новий Рік, Пасха, що є неприйнятно для юдейської традиції в цілому і для ортодоксальних юдеїв при владі зокрема».

У відповідях українських мігрантів-юдеїв і мігрантів-неюдеїв на запитання «**Чи вважаєте Ви, що влилися в місцеве суспільство?**» було виявлено значущі відмінності. Установлено, що для українських релігійних і світських юдеїв характерна вища суб'єктивна оцінка рівня своєї адаптації, ніж для українських мігрантів-неюдеїв. Більшість опитуваних українських релігійних і світських мігрантів-юдеїв сприймають себе інтегрованими в приймаюче ізраїльське суспільство, тоді як більшість українських мігрантів-неюдеїв не вважають себе інтегрованими у місцеву спільноту. Винятком є українські мігранти-неюдеї, які мають наміри залишитись жити в Ізраїлі на довгий період часу (від 5 років і більше), відтак вважають себе потенційно та фактично інтегрованими в місцеве суспільство. Окрім того, українські мігранти-неюдеї частіше відчувають негативне ставлення до себе з боку місцевого населення, ніж українські мігранти-юдеї [Авторське дослідження].

Щодо **встановлення контактів** представниками місцевої спільноти, то українські мігранти-юдеї частіше спілкуються з місцевим населенням, найчастіше – зі своїми колегами та сусідами, з якими взаємодіють. Водночас українські мігранти-неюдеї частіше обирають спілкування з представниками своєї країни походження та української чи пострадянської діаспори, українськими чи пострадянськими мігрантами-неюдеями [Авторське дослідження].

Головний висновок цього дослідження полягає в тому, що завдяки емпіричним даним щодо адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі була підтверджена гіпотеза наявності взаємозв'язку між динамікою міграційної політики Ізраїлю протягом останніх 30 років і стратегіями адаптації українських мігрантів до ізраїльського середовища залежно від їхньої етнічної та релігійної належності.

Так, адаптаційні стратегії мігрантів-юдеїв більшою мірою варіюються залежно від їхньої етнічної та релігійної належності, ніж від періоду їхнього переїзду до Ізраїлю. Для категорії українських релігійних мігрантів-юдеїв упродовж 1991–2024 років характерною є стратегія асиміляції, а для більшості українських світських мігрантів-юдеїв протягом 1991–2024 років – стратегія мультикультуралізму.

Адаптаційні стратегії мігрантів-неюдеїв більшою мірою варіюються залежно від їхніх міграційних цілей, ніж від періоду їхнього переїзду до Ізраїлю. Мігрантам-неюдеям, що планували залишитись у Ізраїлі на довгий період проживання (від 5 років і більше), характерна стратегія інклюзивної інтеграції; мігрантам-неюдеям, що планують залишитись у Ізраїлі лише на період заробітків (від 1 до 5 років), притаманна адаптаційна стратегія сегрегації. Українським біженцям-неюдеям, що не могли планувати терміни свого перебування в Ізраїлі через ряд сегрегаційних рішень з боку Уряду Держави Ізраїль стосовно українських біженців-неюдеїв до лютого 2024 року, притаманна адаптаційна стратегія сегрегації. Українським біженцям-неюдеям, що мали наміри залишитись у Ізраїлі на довгостроковий термін або змінили свої міграційні наміри залишитись у Ізраїлі на довгостроковий термін через рішення суду Ізраїлю щодо надання українським біженцям-неюдеям права на роботу, медицину та соціальний захист, характерною стала стратегія інклюзивної інтеграції.

Висновки до розділу 3

У розділі 3 проводиться верифікація концепції динаміки адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі на основі аналізу міграційної політики Ізраїлю по відношенню до мігрантів з України з 1991 до 2024 року та емпіричного дослідження щодо адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі з 1991 до 2024 року.

Численні дослідження адаптаційних стратегій мігрантів у іншокультурних відносинах показують, що вибір мігрантами адаптаційних стратегій значною мірою зумовлюється мікро- та макрофакторами впливу. Мікрорівневі фактори виражені у наявності або відсутності необхідного людського (соціального, економічного та культурного) капіталу мігрантів, які визначають можливу зміну когнітивних і поведінкових настанов мігрантів, пов'язаних з країною еміграції, а також часу перебування в країні міграції, становленню реалістичних адаптаційних цілей самими мігрантами, рівню соціальної інклюзії мігрантів, ступеня схильності мігрантів до самоорганізації в нових умовах існування та наявністю попереднього досвіду міграції.

До основних макрорівневих факторів відносять соціокультурні та економічні умови приймаючого середовища, рівень відкритості соціальних структур у приймаючому суспільстві, ставлення до мігрантів місцевої громадськості, що визначають рівень інституційного та громадського сприяння адаптації мігрантам в умовах приймаючого суспільства.

Одним із таких макрорівневих факторів, що несе на собі одне з найбільших адаптаційних навантажень, є міграційна політика країни імміграції як свідомий і цілеспрямований державний вплив на сприяння або гальмування адаптації мігрантів до приймаючого суспільства.

За результатами нашого огляду літератури стосовно ступеня досліджуваності проблеми щодо мікро- та макрофакторів впливу на адаптаційні стратегії мігрантів з України в Ізраїлі, недостатньо дослідженими та висвітленими залишаються:

– питання етнічної та релігійної належності мігрантів саме з України в Ізраїлі та їхній зв'язок з адаптаційними стратегіями;

– питання особливостей адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі залежно від міграційної політики Ізраїлю в період з 1991 до 2024 років.

Саме на ці два аспекти було спрямоване наше емпіричне дослідження.

Аналіз теоретичних та емпіричних розвідок щодо міграційної політики Ізраїлю стосовно сучасних українських мігрантів дає підстави для висновку про те, що міграційна політика Ізраїлю є диференційованою та включає в себе три основних вектори: асиміляції, диференційного включення та сегрегації або повного виключення та спрямована на три різні категорії мігрантів з України в Ізраїлі.

Міграційна політика асиміляції Ізраїлю спрямована на українських мігрантів-юдеїв, політика диференційного включення стосується українських мігрантів-неюдеїв, політика сегрегації або повного виключення проводилась Ізраїлем щодо українських біженців-неюдеїв до лютого 2024 року.

З'ясовано, що етнонаціональний устрій ізраїльської держави заохочує міграцію українських юдеїв і надає значну державну підтримку українській юдейській спільноті й водночас ускладнює, майже унеможлиблює вірогідність успішного поселення та повноцінної інтеграції в ізраїльське суспільство українських мігрантів-неюдеїв.

Мігранти-юдеї мають право на автоматичне отримання громадянства після прибуття до країни, а також мають доступ до спеціальних програм адаптації, включаючи фінансову допомогу впродовж першого року перебування в Ізраїлі, безкоштовні мовні курси івриту в державних центрах «ульпан», позики на купівлю нерухомості, гранти для студентів, допомогу в пошуку роботи, підвищення кваліфікації та податкову підтримку роботодавців, які наймають мігрантів-юдеїв.

Щодо мігрантів-неюдеїв, на яких не поширюється поправка до Закону про повернення, міграційний режим Ізраїлю є надзвичайно обмеженим і виражається через два вектори міграційної політики: політику диференційного включення та політику сегрегації. Міграційна політика диференційного включення проводиться щодо українських трудових мігрантів-неюдеїв і характеризується відкритим доступом до легалізованого ринку праці, однак жорсткими обмеженнями на право возз'єднання сімей і відмовою в наданні статусу довгострокового проживання на території Ізраїлю.

Міграційна політика сегрегації до лютого 2024 року проводилась по відношенню до українських та інших біженців-неюдеїв на території Ізраїлю та характеризується відсутністю законодавства чи цілеспрямованих державних програм підтримки шукачів притулку, а також наявністю регулярних депортаційних заходів щодо біженців і напівлегальних мігрантів. Лише в лютому 2024 року суд Тель-Авіва зобов'язав імміграційне управління надати всім українським біженцям-неюдеям у Ізраїлі візу A1eph-5, яка дає їм право на працевлаштування, медичне обслуговування, освіти, соціальне забезпечення та тимчасовий захист від депортації до кінця 2024 року.

Враховуючи наявність диференційної міграційної політики Ізраїлю та ряду категорій мігрантів, нами була висунута гіпотеза щодо взаємозв'язку між динамікою міграційної політики Ізраїлю протягом останніх 30-ти років та стратегіями адаптації українських мігрантів до ізраїльського середовища в залежності від їх етнічної та релігійної приналежності – відповідно, міграційного статусу в країні.

На основі теоретичних та емпіричних досліджень адаптаційних стратегій мігрантів у рамках предметного поля нашої розвідки був розроблений авторський конструкт адаптаційних стратегій сучасних українських мігрантів у Ізраїлі.

Концептуальними засадами для розробки авторського конструкту були обрані теоретичні положення щодо етнічної стратифікації Дональда Л. Ноель, сегментної адаптації Мільтона Гордона, двох рівнів акультурації Дж. В. Беррі, зміни ціннісних орієнтацій Анатолія Ручки, культурно-побутових практик Віктора Танчера та Людмили Скокової, методики аналізу адаптаційних сценаріїв пострадянських мігрантів у Ізраїлі Тамар Горовіц, методики вимірювання адаптації, зміни ідентичності і соціальної інклюзії Євгена Головахи та Сергія Дембіцького.

Завдяки цим дослідженням вдалося визначити два основні рівні процесу адаптації мігрантів до іншокультурного середовища: рівень ціннісних орієнтацій або зміни ідентичності мігрантів і рівень соціальної інклюзії або участі мігрантів у соціальному та культурному житті приймаючої спільноти.

Перший рівень авторського концепту адаптації мігрантів в іншокультурному середовищі стосується самоідентифікації мігрантів як представників приймаючого суспільства чи суспільства походження, етнічної належності, прийняття й дотримання моралі та норм співжиття обраного суспільства, суспільно-політичних правил і законів, що накладається на міграційний досвід і трансформує деякі компоненти ціннісних орієнтацій мігрантів і, як наслідок, уможливорює феномен зміни етнонаціональної ідентичності мігрантів.

Другий рівень авторського концепту щодо адаптації українських мігрантів у Ізраїлі містить показники соціальної інклюзії мігрантів, до яких належать: можливість мігрантів розраховувати на соціальну, моральну та матеріальну підтримку з боку державних інституцій та установ, громадських недержавних організацій і мереж, а також найближчого оточення мігрантів; готовність мігрантів до включення в активну діяльність у різних сферах соціального життя приймаючого суспільства, налагодження контактів з представниками приймаючої спільноти та участь у політичному та громадському житті спільноти; а також надання

преференцій культурно-побутовим практикам власної чи приймаючої культури, що тісно пов'язано з процесами соціалізації та соціальної інтеграції мігрантів до приймаючого суспільства.

Результати нашого емпіричного дослідження свідчать про підтвердження теоретичної гіпотези щодо наявності взаємозв'язку між динамікою міграційної політики Ізраїлю протягом останніх 30 років і стратегіями адаптації українських мігрантів до ізраїльського середовища залежно від їхньої етнічної та релігійної належності. Так, адаптаційні стратегії мігрантів-юдеїв більшою мірою варіюються залежно від їхньої етнічної та релігійної належності, ніж від періоду їхнього переїзду до Ізраїлю. Для категорії українських релігійних мігрантів-юдеїв упродовж 1991–2024 років характерною є стратегія асиміляції, для більшості українських світських мігрантів-юдеїв упродовж 1991–2024 років характерною є стратегія мультикультуралізму.

Адаптаційні стратегії мігрантів-неюдеїв більшою мірою варіюються залежно від їхніх міграційних цілей. Для мігрантів-неюдеїв, що планували залишитись у Ізраїлі на довгий період проживання (від 5 років і більше), характерна стратегія інклюзивної інтеграції; для мігрантів-неюдеїв, що планують залишитись у Ізраїлі лише на період заробітків (від 1 до 5 років), притаманна адаптаційна стратегія сегрегації. Українським біженцям-неюдеям, що не могли планувати терміни свого перебування в Ізраїлі через ряд сегрегаційних рішень з боку Уряду Держави Ізраїль стосовно українських біженців-неюдеїв до лютого 2024 року, притаманна адаптаційна стратегія сегрегації. Українським біженцям-неюдеям, що мали наміри залишитись у Ізраїлі на довгостроковий термін або змінили свої міграційні наміри залишитись в Ізраїлі на довгостроковий термін через рішення суду щодо надання українським біженцям-неюдеям права на роботу, медицину та соціальний захист, характерною стала стратегія інклюзивної інтеграції.

Отримані результати емпіричного дослідження розширюють можливості соціологічного розуміння адаптації мігрантів загалом та адаптаційних стратегій мігрантів із України в Ізраїлі зокрема; можуть бути використані у викладанні навчальної дисципліни «Соціологія міграцій», а також подальших теоретичних та емпіричних дослідженнях адаптації мігрантів для розробки державних і громадських проєктів і програм, спрямованих на підвищення міжкультурної компетентності українських мігрантів за кордоном і сучасних потенційних мігрантів з України в Ізраїлі.

Основні положення третього розділу дисертаційної роботи висвітлені в таких публікаціях здобувачки: [Плющ, 2023б, Плющ, 2024а, Плющ, 2024б; Pliushch, 2023].

ВИСНОВКИ

У дисертації відповідно до поставленої мети та завдань підбито підсумки дослідження динаміки адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі, викладено основні результати дисертаційного дослідження. На основі виконаного дослідження сформульовано такі висновки та рекомендації.

По-перше, узагальнено й систематизовано наукові положення щодо сучасних теоретико-методологічних підходів до проблем адаптації мігрантів у приймаючих суспільствах. З'ясовано, що головною особливістю теорій адаптації мігрантів є їхній міжетнічний соціокультурний аспект, що лежить в основі чотирьох теоретичних перспектив щодо адаптації мігрантів до іншокультурного середовища: класичній теорії прямої асиміляції, теорії сегментної асиміляції, теорії культурного плюралізму або мультикультуралізму та теорії етнічно-расової стратифікації.

Висвітлено генезу соціологічного розуміння поняття «адаптація» та «конструювання адаптаційних стратегій мігрантів» у світовій і вітчизняній соціології. Визначено, що в сучасній соціологічній літературі «адаптація» трактується як комплекс особливостей вчинків і поведінки мігрантів, що має соціокультурне походження, завдяки якому особа чи група осіб забезпечують собі успіх у конкуренції з представниками інших етнічних груп, які спільно проживають на одній території певної держави. «Конструювання адаптаційної стратегії» розуміється як спрямованість поведінки мігранта чи групи мігрантів щодо адаптаційних намірів по відношенню до приймаючої спільноти країни імміграції, її культури та соціального устрою, які базуються на суб'єктивних уявленнях та об'єктивних можливостях мігрантів щодо їхніх соціальних, культурних, економічних і психологічних ресурсів досягнення бажаної адаптаційної стратегії.

По-друге, систематизовано теоретичні інтерпретації щодо основних етапів адаптації мігрантів до іншокультурної спільноти. Розкрито поняття «ідеального типу» етапів адаптації мігрантів, який представлений у концепціях хвилеподібної «кривої адаптації» та налічує три основних етапи. Перший етап адаптаційної кривої в науковому дискурсі отримав назву «медового місяця адаптації» й характеризується позитивним настроєм мігрантів щодо їхніх адаптаційних намірів і можливостей. Другому етапу відповідає період, що в науковій літературі окреслений у рамках поняття «культурного шоку» та характеризується соціальною невизначеністю мігрантів щодо сприйняття та засвоєння соціального порядку та елементів культури країни імміграції. Третій етап адаптації стосується варіативності результатів адаптаційного процесу. Перший можливий результат усіх трьох етапів процесу адаптації передбачає успішну соціальну адаптацію мігрантів до нового соціального середовища. Відповідно другий можливий результат адаптації являє собою неуспішність адаптації мігрантів до приймаючого середовища.

По-третє, розкрито досвід вітчизняних і зарубіжних соціологічних досліджень щодо існуючих соціологічних моделей адаптаційних стратегій мігрантів у іншокультурному середовищі. Визначено, що емпіричні дослідження стратегій адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі мають понад 120 моделей адаптації, більшість з яких налічують чотири стратегії адаптації мігрантів до приймаючого суспільства: асиміляції – повне прийняття норм, цінностей і культури суспільства країни міграції і відмова від власних; сепарації – повна відмова від норм, цінностей і культури приймаючого суспільства, натомість повне збереження власних ціннісних преференцій і культурно-побутових практик; інтеграції або мультикультуралізму – часткове прийняття норм, цінностей і культури приймаючого суспільства та часткове збереження своїх власних ціннісних, нормативних, культурно-побутових орієнтирів; та маргіналізації – відмова від власних норм, цінностей і культури та несприйняття загальноприйнятих

норм і цінностей приймаючого суспільства. Переверено релевантність застосування існуючих соціологічних моделей адаптаційних стратегій мігрантів у іншокультурному середовищі по відношенню до мігрантів з України в Ізраїлі та запропоновану авторську соціологічну модель адаптаційних стратегій мігрантів з України в Ізраїлі на основі порівняльного аналізу існуючих соціологічних моделей адаптації та синтезу теоретичних положень щодо етнічної стратифікації, сегментної соціокультурної адаптації, зміни ідентичності та соціальної інклюзії мігрантів. Головна відмінність авторської моделі від наявних соціологічних моделей адаптаційних стратегій мігрантів полягає в наявності двох вимірів соціальних факторів адаптації: ціннісних орієнтацій і соціальної інклюзії до приймаючого середовища, що дає змогу розмежувати ціннісну та інклюзивну адаптацію як окремі незалежні один від одного типи адаптації, що в наявних моделях є об'єднаними. На основі двовимірної концепції адаптації мігрантів до іншокультурного середовища виділено 5 адаптаційних стратегій мігрантів: 1) асиміляції, 2) ціннісної інтеграції, 3) інклюзивної інтеграції, 4) мультикультуралізму та 5) сегрегації.

По-четверте, узагальнено та класифіковано наукові соціологічні положення щодо основних мікро- та макрорівневих факторів впливу на адаптацію мігрантів у іншокультурному середовищі. До мікрорівневих факторів адаптації віднесено: об'єктивні фактори – людський (соціальний, економічний і культурний) капітал мігрантів, рівень соціальної інклюзії мігрантів, час перебування в країні міграції та наявність попереднього досвіду міграції; суб'єктивні фактори – самоідентифікація мігранта, рівень мотивації, готовність до змін, готовність до невідомого досвіду, здатність до ризику, здатність до самоорганізації в нових умовах існування. До основних макрорівневих факторів віднесено соціокультурні та економічні умови приймаючого середовища, рівень толерантності місцевої громадськості до культурного різноманіття, рівень відкритості соціальних структур у приймаючому суспільстві, рівень інституційного та

громадського сприяння адаптації мігрантам в умовах приймаючого суспільства. Виявлено, що одне з найбільших навантажень на конструювання адаптаційних стратегій мігрантів несе на собі міграційна політика країни імміграції як свідомий і цілеспрямований державний вплив на сприяння або гальмування адаптації мігрантів до приймаючого суспільства. З'ясовано, що за міжнародною класифікацією типів міграційних політик залежно від їхніх адаптаційних складових вирізняють чотири основних типи міграційних політик: асиміляції, диференційного включення та виключення, сегрегації або повного виключення та мультикультуралізму. Відповідно до кожного типу міграційної політики уряди приймаючих суспільств країн імміграції впроваджують законодавчі акти та заходи щодо адаптації мігрантів, що визначає вектор міграційної політики країни на міжнародній міграційній мапі.

По-п'яте, досліджено особливості міграційної політики Ізраїлю по відношенню до мігрантів з України в Ізраїлі за останні 30 років. Виявлено, що міграційна політика Ізраїлю є диференційованою та має три основних вектори: асиміляції, диференційного включення та сегрегації, або повного виключення, та спрямована на три різні категорії мігрантів з України в Ізраїлі. Міграційна політика асиміляції Ізраїлю спрямована на українських мігрантів-юдеїв, політика диференційного включення стосується українських мігрантів-неюдеїв, політика сегрегації або повного виключення проводиться Ізраїлем стосовно українських біженців-неюдеїв. Виявлено, що етнонаціональний устрій ізраїльської держави заохочує міграцію українських юдеїв і надає значну державну підтримку українській юдейській спільноті й водночас ускладнює, майже унеможлиблює вірогідність успішної адаптації до ізраїльського суспільства українських мігрантів-неюдеїв.

По-шосте, за результатами емпіричного дослідження була підтверджена теоретична гіпотеза щодо наявності взаємозв'язку між динамікою міграційної політики Ізраїлю з 1991 до 2024 року та

конструюванням стратегій адаптації українських мігрантів до ізраїльського середовища залежно від їхньої етнічної та релігійної належності. Виявлено, що для українських релігійних і світських мігрантів-юдеїв, щодо яких з 1990-х років до 2024 року Ізраїлем проводиться міграційна політика асиміляції, стратегія асиміляції є характерною лише для категорії українських релігійних мігрантів-юдеїв. Водночас для українських світських мігрантів-юдеїв з 1991 року до 2024 року характерною є стратегія мультикультуралізму. Для мігрантів-неюдеїв, щодо яких з 1991 року до 2024 року Ізраїлем проводиться міграційна політика диференційного виключення та сегрегації, адаптаційні стратегії варіюються залежно від їхніх міграційних настроїв, а саме: для мігрантів-неюдеїв, що планують залишитись у Ізраїлі на довгий період проживання (від 5 років і більше), характерною є стратегія інклюзивної інтеграції, тоді як для мігрантів-неюдеїв, що планують залишитись у Ізраїлі на короткий період проживання (строком від 1 до 5 років), характерною є стратегія сегрегації.

Адаптаційні стратегії біженців-неюдеїв, щодо яких з 2014 року до лютого 2024 року Ізраїлем проводилась міграційна політика сегрегації, варіювались залежно від їхніх міграційних настроїв: для біженців-неюдеїв, що планували залишитись у Ізраїлі лише на період заробітків (від 1 до 5 років), та українським біженцям-неюдеям, що не могли планувати терміни свого перебування в Ізраїлі через ряд сегрегаційних рішень з боку Уряду Держави Ізраїль до лютого 2024 року, притаманна адаптаційна стратегія сегрегації. Для біженців-неюдеїв, що планували залишитись у Ізраїлі на довгий період проживання (від 5 років і більше), незважаючи на політику сегрегації, або змінили свої міграційні наміри залишитись у Ізраїлі на довгостроковий термін через рішення суду Тель-Авіва щодо надання українським біженцям-неюдеям права на роботу, медицину та соціальний захист, характерною стала стратегія інклюзивної інтеграції.

Здобуті результати дисертаційної роботи підтвердили наукову спроможність запропонованої методології, а також технології збору та

обробки інформації. У роботі визначено перспективи подальшого наукового вивчення проблеми та можливості використання результатів дослідження у розробках державних і громадських проєктів і програм, спрямованих на підвищення міжкультурної компетентності українських мігрантів за кордоном і сучасних потенційних мігрантів з України в Ізраїлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біленко О. В., Горбань С. Ф. Демографічна ситуація в Україні: сучасний стан та основні проблеми. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. С. 1–7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/80.pdf.
2. Варга Н. Еміграційні настрої молоді Центральної-Східної Європи. 2020. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-1.15>.
3. Володько В., Ровенчак О. Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів. *Вісник Львівського університету*. 2008. № 2. С. 182–210. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/1830-4000-1-PB-1.pdf>
4. Географія міграцій населення. *Науково-допоміжний бібліографічний покажчик*. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2014. 44 с.
5. Головаха Є., Дембіцький С., Жуленьова О., Любива Т. Методики дослідження адаптації, інклюзії та зміни ідентичностей за умов масових міграцій: розроблення та апробація. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 2. С. 24–41. URL: <http://stmm.in.ua/archive/ukr/2020-2/4.pdf>.
6. Дембіцький С. Індивідуальні та соціетальні цінності під час війни: актуальність, структура та вплив. *Національна безпека і оборона*. 2022. № 3–4 (189–190). С. 93–102. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD189-190_2022_ukr.pdf.
7. Завацька Н. Є. Особливості соціальної підтримки осіб з різним ступенем соціальної адаптації. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. 2010. № 8(7). С. 90–105.
8. З лютого до Ізраїлю прибуло понад 20 тисяч українських біженців, – посол Бродський. *Цензор.Нет*. 21 серпня 2022. URL: <https://censor.net/ua/n3362161>.

9. Кавалеров А., Надибська О. Поліетнічний соціум як феномен. *Перспективи*. 2001. № 2(14). С. 33–39.

10. Клименко О. Ю. Проблема міграції дітей без супроводу дорослих. *Соціологічні студії: науково-практичний журнал*. Луцьк. Східноєвропейський національний ун-т імені Лесі Українки. 2021. № 2(19). С. 21–30. DOI: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2021-02-21-30>.

11. Кухта М., Мартинюк І. Проблема концептуалізації поняття життєві стратегії в соціологічному дискурсі. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2012. № 56. С. 7–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2012_56_3.

12. Кухта М. П. Життєві стратегії: поняття та особливості формування. *Соціальні виміри суспільства*. 2011. № 3(14). С. 76–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svs_2011_3_8.

13. Лібанова Е. М. Про оцінювання масштабів і наслідків вимушених зовнішніх міграцій населення України: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 23 березня 2022 року. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 5. С. 17–23. URL: <http://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/549/553>.

14. Майданік І. П. Деякі регіональні особливості вимушеної міграції з України: столиця та інші регіони. Демографія та соціальна економіка. 2024. Том. 56. № 2. С. 44–61. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.02.044>.

15. Малиновська О. А. Міграція та міграційна політика. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 304 с.

16. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2018. 472 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Malynovska_Olena/Mihratsiina_polityka_hlobalny_i_kontekst_ta_ukrainski_realii.pdf.

17. Малиш Л. О. Принципи та правила вимірювання структурних нерівностей у соціології: монографія. Київ: Національний університет

«Києво-Могилянська академія», 2019. 369 с. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/specrada/dis_malysh.pdf.

18. Ничкало Н. Міграційні процеси у контексті неперервної освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2008. № 2. С. 99–108.

19. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 слів / за ред. Л. І. Шевченко. Київ: Арій, 2008. 384 с.

20. Новосад К. Я. Соціальні ризики міжнародної міграції з України: дисертація. На правах рукопису. Ужгород, 2018. 275 с.

21. Панина Н. В. Факторы национальной идентичности, толерантности, ксенофобии и антисемитизма в современной Украине. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2005. № 4. С. 26–45. URL: <http://stmm.in.ua/archive/rus/2005-4/2.pdf>.

22. Пачковський Ю. Ф., Селешчук Г. П. Соціальний капітал спільнот трудових мігрантів в країнах Європейського Союзу: монографія. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2021. 260 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/dis_seleshchuk.pdf.

23. Петрушина Т., Соболева Л., Чепурко Г. Громадська думка щодо ролі науки в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2016. № 2. С. 81–101. URL: <http://stmm.in.ua/archive/ukr/2016-2/7.pdf>.

24. Плющ В. Соціологічні моделі соціокультурної адаптації сучасних мігрантів в іншокультурному середовищі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. № 27. С. 103–114. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.930>.

25. Плющ В. Соціокультурна адаптація мігрантів: концептуалізація, етапи та їхня динаміка. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. № 31. С. 59–68. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/31_2021/14.pdf.

26. Плющ В. Особливості міграційної політики Ізраїлю щодо мігрантів з України. *XIII Міжнародна науково-практична конференція «Scientific research in the XXI century»*. Scientific Collection InterConf. Оттава.

URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/6-8.12.2022/145>.

27. Плющ В. Концептуалізація адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі. XIII Міжнародна науково-практична конференція «*Theory and Practice of Science: Key Aspects*». Scientific Collection InterConf. Рим, Італія. 2022. № 28(137). С. 135–146. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2022.015>.

28. Плющ В. Адаптація мігрантів: генеза соціологічних теорій та концепцій. *Ввічливість. Humanitas*. 2023а. № 3. С. 79–95. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.12>.

29. Плющ В., Чепурко Г. Міграційна політика Ізраїлю щодо мігрантів з України з 1991 до 2023 року. *Ввічливість. Humanitas*. 2023б. № 5. С. 78–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.11>.

30. Плющ В. Концептуалізація моделей адаптації сучасних мігрантів з України в Ізраїлі. *Соціологічні студії*. 2024а. № 1(24). С. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2024-01-34-34>.

31. Плющ В. Адаптація українських мігрантів в Ізраїлі з 1991 по 2024 рік: емпіричне дослідження. *Габітус*. 2024б. № 62. С. 11–20.

32. Прибиткова І. М. Сучасні міграційні процеси: теоретико-методологічні аспекти досліджень. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1999. № 1. С. 161–172. URL: <http://stmm.in.ua/archive/rus/1999-1/14.pdf>.

33. Прибиткова І. М. Трудові мігранти у соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. Київ, 2002. № 2. С. 156–167.

34. Пріб К. А., Гуткевич С. О. Чинники міжнародних міграційних процесів. *Ринок праці та зайнятості населення*. 2016. № 2. С. 12–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2016_2_4.

35. Пріс Л. Руйнування соціального і географічного простору. Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика: хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів / укладачі: Кононов І. Ф. (науковий редактор), Бородачов В. П., Топольськов Д. М. Луганськ: Альма-матер. Знання, 2002. 374 с.

36. Римаренко Ю. І. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика: енциклопедія / Упоряд. Ю. І. Римаренко. Київ: Довіра, 1998. 912 с.

37. Риндзак О. Т., Біль М. М. Міграція і механізми її регулювання: понятійно-термінологічний дискурс. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання / за ред. Садової У. Я. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2019. 263 с.

38. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2(17). С. 127–139. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/8810>.

39. Ровенчак О., Володько В. Міжнародна міграція: теорія і практика: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 412 с.

40. Ровенчак О. Соціологія міграції: міжнародні аспекти. Львів: Львівський національний університет, 2017. 208 с.

41. Ручка А. Динаміка ціннісних пріоритетів населення України за останні три десятиліття (1991–2020 рр.). *Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін* / за ред. д. е. н. В. Ворони. 2020. № 7(21). С. 69–78. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2020.pdf>.

42. Ручка А., Наумова М. Цінності і типи ціннісної ідентифікації в сучасному соціумі. *Українське суспільство 1992–2013. Стан динаміки змін. Соціологічний моніторинг* / за ред. д. е. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. Київ: Інститут соціології НАН України, 2013. С. 285–297.

43. Садова У. Я. Міграція та її місце у гармонізації розвитку територіальних суспільних систем. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1. С. 29–36. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/9049>.

44. Світове дослідження цінностей в Україні. Український центр європейської політики. Київ, 2020. 216 с. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf.

45. Скокова Л. Культурні практики в сучасному суспільстві: теоретичні підходи та емпіричні виміри: монографія. Київ: Інститут соціології НАН України, 2018. 334 с. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/specrada/dis_skokova.pdf.

46. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда; Інститут мовознавства. Київ: Наукова думка, 1980. Т. 2. 550 с.

47. Слюсаревський М. М., Блинова О. Є. Психологія міграції: навчальний посібник / Національна академія педагогічних наук України. Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. 244 с.

48. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / за заг. ред. В. Воловича. Київ: Укр. центр духовної культури, 1998. 736 с.

49. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/stepanenko/stepanenko.pdf>.

50. Судакова В. Культурні практики та проблеми їхньої модернізації в культурному просторі сучасних суспільств. *Культурологічна думка*. 2020. № 17. С. 165–177. DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-17-2020-1.165-177>.

51. Танчер В., Скокова Л. Культуральна соціологія: «сильна програма» досліджень смислів соціального життя. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2009. № 4. С. 19–42. URL: <http://stmm.in.ua/archive/ukr/2009-4/4.pdf>.

52. Тиндик Н. П. Світовий міграційний процес: теорія, практика, державне регулювання: монографія. Київ: Атіка, 2006. 264 с.

53. Тиндик Н. П. Трудова міграція в епоху глобалізації: інтеграція у світ чи втеча від бідності: монографія. Львів: ЛьВДУВС, 2009. 600 с.

54. Южанин М. А. О социокультурной адаптации в иноэтнической среде: концептуальные подходы к анализу. *Социологические исследования*. 2007. № 5 (277). С. 70–77. URL: <http://2008.isras.ru/files/File/Socis/2007-05/Yuzhanin.pdf>.

55. Чепурко Г. І. Соціальний капітал: вплив на розв'язання життєвих ситуацій. Українське суспільство 1992–2013. Стан динаміки змін. Соціологічний моніторинг / за ред. д. е. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. Київ: Інститут соціології НАН України, 2013. С. 312–320. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/soc-mon-2013.pdf>.

56. Чепурко Г. І. Стан, проблеми та перспективи модернізації українського суспільства: експертні оцінки. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 1. С. 41–65. DOI: 10.15407/sociology2020.01.041. URL: <http://stmm.in.ua/archive/ukr/2020-1/6.pdf>.

57. Шульга М., Паніна Н., Головаха Є., Зісельс Й. Еміграція євреїв у контексті загальної міграційної ситуації в Україні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 2. С. 64–89. URL: <http://stmm.in.ua/archive/rus/2001-2/6.pdf>.

58. Шульга Н. А. Великое переселение: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. Киев: Институт социологии НАН Украины, 2002. 700 с. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/library/book_shulga_full.pdf.

59. Українське суспільство: міграційний вимір. Національна доповідь. Київ: Національна академія наук України, 2018. 396 с. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf.

60. Adetunji J. La France est-elle vraiment un pays assimilationniste. *The Conversation*. Academic rigour, journalistic flair. 2015. URL:

<https://theconversation.com/la-france-est-elle-vraiment-un-pays-assimilationniste-51145>.

61. Alba R., Nee V. Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration. *The International Migration Review*. Special Issue: Immigrant Adaptation and Native-Born Responses in the Making of Americans. 1997. Vol. 31. № 4. P. 826–874. DOI: <https://doi.org/10.2307/2547416>.

62. Alba R., Nee V. Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration. *Harvard University Press*. 2003. 359 p.

63. Alexander J. C. The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology. New York, 2003. Oxford Academic. 2012. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195160840.001.0001>.

64. Adler P. The transitional experience: An alternative view of culture shock. *Journal of Humanistic Psychology*. 1975. № 15. P.13-23. DOI: <https://doi.org/10.1177/002216787501500>.

65. Aslund O., Bohlmark A., Nordstrom S. O. Age at Migration and Social Integration. *IZA Journal of Development and Migration*. 2009. Discussion Paper. № 4263. P. 1–37. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1434577>.

66. Banks J. A. Ethnic stratification and diversity. In Encyclopedia of diversity in education. SAGE Publications. 2012. Vol. 1. P. 836–838. URL: <https://dx.doi.org/10.4135/9781452218533.n265>.

67. Barry B. Culture and Equality. An Egalitarian Critique of Multiculturalism. Cambridge, Massachusetts Harvard University Press. 2001. 398 p.

68. Basch L. G., Schiller N. G., Szanton B. C. Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. Place of publication not identified: Gordon and Breach. 1994. 356 p.

69. Bashi V., McDaniel A. A Theory of Immigration And Racial Stratification. *Journal of Black Studies*. 1997. Vol. 27, № 5. P. 668–682. DOI: <https://doi.org/10.1177/002193479702700505>.

70. Batalova J., Shymonyak A., Mittelstadt M. *Immigration Data Matters*. Washington DC: Migration Policy Institute, 2020. 49 p.

71. Bauer T., Zimmermann K. *Causes of International Migration: A Survey in Gorter P. Crossing Borders: Regional and Urban Perspectives on International Migration*. Aldershot: Ashgate, 1998. P. 95–127.

72. Bauman Z. *Globalization: the Human Consequences*. Cambridge: Polity, 1998. 136 p.

73. BBC Asia. Japan eases immigration rules for workers. British Broadcasting Corporation (BBC). 2018. December 8. URL: www.bbc.com/news/world-asia-46492216.

74. Bean F. D., Brown S., Bachmeier J. D., Hook J., Leach M. A. Unauthorized Mexican migration and the socioeconomic integration of Mexican Americans. 2014. P. 341–374.

75. Beck U. *What is globalization*. Cambridge. Polity. Google Books, 2015. 192 p.

76. Becker G. S. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Google Books, 1964. 413 p.

77. Berry J. W. Acculturation and Adaptation in a New Society. *International Migration Review*. 1992. Vol. 30. № 1. P. 69–85.

78. Berry J. W. Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*. 2005. № 26(6). P. 697–712.

79. Berry J. W., Kim U., Minde T., Mok D. Comparative Studies of Acculturative Stress. *International Migration Review*. 1987. № 21. P. 491–511.

80. Bilan Yu. *Migration of the Ukrainian Population: Economic, Institutional & Sociocultural Factors*. London: Ubiquity Press, 2017. 320 p.

81. Birger L., Tarshish N., & Nouman H. (2024). Expanding the boundaries of hospitality: the relationship between Ukrainian refugees and their hosts. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2024. C. 1–17. URL: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2359684>.

82. Bourdieu P. The forms of capital. In Richardson J. G. (ed.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood, 1985. P. 241–258.

83. Brettell C., Hollifield J. F. Migration theory: Talking across disciplines. New York: Routledge. Google Books, 2008. 533 p.

84. Castles S., Miller M. J. The age of migration: International population movements in the modern world. New York: Guilford Press. Google Books, 2014. 402 p.

85. Castles S. Ethnicity and Globalization. From Migrant Worker to Transnational Citizen. London: Thousand Oaks. Sage Publications, 2000. 230 p.

86. Coser L. A. Masters of sociological thought: ideas in historical and social context. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1977. 611 p. URL: <https://archive.org/details/mastersofsociolo00coserich/mode/2up>.

87. Detention of Asylum Seekers in Israel. The United Nations Refugee Agency. Israel. 2022. URL: <https://www.unhcr.org/il/en>.

88. Chaban N., Williams A., Holland M., Boyce V., Warner F. Crossing cultural borders: analyzing experiences of the New Zealand return migrants from the European Union. National Centre for Research on Europe. University of Canterbury. New Zealand. 2009.

89. Charbit Y., Brou K. La politique de la Côte-d'Ivoire. *Revue européenne des migrations internationales*. 1994. Vol. 10. № 3. P. 33–59.

90. Clark M., Kaufman S., Pierce R. C. Explorations of acculturation: Toward a model of ethnic identity. *Human Organization*. 1976. № 35. P. 231–238.

91. Cultural Integration of Immigrants. Unesco Conference on the Cultural Integration of Immigrants. Held in Havana. 1956. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000054620>.

92. Diverse Australia Program. Everyone Belongs. Department of Immigration and Citizenship. 2009. URL:

http://www.newcomersnetwork.com/advertise/diverse_australia_program_every_one_belongs_harmony_day.php.

93. Ellman M., Laacher S. Migrant Workers in Israel – A Contemporary Form of Slavery. Report from a joint mission to Israel investigating the situation of migrant workers. International Federation for Human Rights. Euro-Mediterranean Human Rights Network. 2003. 51 p.

94. Faist T. From common questions to common concepts in International Migration, Immobility and Development. New York, 1997. P. 247–276.

95. Foreign workers statistics in Israel. Population and Immigration Authority. Policy and Strategy Planning Division. Edition № 2022/1. April 2022 (in Hebrew). URL: https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/foreign_workers_stats/.

96. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. New York: Free Press, 1996.

97. Gebhard J. International Student Voices: Adapting to American Culture Inside and Outside the Classroom. University of Michigan Press, 2011. 106 p.

98. Giddens A. Sociology. 8th edition. Cambridge: Polity, 2017. 1192 p.

99. Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc C. From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration, Anthropological Quarterly. 1995. № 68(1). P. 48–63.

100. Glick Schiller N. Citizens in transnational nation – states: the Asian experience in Olds K. Globalisation and the Asia-Pacific: Contested Territories. London: Routledge, 1999. P. 202–218.

101. Glazer N., Mohniyan D. P. Beyond the Melting Pot: The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City. Cambridge, MA: MIT Press, 1970. 360 p.

102. Gmaj K. Social and cultural aspects of transnational migration. Transnational migration dilemmas./ Ed. by K. Iglicka in Center for International Relations. 2006. Vol. 2. P. 45–50.

103. Google Ngram Viewer. Racism vs Ethnicity ranking in printed corpuses since 1960th. 2023. URL: https://books.google.com/ngrams/graph?content=racism%2Cethnicity&year_start=1960&year_end=2019&corpus=en-2019&smoothing=3.

104. Goldenberg S., Wekerle G. R. From Utopia to Total Institution in a Single Generation: The Kibbutz and the Bruderhof. *International Review of Modern Sociology*. 1972. № 2(2). P. 224–232. URL: <http://www.jstor.org/stable/41420450>.

105. Gordon M. M. Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins. New York: Oxford University Press, 1964. 288 p.

106. Gordon M. M. Human Nature, Class, and Ethnicity. New York: Oxford University Press, 1978. 302 p.

107. Gross J. A. New poll finds Israelis split on Ukrainian refugees based on religiosity, politics. *The Times of Israel*. 25 March 2022. URL: <https://www.timesofisrael.com/new-poll-finds-israelis-split-on-ukrainian-refugees-based-on-religiosity-politics/>.

108. Gullahorn J., Gullahorn J. An Extension of the U-Curve Hypothesis. *Journal of Social Issues*. 2010. № 19. P. 33–47.

109. Haller M. Ethnic Stratification and Income Inequality Around the World. 2014. 34 p.

110. Harpaz Y., Herzog B. Report on Citizenship Law. Global Citizenship Observatory. Robert Schuman Centre for Advanced Studies. Edinburgh University Law School. European University Institute. 2018. 25 p. URL: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/56024/RSCAS_GLOBALCIT_CR_2018_02.pdf.

111. Harris J. R., Todaro M. P. Migration, unemployment and development: A two – sector analysis. *American Economic Review*. 1970. № 60. P. 126–142.

112. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Global Transformations: Politics, Economics and Culture. Cambridge: Polity, 1999.

113. Hermann T., Anabi O., Kaplan Y., Orly Sapozhnikova I. 60 % of Israelis Back the Government's Policy on the Russia-Ukraine Conflict – Special Survey. Press Release. Israel Democracy Institute. 25 March 2022. URL: <https://en.idi.org.il/articles/38624>.

114. Horowitz T. The Integration of Immigrants from the Former Soviet Union. *Israel Affairs*. 2005. № 11(1). P. 117–136.

115. Immigration and Naturalization in Israel. Latest Population statistics for Israel. Jewish Virtual Library. 2022. URL: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/latest-population-statistics-for-israel>.

116. Immigration from USSR. Central Bureau of Statistics of Israel. 2015. P. 20 (in Hebrew). URL: https://www.cbs.gov.il/he/Statistical/immigration_ussr_h148.pdf.

117. Immigration to Israel 1948–2017. Immigrants by period of migration, country of birth and last country of residence. Central Bureau of Statistics. 2018. URL: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2018/4.%20shnatonimmigration/st04_04.pdf.

118. Immigration to Israel 2019. Media Release. Central Bureau of Statistics. 2020. URL: https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2020/22_3/21_20_223e.pdf.

119. Immigration to Israel 2020. Central Bureau of Statistics. 2021. URL: <https://www.cbs.gov.il/en>.

120. Immigration to Israel 2021 and Immigration to Israel due to the War in Ukraine in 2022. Central Bureau of Statistics. Media Release. 2022 (in Hebrew). URL: https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2022/263/01_22_263b.pdf.

121. Immigration to Israel 2022. Immigrants selected by last country of residence and first locality of residence in Israel. Central Bureau of Statistics. 2023. URL: http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/tables_template_eng.html?hodaa=201821197.

122. Immigration to Israel by country 2022. The Knesset National Legislative Database. 2023 (in Hebrew). URL: https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/c4ab57b9-cf58-ec11-813c-00155d0824dc/2_c4ab57b9-cf58-ec11-813c-00155d0824dc_11_19479.pdf.

123. International Migration. Encycloedia of Social Sciences. 2022. URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/international-migration>.

124. International Migrant Stocks. Twenty countries or areas of origin with the largest diaspora populations. 2018. URL: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimatesgraphs.shtml?4g4>.

125. International Migration Report: Highlights. United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2017. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf.

126. Israel Citizenship law. The Knesset National Legislative Database. 1952. URL: <https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/Pages/LawBill.aspx?t=LawReshumot&lawitemid=174505>.

127. Israel Democracy Institute. Survey on the Conflict Between Russia and Ukraine. March 2022. URL: <https://en.idi.org.il/media/17649/final-survey-on-the-conflict-between-russia-and-ukraine-march-2022-data.pdf>.

128. Israel: Indicators of Integration. The Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD. 2022. URL: <https://www.oecd.org/israel/>.

129. Itzhaky H. Successful Adaptation of Immigrants from the former Soviet Union to Project Renewal Neighborhoods: The Influential Factors. *The Journal of Sociology & Social Welfare*. 1997. Vol. 24. № 3. P. 25–42. DOI: <https://doi.org/10.15453/0191-5096.2436>.

130. Japan in Statistics. E-Stat. Government statistics portal site. Immigration reports 1950–2021. 2022. (in Japanese). Retrieved form: <https://www.e-stat.go.jp/stat->

[search/files?page=1&layout=datalist&toukei=00250011&tstat=000001012480&cycle=0&tclass1=000001012481&tclass2=000001020814](https://www.migrationpolicy.org/search/files?page=1&layout=datalist&toukei=00250011&tstat=000001012480&cycle=0&tclass1=000001012481&tclass2=000001020814).

131. Kashiwazaki Ch., Akaha T. Japanese Immigration Policy: Responding to Conflicting Pressures. Washington DC. Migration Policy Institute. 2006. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/japanese-immigration-policy-responding-conflicting-pressures>.

132. Kav LaOved Workers Hotline. Israeli nonprofit organization. 2020. URL: <https://www.kavlaoved.org.il/en/>.

133. Kav LaOved Annual Report. Workers Hotline. Israeli nonprofit organization. 2021. URL: <https://www.kavlaoved.org.il/en/wp-content/uploads/sites/3/2021/11/1920x1080-ENG-LOW-80perc.pdf>.

134. Kav LaOved Policy Brief. New Regulations for the Employment of Asylum-Seekers in Israel. Workers Hotline. 2022. URL: <https://www.kavlaoved.org.il/en/new-regulations-for-the-employment-of-asylum-seekers-in-israel-kav-laoved-policy-brief/>.

135. Keren H. What Exactly is a Kibbutz? The Jewish Agency for Israel. United Israel Appeal. 2022. URL: <https://www.jewishagency.org/what-exactly-is-a-kibbutz/>.

136. Kivisto P. Multiculturalism in a Global Society. Blackwell Publishers. Oxford. 2003. 227 p.

137. Klymenko O., Salnikova S., Dembitskyi S. Social Trauma vs Adverse Childhood Experiences of Ukrainian Children of Forced Migrants. *Sociological Studios*. 2024. P. 50–60. DOI: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2024-01-32-32>.

138. Kohls L. R. Survival Kit for Overseas Living: For Americans Planning to Live and Work Abroad. 2001.

139. Konate S. A. The Politics of Identity and Violence in Cote d’Ivoire. *West Africa Review*. 2004. No 5. P. 1–21. URL: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2701242>.

140. Kritz M., Lim L., Zlotnik H. Seminar on International Migration Systems, Processes, and Policies. International migration systems: A global approach. Oxford: Clarendon Press, 1992. 345 p.

141. Kushnirovich N., Rajzman R. Recruitment practices of labour migrants in Israel: The case of the domestic care sector. In *Work and the Challenges of Belonging: Migrants in Globalizing Economies*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014. P. 178–194. URL: https://www.researchgate.net/publication/266326091_Recruitment_practices_of_labour_migrants_in_Israel_The_case_of_the_domestic_care_sector.

142. Kushnirovich N., Youngmann R. Paths to success of Israeli immigrants from different countries of origin. *International Journal of Intercultural Relations*. 2017. № 60. P. 51–59. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0147176716302711>.

143. Kymlicka W. Introduction: An Emerging Consensus? *Special Issue: Nationalism, Multiculturalism and Liberal Democracy, Ethical Theory and Moral Practice*. 1998. № 1(2). P. 143–157.

144. La nationalité française. Éléments d'histoire sur le droit de la nationalité française. Intégration et Accès à la nationalité. Ministère de l'intérieur. 2023. URL: <https://www.immigration.interieur.gouv.fr/fr/Integration-et-Acces-a-la-nationalite>.

145. Lav Y. The integration process in Israel. Österreichischer Integration Fond. 2009. 36 p.

146. Law for Prevention of Infiltration. Crimes and Judging. Penal and criminal law. 1954 (in Hebrew). URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/247_001.htm.

147. Law of Return. The Law of the State of Israel. The Knesset National Legislative Database. 1970. URL: <https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/Pages/LawPrimary.aspx?t=lawlaws&st=lawlaws&lawitemid=2000587>.

148. Lawson S. Australia: Nation, Belonging, and Globalization by Anthony Moran. *Nations and Nationalism*. 2007. № 13(1). P. 174–175.

149. Lee E. S. A Theory of Migration. *Demography*. 1966. № 3(1). P. 47–57.

150. Lee J., Bean F. D. The Diversity Paradox: Immigration and the Color Line in 21st Century America. New York: Russell Sage Foundation. 2010. 248 p.

151. Lee J., Zhou M. Frames of Achievement and Opportunity Horizons: Second – Generation Chinese, Vietnamese, and Mexicans in Los Angeles. In *Immigration, Poverty, and Socioeconomic Inequality*, edited by D. Card and S. Raphael. New York: Russell Sage Foundation, 2013. P. 206–231.

152. Lee J., Zhou M. The Success Frame and Achievement Paradox: The Costs and Consequences for Asian Americans. *Race and Social Problems*. 2014. № 6. P. 38–55. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12552-014-9112-7>.

153. Leshem E. Attitude of the Israeli Public to Immigrants: Ten Years Later. Tel Aviv, 2003 (in Hebrew).

154. Leshem Y., Shuval J. Immigration to Israel: Sociological Perspectives Studies of Israeli Society. *Israel Sociological Society*. Routledge. Google Books. 2017. Vol. 8. 719 p.

155. Levitt P., Glick Schiller N. Conceptualising simultaneity : a transnational social field perspective on society. *International Migration Review*. 2004. № 38(3). P. 1002–1039.

156. Levitt P., Jaworsky B. N. Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology*. 2007. № 33. P. 129–156. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131816>.

157. Lewin-Epstein N., Menachem G., Brham R. Attitudes of Nonimmigrants in Tel Aviv towards Immigrants. In *Studies in Public Policies / Ed. by Nachmias D., Menachem G.* Tel Aviv, 1993 (in Hebrew).

158. Lewin-Epstein N., Cohen Y. Ethnic origin and identity in the Jewish population of Israel. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2019.

Vol. 45. № 11. P. 2118–2137. DOI:

<https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1492370>.

159. Lewis, T., Jugman R. On Being Foreign: Culture Shock in Short Fiction, an International Anthology. Yarmouth. Intercultural Press, 1986.

160. Lissitsa S., Peres Y., Ben-Rafael E. The Attitude of the Oldtimer to Immigrants from the CIS: The Prospect of Multiculturalism. *The Jews of the Former Soviet Union in Israel and the Diaspora*. 2002. Vol. 20–21. P. 187–205 (in Hebrew).

161. Loi n° 2003–1119 du 26 novembre 2003 relative à la maîtrise de l'immigration, au séjour des étrangers en France et à la nationalité. Dernière modification: 21 February 2008. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000795635/>.

162. Lysgaard S. Adjustment in a foreign society: Norwegian Fulbright grantees visiting the United States. *International Social Sciences Bulletin*. 1955. № 7. P. 45–51.

163. Mabogunje A. L. Systems Approach to a Theory of Rural – Urban Migration. *Geographical Analysis*. 1970. № 2(1). P. 1–18.

164. Massey D. S. Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration. *Population Index*. 1990. № 56 (1). P. 3–26.

165. Massey D. S. at al. Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*. 1993. № 19(3). P. 431–466.

166. Massey D. S., Arango J., Hugo G., at al. *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press, 1998.

167. Massey D. S., Pren K. Origins of the New Latino Underclass. *Race and Social Problems*. 2012. № 4. P. 15–17.

168. Massey D. S. America's Immigration Policy Fiasco: Learning From Past Mistakes. *Daedalus*. 2013. 142 p.

169. McCurry J. Fears of exploitation as Japan prepares to admit foreign workers. *The Guardian*. 2nd January 2019. URL:

www.theguardian.com/world/2019/jan/02/fears-of-exploitation-as-japanprepares-to-admit-foreign-workers.

170. Migration Act № 62 of 1958. Australia Federal Register of Legislation. 1958. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2021C00357>.

171. MIPEX. Migrant Integration Policy Index. Israel. 2020. URL: <https://www.mipex.eu/israel>.

172. Mjelva M. B., Carling J. Surveys on migration aspirations, plans and intentions: a comprehensive overview. 2023. DOI: [10.12688/openreseurope.15800.1](https://doi.org/10.12688/openreseurope.15800.1).

173. Nationality, Immigration and Asylum Act 2002. Up to date with all changes known to be in force on or before 28 June 2022. UK Public General Acts. 2022. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/41/contents>.

174. Nauck B. Social Capital, Intergenerational Transmission and Intercultural Contact in Immigrant Families. *Journal of Comparative Family Studies*. 2001. № 32. P. 465–488.

175. Nee V., Holbrow H. Why Asian Americans Are Becoming Mainstream. Los Angeles. Daedalus. 2013. P. 65–75.

176. Noel D. L. A Theory of the Origin of Ethnic Stratification. *Social Problems*. 1968. № 16. P. 157–172. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/A-Theory-of-the-Origin-of-Ethnic-Stratification-Noel/cd904b6d5c92ee691bd73c625597fe0769154b11>.

177. Nye J. S., Source J. Soft Power. *Foreign Policy*. 1990. № 80. P. 153–171.

178. Oberg K. Cultural shock: Adjustment to new cultural environments. *Practical Anthropology*. 1960. № 7. P. 177–182.

179. Orr E., Mana A., Mana Y. Immigrant identity of Israeli adolescents from Ethiopia and the former USSR: culture-specific principles of organization. *European Journal of Social Psychology*. 2003. № 33. P. 71–92. DOI: 10.1002/ejsp.132.

180. Parekh B. C. *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. New York: Palgrave, 2006. 396 p.
181. Park R. E. Human migrations and the marginal man. *American Journal of Sociology*. 1928. № 33. P. 881–893.
182. Park R. E. Social Assimilation, *Encyclopedia of the Social Sciences* / Ed. E. Seligman and A. Johnson. New York: Macmillan, 1930.
183. Park R. E. *Race and Culture*. Glencoe: The Free Press. 1950. 405 p.
184. Park R. E. Burgess E. *Introduction to the Science of Sociology*. 1921. Reprint. Chicago: University of Chicago Press, 1969.
185. Parsons T. *The Social System*. Free Press. New York, 1951. Routledge. 2nd edition. Google Books. 2013. 403 p.
186. Passel J. S., Cohn D. V. *Unauthorized Immigrant Population: National and State Trends*. Washington DC: Pew Hispanic Center, 2011.
187. Penninx R. Integration of migrants. Economic, social, cultural and political dimensions, background paper for the European Population Forum 2004. *Population Challenges and Policy Responses*, Geneva. 12–14 January 2004. 34 p.
188. Peres Y. Ethnic Relations in Israel. *American Journal of Sociology*. 1971. Vol. 76. № 6. P. 1021–1047. URL: <http://www.jstor.org/stable/2776826>.
189. Perez A. D., Hirschman C. The Changing Racial and Ethnic Composition of the US Population: Emerging American Identities. *Population and Development Review*. 2009. № 35(1). P. 1–51.
190. Piore M. *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. 229 p.
191. Portes A., Guarnizo L. E., Landolt P. The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*. 1999. № 22(2). P. 217–237.
192. Portes A., Fernandez-Kelly P., William H. The Adaptation of the Immigrant Second Generation in America: A Theoretical Overview and Recent Evidence. *Journal of ethnic and migration studies*. 2009. P. 1077–1104.

193. Portes A., Rumbaut R. Theoretical Overview: Theories of International Migration and Immigrant Adaptation. UC Irvine. 2014. URL: <https://escholarship.org/uc/item/1gc0413m>.

194. Portes A., Zhou M. The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2010. P. 74–96.

195. Pliushch V., Tancher V. Postmodern nomadism and neotribalism in today's Ukrainian society. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*. 2018. № 4. P. 179–188. URL: <https://stmm.in.ua/archive/ukr/2018-4/11.pdf>.

196. Pliushch V. Human capital and Kuznetz effect in Migration: Ukrainian – Israeli case. *V Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями наукових досліджень»*. 2019. С. 42–43. URL: https://www.academia.edu/44564187/HUMAN_CAPITAL_AND_KUZNETS_EFFECT_IN_MIGRATION_UKRAINIAN_ISRAELI_CASE.

197. Pliushch V. Relevant models of Sociocultural adaptation of Contemporary Ukrainian Migrants in Israel. *The Migration Conference 2020 in Tetovo, North Macedonia*. 8–11 September 2020. Book of Abstracts. Transnational Press London. 2020. P. 95. URL: https://www.academia.edu/44049576/The_Migration_Conference_2020_Book_of_Abstracts_and_Programme.

198. Pliushch V. Sociocultural adaptation of immigrants: concepts, stages, and dynamics. *Migration Conference 2022 in Rabbat, Morocco*. 7–10 September 2022. P. 156–159. URL: https://www.academia.edu/49385441/The_Migration_Conference_2021_Programme.

199. Pliushch V. Migration policies for Asylum seekers from Ukraine in Israel. *XX ISA World Congress of Sociology*. Melbourn, Australia. June 25 – July 1, 2023. P. 610. URL: <https://www.isa-sociology.org/uploads/imagen/1579-isa-wcs2023-book-of-abstracts.pdf>.

200. Population and Immigration Authority. A Year to the Russia-Ukraine War: On those who Entered and Remained in Israel. 2023 (in Hebrew). URL: https://www.gov.il/BlobFolder/news/year_russia_ukraine_war/he/year_russia_ukraine_war.pdf.

201. Population and Immigration Authority. Notice to citizens of Ukraine staying in Israel. 2024. February 7 (in Hebrew). URL: https://www.gov.il/he/pages/psd_ukr.

202. Prashizky A., Remennick L. Cultural Capital in Migration: Fishka Association of Young Russian-Speaking Adults in Tel Aviv, Israel. *Journal of Intercultural Studies*. 2015. Vol. 36. № 1. P. 17–34. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/07256868.2014.990364>.

203. Raijman R., Kemp A. The institutionalization of labor migration in Israel. *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura*. 2016. Vol. 192(777). № A289. P. 1–12. URL: https://www.researchgate.net/publication/303355086_The_institutionalization_of_labor_migration_in_Israel.

204. Raijman R., Kushnirovich N. Labor migrant recruitment practices in Israel. Final report for the Emek Hefer Ruppin Academic Center and the Center for International Migration and Integration. 2012. 171 p.

205. Raijman R. A Warm Welcome for Some: Israel Embraces Immigration of Jewish Diaspora, Sharply Restricts Labor Migrants and Asylum Seekers. Brussels: Migration Policy Institute Europe, 2020. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/israel-law-of-return-asylum-labor-migration>.

206. Rattansi A. *Multiculturalism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 184 p.

207. Ravenstein E. G. The Lows of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*. 1885. Vol. 48. № 2. P. 167–235. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2979181.pdf>.

208. Razin A. Israel's Immigration Story: Winners and Losers. *Israel Economic Review*. 2018. Vol. 15. № 1. P. 73–106. URL: <https://www.boi.org.il/en/Research/Periodicals/Documents/volume%2015.1/%D7%A4%D7%A8%D7%A7%203.pdf>.

209. Redfield R., Linton R., Herskovits M. Memorandum on the Study of Acculturation. *American Anthropologist*. 1936. № 38. P. 149–152.

210. Refugee Organization Forum. The Situation of Ukrainian Refugees a Year after their Arrival: A Position Paper. 2023 (in Hebrew). URL: <https://www.phr.org.il/ukraine-paper>.

211. Remennick L. Russian Jews on Three Continents: Identity, Integration and Conflict. Transaction Publishers. New Brunswick. New Jersey. Google Books, 2007. 408 p.

212. Remennick L. The 1.5 Generation of Russian Immigrants in Israel: Between Integration and Sociocultural Retention. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*. 2003. № 12(1). P. 39–66.

213. Rhinesmith S. H. Bring Home the World: A Management Guide for Community Leaders of International Programs. New York: AMACOM, 2001.

214. Ritzer G. Sociological theory. New York: McGraw-Hill. Google Books, 1992. 1112 p.

215. Rosen R., Bard M. Ukraine Virtual Jewish History Tour. Jewish virtual library. A Project of AICE. 2022. URL: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ukraine-virtual-jewish-history-tour>.

216. Rozenholc C. Foreign Workers, the Impact of a Non-Jewish Migration on Israeli Citizenship. *Bulletin du Centre de recherche français à Jérusalem*. 2011. URL: <http://journals.openedition.org/bcrfj/6398>.

217. Rozovsky L. Refugee for the Second Time: The War Drove them out of Ukraine and then again out of their Home in Israel. January 12, 2024. Haaretz. January 12, 2024 (in Hebrew). URL: <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2024-01-12/ty-article-magazine/.premium/0000018c-f467-dd68-a3cf-f6efbb610000>.

218. Rubin S. As Ukrainians flee to Israel, a debate over who is allowed to stay. *The Washington Post*. Democracy Dies in Darkness. 19 April 2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/19/israel-ukraine-war-refugees-identity/>.

219. Rudiger A., Spenser S. Social Integration of Migrants and Ethnic Minorities. Policies to Combat Discrimination. The Economic and Social Aspects of Migration: Conference Jointly organised by The European Commission and the OECD. 2003. URL: www.oecd.org/dataoecd/15/4/15516956.pdf.

220. Rudmin F. W. Critical History of the Acculturation. Psychology of Assimilation, Separation, Integration, and Marginalization. *Review of General Psychology*. 2003. № 7(1). P. 3–37.

221. Rudmin F. W. Catalogue of Acculturation Constructs: Descriptions of 126 Taxonomies, 1918–2003. Online Readings in Psychology and Culture. 2009a. URL: <https://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol8/iss1/8/>.

222. Rudmin F. W. Constructs, measurements and models of acculturation and acculturative stress. *International Journal of Intercultural Relations*. 2009b. № 33(2). P. 106–123.

223. Rumbaut R. G. Assimilation of Immigrants. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier, 2015. P. 845–849.

224. Rumbloom H. Swedish Multiculturalism in a Comparative European Perspective. *Sociological Forum. Special Issue: Multiculturalism and Diversity*. 1994. № 9(4). P. 623–640.

225. Schnell I. Izhak. The Israeli arabs: The dilemma of social integration in development. *Geographische Zeitschrift*. 1990. P. 78–92.

226. Scott W. A., Scott, R. Adaptation of immigrants: Individual differences and determinants. Pergamon Press. Google Books, 1989. 212 p.

227. Segal U. A., Doreen E., Nazneen S. M. (eds). *Immigration Worldwide: Policies, Practices, and Trends*. New York. Google Books. 2009. Oxford Academic.

228. Semyonov M., Gorodzeisky A. Israel: an Immigrant Society. In *International Perspectives: Integration and Inclusion*. McGill-Queen's University Press. *Queen's Policy Studies*. 2012. Vol. 164. P. 147–164.

229. Semyonov M., Lewin-Epstein N. *Stratification in Israel: Class, Ethnicity and Gender*. Somerset, New Jersey: Transaction Publishers, 2004. 470 p.

230. Sen A. *Identity and Violence: The Illusion of Destiny*. London: Penguin Books, 2006. 191 p.

231. Sharon J. Non-Jewish olim? 59 % of new immigrants don't meet strict religious rules. *The Jerusalem Post*. 3 January 2019. URL: <https://www.jpost.com/israel-news/non-jewish-olim-54-percent-of-new-immigrants-not-jewish-according-to-jewish-law-576121>.

232. Shiller R. *Narrative Economics*. Introduction to Ngram. Courera Online Course. Yale University. 2023. URL: <https://www.coursera.org/learn/narrative-economics/lecture/hd0Id/intro-to-ngram>.

233. Sjaastad A. H. The Costs and Returns of Human Migration. *Journal of Political Economy*. 1962. № 70(5). P. 80–93.

234. Skeldon R. *Population Mobility in Developing Countries: A Reinterpretation*. London: Belhaven Press, 1990.

235. Skeldon R. International Migration within and from the East and South east Asian Region: A Review Essay. *Asian and Pacific Migration Journal*. 1992. № 1(1). P. 19–63.

236. Smooha S. *Ethnic Stratification*. In *Arabs and Jews in Israel*. New York: Routledge, 1992. P. 31–37.

237. Solano G., Huddleston T. Migrant integration policy index. MIPEX. 2020. Retrieved from: <https://www.mipex.eu/sites/default/files/downloads/pdf/files/a5/mipex-2020-book-a5.pdf>.

238. Sousa B. The migratory experience of Portugal. *International Migration and Development*. Continuing the Dialogue: Legal and Policy

Perspectives. Ed. by Chamie J., Dall'Oglio L. Geneva International Organization for Migration. New York: Center for Migration Studies, 2008. P. 173–182.

239. Spencer M. E. Multiculturalism, «Political Correctness», and the Politics of Identity. *Sociological Forum. Special Issue: Multiculturalism and Diversity*. 1994. № 9(4). P. 547–567.

240. Spencer S., Charsley K. Reframing 'Integration': Acknowledging and addressing five core critiques. *Comparative Migration Studies*. 2021. № 9(18). 2021. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40878-021-00226-4>.

241. Spivak A. Panel Discussion: Government Intervention in Immigrant Absorption. *Economic Quarterly*. 1991. Vol. 149. P. 325–327.

242. Stark O. Reasons for Remitting. *World Economics*. 2009. № 10(3). P. 147–157.

243. Sturge G. Migration Statistics. House of Commons Library. UK Parliament. 2022. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn06077>.

244. Takenaka A., Nakamuro M., Ishida K. Negative assimilation: How immigrants experience economic mobility in Japan. *International Migration Review*. 2016. № 50(2). P. 506–533. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1111/imre.12129>.

245. Tancher V., Pliushch V. Transfiguration of Moral Values foundations in Comtemporary Societies. *International Relations: Theory and Practical Aspects*. 2020. № 5. P. 266–275. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/203720>.

246. Telles E. E., Ortiz V. Generations of Exclusion: Racial Assimilation and Mexican Americans. New York: Russell Sage Foundation, 2008. 416 p.

247. Thomas W. I., Znaniecki F. The Polish peasant in Europe and America. Monograph of An Immigrant Group. Primary-Group Organization. Boston. Richard G. Badger. The Gorham Press. 1918a. Vol. I. 526 p. URL: <https://archive.org/details/cu31924073899183/page/n9/mod/e/2up>.

248. Thomas W. I., Znaniecki F. The Polish Peasant in Europe and America. Monograph of An Immigrant Group. Life Record of an Immigrant of An Immigrant. Boston. Richard G. Badger. The Gorham Press. 1918. Vol. III. P. 418b. URL:

<https://archive.org/details/cu31924073899167/page/n9/mode/2up>.

249. Tian Y., Chung E. A. Is Japan Becoming a Country of Immigration? Why More Foreign Labor Doesn't Imply Liberalization. *Foreign Affairs*. 3 August 2018. URL: www.foreignaffairs.com/articles/japan/2018-08-03/japan-becoming-country-immigration.

250. Todaro M. P. A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *American Economic Review*. 1969. № 59. P. 138–148.

251. Tribalat M. Faire France: une grande enquête sur les immigrés et leurs enfants. Paris: Editions La Découverte, 1995. 232 p.

252. Turner J. H. Theoretical Sociology: 1830 to Present. SAGE. University of California. Riverside. Google Books. 2013. 937 p.

253. United Nations International Migration Policies: Data Booklet. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. 2017. 36 p. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/international_migration_policies_data_booklet.pdf.

254. United Nations International Migrant Stock. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. 2020. 60 p. URL: <https://www.un.org/en/desa/international-migration-2020-highlights>.

255. United Nations International Migration Report. Department of Economic and Social Affairs. New York, 2019. 78 p. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/InternationalMigration2019_Report.pdf.

256. United Nations High Commissioner for Refugees. Ukraine Refugee Situation. 2023. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

257. UNN. Ukrainian National News. Israel to grant permanent residence permits to all Ukrainian refugees. February 8, 2024. URL: <https://unn.ua/en/news/israel-to-grant-permanent-residence-permits-to-all-ukrainian-refugees>.

258. Updated policy of the Minister of the Interior regarding the stay of Ukrainian citizens in Israel. Population and Immigration Authority. 30 September 2022 (in Hebrew). URL: https://www.gov.il/he/departments/news/enforcement_ukr_2207.

259. Vertovec S., Wessendorf S. Introduction: assessing the backlash against multiculturalism in Europe. In *The Multiculturalism Backlash: European Discourses, Policies and Practices*. Ed. By Vertovec S., Wessendorf S. London: Routledge, 2010. P. 1–32.

260. Wallerstein I. Globalization or the Age of Transition? A Long-Term View of the Trajectory of the World System. *International Sociology*. SAGE. 2000. Vol. 15(2). P. 251–267. URL: <https://www.iwallerstein.com/wp-content/uploads/docs/TRAJWS1.PDF>.

261. Waters M. C., Kasinitz P. Immigrants in New York: Reaping the Benefits of Continuous Immigration. *Daedalus*. 2013. № 142(3). P. 92–106. DOI: https://doi.org/10.1162/DAED_a_00221.

262. Weber M. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology* / Ed. by Roth G., Wittich C. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1978. 1469 p.

263. Williams J. A., Ortega S. T. Dimensions of Ethnic Assimilation: An Empirical Appraisal of Gordon's Typology. *Social Science Quarterly*. University of Texas Press. 1990. Vol. 71. № 4. P. 697–710.

264. Wimmer A. The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process Theory. *American Journal of Sociology*. 2008. Vol. 113. № 4. P. 970–1022. DOI:10.1086/522803.

265. World Factbook by Countries. CIA. Central Intelligence Agency. 2023. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/>.

266. World Values Survey 2023. The Inglehart-Welzel World Cultural Map. Findings and Insights. 2023. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>.

267. Yoshikawa H., Kholoptseva J. Unauthorized Immigrant Parents and their Children's Development: A Summary of the Evidence. Washington DC. Migration Policy Institute. 2013. 24 p.

268. Zchut K. Foreign workers' handbook 2021. The Foreign Workers' Employment Rights Commissioner. 2022. URL: https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/foreign_workers_rights_booklets/he/foreign_workers_handbook_2021_en.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувачки

Праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Плющ В. Адаптація українських мігрантів в Ізраїлі з 1991 по 2024 рік: емпіричне дослідження. *Габітус*. 2024. № 62. С. 11–20. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.62.1>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

2. Плющ В. Концептуалізація моделей адаптації сучасних мігрантів з України в Ізраїлі. *Соціологічні студії*. 2024. № 1(24). С. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2024-01-34-34>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

3. Плющ В. Соціокультурна адаптація мігрантів: концептуалізація, етапи та їх динаміка. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. № 31. С. 59–68. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/31_2021/14.pdf.

(Дата звернення: 10.10.2024)

4. Плющ В. Соціологічні моделі соціокультурної адаптації сучасних мігрантів в іншокультурному середовищі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. № 27. С. 103–114. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.930>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

5. Танчер В., Плющ В. Transfiguration of Moral Values foundations in Comtemporary Societies (Трансфігурація морально-ціннісних засад сучасних суспільств). *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. № 5. С. 266–275. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/203720>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

6. Плющ В. Адаптація мігрантів: генеза соціологічних теорій та концепцій. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 3. С. 79–95. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.12>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

7. Плющ В., Чепурко Г. Міграційна політика Ізраїлю щодо мігрантів з України з 1991 до 2023 року. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 5. С. 78–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.11>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Pliushch V. Human capital and Kuznetz effect in Migration: Ukrainian – Israeli case (Людський капітал та ефект Кузнеця в міграції: українсько-ізраїльський випадок). *V Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями наукових досліджень»*. Київ. 2019. С. 42–43. URL: https://www.academia.edu/44564187/HUMAN_CAPITAL_AND_KUZNETS_EFFECT_IN_MIGRATION_UKRAINIAN_ISRAELI_CASE.

(Дата звернення: 10.10.2024)

9. Pliushch V. Relevant models of Sociocultural adaptation of Contemporary Ukrainian Migrants in Israel (Актуальні моделі соціокультурної адаптації сучасних українських мігрантів в Ізраїлі). *The Migration Conference 2020 in Tetovo, North Macedonia*. 8–11 September 2020. Book of Abstracts. Transnational Press London. 2020. с. 95. URL: https://www.academia.edu/44049576/The_Migration_Conference_2020_Book_of_Abstracts_and_Programme.

(Дата звернення: 10.10.2024)

10. Pliushch V. Sociocultural adaptation of immigrants: concepts, stages, and dynamics (Соціокультурна адаптація мігрантів: поняття, етапи, динаміка). *Migration Conference 2022 in Rabbat, Morocco*. 7–10 September 2022. с. 156–159.

URL: [https://www.academia.edu/49385441/The Migration Conference 2021 Programme](https://www.academia.edu/49385441/The_Migration_Conference_2021_Programme).

(Дата звернення: 10.10.2024)

11. Плющ В. Особливості міграційної політики Ізраїлю щодо мігрантів з України. *XIII Міжнародна науково-практична конференція «Scientific research in the XXI century»*. Scientific Collection InterConf. Оттава, Канада. 2022. № 135. С. 159–166.

URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/6-8.12.2022/145>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

12. Плющ В. Концептуалізація адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі. *XIII Міжнародна науково-практична конференція «Theory and Practice of Science: Key Aspects»*. Scientific Collection InterConf. Рим, Італія. 2022. № 28(137). с. 135–146. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2022.015>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

13. Pliushch V. Migration policies for Asylum seekers from Ukraine in Israel (Міграційна політика Ізраїлю щодо шукачів притулку з України). *XX ISA World Congress of Sociology*. Melbourn, Australia. June 25 – July 1, 2023. с. 610. URL: <https://www.isa-sociology.org/uploads/imgen/1579-isa-wcs2023-book-of-abstracts.pdf>.

(Дата звернення: 10.10.2024)

РИСУНКИ

Рис. 1. Мультидисциплінарне вивчення міграції населення за О. Т. Риндзак, 2019

[Джерело: Риндзак, 2019, с. 9]

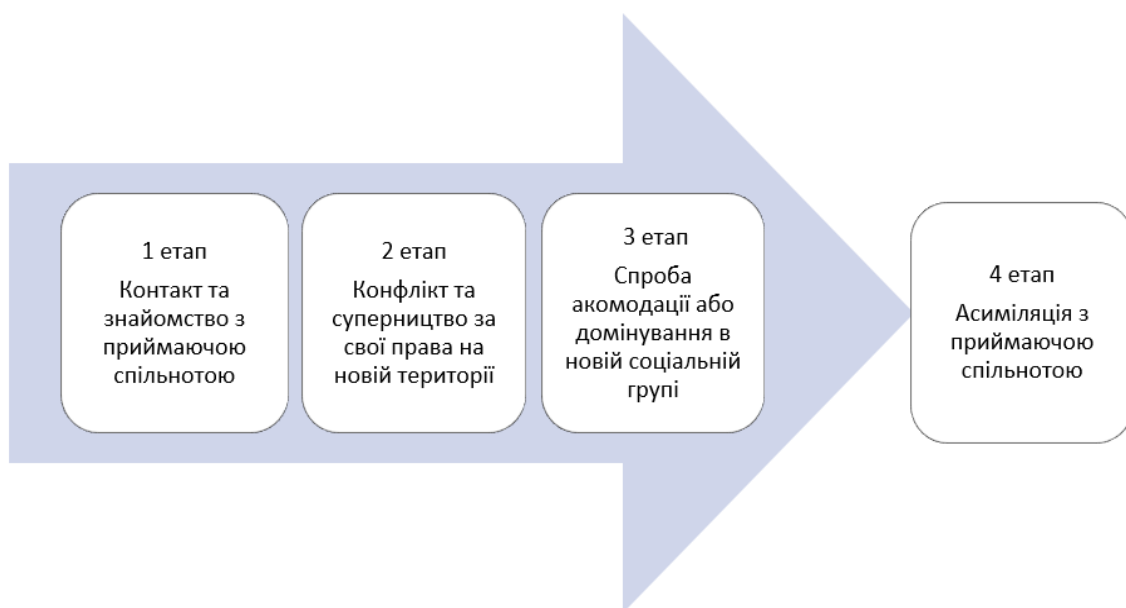

Рис. 2. Чотири етапи асиміляції мігрантів до іншокультурного середовища Роберта Парка, 1950

[Джерело: Park, 1950, с. 138].

Рівень асиміляції	Процес та умови перебування на кожному з рівнів асиміляції
Культурна асиміляція або акультурація	Зміна культурних патернів та культурно-побутових практик на користь культурних патернів приймаючої спільноти
Структурна асиміляція	Вступ до структур приймаючої спільноти на первинному груповому рівні
Міжшлюбна асиміляція або амальгамація	Міжшлюбні відносини між мігрантами та членами приймаючої спільноти
Етнічна асиміляція ідентичності	Самоідентифікація мігранта з приймаючою спільнотою або її частиною
Поведінкова асиміляція	Прийняття поведінкових патернів приймаючої спільноти та відсутність упереджень щодо етнічних особливостей приймаючої спільноти
Асиміляція ставлення	Відсутність дискримінації з боку приймаючої спільноти
Громадська асиміляція	Відсутність конфліктів за владу між мігрантами та членами приймаючої спільноти

Рис. 3. Схема семи рівнів структурної асиміляції М. Гордона, 1964

[Джерело: Gordon, 1964, с. 80–81]

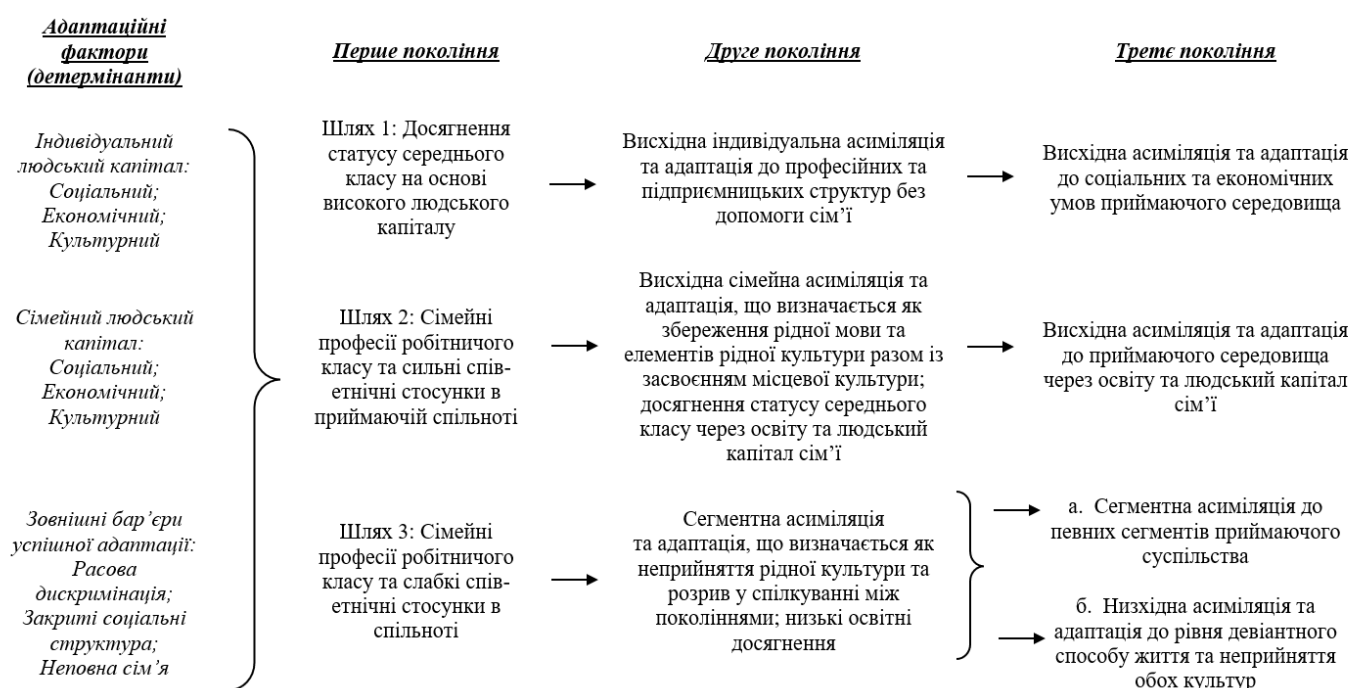

Рис. 4. Процес сегментної асиміляції та адаптації до приймаючого іншокультурного середовища за А. Портесом, 2009

[Джерело: Portes, 2009, с. 1097–1098]

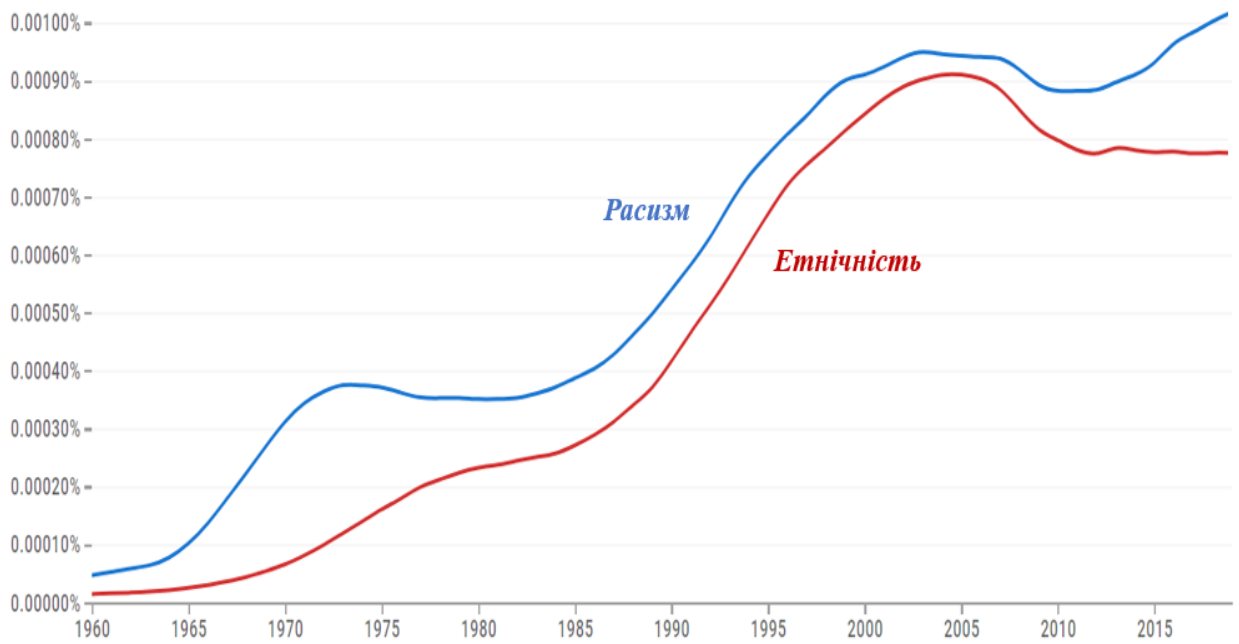

Рис. 5. Частота вживання слів «расизм» та «етнічність» у друкованих виданнях 1960–2020

[Джерело: Google Ngram Viewer, 2023].

Рис. 6. Адаптація як стратегія та результат акультурації за Дж. В. Беррі, 1992

[Джерело: Berry, 1992, с. 71–82]

Рис. 7. Алгоритм побудови конструкту чотирьох стратегій адаптації Дж. В. Беррі, 1992

[Джерело: Berry, 1992, с. 72]

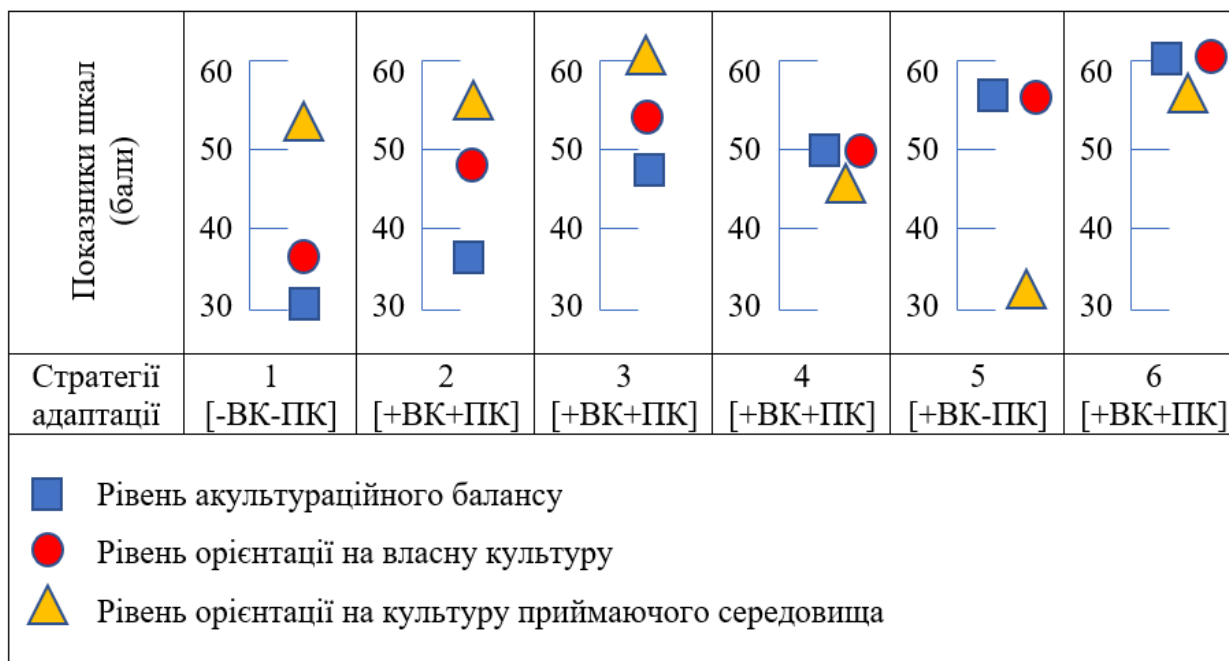
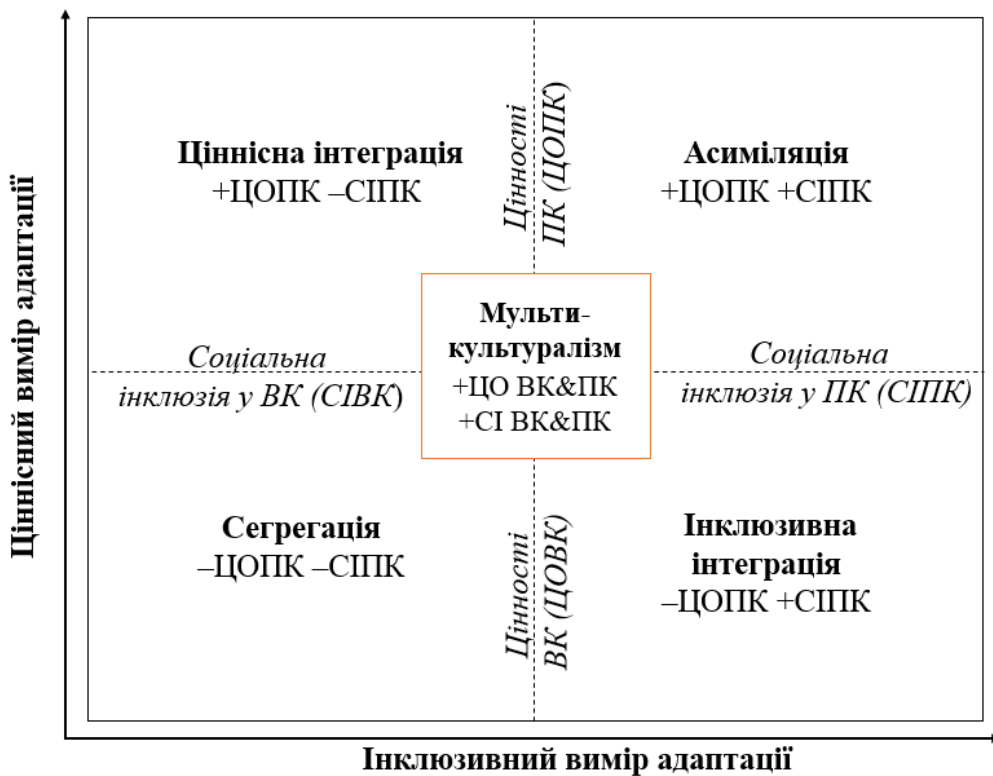

Рис. 8. Стратегії адаптації за М. Кларк, Ш. Кауфман і Р. Пірсом, 1978

[Джерело: Clark, 1976, с. 233–236]

Абревіатурою позначені такі скорочення:

ВК – власна культура країни еміграції

ПК – культура приймаючої спільноти країни імміграції

ПК&ВК – власна культура та культура приймаючої спільноти

ЦО – ціннісні орієнтації

СІ – соціальна інклюзія

ЦОВК – ціннісні орієнтації власної культури

СІВК – соціальна інклюзія до власної культури

ЦОПК – ціннісні орієнтації приймаючої культури

СІПК – соціальна інклюзія до приймаючої культури.

Рис. 9. Узагальнений конструкт адаптаційних стратегій мігрантів до іншопольовного середовища за В. Плюц, 2022

[Джерело: Розробка автора]

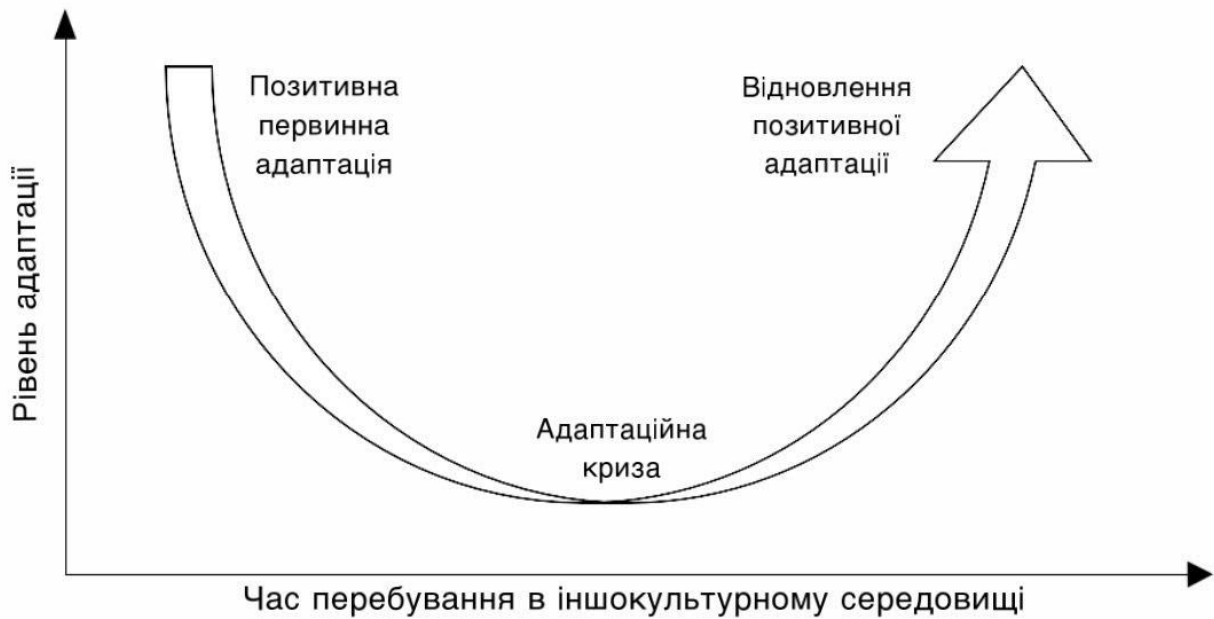

Рис. 10. U-крива процесу адаптації С. Лісгаарда, 1955

[Джерело: Lysgaard, 1955, с. 51]

Рис. 11. W-крива адаптаційної динаміки Дж. і Дж. Гуллахорнів, 2010

[Джерело: Gullahorn, 2010, с. 41]

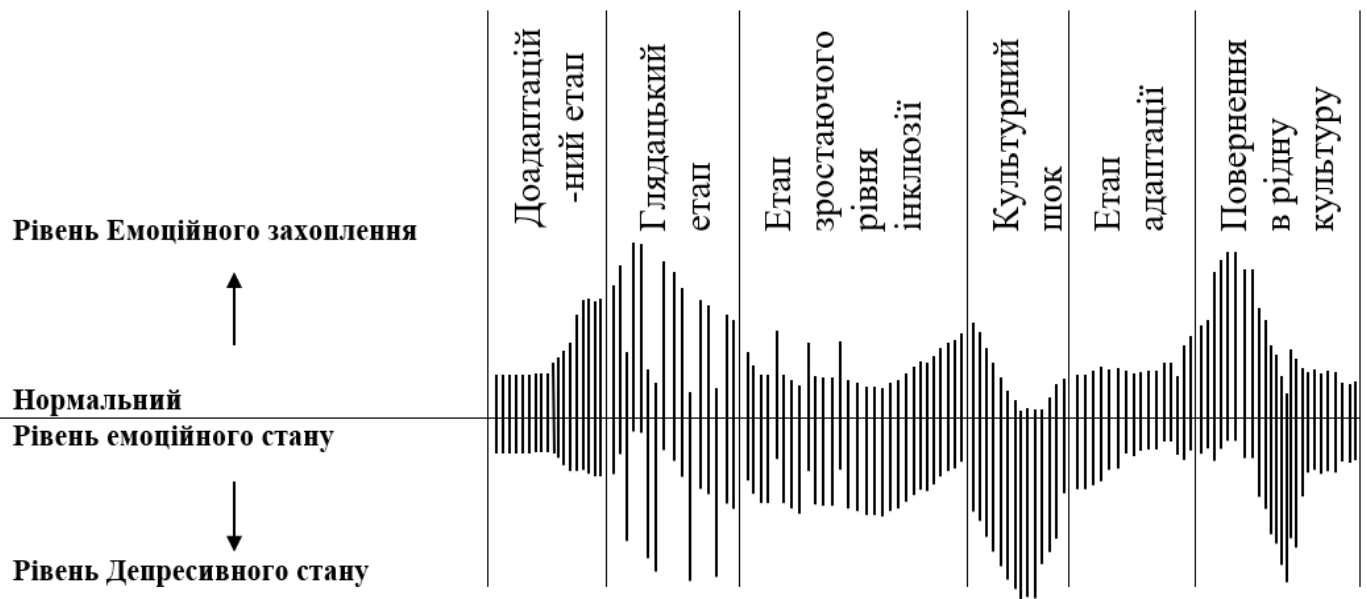

Рис. 12. Динаміка процесу адаптації Т. Льюїса, Р. Юнгмана, 1986

[Джерело: Lewis, 1986, с. 45–51]

Доадаптаційний період	Перші тижні перебування в іншокультурному середовищі																
	Початкова ейфорія				Дратівливість і ворожість				Поступове пристосування				Адаптація чи бікультуралізм				і т.д.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
Нормальний Рівень																	
Самопочуття																	

Рис. 13. U-крива динаміки процесу адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі Л. Р. Кольза, 1996

(Нижня частина таблиці репрезентує явище «культурного шоку»)

[Джерело: Kohls, 2001, с. 96–100]

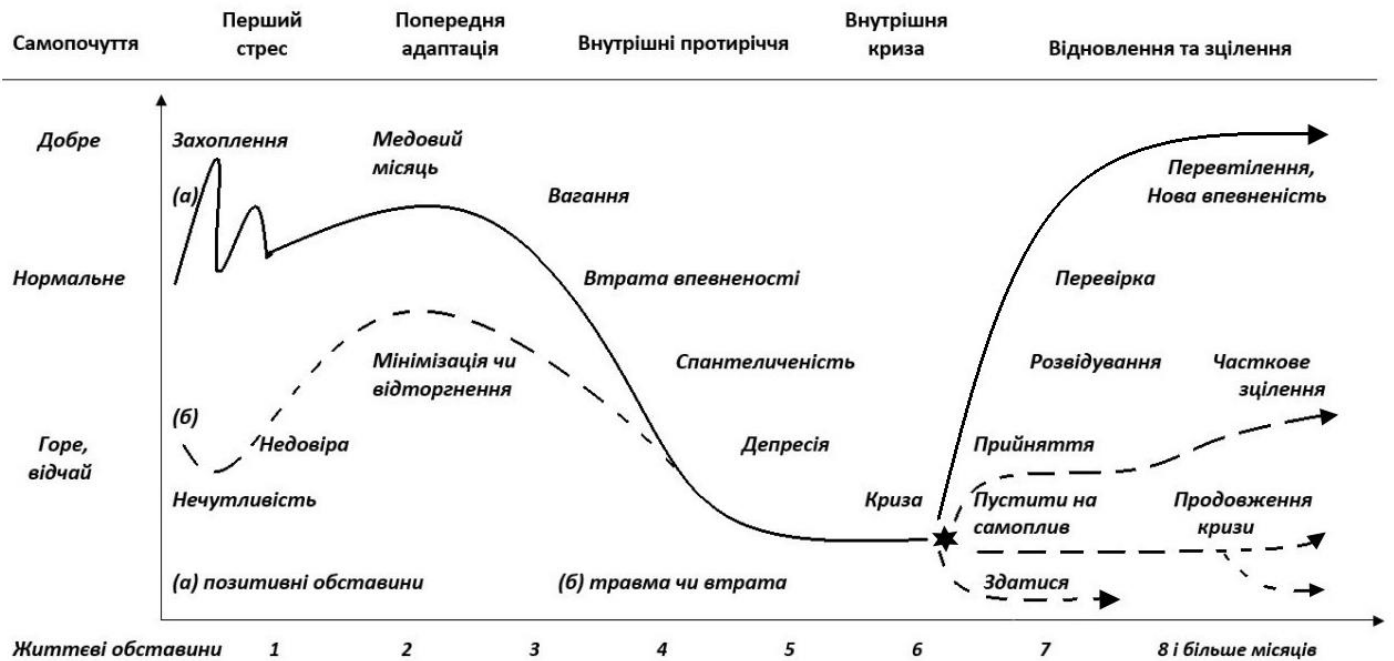

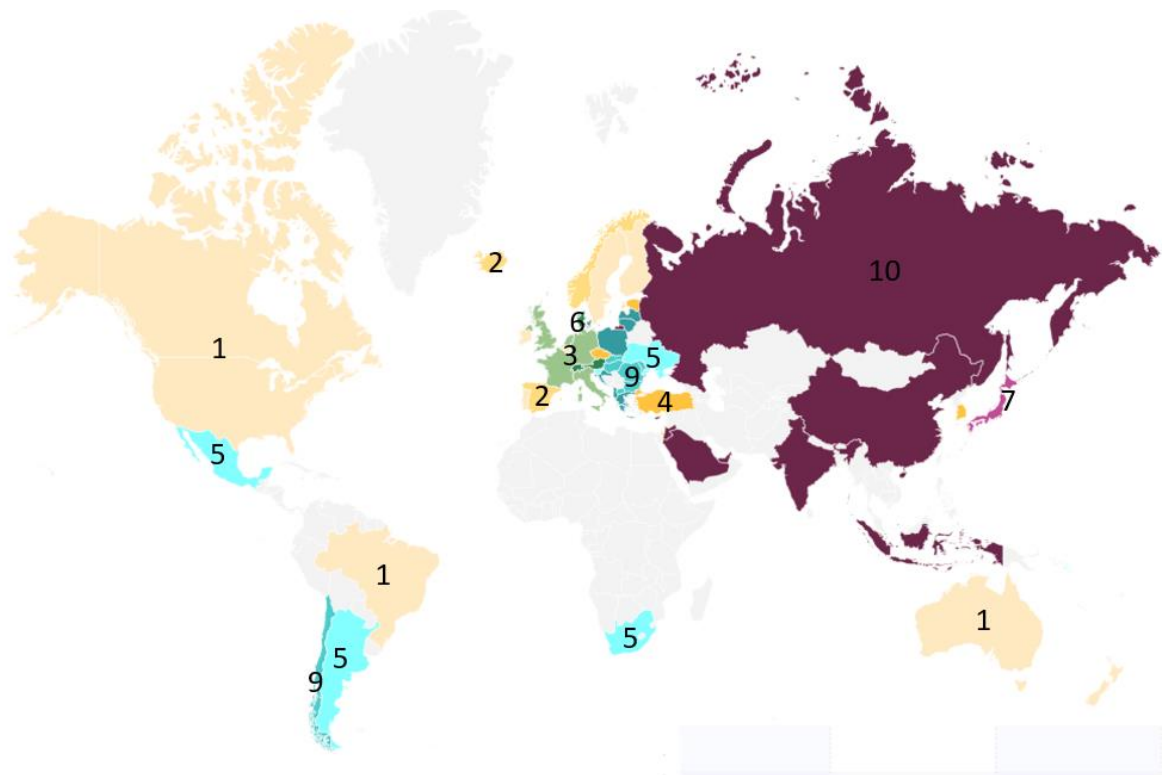
Рис. 14. W-крива динаміки адаптації С. Райнсмита, 2001

[Джерело: Rhinesmith, с.153–161]

Рис. 15. Схема основних макрорівневих і мікрорівневих факторів адаптації мігрантів у іншокультурному середовищі

[Джерело: Слюсаревський, с. 175–177]

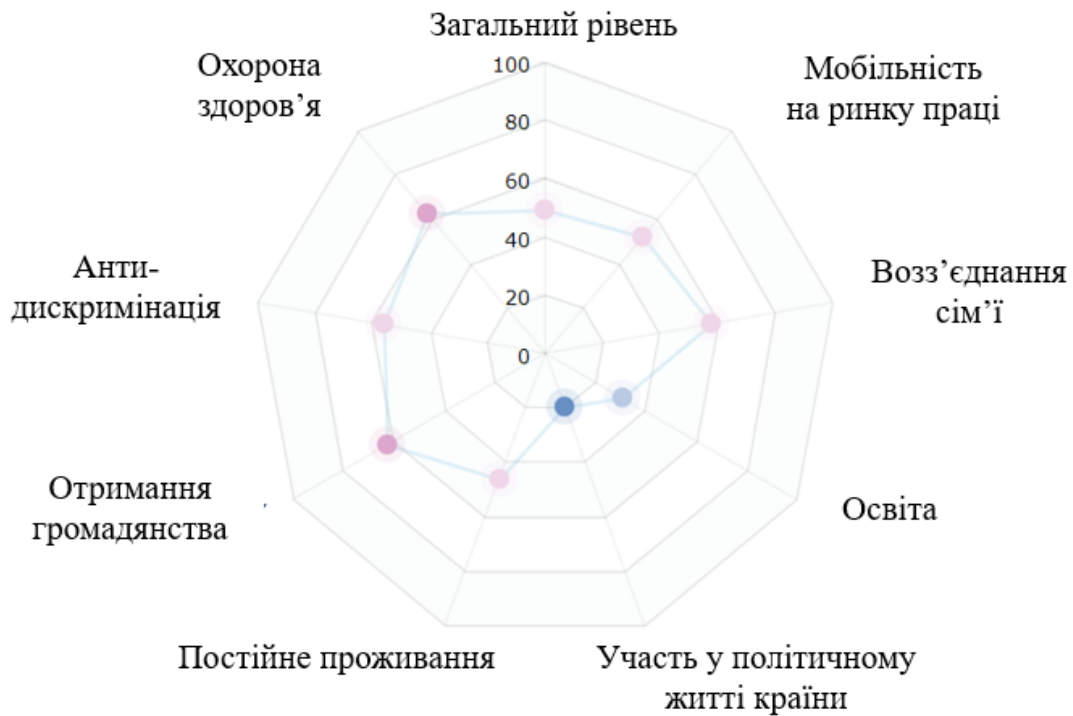

Цифрами позначені:

1. Країни найсприятливішої комплексної інтеграції мігрантів.
2. Країни сприятливої комплексної інтеграції.
3. Країни дещо сприятливої тимчасової інтеграції.
4. Країни напівсприятливої комплексної інтеграції.
5. Країни дещо сприятливої інтеграції та рівності на папері.
6. Країни несприятливої тимчасової інтеграції.
7. Країни імміграції без інтеграції.
8. Країни дещо несприятливої інтеграції та рівності на папері.
9. Країни несприятливої інтеграції та рівності на папері.
10. Країни найменш сприятливої імміграції без інтеграції.

Рис. 16. Рейтинг країн імміграції за індексом адаптаційної складової міграційної політики, 2020

[Джерело: Solano, 2020]

Позначення показників:

80–100 – Сприятливий рівень адаптації

60–79 – Дещо сприятливий рівень

41–59 – Напівсприятливий рівень

21–40 – Дещо несприятливий рівень

1–20 – Несприятливий рівень

0 – Критично несприятливий рівень

Рис. 17. Ключові показники адаптаційної складової в міграційній політиці Ізраїлю згідно з індексом MIREX, 2020

[Джерело: MIREX, 2020, Israel].

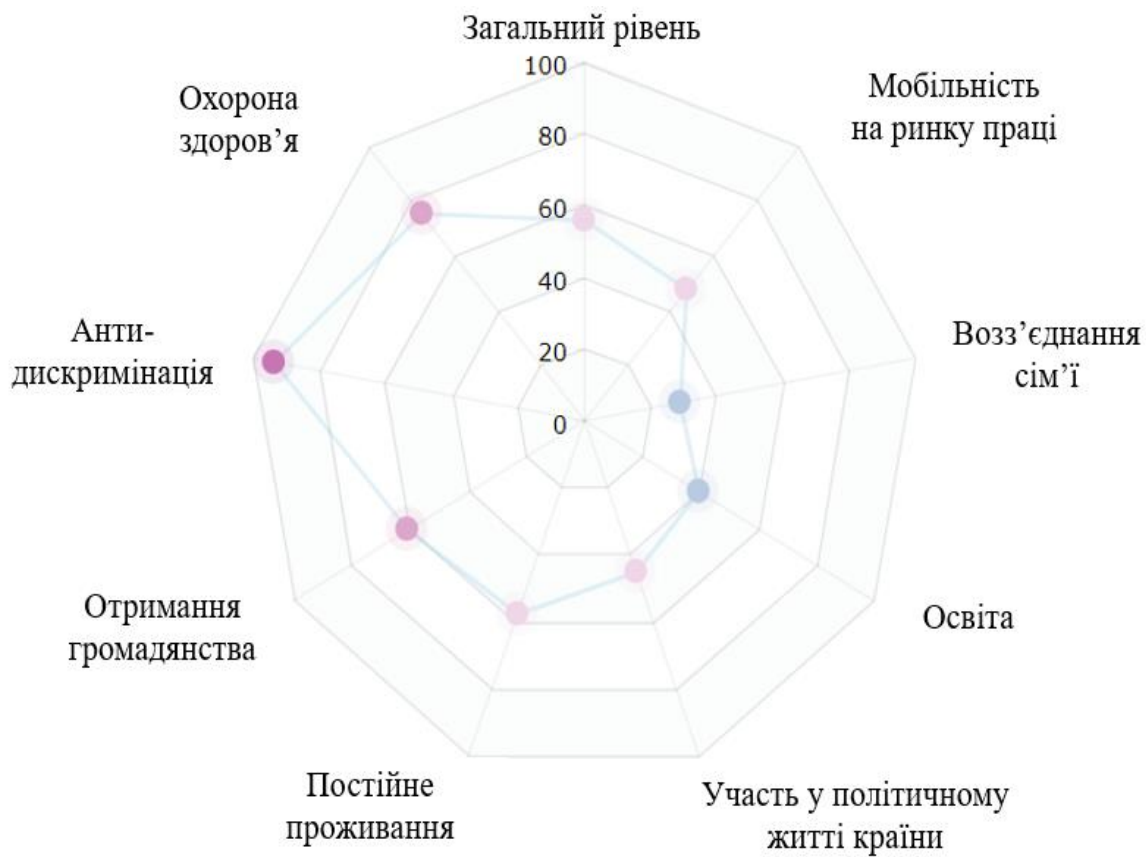

Позначення показників:

- 80–100 – Сприятливий рівень адаптації
- 60–79 – Дещо сприятливий рівень
- 41–59 – Наполовину сприятливий рівень
- 21–40 – Дещо несприятливий рівень
- 1–20 – Несприятливий рівень
- 0 – Критично несприятливий рівень

Рис. 18. Ключові показники адаптаційної складової в міграційній політиці Франції згідно з індексом MIPEX, 2020

[Джерело: MIPEX, 2020, France].

Позначення показників:

80–100 – Сприятливий рівень адаптації

60–79 – Дещо сприятливий рівень

41–59 – Напівсприятливий рівень

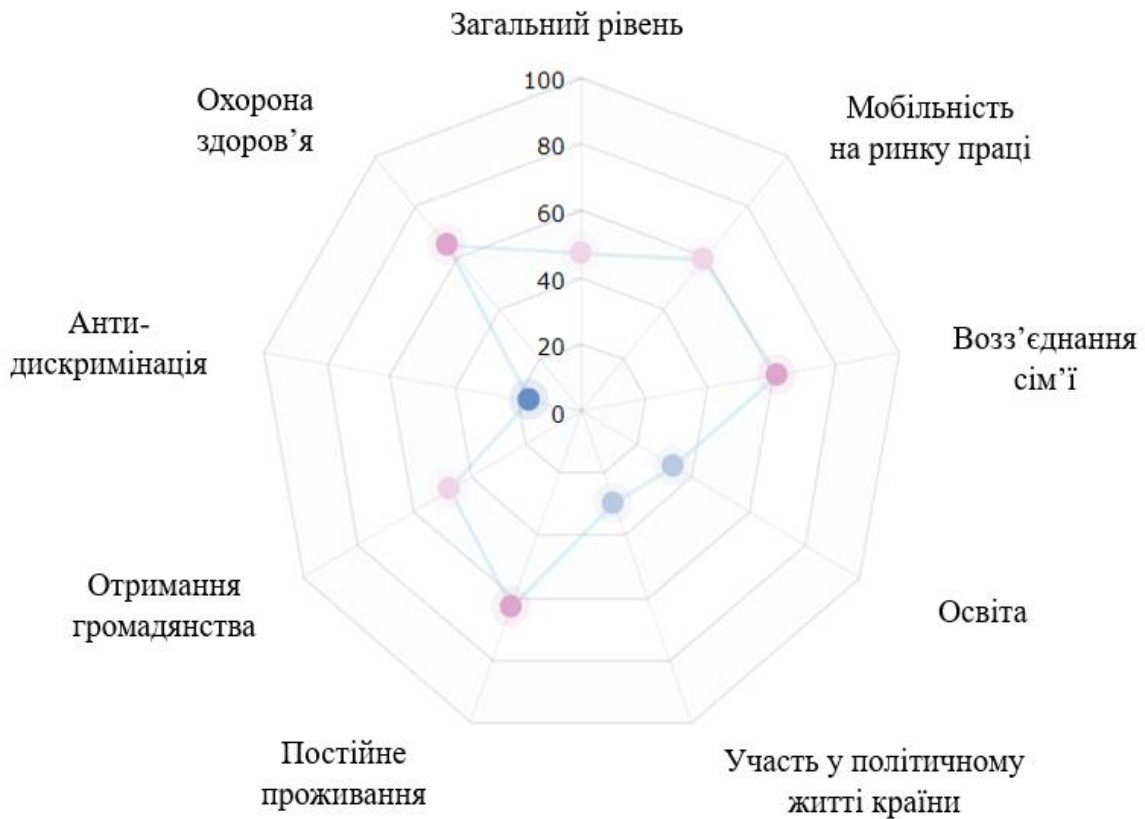
21–40 – Дещо несприятливий рівень

1–20 – Несприятливий рівень

0 – Критично несприятливий рівень

Рис. 19. Ключові показники адаптаційної складової в міграційній політиці Великої Британії згідно з індексом MIPEX, 2020

[Джерело: MIPEX, 2020, United Kingdom]

Позначення показників:

80–100 – Сприятливий рівень адаптації

60–79 – Дещо сприятливий рівень

41–59 – Напівсприятливий рівень

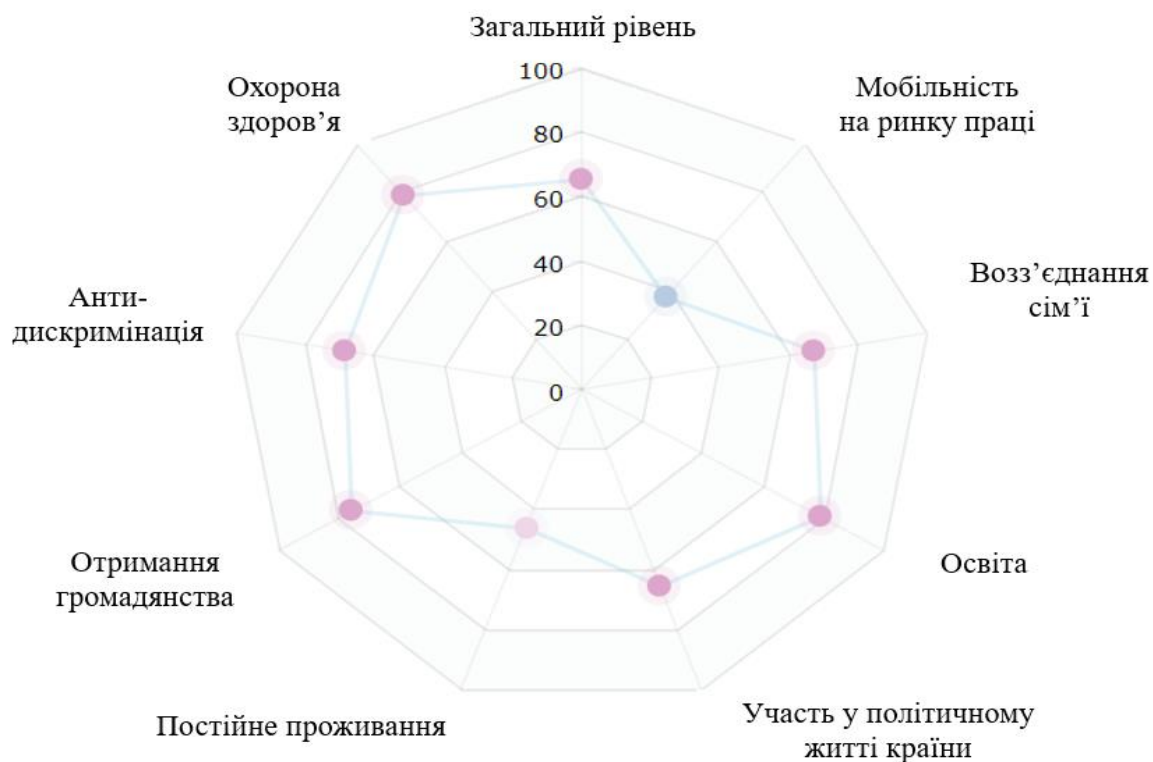
21–40 – Дещо несприятливий рівень

1–20 – Несприятливий рівень

0 – Критично несприятливий рівень

Рис. 20. Ключові показники адаптаційної складової в міграційній політиці Японії згідно з індексом MIREX, 2020

[Джерело: MIREX, 2020, Japan]

Позначення показників:

80–100 – Сприятливий рівень адаптації

60–79 – Дещо сприятливий рівень

41–59 – Напівсприятливий рівень

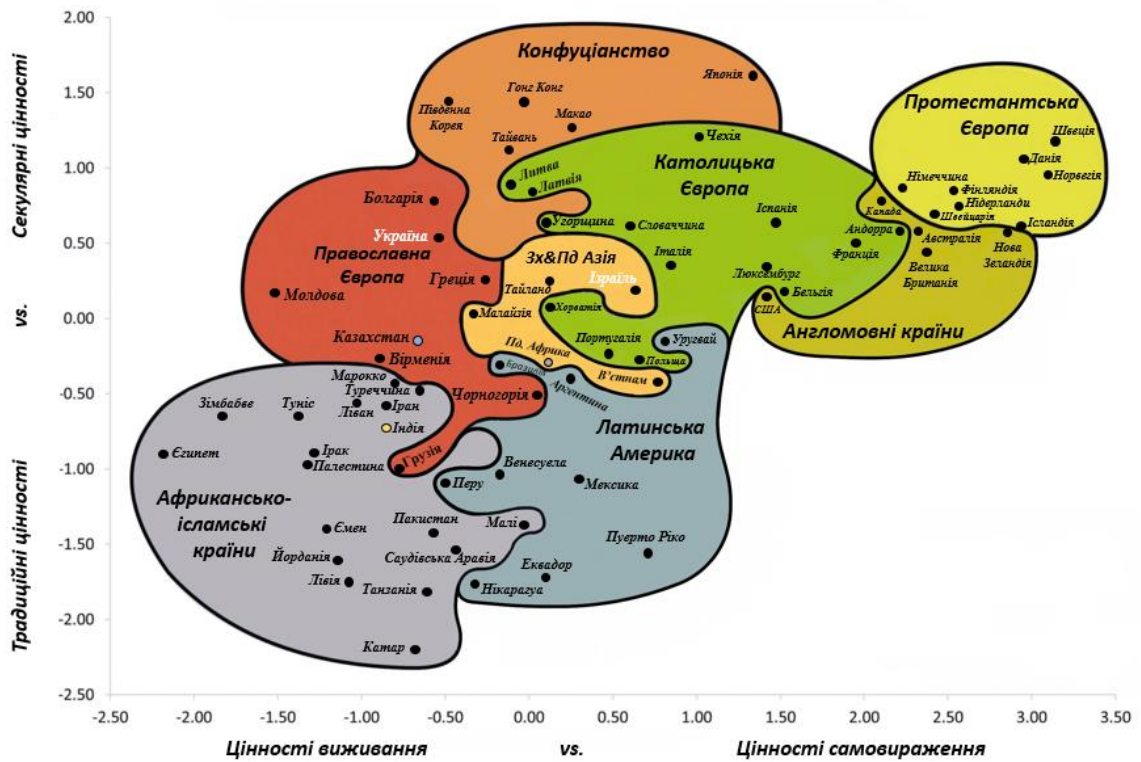
21–40 – Дещо несприятливий рівень

1–20 – Несприятливий рівень

0 – Критично несприятливий рівень

Рис. 21. Ключові показники адаптаційної складової в міграційній політиці Австралії згідно з індексом MIREX, 2020

[Джерело: MIREX, 2020, Australia]

Позначення показників:

Вісь абсцис: цінності виживання та цінності самовираження;

Вісь ординат: традиційні цінності та секулярні цінності.

Рис. 22. Світова мапа культурних цінностей Інґхарт-Вельцель, 2023

[Джерело: World Values Survey, 2023]

ТАБЛИЦІ

Таблиця 1. Узагальнена таблиця адаптаційних стратегій мігрантів до приймаючого іншокультурного середовища з 1918 до 2022 року

Рік, автор	-ВК +ПК	+ВК -ПК	+ВК +ПК	-ВК -ПК
	Адаптаційна стратегія			
1918, Томас, Знанецький	Богемна реакція	Міщанська реакція	Творча реакція	-
1920, Росс	Акомодаційна	Толерантна	Компромісна	-
1920, Берксон	Американіза- ційна	Федерація національносте й	Плавильний котел культур	-
1923, Бартлет	Заміщення	Часткове заміщення	Змішування	-
1924, Міллер	Плавильний котел	Сегрегація	Опосередкованість	-
1932, Турнвальд	Реінтеграція	Симбіоз	Гібридність	Перехідний період
1928, Парк	Імітація, Інтеграція	Сепарація	Культурна гібридність	Перехідний стан
1934, Гоффман	Не прийняття іноземної мови	Тільки іноземна мова	Пропорційний Білінгвізм	-
1934, Браун	-	Ізоляція	Субординація	Асиміляційний синтез
1936 Редфілд, Лінтон, Герсковіц	Прийняття	Реакція	Адаптація	-
1939, Чїлд	Повстанська реакція	Інтергрупова реакція	Подвійна реакція	Апатична реакція
1940, Сроул	Повстанська реакція	Групова реакція	Міжкультурна реакція	Інертна реакція
1940, Слоткін	Повстанська, маргінальна	-	Змішана, Авантюрна, Незалежна, Акультурована	Неорганізо- вана, Емансипована
1943, Девро, Лоеб	-	Захисна ізоляція	Прийняття нових цінностей	Дисоціативна негативна аккультурація
1945, Сентер	Приймати	Утримувати	-	Розвивати
1945, Вітр	Асиміляція	Войовничість, відокремлення	Плюралізм	-

1947, Кампазі	Успішна	Мінімальна	Дилетантська	-
1948, Левін	Негативний шовінізм	Шовінізм	Подвійна толерантність	Маргінальність
1949, Іхайзер	Імітування	Відхилення	Псевдо-рішення	Заперечення
1949, Гордон	Маргінальність	Збереження	Ствердження	-
1949, Богардус	Нав'язливість	-	Сліпа, Демократична	-
1951, Воже	Маргінали	Місцеві	Видозмінені	-
1951, Беррі	Асиміляція	Сегрегація	Плюралізм, Стратифікація	Об'єднання, Злиття
1952, Шпіндлер, Голдсмідт	Акультуровані	Місцеві	Перехідні	Культ Пейота
1952, Зажонк	Підпорядкування	Агресія	Фрустрація	-
1952, Ітон	Асиміляція	Контрольована акультурація	-	Маргінальність
1952, Айзенштадт	Невпевнений перехід	Традиційність	Впевнений перехід	Виживання
1952, Айзенштадт	Самозмінювана згуртована етнічна група	Ізольовані стабільні та активні сім'ї	Згуртована етнічна група	Ізольована апатична сім'я
1952, Ліі	Акультурована особа	Сегрегована особа	Маргінальна особа	
1952, Білс	Прийняття	Реакція	Синкретизм	Переформулювання
1953, Віллі	Колонія	Біженці	Змішування	-
1953, Тафт	Монізм	Плюралізм	Інтеракціонізм	-
1953, Сімпсон, Йінгер	Асиміляціоніст	Сецесіоніст, Войовничий	Плюраліст	Амбівалентний
1954, Барнетт, Брум, Сігель, Вогт, Ватсон	Прогресивне пристосування	Реактивна адаптація	Стабілізований плюралізм	Культурна дезінтеграція
1955, Спіро	Асиміляція	Солідарність	Акультурація	Декультурація
1955, Антоновський	Активна загальна спрямованість	Активна/Пасивна орієнтація на іудаїзм	Дуальна орієнтація	Амбівалентна, пасивна загальна спрямованість

1956, Зубржиски х	Асиміляція	-	Акомодація	Конфлікт
1956, Коен	Асиміляція	Виживання	-	Байдужість
1957, Річардсон	Ідентифікація	Ізоляція	Акомодація	-
1957, Доренвенд, Сміт	Переорієнтація	Повторне підтвердження, Нативізм	Часткова переорієнтація	Відчуження, Відновлення
1957, Горобін	Асимільовані	Оглядаються в минуле	Англізовані	Без коріння
1957, Тафт	Асиміляція	-	Акомодація	Маргіналь- ність
1958, Гласер	Асимільовані	Сегреговані	Маргінальні	Десегреговані
1958, Беннет, Пассін, МакНайт	Ідеаліст	Констриктор	-	Регулятор
1958, Томас	Індіанці середнього класу	Консерватив-ні індіанці	Генералізовані індіанці	Сільські білі індіанці
1959, Боррі	Асиміляція	Ізоляція	Інтеграція	-
1960, Ротман	Недооцінююча	Переоціню-юча	Помірна	Маргінальна
1960, Озубел	Асимілятивна	Рецесивна	Адаптаційна	Дезінтеграція
1961, Херман	Підпорядкуван ня	Відступ та відлучення	Пристосування і інтеграція	Вагання і розчарування
1961, Воллас	Асиміляція	Нативізм, Націоналізм	Активізація	Нерухомість
1962, Байлін, Кельман	Ідентифікація	Супротив	Погодження	Інтерналізація
1962, Рой	Амальгамація, Об'єднання, Злиття	Соціальна сегрегація	Соціальна інтеграція	-
1963, Джонсон	Суб'єктивна асиміляція	-	Зовнішня асиміляція	
1963, Неш, Шо	-	Традиційна	Перехідна	Автономна
1963, Глазер, Мойніхан	Асиміляція плавильного котла	Культурний плюралізм	Групи етнічних інтересів	-
1963, Вандер, Занден	Асиміляція	Агресія, Чутливість, Зростання его	Акомодація	Ненависть до себе, Відчуження від реальності

1964, Лінтон	Соціокультур- не злиття	Нативістичні рухи	Керовані культурні зміни	-
1964, Гордон	Асиміляція	Структурний плюралізм	Культурний плюралізм	Маргіналь- ність
1965, Форґ	Досягнена асиміляція	Досягнена сепарація	Колоніальний бікультуралізм	Напів- акультурована маргінальність
1966, Кесінґ	Асиміляція	Супротив акультурації	Традиційне суспільство, Симбіотичне	Культурне злиття
1967, Лондон	Асиміляція	Плюралізм	Інтеграція	-
1967, Неш	-	Неадаптова- ність	Зближення	Богемність
1967, Ламберт	Відхилення	Ідентифікація	Неетноцентричність	Амбівалент- ність
1968, Маден, Мейер	Аккультурація	Навітизм	Стабілізована аккультурація	Маргіналь- ність
1969, Комо	Провідна аккультурація	Можлива аккультурація	Мінімальна аккультурація	Вірогідна аккультурація
1969, Рабушка	Міжетнічний шлюб	Етноцентризм	Інтеграція	-
1969, Барт	Асиміляція	Еволюція	-	Меншість низького рангу
1970, Сарук, Гулустан	Орієнтованість на більшість	Орієтова-ність на меншість	Орієнтованість на бікультуралізм	Апатична Орієтова- ність
1970, Реес	Асиміляція	Акомодація	Інтеграція	-
1970, Борн	Інновація	Ретреатизм, заперечення	Примирення	Абстрагування
1970, Соммеріад, Беррі	Асиміляція	-	Інтеграція	Маргінальність
1970, Беррі	Асиміляція	Заперечення	Інтеграція	Маргіналь- ність
1971, Су, Су	-	Традиціоналізм	Азіат-Американець	Маргінал
1972, Гаардер	Високий статус одномовності	Низький статус одномовності	Координований білінгвізм	Подвійний напівлінгвізм
1972, Беррі, Еванс, Ровінсон	Асиміляція	Заперечення, Сегрегація	Інтеграція, Колоніалізм	Декультурація
1973, Зак	Негативно- позитивна реакція	Позитивно- негативна реакція	Позитивно- позитивна реакція	Негативно- негативна реакція
1974,	Культурна асиміляція	Культурний плюралізм	Структурна асиміляція	Інтеграція

Хант, Вокер				
1974, Петтігру	-	Гетто «Чорної влади»	Інтеграція, десеєрація	Типове міське гетто
1974, Беррі	Плавильний котел	Заперечення, Вибіркова сегрегація	Інтеграція, Батьківська інтеграція	Маргіналь- ність, декультурація
1975, Вудс	Модифіковані	Традиційні	Ладінізовані	Ладіно
1976, Беррі	Асиміляція	Заперечення	Інтеграція	Декультурація
1976, Шуманн	Асиміляція	Консервація, збереження	Акультурація	-
1976, Кларк, Кауфман, Пірс	Висока самоідентифі- кація з контакуючою культурою	Прагнучі повернутися до витоків власної культури	Бікультурні	Ізольовані
1976, Дрідгер	Більшість асимільованих	Етнічно ідентифіковані	-	Культурно маргінальні
1976, Вагнер	-	Традиційні	Транзитні, Американський середній клас	-
1977, Беррі, Каллін, Тейлор	Асиміляція	Заперечення	Інтеграція, Теорія мультикультуралізу	Декультурація
1977, Спіндлер	Наслідування	Збереження кордонів	Бікультуралізм, Синтез, Керовані ідентичності	-
1978, Кларк, Кауфман, Пірс	-	Тип 5	Типи 2, 3, 4, 6	Тип 1
1979, Каміллері	-	Свідома підтримка традиційних цінностей та культури	Прагнення до синтезу культур, зокрема тих аспектів приймаючої культури, які сприяють соціальному та економічному розвитку	Заперечення нових цінностей та втрата своєї традиційної культури
1979, Коен- Емерік	Модерні	Традиційні	-	Невизначені
1980, Канг	Асиміляція	Традиціоналізм	Бількультурність	Маргіналь- ність
1980, Фішмен	Моноглосья і Монолінгвізм	Диглосья і монолінгвізм	Диглосья і білінгвізм	Моноглосья і білінгвізм

1980, Шапочник, Куртинец, Фернандес	Причетні до єдиної культури	Причетні до єдиної культури	Причетні до двох культур	Не причетні до жодної культури
1980, Беррі	Асиміляція, Плавильний котел	Заперечення, Сегрегація	Інтеграція, Мультикультура- лізм, Плюралізм	Декультурація, Маргіналь- ність, Етноцид
1980, Паділла	Англіцизм	Неакультурація	Помірність	-
1980, Абрамсон	Трансформація	Традиціоналізм	Вигнання	Недоступність
1981, Тафт	Маргіналь- ність через асиміляцію	Маргінальність через множинний сепарація	Маргінальність через посередництво чи множинну інтеграцію	Ізоляція
1981, Троспер	Перенесення	Автономність	Контакт	Відчуження
1981, Бантон	Конформізм	Колоніальність	Перехідна реакція	Ізоляція
1982, Бошнер	Асиміляція	Сегрегація	Інтеграція	-
1982, Шмітер	Асиміляція, Винищення	Сегрегація	Плюралізм	Маргіналь- ність
1983, Беррі	Асиміляція	Заперечення, Опір	Інтеграція	Декультурація, Маргіналь- ність
1984, Беррі, Кім, Янг, Буджакі	Асиміляція	Сепарація	Інтеграція	Маргінальність
1986, Шуманн	Асиміляція	Консервація	Адаптація	-
1986, Тріадіс, Кашима, Шимада, Вілареал	Акомодація	Етнічна прихильність	-	-
1987, Нелд	Асиміляція	Опір	Інтеграція	-
1988, Могаддам	Нормативна асиміляція	Ненормативне збереження культурної спадщини	Нормативне збереження культурної спадщини	Ненормативна асиміляція
1988, Содомські й, Карі	Дуже американська, Переважно американська	Провінціальна, Азіатсько- Індіанська	Бікультуральна	-
1991, Хатнік	Асимілятивна	Дисоціативна	Акультураційна	Маргінальна

1992, Мертон	Конформність, Інновація	Ритуалізм, Ретритизм (Ескейпізм)	-	Бунт
1993, ЛяФрамбуа з, Колеман, Гертон	Асиміляція	-	Чергування, Злиття, Мультикультуралізм, Акультурація	-
1993, Саєг, Ларсі	Асиміляція	Етноцентризм	Інтеграція	Маргіналізація
1994, Донченко	Ідентифікація	Індивідуалізація Маргіналізація	Інвестиція	Девіація
1995, Кольман	Акультурація, монокультуралізм	Сепарація	Інтеграція, Чергування	Злиття
1995, ДеВос	Функціональна , Перехідна адаптація	Сімейно- культурна адаптація	Трудова адаптація, Акомодація	Ідеологія, Відчуження
1997, Буріс, Моіс, Перо, Сенекаль	Асиміляція	Збереження Етнічності, Сепаратизм	Плюралізм, Інтеграція	Цивільна позиція, Аномія, Індивідуалізм, Ексклюзія
1999, Ямада, Зінгеліс	Західна	Традиційна	Бількутурна	Культурно- відчужена
2000, Фаїст	Асиміляція	-	Етнічний плюралізм, Перетин кордонів	-
2001, Рудмін, Амаджадех	Асиміляція	Сепарація	Інтеграція	Мультикультуралізм
2001, Беррі	Асиміляція	Сепарація, Сегрегація	Інтеграція, Мультикультуралізм	Ексклюзія
2001, Монтрьой, Буріс	Асиміляціоністи	Сегрегаціоністи	Інтеграціоналісти	Індивідуалісти, Ексклюзіоністи
2001, Уденховен, Ван Дер Зее, Ван Коотен	Експатріанти – прибічники місцевої компанії	Експатріанти- прибічники материнської компанії	Подвійне громадянство	Вільні агенти
2001, Брубакер	Право бути іншим	Політика на користь іноземців	Диференціалізм	Право на байдужість
2002, Унгер, Галлахер, Шакіб та ін.	Орієнтація на приймаючу країну	Орієнтація на інші країни	Орієнтація на обидві країни	Відсутність орієнтацію на жодну з країн

2003, Рудігер, Спенсер	Асиміляція	-	Включення, Мультикультура- лізм, Злиття, Рівність	-
2005, Горовіц	Гібридний стан, Асиміляція	Гібридний стан, Сепарація	Гібридний стан, Інтеграція, Інтернаціоналізація	Гібридний стан
2009, Орр, Мана	Втрата ідентичності	Ідентичність суперництва	Розширена ідентичність	Відокремлена ідентичність
2011, Володько, Ровенчак	Асиміляція, Сегрегація	Добровільна сегрегація	Творення діаспор	Протест
2022, Плюц	Асиміляція, Ціннісна інтеграція, Інклюзивна інтеграція	Сегрегація	Мультикультура- лізм	Сегрегація

[Джерело: Rudmin; Horowitz; Orr; Володько; авторська розробка]

Таблиця 2. Кількісні характеристики респондентів за етнічною, релігійною належністю та періодом їхньої міграції в Ізраїль

Рік міграції в Ізраїль	Українські мігранти-неюдеї (УН)	Українські мігранти-юдеї (УЮ)		Загальна кількість опитуваних мігрантів
		СЮ	РЮ	
(1) 1991–2013	25 УН	39 СЮ	23 РЮ	87 УМ
(2) 2014–2024	72 УМ 24 УН 48 БН	32 УМ 20 СЮ 12 СБ	11 УМ 3 РЮ 8 РБ	115 УМ 24 УН+23 УЮ 48 БН+20 БЮ
Загальна кількість	97 УН	71 СЮ	34 РЮ	202 УМ

Абревіатурою позначені такі скорочення:

УМ – Українські мігранти (юдеї та неюдеї)

УЮ – Українські мігранти-юдеї

СЮ – Українські світські мігранти-юдеї

РЮ – Українські релігійні мігранти-юдеї

УН – Українські мігранти-неюдеї

УБ – Українські біженці (юдеї та неюдеї)

СБ – Українські світські біженці-юдеї

РБ – Українські релігійні біженці -юдеї

БН – Українські біженці-неюдеї

**Таблиця 3. Соціально-демографічні характеристики
респондентів із зазначенням належності до виокремлених груп
дослідження: українських релігійних мігрантів-юдеїв, українських
світських мігрантів-юдеїв та українських мігрантів-неюдеїв,
українських біженців-юдеїв, українських біженців-неюдеїв**

	Шифр		Імена	Вік	Міграц. досвід	Місце походження в Україні	Місце проживання в Ізраїлі	Освіта, кваліфікація	Тип роботи в Ізраїлі
1	1СЮ1	Ж	Атара	35+	> 5 р.	Київ	Єрусалим	ВО, медична	За спец.
2	1СЮ2	Ж	Кармель	35+	> 5 р.	Київ	Єрусалим	ВО, дизайн	За спец.
3	1СЮ3	Ж	Естер	35+	> 5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, лінгвіст	За спец.
4	1СЮ4	Ж	Юдіт	35+	> 5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, медична	За спец.
5	1СЮ5	Ж	Веред	35+	> 5 р.	Львів	Ейлат	ВО, банк.справа	За спец.
6	1СЮ6	Ж	Тамар	35+	> 5 р.	Львів	Хайфа	ВО, архітектор	За спец.
7	1СЮ7	Ж	Ноа	35+	> 5 р.	Житомир	Хайфа	ВО, медична	За спец.
8	1СЮ8	Ж	Талья	35+	> 5 р.	Житомир	Акко	ВО, харч.пром	За спец.
9	1СЮ9	Ж	Шира	35+	> 5 р.	Чернігів	Тель-Авів	ВО, ІТ	За спец.
10	1СЮ10	Ж	Єва	35+	> 5 р.	Харків	Ейлат	ВО, продаж	За спец.
11	1СЮ11	Ж	Мая	35+	> 5 р.	Дніпро	Хайфа	ВО, медична	За спец.
12	1СЮ12	Ж	Естер	35+	> 5 р.	Крим	Хайфа	ВО, бухгалтер	Продаж
13	1СЮ13	Ж	Лара	55+	> 5 р.	Київ	Ейлат	ВО, продаж	За спец.
14	1СЮ14	Ж	Анна	55+	> 5 р.	Київ	Єрусалим	ВО, продаж	За спец.

15	1СЮ15	Ж	Веред	55+	> 5 р.	Житомир	Тель-Авів	ВО, медична	За спец.
16	1СЮ16	Ж	Міхаль	55+	> 5 р.	Житомир	Єрусалим	ВО, лінгвіст	Продаж
17	1СЮ17	Ж	Кармель	55+	> 5 р.	Крим	Єрусалим	ВО, бухгалтер	Продаж
18	1СЮ18	Ж	Ліора	55+	> 5 р.	Крим	Єрусалим	ВО, дизайн	За спец.
19	1СЮ19	Ж	Ела	55+	> 5 р.	Львів	Тель-Авів	ВО, медична	За спец.
20	1СЮ20	Ж	Ліза	55+	> 5 р.	Львів	Тель-Авів	ВО, ІТ	За спец.
21	1СЮ21	Ж	Ноа	<35	> 5 р.	Крим, Ялта	Тель-Авів	ВО в Ізраїлі	За спец.
22	1СЮ22	Ч	Ейтан	35+	> 5 р.	Київ	Ейлат	ВО, технічна	За спец.
23	1СЮ23	Ч	Дорон	35+	> 5 р.	Київ	Хайфа	ВО, технічна	За спец.
24	1СЮ24	Ч	Наїм	35+	> 5 р.	Київ	Бат-Ям	ВО, продаж	За спец.
25	1СЮ25	Ч	Аді	35+	> 5 р.	Київ	Герцелія	ВО, ІТ	За спец.
26	1СЮ26	Ч	Еран	35+	> 5 р.	Одеса	Бат-Ям	ВО, менеджмент	Туризм
27	1СЮ27	Ч	Нів	35+	> 5 р.	Одеса	Рамат-Ган	ВО, банк.справа	За спец.
28	1СЮ28	Ч	Яков	35+	> 5 р.	Одеса	Хайфа	ВО, інженерна	Військова справа
29	1СЮ29	Ч	Андрій	35+	> 5 р.	Чернігів	Тель-Авів	ВО, ІТ	За спец.
30	1СЮ30	Ч	Ілан	35+	> 5 р.	Чернігів	Атліт	ВО, ІТ	За спец.
31	1СЮ31	Ч	Авішай	35+	> 5 р.	Чернівці	Бат-Ям	ВО, бухгалтер	За спец.
32	1СЮ32	Ч	Юрій	55+	> 5 р.	Київ	Герцелія	ВО, технічна	За спец.
33	1СЮ33	Ч	Зів	55+	> 5 р.	Київ	Рамат-Ган	ВО, банк.справа	Продаж
34	1СЮ34	Ч	Гіль	55+	> 5 р.	Київ	Рамат-Ган	ВО, інженерна	Військова справа

35	1СЮ35	Ч	Омер	55+	> 5 р.	Одеса	Тель-Авів	ВО, ІТ	За спец.
36	1СЮ36	Ч	Ейтан	55+	> 5 р.	Житомир	Хайфа	ВО, продаж	За спец.
37	1СЮ37	Ч	Аді	55+	> 5 р.	Крим	Тель-Авів	ВО, ІТ	За спец.
38	1СЮ38	Ч	Анат	<35	> 5 р.	Одеса	Тель-Авів	ВО, ІТ	За спец.
39	1СЮ39	Ч	Ліор	<35	> 5 р.	Одеса	Герцелія	ВО, бухгалтер	За спец.
40	1СЮ40	Ч	Моті	<35	> 5 р.	Микол айв	Рамат-Ган	ВО, інженерна	За спец.
41	1РЮ41	Ж	Діна	35+	> 5 р.	Київ	Єрусалим	ВО, лінгвіст	Готельна справа
42	1РЮ42	Ж	Елена	35+	> 5 р.	Київ	Єрусалим	СО	Продаж
43	1РЮ43	Ж	Атара	35+	> 5 р.	Київ	Бней-Брак	ВО, педагогічна	Продаж
44	1РЮ44	Ж	Керен	35+	> 5 р.	Одеса	Єрусалим	СО	Продаж
45	1РЮ45	Ж	Юдіт	35+	> 5 р.	Одеса	Бней-Брак	ВО, педагогічна	Готельна справа
46	1РЮ46	Ж	Міріам	35+	> 5 р.	Одеса	Єрусалим	ВО, банк. справа	Готельна справа
47	1РЮ47	Ж	Орна	35+	> 5 р.	Одеса	Акко	ВО, лінгвіст	Туризм
48	1РЮ48	Ж	Кармель	35+	> 5 р.	Житомир	Єрусалим	СО	Продаж
49	1РЮ49	Ж	Роніт	55+	> 5 р.	Київ	Герцелія	ВО, маркетинг	За спец.
50	1РЮ50	Ж	Анна	55+	> 5 р.	Житомир	Бней-Брак	ВО, педагогічна	Продаж
51	1РЮ51	Ж	Веред	<35	> 5 р.	Крим	Акко	ВО, лінгвіст	Готельна справа
52	1РЮ52	Ж	Сігаль	<35	> 5 р.	Львів	Бней-Брак	СО	Продаж
53	1РЮ53	Ч	Ротем	35+	> 5 р.	Київ	Єрусалим	ВО, банк. справа	За спец.

54	1РЮ54	Ч	Урі	35+	> 5 р.	Київ	Єрусалим	ВО, лінгвіст	Продаж
55	1РЮ55	Ч	Сіван	35+	> 5 р.	Київ	Бней-Брак	ВО, педагогічна	Туризм
56	1РЮ56	Ч	Шарон	35+	> 5 р.	Житомир	Єрусалим	ВО, лінгвіст	Ресторан. бізнес
57	1РЮ57	Ч	Това	35+	> 5 р.	Крим	Хайфа	ВО, продаж	За спец.
58	1РЮ58	Ч	Бен	55+	> 5 р.	Київ	Єрусалим	ВО, банк.справа	Таксі
59	1РЮ59	Ч	Ліор	55+	> 5 р.	Крим	Герцелія	ВО, юридична	За спец.
60	1РЮ60	Ч	Зів	55+	> 5 р.	Бердичів	Бней-Брак	ВО, лінгвіст	Туризм
61	1РЮ61	Ч	Ітай	<35	> 5 р.	Київ	Єрусалим	ВО, продаж	За спец.
62	1РЮ62	Ч	Евіатар	<35	> 5 р.	Київ	Хайфа	ВО, педагогічна	Готельна справа
63	1УН1	Ж	Марія	35+	> 5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, лінгвіст	За спец.
64	1УН2	Ж	Анна	35+	> 5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, продаж	Військова справа
65	1УН3	Ж	Ольга	55+	> 5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, лінгвіст	Продаж
66	1УН4	Ж	Наталя	55+	> 5 р.	Київ	Ейлат	ПТУ, косметолог	За спец.
67	1УН5	Ж	Іванна	55+	> 5 р.	Львів	Тель-Авів	ВО, харч.пром	За спец.
68	1УН6	Ж	Христина	55+	> 5 р.	Львів	Тель-Авів	ПТУ, кухар	За спец.
69	1УН7	Ж	Марія	55+	> 5 р.	Львів	Ейлат	ПТУ, косметолог	За спец.
70	1УН8	Ж	Ірина	55+	> 5 р.	Луцьк	Бат-Ям	ВО, дизайн	Продаж
71	1УН9	Ж	Валентина	55+	> 5 р.	Луцьк	Бер Шева	ПТУ, перукар	За спец.
72	1УН10	Ж	Ганна	55+	> 5 р.	Луцьк	Міцпе Рамон	ВО, готель-рест.	За спец.
73	1УН11	Ж	Вікторія	<35	> 5 р.	Луганськ	Тель-Авів	ПТУ, косметолог	За спец.
74	1УН12	Ж	Юлія	<35	> 5 р.	Рівне	Тель-Авів	ПТУ, кухар	За спец.

75	1УН13	Ч	Юрій	35+	> 5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, продаж	Туризм
76	1УН14	Ч	Василь	35+	> 5 р.	Київ	Тель-Авів	ПТУ, водій	Таксі
77	1УН15	Ч	Анатолій	35+	> 5 р.	Каховка	Єрусалим	ВО, харч.пром	За спец.
78	1УН16	Ч	Григорій	35+	> 5 р.	Черкаси	Ейлат	ПТУ, столяр	За спец.
79	1УН17	Ч	Вячеслав	55+	> 5 р.	Херсон	Хайфа	ВО, банк.справа	Таксі
80	1УН18	ч	Ігор	55+	> 5 р.	Крим	Ейлат	ВО, інженерна	За спец.
81	1УН19	ч	Олег	55+	> 5 р.	Одеса	Бат-Ям	ВО, економічна	За спец.
82	1УН20	ч	Гнат	55+	> 5 р.	Львів	Бершева	ВО, інженерна	За спец.
83	1УН21	ч	Опанас	<35	> 5 р.	Львів	Ейлат	ВО, харч.пром	За спец.
84	1УН22	ч	Кирил	<35	> 5 р.	Хмельницьк	Натанья	ПТУ, столяр	За спец.
85	1УН23	ч	Олег	<35	> 5 р.	Ніжин	Рамат-Ган	ПТУ, водій	Продаж
86	1УН24	ч	Роман	<35	> 5 р.	Бровари	Натанья	ВО, економічна	Продаж
87	1УН25	ч	Микола	<35	> 5 р.	Хуст	Тель-Авів	ВО, продаж	За спец.
88	2СЮ1	ж	Шарона	35+	< 0,5 р.	Київ	Натанья	ВО, продаж	За спец.
89	2СЮ2	ж	Яфа	35+	< 0,5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, лінгвіст	Ресторан. бізнес
90	2СЮ3	ж	Естер	35+	< 0,5 р.	Полтава	Хайфа	ВО, бухгалтер	Продаж
91	2СЮ4	ж	Тоель	35+	0,5-1 р.	Ів-Франк	Герцеля	ВО, банк.справа	Прибирання
92	2СЮ5	ж	Рівка	35+	0,5-1 р.	Львів	Тель-Авів	ВО, ІТ	За спец.
93	2СЮ6	ж	Юдіт	35+	0,5-1 р.	Одеса	Єрусалим	ВО, юридична	За спец.
94	2СЮ7	ж	Оріг	35+	1-5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, ІТ	За спец.

95	2СЮ8	ж	Лімор	35+	1-5 р.	Львів	Єрусалим	ВО, харч.пром	За спец.
96	2СЮ9	ж	Мааян	55+	< 0,5 р.	Одеса	Бет-Янай	ВО, інженерна	За спец.
97	2СЮ10	ж	Кармель	55+	< 0,5 р.	Київ	Рамат Ган	ВО, банк.справа	За спец.
98	2СЮ11	ж	Їфат	55+	0,5-1 р.	Біла Церква	Модіін	ВО, бухгалтер	За спец.
99	2СЮ12	ж	Хадар	55+	1-5 р.	Черкаси	Рамат Ган	ВО, продаж	За спец.
100	2СЮ13	ж	Кнерет	55+	1-5 р.	Львів	Тель-Авів	ВО, продаж	За спец.
101	2СЮ14	ж	Лана	<35	< 0,5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, архітектор	За спец.
102	2СЮ15	ж	Атара	<35	< 0,5 р.	Львів	Тель-Авів	ВО, лінгвіст	За спец.
103	2СЮ16	ж	Карін	<35	0,5-1 р.	Рівне	Єрусалим	ВО, бухгалтер	За спец.
104	2СБ17	ж	Гілі	<35	0,5-1 р.	Лубни	Тель-Авів	ВО, продаж	За спец.
105	2СБ18	ж	Таль	<35	1-5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, журналіст	За спец.
106	2СБ19	ж	Еліза	<35	1-5 р.	Одеса	Хайфа	ВО, харч.пром	За спец.
107	2СЮ20	ч	Омрі	35+	< 0,5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, ІТ	За спец.
108	2СЮ21	ч	Тобі	35+	0,5-1 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, банк.справа	За спец.
109	2СБ22	ч	Леві	35+	0,5-1 р.	Одеса	Хайфа	ВО, продаж	За спец.
110	2СБ23	ч	Яков	55+	< 0,5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, продаж	За спец.
111	2СЮ24	ч	Гіль	55+	0,5-1 р.	Одеса	Хайфа	ВО, менеджмент	ІТ
112	2СЮ25	ч	Натан	55+	0,5-1 р.	Рівне	Єрусалим	ВО, інженер	За спец.
113	2СБ26	ч	Міхаль	55+	1-5 р.	Львів	Тель-Авів	ВО, банк.справа	За спец.
114	2СБ27	ч	Моті	<35	< 0,5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, ІТ	За спец.

115	2СБ28	ч	Нів	<35	< 0,5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, банк.справа	За спец.
116	2СБ29	ч	Омер	<35	< 0,5 р.	Львів	Єрусалим	ВО, інженерна	За спец.
117	2СБ30	ч	Еран	<35	< 0,5 р.	Одеса	Ейлат	ВО, готель-рест.	За спец.
118	2СБ31	ч	Ігтай	<35	< 0,5 р.	Одеса	Ейлат	ВО, харч.пром	За спец.
119	2СБ32	ч	Таши	<35	1-5 р.	Луцьк	Єрусалим	ВО, менеджмент	За спец.
120	2РБ33	ж	Євфрат	35+	< 0,5 р.	Київ	Єрусалим	ВО, продаж	Домогосподар.
121	2РБ34	ж	Елія	35+	0,5-1 р.	Київ	Бней-Брак	ВО, педагогічна	За спец.
122	2РБ35	ж	Дафна	55+	0,5-1 р.	Одеса	Єрусалим	ВО, лінгвіст	За спец.
123	2РБ36	ж	Кармель	55+	1-5 р.	Житомир	Бней-Брак	ВО, педагогічна	За спец.
124	2РБ37	ж	Веред	<35	0,5-1 р.	Одеса	Акко	ВО, продаж	За спец.
125	2РЮ38	ч	Шломі	35+	0,5-1 р.	Київ	Єрусалим	ВО, продаж	За спец.
126	2РЮ39	ч	Захар	35+	1-5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, банк.справа	За спец.
127	2РБ40	ч	Яков	35+	1-5 р.	Одеса	Бейт-Янай	ВО, продаж	За спец.
128	2РБ41	ч	Роніт	55+	1-5 р.	Житомир	Бней-Брак	ВО, педагогічна	За спец.
129	2РБ42	ч	Барак	<35	< 0,5 р.	Житомир	Єрусалим	ВО, харч.пром	За спец.
130	2РЮ43	ч	Оз	<35	0,5-1 р.	Бердичів	Бней-Брак	ВО, педагогічна	За спец.
131	2УН1	ж	Ольга	35+	< 0,5 р.	Київ	Тель-Авів	ПТУ, косметолог	За спец.
132	2УН2	ж	Ксенія	35+	< 0,5 р.	Київ	Бат-Ям	ВО, лінгвіст	Прибирання
133	2БН3	ж	Ганна	35+	< 0,5 р.	Київ	Бат-Ям	ПТУ, кухар	За спец.
134	2УН4	ж	Олена	35+	< 0,5 р.	Львів	Тель-Авів	ВО, готель-рест.	За спец.

135	2БН5	ж	Галина	35+	< 0,5 р.	Львів	Міцпе Рамон	ВО, лінгвіст	Приби- рання
136	2УН6	ж	Юлія	35+	< 0,5 р.	Каховк а	Тель- Авів	ВО, готель- рест.	За спец.
137	2БН7	ж	Тетяна	35+	0,5-1 р.	Київ	Єрусалим	ПТУ, косметолог	За спец.
138	2БН8	ж	Тамара	35+	0,5-1 р.	Київ	Хайфа	ВО, готель- рест.	За спец.
139	2БН9	ж	Тетяна	35+	0,5-1 р.	Херсон	Ейлат	ВО, готель- рест	За спец.
140	2БН10	ж	Олена	35+	0,5-1 р.	Крим	Ейлат	ВО, готель- рест	За спец.
141	2УН11	ж	Катери на	35+	0,5-1 р.	Черка- си	Бат-Ям	ВО, лінгвіст	Приби- рання
142	2УН12	ж	Ганна	35+	0,5-1 р.	Одеса	Бат-Ям	ВО, дизайн	Приби- рання
143	2УН13	ж	Вален- тина	35+	1-5 р.	Київ	Рамат Ган	ВО, маркетолог	Домогос- подар.
144	2УН14	ж	Ольга	35+	1-5 р.	Крим	Бат-Ям	ПТУ, кухар	За спец.
145	2УН15	ж	Дарина	35+	> 5 р.	Київ	Тель- Авів	ВО, медична	Домогос- подар.
146	2УН16	ж	Наталя	35+	> 5 р.	Одеса	Бат-Ям	ПТУ, косметолог	За спец.
147	2УН17	ж	Кате- рина	35+	> 5 р.	Одеса	Ейлат	ВО, готель- рест	За спец.
148	2УН18	ж	Олена	55+	< 0,5 р.	Київ	Тель- Авів	ПТУ, перукар	За спец.
149	2БН19	ж	Ольга	55+	< 0,5 р.	Одеса	Бат-Ям	ВО, продаж	За спец.
150	2БН20	ж	Вікто- рія	55+	< 0,5 р.	Одеса	Бат-Ям	ВО, журналіст	Готел.біз нес
151	2УН21	ж	Марія	55+	0,5-1 р.	Київ	Тель- Авів	ВО, банк.справа	Приби- рання
152	2БН22	ж	Наталя	55+	0,5-1 р.	Київ	Тель- Авів	ПТУ, перукар	За спец.
153	2БН23	ж	Галина	55+	0,5-1 р.	Львів	Єрусалим	ВО, технічна	Домогос- подар
154	2УН24	ж	Вален- тина	55+	1-5 р.	Київ	Бат-Ям	ВО, харч.пром	За спец.

155	2УН25	ж	Дарія	55+	> 5 р.	Одеса	Берше- ва	ВО, медична	Продаж
156	2УН26	ж	Оксана	55+	> 5 р.	Донець к	Міцпе Рамон	ПТУ, кухар	За спец.
157	2УН27	ж	Мари- на	55+	> 5 р.	Херсон	Бат-Ям	ВО, медична	Продаж
158	2БН28	ж	Вікто- рія	<35	< 0,5 р.	Київ	Тель- Авів	ВО, лінгвіст	Приби- рання
159	2БН29	ж	Галина	<35	< 0,5 р.	Київ	Тель- Авів	ПТУ, перукар	За спец.
160	2БН30	ж	Наталя	<35	< 0,5 р.	Львів	Тель- Авів	ВО, вчитель	Продаж
161	2БН31	ж	Ольга	<35	< 0,5 р.	Вінни- ця	Бат-Ям	ВО, лінгвіст	Приби- рання
162	2БН32	ж	Іванка	<35	< 0,5 р.	Коло- мия	Тель- Авів	ПТУ, кухар	За спец.
163	2БН33	ж	Хрис- тина	<35	< 0,5 р.	Маріу- поль	Тель- Авів	ВО, вчитель	Продаж
164	2БН34	ж	Олена	<35	0,5-1 р.	Київ	Тель- Авів	ПТУ, косметолог	За спец.
165	2БН35	ж	Кіра	<35	0,5-1 р.	Суми	Хайфа	ВО, харч.пром	За спец.
166	2БН36	ж	Наталя	<35	0,5-1 р.	До- нецьк	Хайфа	ПТУ, косметолог	За спец.
167	2БН37	ж	Тетяна	<35	0,5-1 р.	До- нецьк	Бат-Ям	ВО, журналіст	Продаж
168	2БН38	ж	Єва	<35	0,5-1 р.	Маріу- поль	Ната- нья	ВО, економічна	Продаж
169	2УН39	ж	Ольга	<35	1-5 р.	Брова- ри	Бат-Ям	ПТУ, косметолог	За спец.
170	2УН40	ж	Тамара	<35	> 5 р.	Київ	Хайфа	ПТУ, косметолог	За спец.
171	2УН41	ж	Ніна	<35	> 5 р.	Київ	Бат-Ям	ПТУ, перукар	За спец.
172	2БН42	ч	Олег	35+	< 0,5 р.	Київ	Тель- Авів	ВО, ІТ	Продаж
173	2БН43	ч	Олек- сандр	35+	< 0,5 р.	Жито- мир	Бат-Ям	ПТУ, водій	Готел.біз нес
174	2БН44	ч	Сергій	35+	< 0,5 р.	Жме- ринка	Хайфа	ВО, продаж	За спец.

175	2БН45	ч	Анато- лій	35+	< 0,5 р.	Луган щина	Бат-Ям	ПТУ, столяр	За спец.
176	2БН46	ч	Володи- мир	35+	0,5-1 р.	До- нецьк	Бат-Ям	ВО, ІТ	За спец.
177	2БН47	ч	Олек- сандр	35+	0,5-1 р.	Кахов- ка	Ейлат	ВО, харч.пром	Готел.бїз нес
178	2БН48	ч	Григо- рій	35+	0,5-1 р.	Кремен чук	Тель- Авів	ВО, їнженерна	Продаж
179	2БН49	ч	Євген	35+	0,5-1 р.	Київ	Тель- Авів	ВО, харч.пром	За спец.
180	2УН50	ч	Олег	35+	0,5-1 р.	Черні- гїв	Єрусал- лим	ПТУ, водїй	За спец.
181	2БН51	ч	Володи- мир	35+	0,5-1 р.	Суми	Бейт- Янай	ВО, економїчна	Продаж
182	2БН52	ч	Юрїй	35+	0,5-1 р.	Харків	Тель- Авів	ВО, ІТ	За спец.
183	2УН53	ч	Сергїй	35+	1-5 р.	Коно- топ	Ашдод	ВО, економїчна	Ресторан. бїзнес
184	2УН54	ч	Василь	35+	1-5 р.	Крим	Ейлат	ВО, журналіст	Продаж
185	2УН55	ч	Олек- сїй	35+	1-5 р.	Одеса	Ейлат	ВО, продаж	За спец.
186	2УН56	ч	Мак- сим	35+	1-5 р.	Луцьк	Хайфа	ПТУ, столяр	За спец.
187	2УН57	ч	Яросла в	35+	1-5 р.	Терно- пїль	Єрусал- лим	ПТУ, водїй	За спец.
188	2БН58	ч	Олек- сандр	55+	< 0,5 р.	Київ	Тель- Авів	ВО, банк.справа	Продаж
189	2БН59	ч	Миро- слав	55+	< 0,5 р.	Черні- вці	Єрусал- лим	ВО, економїчна	Продаж
190	2БН60	ч	Михай ло	55+	< 0,5 р.	При- луки	Р. Леціон	ВО, продаж	За спец.
191	2БН61	ч	Наза- рїй	55+	0,5-1 р.	Запорї жжя	Бат-Ям	ВО, економїчна	Продаж
192	2БН62	ч	Іван	55+	0,5-1 р.	Нїжин	Бат-Ям	ВО, технїчна	Продаж
193	2БН63	ч	Дмит- ро	55+	1-5 р.	Крим	Тель- Авів	ВО, ІТ	За спец.
194	2БН64	ч	Вадим	55+	1-5 р.	Жито- мир	Хайфа	ПТУ, столяр	За спец.

195	2БН65	ч	Олександр	<35	< 0,5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, банк.справа	Продаж
196	2БН66	ч	Василь	<35	< 0,5 р.	Київ	Бат-Ям	ПТУ, перукар	За спец.
197	2БН67	ч	Іван	<35	< 0,5 р.	Львів	Тель-Авів	ПТУ, водій	Продаж
198	2БН68	ч	Володимир	<35	< 0,5 р.	Донецьк	Хайфа	ВО, дизайн	Продаж
199	2БН69	ч	Геннадій	<35	0,5-1 р.	Кривий Ріг	Міцпе Рамон	ВО, економічна	Продаж
200	2БН70	ч	Станіслав	<35	0,5-1 р.	Дніпро	Ейлат	ВО, харч.пром	За спец.
201	2БН71	ч	Кирил	<35	0,5-1 р.	Дніпро	Бершева	ВО, інженерна	Продаж
202	2БН72	ч	Юрій	<35	1-5 р.	Київ	Тель-Авів	ВО, ІТ	Продаж

АНКЕТА
вивчення динаміки адаптаційних стратегій
сучасних мігрантів з України в Ізраїлі
з 1991 до 2024 років

1. Дата заповнення анкети: «__» _____ 20__ року

2. Ваш вік: _____

3. Ваша стать
 - 1) Чол.
 - 2) Жін.

4. Ваша освіта:
 - 1) Неповна середня
 - 2) Середня
 - 3) Неповна вища
 - 4) Вища

5. Яка спеціальність у Вас була на останньому місці роботи до міграції в Ізраїль?

- 5.1 Де Ви зараз працюєте?

- 5.2 Як швидко Вам вдалось знайти роботу в Ізраїлі?

6. Яку релігію Ви сповідуєте?
 - 1) Християнство
 - 2) Юдаїзм
 - 3) Іслам
 - 4) Не сповідую ніякої релігії
 - 5) Іншу _____

- 6.1. Як би Ви оцінили рівень своєї релігійності?
 - 1) Я природжений атеїст
 - 2) Я віруюча людина
 - 3) Я віруюча людина і практикую більшість релігійних обрядів своєї релігії

- 4) Я не дуже віруюча людина, але практикую певні релігійні обряди своєї релігії
- 5) Я зовсім не віруюча людина, але святкую певні релігійні свята релігії свого етносу

7. Яка Ваша національність/етнічна належність?

- 1) Українець(ка)
- 2) Юдей(ка)
- 3) Інше _____

Яка національність Ваших батьків?

Матері _____
 Батька _____

8. Чи відвідували Ви Ізраїль до переїзду в Ізраїль?

- 1) Так
- 2) Ні

Якщо так, то якими були подорожі:

	Жодного разу	Один раз	Двічі	Декілька разів	Багато разів
Туризм					
Відрадженьня					
Візит до родичів, знайомих					

Чи є у Вас родичі в Ізраїлі?

- 1) Так
- 2) Ні, але є в інших країнах. В яких саме?

- 3) Ні, ні в Ізраїлі, ні в інших країнах

9. Якою мовою Ви спілкуєтесь вдома?

	Ніколи	Рідко	50 % часу	Часто	Завжди
Івритом					
Українською					
Російською					
Іншою					

10. Наскільки вільно Ви:

	Ні	Трошки	Задовільно	Добре	Вільно
Розумієте іврит					
Розмовляєте івритом					
Читаєте іврит					
Пишете івритом					

- 11. Різні люди відчують себе по-різному по відношенню до їх етнічності та країни. Вони можуть відчувати себе одночасно і татарами, і українцями, оскільки мешкають на території України. Як почувате себе Ви (за шкалою від 0 до 5, де 0 – абсолютно не згоден, 5 – абсолютно згоден)?**

	0	1	2	3	4	5
Я вважаю себе українцем						
Я вважаю себе юдеєм						
Я вважаю себе громадянином України						
Я вважаю себе громадянином Ізраїлю						
Я вважаю себе громадянином світу						
Я пишаюсь тим, що я українець						
Я гордий бути частиною ізраїльського суспільства						
Інколи мені соромно за те, як українці поводяться						
Інколи мені соромно за те, як ізраїльтяни поводяться						

- 12. Наскільки Ви погоджуєтесь з такими твердженнями щодо Ізраїлю (за шкалою від 0 до 5, де 0 – абсолютно не погоджуюсь, 5 – абсолютно погоджуюсь):**

	0	1	2	3	4	5
Ця країна достатньо розвинена, щоб кожен міг знайти тут роботу і реалізуватися						
У цій країні суспільство поділене на «класи» залежно від країни, з якої Ви мігрували (Європа, Америка, країни СНД, Африка)						
Мігранти / олім з України і інших країн СНД вважаються представниками вищого класу (освіченими, трудолюбивими, вихованими)						
У цій країні особливо піклуються про літніх людей						

Якби такий рівень життя був в Україні, я б ніколи не поїхав(ла) звідти						
Населення Ізраїлю толерантне до неюдеїв						
У цій країні населення надто піклується про матеріальні блага						
Вважається, що ізраїльтяни виховують своїх дітей у вседозволеності						
У цій країні рівень якості середньої освіти вважається низьким						
Мене дивує те, що у XXI столітті в такій передовій державі, як Ізраїль тільки через релігійні погляди 20 % всього населення з вечора п'ятниці і весь єдиний вихідний день по всій країні не працює громадський транспорт						
Цій країні притаманні не лише зовнішні (з сусідніми країнами), а й внутрішні (всередині населення) релігійні та етнічні конфлікти						
У цій країні не завжди відчуваєш себе в безпеці						
У цій країні мусульманські селища і райони вважаються небезпечними для немусульман						

13. Оцініть, будь ласка, наскільки Ви згодні з наступними твердженнями за шкалою від 0 до 5, де 0 – абсолютно не згоден, 5 – абсолютно згоден.

		0	1	2	3	4	5
1	Я вважаю, що українці / українські юдеї, які проживають у Ізраїлі мають:						
А	Радше зберігати свої культурні традиції, ніж слідувати місцевим						
Б	Одночасно і зберігати свої культурні традиції, і вивчати та слідувати місцевим традиціям						
В	Радше вивчати та слідувати місцевим культурним традиціям, ніж зберігати свої						
2	Особисто для мене в мовному питанні:						
А	Важливіше володіти українською мовою, ніж івритом						
Б	Важливо володіти і українською мовою, і івритом						

В	Важливіше володіти івритом, ніж українською мовою						
Г	Краще вивчати англійську чи іншу іноземну мову						
3	Я віддаю перевагу мати справи / бізнес:						
А	Радше з українцями / українськими юдеями, ніж з місцевим населенням						
Б	Однаково і з українцями / українськими юдеями, і з місцевим населенням						
В	Радше з місцевим населенням, ніж з українцями / українськими юдеями						
Г	Ані з українцями / українськими юдеями, ані з місцевим населенням, – краще мати справу з іншими національностями						
4	Я віддаю перевагу товаришувати:						
А	Радше з українцями / українськими юдеями, ніж з місцевим населенням						
Б	Однаково і з українцями / українськими юдеями, і з місцевим населенням						
В	Радше з місцевим населенням, ніж з українцями / українськими юдеями						
Г	Ані з українцями / українськими юдеями, ані з місцевим населенням, – краще товаришувати з іншими національностями						
Д	Ані з українцями / українськими юдеями, ані з місцевим населенням, – я люблю самотність						
5	На мою думку, в змішаних шлюбах людей різних національностей / етносів:						
А	Більше проблем, ніж між людьми однієї національності / етносу						
Б	Більше можливостей розвитку, ніж між людьми однієї національності / етносу						
В	Однаково проблем і можливостей розвитку, як і між людьми однієї національності / етносу. Все залежить від особистостей.						

14. Відмітьте, будь ласка, якою мірою Вам тяжко / складно в Ізраїлі по кожній з наведених категорій (за шкалою від 0 до 5, де 0 – абсолютно не складно, 5 – надзвичайно складно):

	0	1	2	3	4	5
Заводити нових друзів						
Спілкуватись з людьми різних національностей						
Досягти розуміння з місцевими співрозмовниками						
Розуміти жарти та гумор місцевого населення						
Зберігати свою релігію						
Жити в місцевому кліматі						
Звикнути до місцевого ритму життя						
Знаходити продукти харчування, які Ви любите						
Користуватись громадським транспортом						
Перебувати громадських місцях						
Мати справи / спілкуватись з органами влади/громадськими установами						

15. Коли Ви переїхали в Ізраїль? _____

16. В якому населеному пункті Ви проживали до переїзду в Ізраїль?

17. Чому Ви вирішили залишити своє попереднє місце проживання?

18. В яке місто / селище Ви переїхали в Ізраїль? _____

19. Чому Ви вирішили переїхати саме в цю країну?

20. Чи відповідає нове місце проживання Вашим очікуванням?

- 1) Так
- 2) Ні
- 3) Важко відповісти

21. Наскільки змінилися, якщо порівняти з періодом безпосередньо до Вашого переїзду в Ізраїль, перелічені нижче умови та обставини Вашого життя:

	Значно погіршилися	Деяко погіршилися	Важко сказати покращилися чи ні	Деяко покращилися	Значно покращилися
Житлові умови					
Матеріальне становище					
Фізичне здоров'я					
Медичне обслуговування					
Харчування					
Стосунки у Вашій родині					
Стосунки з колегами, сусідами					
Задоволення Ваших культурних потреб та дозвілля					
Громадська активність					
Участь у політичному житті та виборах					

22. Чи відчували Ви неприязне ставлення до себе місцевого населення, колег, сусідів?

1) Ні

2) **Якщо ТАК,** то в чому неприязне ставлення проявлялося / проявляється? _____

23. Враховуючи Ваші реальні можливості, оцініть, будь ласка, наскільки Ви як мігрант / олім готові до перелічених нижче дій?

	Не готовий	Радше не готовий	Не певен	Радше готовий	Готовий
Брати участь у волонтерстві, роботі громадських організацій, що піклуються проблемами мігрантів / олім?					
Підтримувати суспільну увагу до проблем мігрантів / олім у соціальних мережах та ЗМІ?					
Брати участь у виборах заради підтримки програм з розв'язання нагальних проблем мігрантів / олім?					

24. Після переїзду в Ізраїль чи надаєте Ви матеріальну допомогу Вашим родичам? Чи родичі надають Вам допомогу?

- 1) Так, допомагаю своїм дітям
- 2) Так, допомагаю своїм бабусям / дідусям
- 3) Так, допомагаю іншим родичам
- 4) Мені допомагають мої діти
- 5) Мені допомагають мої батьки
- 6) Мені допомагають інші родичі
- 7) У нашій родині ніхто не надає матеріальну допомогу один одному

25. Чи змінилися свята, які Ви святкуєте?

- 1) Ні, не змінилися
- 2) Якщо так, то які свята Ви перестали святкувати?

3) Які свята Ви почали святкувати після переїзду в Ізраїль?

26. Чи змінилися Ваші вподобання в кулінарії?

- 1) Ні, не змінилися
- 2) Так, змінилися через нестачу продуктів української кухні
- 3) Так, змінилися, через прихильність до ізраїльської кухні
- 4) Інше

27. Наскільки стабільним є Ваше психологічне самопочуття з моменту переїзду в Ізраїль?

- 1) Стабільне
- 2) Скоріше стабільне, ніж нестабільне
- 3) Важко відповісти
- 4) Скоріше нестабільне, ніж стабільне
- 6) Нестабільне

28. Якщо нестабільне, в чому проявляються Ваші переживання?

29. Чи звертались Ви в центри допомоги мігрантам / олім хадашім до чи після переїзду в Ізраїль?

- 1) Так, звертався(лась) до переїзду в Ізраїль
- 2) Так, звертався(лась) після переїзду в Ізраїль
- 3) Так, звертався(лась) до і після переїзду в Ізраїль
- 4) Ні

30. Чи мали / маєте Ви право на допомогу у вигляді «кошика інтеграції» «basket of absorption»?

- 1) Так
- 2) Ні

31. Якщо так, що саме входило в Ваш «кошик інтеграції»?

- 1) Безкоштовне житло
- 2) Безкоштовна вища освіта
- 3) Безкоштовні курси івриту
- 4) Фінансова допомога в розмірі _____
- 5) Інше _____

32. Чи є у Вашій родині діти?

- 1) Так
- 2) Якщо ні, переходьте до запитання № ____.

33. Чи звертались Ви до National Insurance Institute для «допомоги по догляду за дітьми» чи «пенсії для літніх мігрантів»?

- 1) Так, звертались і отримали допомогу
- 2) Так, звертались, але нам відмовили в допомозі
- 3) Ні, не звертались

34. Скільки років було Вашим дітям, коли Ви мігрували в Ізраїль?

35. Як переїзд вплинув на здоров'я Ваших дітей?

- 1) Позитивно
- 2) Негативно
- 3) Важко відповісти
- 4) Не вплинув

36. Наскільки стабільним залишилося психологічне самопочуття Ваших дітей після переїзду?

- 1) Стабільне
- 2) Скоріше стабільне, ніж нестабільне
- 3) Важко відповісти
- 4) Скоріше нестабільне, ніж стабільне
- 5) Нестабільне

37. Чи відвідують вони дитячий навчальний заклад?

- 1) Так
- 2) Ні

38. Якщо так, то який навчальний заклад відвідують Ваші діти?

- 1) Дитячий садочок
- 2) Школа
- 3) ВНЗ
- 4) Не відвідують, сидять удома
- 5) Інше

39. Чи виникає у Ваших дітей відчуття тривоги чи неспокою щодо відвідування навчального закладу?

- 1) Так
- 2) Важко сказати
- 3) Ні

40. Чи виникали проблеми у Ваших дітей при спілкуванні з однолітками в навчальних закладах, у місцях громадського простору (ігрових майданчиках, парках, розважальних центрах)?

- 1) Так
- 2) Ні

41. Як швидко Ваші діти пристосувалися до нового навчального закладу?

- 1) Відразу
- 2) Скоріше відразу, ніж ні
- 3) Важко відповісти
- 4) Скоріше не відразу, ніж відразу
- 5) Не відразу

42. Враховуючи Ваш особистий досвід, оцініть, будь ласка, наскільки Ви як мігрант / олім можете розраховувати на необхідну для Вас підтримку з боку:

	Не можу	Радше не можу	Важко сказати, можу чи ні	Радше можу	Можу
Місцевих державних організацій, що піклуються проблемами мігрантів / олім?					
Рідних та близьких людей?					
Знайомих, колег, друзів в Україні?					
Нових знайомих, колег, друзів у Ізраїлі?					

43. Чого Вам не вистачає, щоб відчувати себе щасливою людиною на новому місці проживання?

44. На Вашу думку, в якому віці найкраще мігрувати в Ізраїль і чому?

45. Як Ви вважаєте, від чого (кого) залежить Ваша теперішня життєва ситуація?

- 1) Від Вас самих
- 2) Від родичів
- 3) Від політичної ситуації в країні
- 4) Як пощастить
- 5) Інше _____

46. Що б Ви порадили іншим мігрантам / олім з України, які бажають мігрувати в Ізраїль?

Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії Плющ В.А..pdf

Документ відправлено: 12:21 21.10.2024

Власник документу

Електронний підпис

12:21 21.10.2024

Ідентифікаційний код: 3061112187

Плющ Валентина Анатоліївна

Власник ключа: Плющ Валентина Анатоліївна

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 12:21 21.10.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 2DBD5940D955E12A04000000ACDA0100DA540800

Тип підпису: удосконалений